ALTIN KALEM

KLASİK ROMANLAR

FRANSIZ EDEBİYATI

PIERRE LOTI

HAYAL KADINLAR

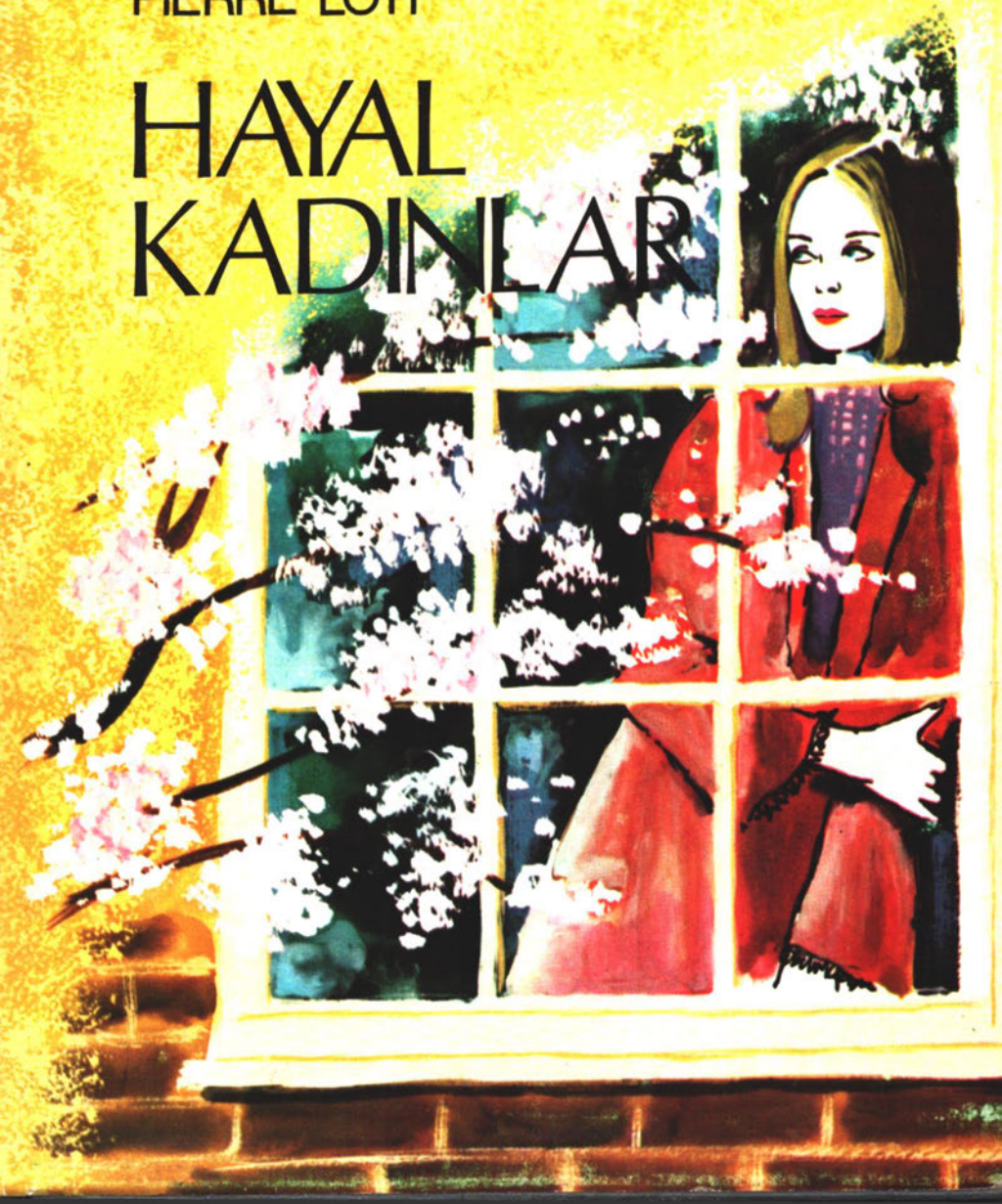

PIERRE LOTI

HAYAL KADINLAR

Çeviren
CAN KAYABAL

HALK EL SANATLARI VE NEŞRİYAT A.Ş.

ALTIN KALEM
KLASİK ROMANLAR

Fransız Edebiyatı: 22

Bu roman
Fransızca aslından
tam metin Calmann-Levy baskısından
kısaltılmadan çevrilmiştir.

baskı : Nur Ofset. Tel : 22 11 21

PIERRE LOTI
(1850 - 1923)

PIERRE LOTI

PIERRE Loti Türkiye'yi batıya tanıtmakta büyük payı olan bir yazardır. Bu arada, Osmanlı Türkleri'nin yaşayışını yakından incelemiş, o çağın geleneklerini, göreneklerini eserlerine canlı renklerle aktarmıştır. Büyük Fransız yazarı bu bakımdan bizi ilgilendirdiği gibi, romanlarında ele aldığı konular, çizdiği portreler, bunları işlerken kullandığı üslup bakımından da XX. yüzyıl başı Fransız edebiyatında kendine benzeri az bulunur bir değer kazanmıştır. Görevi dolayısıyla dünyanın birçok yerlerinde bulunmuş, bu arada İstanbul' da uzun süreler kalmıştır. İlk romanının konusunu Türkiye'den aldığı gibi, daha sonra da aynı kaynaktan esinlenen eserler vermiştir. "Les Desenchantees" (Hayal Kadınlar) bunların başında gelir.

Asıl adı Julien Viaud olan Pierre Loti 14 ocak 1850'de Fransa'nın batı kesiminde liman şehri Rochefort'da doğdu. Çocukluğundan beri denizciliğe meraklıydı. Onyedi yaşında deniz subayı oldu, Fransız donanmasıyla Okyanusya seferlerine katıldı. Fransa'nın deniz-aşırı topraklarından Tahiti'de yerliler ona Loti adını taktılar. Büyük Okyanus adalarında yetişen bir çiçeğin adıydı bu. Julien Viaud, daha sonra, yazarlığa başlayınca, eserlerinde kendisine bu adı seçti.

Pierre Loti, görevli bulunduğu gemilerle, dünyanın birçok liman şehirlerini görmüş, bu arada en çok İstanbul'u sevmişti. Buraya ikinci gelişinde (1876) daha uzun kalmak imkânını buldu.

Hasköy'de kiraladığı evde oturuyor, Haliç'in güzelliklerini doya doya seyrediyor, yakın kırlarda gezintilere çıkıyordu. Bu arada, güzel bir Türk kızını da tanıdı. İlk romanının esinini bu tanışmadan aldı. "Aziyade" (Azade) adındaki bu romanı 1879'da yayınlandı.

Pierre Loti İstanbul'a daha sonra da gelmiştir. Bu sefer Çemberlitaş'taki bir evde kalıyordu. Bu evin yanındaki sokağa 1910'da Piyer Loti Caddesi adı verilmiştir. Ayrıca, Eyüp Mezarlığı'nın yukarısında tepedeki kahve de onun adını taşır.

"Hayal Kadınlar" 1906'da yayınlanmıştır. Yazar bu romanında Batı'ya açılan Osmanlı toplumunda, eski geleneklerle yeni görüşler arasında çelişkili, acılı bir hayat süren kadınların yaşayışlarını, gönül bağlantılarını ele almış, kahramanları arasına kendisinin de katıldığı romantik bir aşk konusunu işlemiştir. Eser konunun ilgi çekici, sürükleyici gelişmesiyle olduğu kadar, yarattığı kahramanların ruh tahlilleri, çevrenin şiir dolu havasını büyük bir güçlülükle veren renkli üslubuyla da üstün bir değer taşır.

Pierre Loti'nin, "Hayal Kadınlar"dan başka, en ünlü eserleri şunlardır: "Le Roman d'un Spahi" (Bir Sipahinin Romanı), "Mon Frere Yves" (Kardeşim Yves), "Pecheur d'Islande" (Izlanda Balıkçısı), "Madame Chrisantheme" (Bayan Krizantem), "Ramuntcho" (Ramunço), "Le Roman d'un Enfant" (Bir Çocuğun Romanı).

Pierre Loti, emekli olduktan sonra, Güney Fransa'da Hendaye'de bir kır evine çekilmişti. 10 haziran 1923'te orada öldü.

Mehmet C... Bey'le Esma D... Hanım'ın kızı, 16 rebiülâhir 1297'de Anadolu'nun T... şehrinde dünyaya gelen, 28 şevval 1323'te (17 aralık 1905) İstanbul'da, Ş... Z...'de ölen

Leyla Azize Ayşe Hanım'ın

sevgili, aziz, acı hatırasına sunulur.

PIERRE LOTI

BİRİNCİ BÖLÜM

I

ÜNLÜ romancı Andre Lhery, aşağı-yukarı önceki kıştan beri Biscaye denizi kıyısında, en son hevesi yüzünden kapandığı küçük evde, soluk güneşli bir ilkbahar sabahı, bezgin bezgin mektuplarını açıyordu.

— "Çok mektup var bu sabah!" diye iç çekti. "Çok!"

Aslında postacının az mektup getirdiği günlerde de pek memnun olmuyordu halinden. Bu sefer de terk edilmiş gibi hissediyordu kendisini. Çoğu kadınlardan gelen, bazıları imzalı, bazıları imzasız, mektuplardı bunlar. Hemen de hepsi şöyle başlıyordu: "Tanımadığınız bir kadının yazısını görünce, herhalde çok şaşıracaksınız, efendim."

Andre bu tür başlangıçlar karşısında gülümsüyordu: Şaşırmak! Yok canım, kaç zamandır artık şaşırmamayı öğrenmişti. Üstelik, her yeni mektup sahibi, yazarın kendisini dünyada böyle bir şeye cüret eden tek kişi olduğunu düşüneceğini varsayarak, genellikle şöyle demeyi hiç ihmal etmiyordu: "Ruhum artık ruhunuzun kardeşi sayılır; hiç kimsenin sizi benim kadar derin anlayamadığını ispatlayabilirim."

André buraya varınca, böyle bir iddianın beklenmedik hiçbir yönü olmadığı halde, artık gülümsemiyordu: Tersine, duygulanıyordu. Dünyanın dört bir bucağına dağılmış, çok uzaklardaki bir sürü yaratığın gönlünde kurduğu tahtın bilincine varıp, gelişmelerinde katkısı olduğu kıvancıyla, genellikle derin düşüncelere dalıyordu.

Bir de bu mektuplar arasında yürekten, gönülden, kulak vermekten, derdiyle ilgilenmekten kaçınamayacak bir ağabeye yöneltilmiş gerçek bir yakarıştan farksız olanları da vardı. Andre Lhery, kendini beğenmişlerden ve sıradan kişelerden gelen mektupları

çöp sepetine attıktan sonra, bunları bir kenara ayırıyordu; bir gün hepsine cevap vermeye kararlı olarak saklıyordu. Ama ne yazık ki hiç bir zaman cevap yazmaya zamanı olmuyor, bu garip mektuplar yığılıyor, sonradan gelenlerin altında kalıyor, en sonunda da unutuluyordu.

Bu sabah gelenler arasında, Türk pulu taşıyan bir zarf da vardı. Üzerinde de Andre'yi her zaman ürküten bir ad, bir damga, açık, belirli biçimde okunuyordu: Istanbul.

Istanbul! Yalnız bu kelimede anıların külünü eşeleyen ne büyük bir sihir gizliydi!... Andre, içinden pekâlâ sıradan bir mektubun da çıkabileceği zarfı yırtmadan önce, birden ürpererek durdu, unutkanlığın külleriyle örttüğü günlerden sonra, Istanbul adının anılarını tazelediği her seferinde olduğu gibi, açıklanması imkânsız bir ürperti. Önceden düşlerinde gördüğü biçimde, bütün dünyayı karış karış gören, yeryüzünün sınırsız çeşitlerini hayranlıkla seyreden gözlerinin önünde, bir şehir silueti çizildi: Minareler, kubbeler şehri, dönüşü olmayan yaşlılığı içinde bile tek, ufku kuşatan muhteşem, eşsiz Marmara'nın mavi çemberiyle, kibirle çizilmiş belde...

Onbeş yıl kadar önce, kim olduklarını bile bilmediği mektup gönderenleri arasında, Türk haremlerinin yollarını şaşırmış birkaç güzelinden de mektuplar almıştı; bazıları ona diş biliyordu, bazıları da ilk gençlik yıllarında yazdığı, alçakgönüllü kardeşlerinden biriyle arasında geçen serüveni kaleme aldığı için, kendisini bir çeşit piş manlıkla seviyorlardı; derme-çatma, fakat pek sevimli Fransızcalarıyla, ona gizlice içli-dışlı sayfalar döşeniyorlardı; karşılıklı gönderilen birkaç mektuptan sonra da, susuyorlar, aydınlatılması olanaksız bir karanlığın esrarına gömülüyorlardı. Cüret ettikleri şey sanki ölümü gerektiren bir günahmış gibi, düşündükçe şaşkınlaşıyorlardı.

O sevgili yerin pulunu taşıyan mektubun zarfını en sonunda yırttı. İçinden çıkan sayfa karşısında önce omuzlarını silkti: Yo, bu hanımefendi kendisiyle eğleniyordu galiba! Dili çok moderndi, Fransızcası da pek duru, anlaşılır tiirden. Dilediği kadar Kuran'dan parçalar sıralasın, kendisine Zahide adını yakıştırsın, bir Kızılderili savaşçının ihtiyatlılığını kullansın, mektubun sahibi ya Istanbul'a

uğrayan bir yabancı hanım yolcuydu, ya da elçilikten bir ataşenin eşi; kimbilir, belki de Paris'te eğitim görmüş bir tatlısu Frengi!

Fakat mektubun güçlü bir çekiciliği olmalı ki Andre, elinde olmadan, hemen bir cevap döşendi. Ayrıca İslâm dünyasını iyi tanıdığının kanıtlarını göstermeli, kibarca da olsa, şunu söylemeliydi: "Siz, bir Türk hanımı, ha? Yok, anlıyorsunuz ya, tuzağınıza düşmüyorum!..."

Bütün inanılmazlığına rağmen, mektubun çekiciliği hiç tartışılmazdı... Andre artık düşünmekten vaz geçtiği ertesi güne kadar, yaşantısında yeni bir şeylerin başladığı gibi belli-belirsiz bir duyguya kapıldı; arkası gelecek, tatlı, tehlikeli, hüzün dolu bir şeyin.

Ayrıca, bir zamanlar bu ülkeyi çok seven ve bir türlü aklından çıkartamayan bu adam için, adeta Türkiye'nin bir çağrısına benziyordu. O gün, o kararsız nisan sabahında, hâlâ kış güneşinin aydınlattığı Biscaye denizi, birden, gözlerine dayanılmayacak kadar iç karartıcı göründü; nerdeyse, ölümsüzlüğe uzanan çalkantısının büyük dalgalarıyla çırpınan, soluk yeşil, insanı çeken, ürküten, bitmeyecekmiş gibi uzak enginlere açılan haliyle o deniz. Anılarında yeniden gördüğü Marmara ise, çepeçevre kıyılarındaki İslâm'ın esrarıyla, çok daha tatlı, huzur verici, dinlendiriciydi. Bazen hayran olduğu Bask ülkesi artık kendisine oturulmaya değer bir yer gibi gelmiyordu; eskiden Pirene kırlarında, çevredeki eski köylerde —hattâ hemen penceresinin önünde, şurada, aptalca villaların istilâsına rağmen, şu eski Fontanarabile kentinde— yaşadığını sandığı eski günlerin zihniyeti, eski Bask zihniyeti bile yoktu; hayır, bulamıyordu artık. Ah! orada, İstanbul'da, ince-uzun minarelerin gölgesinde, sessizliğin ezdiği sokaklarda, ölenlerin ruhları için geceleri binlerce kandilin yakıldığı küçük, sarı ışıklarla aydınlanan uçsuz-bucaksız mezarlıklarda alabildiğine ulu bir geçmiş, eski insanlık düşleri vardı! Ah! karşıdan birbirlerini seyreden o iki kıyı, Asya ile Avrupa, Boğaziçi boyunca uzanan minarelerini, saraylarını birbirlerine gösteren, görüntüsü sürekli değişen, doğuya özgü ışık oyunlarıyla bezenmiş kıyılar! Yakındoğu'nun düş âlemi yanında, şu Gaskonya körfezi'nden daha asık suratlı, daha buruk ne düşünüle-

bilir? Öyleyse, orada olacağı yerde, nasıl oturabiliyordu burada? Orada insana zamanın gelip geçtiğini unutturan uçarı sevinçler, hüzünlü, seçkin sarhoşluklar varken, burada hayatın sayılı günlerini boşuna geçirmek ne büyük bir tutarsızlıktı!...

Fakat gözleri burada, bu renksiz körfezin kıyısında, okyanusun dalgalarının, sağanaklarının dövdüğü bu yerlerde dünyaya açılmıştı; kaçamak birkaç mevsimin sonunda, burada bilince ermişti; demek buradaki şeyleri de, umutsuzca bile olsa seviyordu, başka yere gittiği zaman eksikliğini hissedeceğini biliyordu.

İşte Andre Lhery o nisan sabahı, gönlünün bütün dünya halklarına serpiştirildiğini, bütün dünyayı dolaşmaya mahkum bir göçebe olduğunu, yüreğinin şuraya-buraya bağlandığını bir kere daha içinde duydu. Tanrım! Ne diye iki vatanı olması gerekiyordu sanki: Biri kendi öz vatanı: biri de öteki, doğudaki vatanı!

II

NİSAN güneşi, aynı nisanın, ama bir hafta sonrasının güneşi, uyuyan genç kızın odasına, muslin perdelerden süzülüp giriyor. Perdelere, pancurlara, kafeslere rağmen, dünyanın var olduğu ilk günden beri, yaratıkların ister karmaşık, ister yalın ruhlarına dünyanın yenilendiği duygusunu esinlendiren bu ölümsüz aldatmacanın geçici neşesini getiren bir sabah güneşi: İnsanların ruhlarına, hayvanların ruhlarına, ötücü kuşların minimini ruhlarına.

Dışarıda, daha yeni gelen kırlangıçların şamatasıyla, Doğu müziği temposunda çalınan bir tefin boğuk sesi işitiliyordu. Zaman zaman canavar gibi hayvanları hatırlatan birtakım böğürmeler yükseliyordu: O yönde bir liman, alabildiğine hareketli bir liman olması gerektiğine tanıklık eden telâşlı gemi sesleri, vapur düdükleri; ama, gemilerin bu çağrılarının çok uzaklardan, aşağıdan geldiği hissediliyor, bu da insanda sessiz bir bölgede, denizin üzerinde bir tepede bulunduğu izlenimini uyandırıyordu.

Güneşin girdiği, genç kızın içinde uyuduğu oda, zarif, beyaz-

dı; çok moderndi, yalancı bir sadelik, o yıl (1901) gerileyişimizin son özentiliklerinden biri olan, "yeni sanat" denen sözde eski tarzda döşenmişti. Beyaz lake yatak içinde —üzerine Londra ya da Paris'te pek tutulan herhangi bir dekoratör tarafından, ilkel bir acemilikle Japon yapmacıklığı karışımı belli-belirsiz çiçek karalamaları çiziştirilmiş bir yatak— genç kız hâlâ uyuyordu: Karmakarışık saçların ortasında, nefis oval hatlı, bâlmumu bir heykelcik denecek kadar oval, güzelliğiyle inanılmaz gibi görünen küçücük bir yüz; kanatları aşırı derecede ince, zor fark edilecek kadar atmaca gagası gibi, minimini bir burun; bir Madonna'nın iri gözleri, Kutsal Bakire' ninki gibi şaşaklara eğilmiş upuzun kaşlar. Yatak örtülerinde, yastıklarda bir dantel bolluğu, saten örtü üzerine sere-serpe bırakılmış incecik ellerde ise, pırıl pırıl parıldayan bir yüzük bolluğu; bizde olsa, bu yaşta bir çocuk için, aşırı zenginlik denirdi; bunun dışında her şey, bizim en son Batılı lüks kavramlarımızla bağdaşıyordu... Ancak, pencerelerdeki demir parmaklıklar, hiç açılmamak üzere yapılmış tahta kafesler, bu aydınlık zarafetin üzerine bir tasa, adeta bir hapishane korkusu çökertiyordu.

Pırıl pırıl güneşe, o kırlangıçların dışarıdaki neşeli şamatasına rağmen, genç kız geç saatlere kadar uyanmamıştı. Uykusuz gecelerden sonra dalınan deliksiz bir uykuda gibiydi; dün çok ağlamışçasına gözlerinin çevresinde mor birer halka vardı.

Beyaz lakeden küçük bir masanın üzerinde, yazılı kâğıtların, yaldız markalı zarflarının içinde gönderilmeye hazır mektupların ortasında, söndürmeyi unuttukları bir mum hâlâ yanıyordu. Aynı masada adeta hırsla doldurulmuşa benzeyen nota kâğıtları da duruyordu. Narin Saxe bibloları arasında, gelişigüzel atılmış birkaç da kitap: Kontes Noailles'in son eseriyle, Baudelaire'in, Verlaine'in şiirleri, Kant'ın, Nietzsche'nin felsefe kitapları... Hiç kuşkusuz, bu evde bu genç beynin okuduklarını denetleyecek, kızgınlığını gemleyecek bir anne yoktu.

Çok şımartılmış herhangi bir Parisli genç kızın içinde kendisini pek rahat hissedebileceği bu odada pek garip, hiç beklenmedik bir şey daha vardı: Bizde çarmıha gerilmiş İsa heykelciğinin kon-

duğu yerde, lake yatağın üzerinde, Arap harfleriyle yazılmış bir levha: Yeşil kadife üzerine altın yaldızla işlenmiş, eski, değerli bir sanat olan hattatlığın ürünü, Kuran'dan bir ayet.

İki kırlangıcın birlikte başlattıkları çılgın bir şarkı, pencerenin hemen kenarındaki inatçı arsızlıkları bu minimini yüzdeki iri iri gözlerin birden açılmasına yetti; ufacık, konca gül kadar taze yüzü uyandırdı; geniş, ela gözbebekleri önce kararsızca, korkuyla çevresine bakındı; hayattan merhamet dileniyorlardı sanki, Gerçek'ten, dayanılmaz bir hayali hemen kovmasını yakarıyorlardı adeta.

Ama, Gerçek, kızın korkulu düşüyle hiç kuşkusuz çok iyi anlaşıyor olmalıydı ki, bakışları giderek kararıyor, düşünceler, anılar aklına geldikçe, yüzü daha da asılıyordu. Hattâ, önüne geçilmesi imkânsız bir şeye boyun eğercesine, kuvvetli bir olasılıkla somut kanıtları da gördükten sonra, gözkapakları iyice kasıldı. Üstü açık bir mücevher çekmecesi içinde duran, çevresine pırıltılar saçan bir taçla, iskemlelerin üzerine serilmiş, beyaz ipekliden bir giysi, bir gelinlik, upuzun duvağının sonuna kadar inen portakal çiçekleri...

Kapıyı bile vurmadan, zayıf, ateşli bakışlı, küskün biri, sırtında siyah bir elbise, başında kocaman bir siyah şapkayla odadan içeri daldı. Alımlı, sert bir sadelik içindeydi, hiç özenti yoktu üzerinde; evde kalmış, ama umudunu daha yitirmemiş bir yaşlı kıza benziyordu; bir öğretmen, bol diplomalı, yoksul, fakat iyi bir ailenin kızı olan bir öğretmen olduğu belliydi.

— "Elde ettim!... Ele geçirdik, yavrucuğum!" diye çocuksu bir zafer neşesiyle, açılmamış, postrestandan aldığı mektubu sallayarak, Fransızca bağırdı.

Yatağında yatan küçük prenses de, yabancı olduğunu hiç belli etmeyen bir şiveyle, aynı dille cevap verdi:

— "Yok canım, sahi mi?"

— "Elbette ya!... A çocuk, bu mektup ondan değil de, kimden olacak sanki? Şu zarfın üzerinde "Zahide Hanım" yazıyor mu, yazmıyor mu?... Ha... parolayı başkalarına da verdinizse, o başka..."

— "Böyle bir şey yapmadığımı biliyorsunuz!"

— "Eh, öyleyse..."

Genç kız yerinden doğrulup kalkmıştı; gözleri şimdi faltaşı gibi açıktı; yanakları da al al olmuştu; tıpkı büyük üzüntüsü olan, fakat olağanüstü bir oyuncak alıp, bir anda bütün üzüntüsünü unutan bir çocuk gibi. Oyuncak da, şu mektuptu; zarfı elinde evirip çeviriyor, içi gidiyordu dokunmak için, ama bir yandan da korkuyordu; sanki bu bile, küçük bir suçmuş gibi. Sonra da, tam zarfı yırtacağı sırada, durdu, yaltaklanarak yalvardı:

— "Benim iyi kalpli matmazelim, cici matmazelim, sakın hevesimi çok görmeyin: Mektubu tek başıma okumak istiyorum."

— "Hiç ötesi yok, maskaralık bahsinde üzerinize bir başkası daha bulunmaz, yavrucuğum!... Fakat sonra bana da göstereceksiniz, değil mi? Yanılmıyorsam, hiç olmazsa bukadarına layığım!... Haydi, öyle olsun! Ben gidip şapkamı, peçemi çıkartayım, yine gelirim..."

Genç kız gerçekten pek afacan bir maskaraydı; üstelik, garip bir biçimde de günahtan korkuyordu; çünkü şimdi de, hayatında ilk defa bir erkekten gelen mektubu açmadan önce, terbiye kuralları gereğince yataktan kalkması, giyinmesi, başını örtmesi gerektiğini sanıyordu. Paris'te, La Paix sokağındaki usta terzilerden birinden gelen açık mavi bir sabahlığı telaşla başından geçirip giydikten, sarı saçlarını da çok eskiden Kafkasya'da işlenmiş bir örtüyle kapattıktan sonra, elleri titreyerek zarfı yırttı.

Çok kısaydı mektup. Son derece sıradan beş-on satır, mektubu gönderenin sır mermediğini, anlamlı hiçbir şey söylemediğini görüp hayal kırıklığına uğradığı halde, hiç beklemediği bir şeye gülümsemeden edemedi yine de. Kibar, nazik bir cevap, bir parça usanç belli eden bir çeşit teşekkürname, hepsi okadar. Ama, işte imza karşısındaydı, bal gibi okunuyordu; gerçekti: Andre Lhery! Onun elinin yazdığı bu ad genç kızın başını döndürüyordu. Tıpkı orada, İstanbul damgalı mektup geldiği zaman olduğu gibi, o nasıl bir şeyin başladığı izlenimine kapılmışsa, genç kız da, burada, kimbilir nasıl nefis, uğursuz bir şeylere yoruyordu mektubu; özellikle cevabın hayatının en büyük olayının arifesinde çıkagelmesi yüzünden.

Uzun zamandır düşlerine hükmeden bu adam, kendisinden çok uzaklarda olduğu, ikisi de başka başka gezegenlerde yaşıyorlarmış gibi ayrı oldukları halde, o sabah gerçekten hayatına girmişti, hem de kendi eliyle, onun için yazdığı şu birkaç satır yüzünden.

Genç kız şimdiye kadar kendisini hiç böylesine hem köle gibi, hem asi hissetmemişti; özgürlüğe, uzaklıklara, bilmediği dünyayı gezip dolaşmaya susamıştı, açtı... Sık sık dışarıya bakmak için dirseklerini dayadığı pencerelere doğru bir adım ... Hayır, hayır; orada sabrını taşıran o kafesler, o demir parmaklıklar vardı. Göz kamaştırıcı halının üzerinde serili duran gelinliğe bir tekme atıp, aralık duran kapıya ilerledi, burası tuvalet odasının kapısıydı; baştan aşağı beyaz mermerle kaplıydı; kendi odasından daha büyüktü; üstelik, kafessiz, geniş pencereleri yüzyıllık çınarların bezediği bahçeye bakıyordu. İkiye katladığı mektup hâlâ elinde, hür gökleri, ağaçları, ilk açan güllerin ihtişamını görmek, yanaklarını havanın, güneşin okşamasına uzatmak için, pencerelerden birine dirsekleriyle dayandı... Ama, bahçenin çevresinde öyle yüksek duvarlar vardı ki! Ne gereği vardı hücre mahkumlarının kapatıldığı hapishaneleri andıran bu surlara? Alabildiğine uzun duvarları ayakta tutabilmek için, belirli aralıklarla destekler inşa yapılmıştı. Bahçede dolaşanların en yüksek komşu evlerden bile görülmemesi için, bir hayli de yüksek tutulmuştu.

Böylesine bir kapanıklığın hüznüne rağmen, yine de insan seviyordu bu bahçeyi; çünkü çok eskiydi; taşlarının üzerinde yosunlar yeşermişti, kenarına şimşirlerin dizildiği ağaçlıklı yollarını otlar örtmüştü; çünkü modası geçmiş havuzunun ortasında bir fıskiyesi, zamanın iyice yıprattığı küçük bir köşkü vardı içinde; iki büklüm olmuş, eğrilip bükülmüş, kuş yuvalarıyla dolu ulu çınarlarının gölgesinde insan hayallere dalabilirdi. Bütün bunlar, bu eski bahçedeydi, hepsinden çok, bahçenin adeta hasret çeken, tatlı bir ruhu, yüzyıllar boyunca oluşturduğu, içine kapanan genç kadınların çektiği özlemle, ister istemez köleliğe düşmüş güzellerin hasretiyle oluşturduğu bir ruhu vardı.

O sabah dört-beş harem ağası da —hepsi köse Araplar— bahçe-

deydiler; kollarını sıvamışlar, yarınki büyük günün hazırlıklarıyla uğraşıyorlardı. Biri dalların arasına geniş bir tente geriyor, biri yerlere nefis halılar seriyordu. Genç kızı yukarıdaki pencerede fark edince, çok şeyler ifade eden bakışlarla ona göz kırptılar, hem içtenlikle, hem de saygılı bir tarzda günaydın dediler. Genç kız da, bu bakışlardan hiç çekinmeden, neşeli bir gülümsemeyle onlara karşılık vermek için kendini zorladı ama, koca küfeler içinde çiçek getiren, sarı bıyıklı köylü delikanlıyı görünce, dehşetle geri çekildi. Az daha yüzünü gösterecekti...

Mektup! Andre Lhery'nin mektubunu, gerçek mektubunu ellerinin arasında tutuyordu işte. Şimdilik her şeyden önce geliyordu bu. Bir hafta önce, yarın için gün kesilen düğünün korkusundan, kendisini pek dengesiz hissedip, kafası kızmış, ona yazmak cüretini bulmuştu: Dört sayfa dolusu, masum itiraflar. Bunlar kendisine pek dehşetengiz görünmüştü. Mektubunu yazardan derhal bir cevap göndermesini rica ederek, yalvararak bitirmişti: Postrestan adresine, takma bir ada. Biraz daha düşünürse kararsızlık edeceğinden korkup, hemen yollamıştı mektubu; hem de elinde kesin bir adres olmadığı için biraz da işi raslantıya bırakarak postalamıştı; eski öğretmeninin (Matmazel Esther Bonneau —rica ederim, Bonneau de Saint-Miron— üniversite mezunu, Milli Eğitim Bakanlığı görevlisi) aracılığı, suç ortaklığıyla. O öğretmişti Fransızcayı kendisine; şaka olsun diye derslerin sonunda kitaplardan derlenmiş bir parça argo bile belletmişti genç kıza.

Ufacık bir genç kızın bu umutsuz feryadı hedefine ulaşmış, işte romancı cevap vermişti; belki biraz kuşkulu, şakayla karışıktı cevabı; ama, kibarca kaleme alınmıştı; mektubu en şakacı arkadaşlarına açabilir, hepsini kıskançlıktan çatlatabilirdi... Birden bu satırları yeğenlerine de okutmak esti aklına (onlar, kızkardeşleri kadar yakındılar kendisine); çünkü yazarın cevap vermeyeceğini ileri sürmüşlerdi. Evleri de hemen yakında, aynı yüksek, ıssız semtteydi; öyleyse sabah sabah, süslenmek için vakit bile kaybetmeden, hemen onlara gidecekti. Yaşlı, nazını çekmeye alışık hizmetkâra seslenen çocuğun emredici edasıyla, "Dadi!" diye bağırdı. Ardın-

dan daha yüksek sesle, "Dadı!" diye bir daha seslendi. İsteklerinin hemen yerine getirilmesine alışmış olmalı ki, dadısının gelmediğini görünce, zile bastı.

En sonunda dadı göründü. Belki de odadaki altın yaldızlı ayet tablosundan daha çok yadırganacak biri: Kapkara suratlı, sim işlemeli başörtüsüyle başını kapatmış, bir Arap köle. Adı Koncagül'dü. Genç kız, çevresindeki döşemeliklere, eşyaya, kitaplara hiç uymayan bir Asya diliyle seslendi dadısına!

— "Koncagül, ne zaman çağırsam, yoksun!"

Fakat bunu öylesine sevgi dolu şikâyetçi bir edayla söylemişti ki, sitemin dehşeti iyice azalmıştı. Aslında haksız bir sitemdi bu; çünkü Koncagül, tersine, hep yanıbaşındaydı, gerektiğinden bile çok yanındaydı; sadık bir köpek gibi. Doğrusu, genç kız ülkesindeki kapısına kilit vurmamak alışkanlığından hiç hoşnut değildi; evdeki hizmetkârlar diledikleri saatte, diledikleri gibi odasına girebiliyorlardı; insanın bir an bile tek başına kalmasına fırsat bırakmıyorlardı. Koncagül de o sabah belki yirmi defa genç hanımının hâlâ uyanıp uyanmadığına bakmak için, ayaklarının ucuna basa basa gelmişti. Hâlâ yanan mumu üflemeyi çok istemişti. Ne var ki mum, elini sürmesi yasaklanan masanın üzerindeydi, iyi kalpli kadıncağız da, masanın üstünün tehlikeli büyülerle dolu olduğunu sanıyordu. Mumu üfleyip söndürecek olursa, büyüyü bozmaktan çekiniyordu belki de...

— "Koncagül, çabuk çarşafımı getir! Yeğenlerime gidiyorum ben!"

Koncagül kıza çarşafını giydirmeye koyuldu... elbisesinin üzerine eteklik gibi geçirdiği kara çarşafı; omuzlarını, başını pelerin gibi örten kara çarşafı. Ardından peçesini de çarşafın başlığına iğnelerle tutturdu. Genç kızı iyice sarıp sarmalarken, bir yandan da kendi kendine konuşuyormuş, ya da şarkı söylüyormuş gibi mırıldanıyor, nişanlı tazenin acısını ciddiye almadan, birtakım çocuksu tekerlemeler söylüyordu.

— "Yarın küçükhanımımı almaya gelecek olan küçükbey hem sarışın, hem de yakışıklı. Bizi götüreceği o güzelim konağında kim-

bilir ne kadar memnun olacağız halimizden, oh!"

Genç kız: "Kes sesini, dadıcığım, konuşmayı kaç defa yasakladım ben sana?" dedi, hemen ardından ekledi: "Dadıcığım, babamla konuşmaya geldiği gün sen de oradaydın, sesini işitmişsindir. Söylesene, nasıldı küçükbeyin sesi? Tatlı mıydı biraz?"

— "Ayol, hani piyano çalarken, sol elinle sonuna kadar gidiyorsun ya, o zaman çıkan ses kadar tatlıydı... Şeker gibiydi!... Ah! görsen, nekadar da sarışın, nekadar yakışıklı küçükbeyimiz!"

Genç kız: "N'apalım, daha iyi!" diye tam bir Paris'li şivesiyle, Fransızca konuşarak dadısının sözünü kesti. Sonra Türkçe devam etti: "Büyükannem kalktı mı acaba, biliyor musun?"

— "Hayır, hanımefendi yarın daha güzel olabilmek için bu sabah geç vakte kadar dinleneceğini söyledi."

— "Peki, öyleyse uyanınca kendisine benim yeğenlerime gittiğimi söylersin. İsmail Amca'ya da haber ver, benimle gelsin; onu da, seni de alıyorum yanıma."

Bu sırada Matmazel Esther Bonneau (de Saint-Miron) yukardaki odasında —eskiden burada çalışırken kaldığı, yarınki düğünde bulunmak için geldiğinde yeniden indiği odasında— için için vicdan azabı çekiyordu. Küçük, beyaz lake masanın üzerine Kant'ın, Nietsche'nin, Baudelaire'in kitaplarını koyan o değildi; küçükhanımın eğitiminin yeterli olduğuna karar verildiği onsekiz aydan beri, bir başka paşanın konağında torunlarına öğretmenlik etmek üzere yaşıyordu. İşte, ilk öğrencisi bu sırada hiçbir denetim altında olmadığı için, aklına eseni okumaya başlamıştı. Bu genç beynin böyle aklına esen her şeyi okumaya kalkışmasından biraz da kendisini sorumlu hissediyordu. Hele destek olduğu o Andre Lhery ile mektuplaşması acaba nereye varacaktı sonunda? Aslında birbirlerini asla görmeyecek olan iki kişiydi onlar: Hiç olmazsa bundan emin olabilirdi; gelenekler, kafesler, başlıca engellerdi... Fakat, yine de...

Aşağı indiğinde, sokağa çıkmak üzere hazırlanmış, telâşlı bir hayalete benzeyen küçükhanımla burun buruna geldi:

— "Nereye böyle, dostum?"

— "Yeğenlerime, şunu göstermeye gidiyorum!" Şu dediği,

mektuptu. "Elbette, siz de benimle geliyorsunuz. Orada, hep beraber okuruz mektubu. Haydi, tabanları kaldıralım!"

— "Yeğenlerine ha? Peki, öyle olsun!... Tülümü, şapkamı alıp geleyim."

— "Şapkanızı mı? Öyleyse bir saat sizi bekleyeceğiz demektir! Hay Allah kahretsin!"

— "Yavrum, yavrum sözüne dikkat etsene!"

— "Neye dikkat edeyim?... Aklınıza estiği zaman siz de Allah kahretsin demiyor musunuz yani?... Şapkayı da kahretsin Allah, tülü de, küçükbeyi de, geleceği de kahretsin! Hayatı, ölümü de, her şeyi kahretsin Allah!"

Matmazel Bonneau birden küçükhanımın gözyaşlarının boşanacağını sezinleyip, oyalamak için ellerini birleştirdi, tam bu sahneye uygun, acıklı bir pişmanlık havası içinde, başını öne eğdi:

— "Bahtsız büyükannenizin size terbiye vermem için yedi yıl bana para verip karnımı doyurduğunu düşündükçe..."

Peçesinin ardında kahkahayı basan küçük kara hayalet, Matmazel Bonneau'nun saçlarının üzerine çabucak bir dantel başörtüsü attı, sonra beline sarılıp çekti.

— "Haydi, ben kapanmak zorundayım, öyle gerekir, kural böyle... Hem de iki adımlık yere... Üstelik erkek kediye bile rastlanmayan bir sokakta!... Ama, siz buna zorunlu değilsiniz ki..."

Basamakları dörder dörder indiler. Koncagül'le haremağası İsmail Amca, onlara eşlik etmek üzere aşağıda bekliyordu. Koncagül tepesinden tırnağına kadar sim işlemeli yeşil bir çarşafa bürünmüştü; haremağası da Avrupavari siyah bir redingotun cenderesi içindeydi. Başındaki fesi olmasa, bir Fransız taşra kâtibine benzetilebilirdi.

Koca kapı açıldı; kendilerini dışarıda, bir tepede, onbir güneşinin aydınlığında, servilerden oluşan bir mezarlığın ağaçları önünde buluverdiler. Yazıları dökülmüş mezartaşlarının uzandığı mezarlık, tatlı bir yokuş halinde, gemilerle dolu derin körfeze iniyordu.

Ayaklarının dibinde uzanan bu deniz parçasının ilerisinde de, yaslı, hüzünlü servilerin yarısını gözlerden sakladığı karşı kıyıda,

Andre Lhery'nin yirmi yıldır hasretini çektiği şehrin silueti olanca heybetiyle gökyüzünün berraklığında belirleniyordu. Istanbul, romancının hayallerindeki gibi belirsiz, alacakaranlıklar içinde değil de, kesin, aydınlık, gerçek çizgileriyle, burada, tahtındaydı!

Alabildiğine gerçekti şehir; ama, yine de mavi, kuruntulu sisler içinde yüzüyordu; bir çeşit hayaletin haşmeti, sessizliği sarmıştı Istanbul'u; halifelerin seyrettiği, Muhteşem Süleyman'ın bir zamanlar anahatlarını düşünüp saptadığı, göz kamaştırıcı kubbeleri yücelttiği hatlarıyla yüzyılların İstanbul'u! Sabahın erken saatinde küme küme minarelerin, kubbelerin bolluğunda, harabeye benzeyen hiçbir yönü yoktu; buna rağmen, hepsinin üzerinde zamanın anlatılamaz izi kazılmıştı; uzaklığa, göz kamaştırıcı aydınlığa rağmen, eskimişlik olanca aşırılığıyla hissettiriyordu kendini. Gözler hiç yanılmıyordu: Hâlâ ayakta duran bu şehir, nasıl dayanabildiklerine şaşılacak kadar ince-uzun, sayısız taş minareleriyle, bir hayaletti; geçmişin muhteşem bir hayaletiydi. Minareler, camiler, bunca yıldan sonra boyası kaçmış, beyaza, kül rengine dönüşmüştü; camilerin gölgesinde birbirlerine omuz vermiş binlerce ahşap eve gelince, onlar da denizin çepeçevre saldığı mavimtırak buharla rengi solmuş aşıboyası, kızılımtırak kahverengi yapılardı. Bu dev bütün denizin ayna gibi yüzeyinde yansıyordu.

Biri hayalet gibi peçeli, öbürü saçlarının üzerine attığı dantel başörtüsüyle, iki kadın, peşlerinde Araplar, onlara olağan gelen o güzel manzaraya bakmadan, hızlı hızlı gidiyorlardı. Tepede, kaldırımları harap olmuş bir yoldan ilerliyorlardı. Yol boyunca, kafesleri ardında mumyalaşmış eski, soylu konaklar dizilmişti. Kasımpaşa yokusundan aşağı inen mezarlığın ağaçları arasından da, karşıdaki büyük sahne fark ediliyordu. Sıkı sıkı kapalı, kafesli balkonların altında yuva yapmış kırlangıçlar çılgınca ötüşüyordu; serviler mis gibi reçine, ölülerin kemikleriyle dolu eski toprak, bahar kokuyordu.

Gerçekten de, yolda nefis arabesklerle bezenmiş çeşmeden tulumunu doldurmaya gelen köylü kılıklı sakadan başka hiç kimseye rastlamadılar.

Pencereleri amansızca kafesli bir paşa konağına vardılar.

Kapıyı bir adam, bıyıklı, kırmızılı-sarılı giysileri içinde, kemerinde tabancalarıyla bir dev açtı. Ağzını açıp bir şey söylemedi bile. Kadınlar da hiçbir laf etmeden evi bilen bir edayla, haremliğin merdivenine yöneldiler.

Birinci katta, kapısı kapalı olmayan büyük, beyaz bir odadan, genç kadın konuşmaları, kahkahaları geliyordu. İçeride Fransızca konuşarak eğleniyorlardı, anlaşılan, giyim-kuşamdan söz ediliyordu. Göğse takılacak saplı bir gül şöyle mi konsa daha iyi dururdu, yoksa böyle mi:

— "Ha Veli Ali, ha Ali Veli!" diyordu biri.

— "Eşek, sen de!" diyordu teni süt gibi beyaz, badem gözlü, öğretmeni Cezayir'de bulunmuş ufak-tefek, kızıl saçlı bir başkası.

"Yeğenleri"inin odasıydı burası. Biri onaltı, öbürü yirmibir yaşında iki kızkardeş. Yarınki düğünün gelini, ünlü yabancıdan gelen mektubu herkesten önce onlara okumak istemişti. İki genç kızın da, baş uçlarında kadife bir panoya oturtulmuş altın yaldızlı ayetleri olan, beyaz lake yatakları vardı. Düğüne davetli dört genç kız için şiltelerle, mavi ya da pembe satenden örtüler serilmişti yere. Paris'ten yeni gelen pırıl pırıl tuvaletleri ise, döşemesi çiçek işlemeli Pampadour ipeğinden beyaz lake iskemlelerin üzerine serilmişti. Tam bir düğün öncesinin kargaşası vardı odada; hani neredeyse bir Çingene çadırı kadar karışıktı içerisi; ama, zarif, zengin bir çadır. (İslâmiyet kadınların akşam ezanından sonra sokağa çıkmalarını yasakladığı için, bazen birkaç gün, bazen birkaç haftalığına birbirlerine geceyatısına gitmeleri hoş bir gelenek halini almıştı; bu misafirlik için sudan sebepler icat edilir, ya da sadece ziyaret için gidilirdi; böyle hallerde konaklarda hemen bir yatakhane hazırlanırdı.) Sağda-solda sürüklenen Doğu işi başörtüler, çiçek demetleri, tahta kafesler başka kadınların gözlerini kamaştırmak, ya da hoşuna gitmek için hazırlanan, bıyığı terlemiş hiçbir erkeğin göremeyeceği bu darmadağınık lükse gizli bir görünüm veriyordu. Bir köşede de iki Arap halayık, sırtlarında Doğu giysileri, rahatça oturmuşlar, hafif hafif vurdukları teflerinin eşliğinde, ülkelerinin havalarını mırıldanıyordu. (Bizim Batılı azgın demokratlarımız bu iyi

huylu insanların diyarına gelip kardeşlik dersi almalı. Çünkü orada uygulamada ne sınıf, ne sosyal mevki farkı vardır; en sıradan uşaklar, hizmetçiler bile ailenin birer ferdiymiş gibi muamele görürler.)

Gelinin birden odaya girişi heyecan, şaşkınlık yaratmıştı. Doğrusu, o sabah hiç kimse onu beklemiyordu. Neden gelmişti acaba? Şu beyazların, şu pembelerin, ipeklilerin, muslinlerin soluk mavisi içinde, kapkara sokak giysileriyle ne esrarlı, iç karartıcı görünüyordu! Böyle habersizce acaba ne yapmaya gelmişti nedimelerinin arasına?

Kara peçesini kaldırıp, minimini yüzünü meydana çıkardı, rahat bir edeyla, Fransızca cevap verdi (İstanbul haremlerinde çok geçerli bir dildi Fransızca):

— "Bir mektup aldım da... onu haber vermeye geldim size!"

— "Kimdenmiş o mektup bakalım?"

— "Siz tahmin edin."

— "Bahse girerim Edirne'deki teyzendendir. Sana değerli bir taş gönderdiğini bildiriyor..."

— "Hayır."

— "Yoksa Erivan'daki halandan mı? Düğün hediyesi olarak bir çift Ankara kedisi gönderdiğini bildiriyor."

— "Yine olmadı. Bir yabancıdan bu mektup... bir beyden..."

— "Bir beyden ha! Ne müthiş bir şey!... Bir bey demek! Ah! ne canavarsın sen!"

Yarattığı etkiden son derece memnun, mektubu uzatır uzatmaz, iki-üç güzel, sarı baş —sahici sarışını da vardı, boyalısı da— önce hemen imzayı görmek için uzandı.

— "Andre Lhery!... Hayır, olamaz! Demek cevap verdi ha?... Ondan mı mektup?... İmkânsız bir şey bu..."

Bütün bu küçük topluluğun romancıya yazılan mektuptan haberi vardı; hepsine sırrını açmıştı. Bugünkü Türk kadınları arasında, haremlerin amansız kurallarına karşı isyan bahsinde öylesine bir dayanışma vardır ki, ihanet eden hiç görülmez. Bu sefer olduğu gibi kurallar masum bir biçimde değil de, daha ciddi nedenlerle çiğnenseydi, yine aynı dayanışma, aynı sessizlik görülürdü.

Mektubu hep birlikte okumak için üşüştüler, saçları saçlarına karıştı, Matmazel Bonneau de Saint-Miron bile atılıp, kâğıdı çekiştirdi. Üçüncü cümlede, bastılar kahkahayı:

— "O! Gördün mü?... Senin Türk olmadığını iddia ediyor!... Aman, pek hoş!... Anlaşılan okadar çok bilmiş şey ki, senin Türk olmadığından pek emin görünüyor!"

— "Eh, doğrusu senin için büyük bir başarı bu, şekerim..." dedi yeğenlerinin en büyüğü Zeynep. "Bu da ispatlıyor ki keskin zekân, anlatış tarzının zarafeti... Tam bir başarı!" diye atıldı burnu kalkık, ufak-tefek, kızıl saçlı küçük kız; ama, havasında yine alaycı bir ifade seziliyordu. "Tam bir başarı!... Seni bir Pera'lı sandıysa, böyle başarıya karnımız tok!"

Doğrusu "Pera'lı" sözcüğünü nasıl söylediğini işitmek gerekirdi. Pera'da yani Beyoğlu'nda oturan. Genç kızın söyleyişinde bile, gerçek bir Osmanlı kızının, Levanten'lere (Tatlısu Frenkleri, Ermeniler, Rumlar, ya da Yahudilere) karşı beslediği bütün küçümsemeyi anlamak mümkündü. Pera'lı, bu topluluğun örnek tipiydi.(*)

— "Bu zavallı Lhery biraz geri kalmış!" diye ekledi konuklardan Kerime adındaki genç kız. "Hiç kuşkusuz 1830 romanlarının Türkiye'sinde kalmış: Nargile, reçel, her gün minder sohbeti!"

— "Ya da sadece," deyerek aldı sözü Melek. Alaycı bakışlı genç kız, "sadece gençliğinin Türkiye'sinde. Biliyor musun, senin şair yaşını-başını almış olmalı!..."

Aslında Andre Lhery'nin genç sayılamayacağı tartışmasız doğruydu. Bu gözlem, onun küçük, meçhul sevgilisinin aklına ilk defa geliyordu; şimdiye kadar düşünmemişti bile; hayal kırıcı, düşlerini bozan, beslediği hayranlığı hüzünle perdeleyen bir gözlem.

Alaycı gülümsemelerine rağmen, hepsi seviyorlardı onu; uzak-

(*) Osmanlıların Peralılar hakkındaki genellemelerine katılmakla birlikte, onların arasında da sevimli istisnalara rasladığımı, saygideğer erkeklerle, dünyanın herhangi bir ülkesinde, her türlü toplumda rahatlıkla kabul edilecek hanımefendilerle tanıştığımı da itiraf ederim.

larda bulunan, adeta kimliği bile olmayan bu adamı odadakilerin hepsi seviyordu; Türkiye'lerinden sevgiyle bahsettiği, İslâmiyetten saygıyla söz ettiği için seviyorlardı. Onun aralarından birine yazdığı mektup, evlilik denen büyük, yıkıcı felâket gelip çatıncaya kadar olağanüstü hiçbir şeyin geçmediği kapalı yaşantıları içinde, başlı başına bir olaydı. Mektup yüksek sesle bir daha okundu. Hepsi ayrı ayrı, yazarın elinin değdiği kâğıda bir kerecik olsun dokunmak istedi. Ardından, hepsi de birer yazıdan karakter okuma ustası olduğu için, yazısının sırrını çözmeye kalkıştılar.

Ne var ki tam bu sırada bir anne çıkageldi; iki kızkardeşin anneleri. Hemen konuyu değiştirdiler, mektup ortadan yok edildi, saklandı. Aslında anneleri sert biri olduğundan değildi bu davranışları; üstelik, çok sakin yüzlü bir hanımefendiydi. Fakat bilse, yine de kızardı; hepsinden önemlisi, anlayamazdı bu hareketlerini; o başka bir kuşaktandı; Fransızcayı çat-pat konuşabiliyordu, Alexandre Dumas Pere'den başka yazar okumamıştı. Kızlarıyla arasında en azından iki yüzyıllık bir uçurum vardı; çünkü bugünkü Türkiye'de her şey okadar hızlı gelişiyordu ki! Vücut yapısı bile kızlarınkine benzemiyordu; güzel gözlerinde Andre Lhery'nin hayranlarında hiç görülmeyen saf bir huzur yansıyordu: Çünkü o, yeryüzünde varoluşunu müşfik bir anne, sadık bir eş olmaktan başka hiçbir şeye adamamış, başka hiçbir şey aramamıştı. Ona göre Batılı gibi giyinmek de kötüydü; fazla ağır giysileri acemice sırtında taşırken, kızları çok sade kumaştan kıyafetleri içinde kolayca ince, zarif olmayı becerebiliyorlardı.

Bu sefer de konağın Fransızca öğretmeni odaya girmişti; Esther Bonneau'nun bir başka türlüsü, daha genci, üstelik daha da romantiği, Oda, iskemlelerin üzerine atılan tuvaletlerle, yerlere serilen şiltelerle tıka-basa dolduğu için, bitişikteki daha büyük odaya, "modern tarz" da döşenmiş hareme geçildi.

Derken, hep açık duran kapıdan içeriye gözlüklü, iri-yarı bir Alman kadını girdi; başında kocaman, süslü-püslü bir şapkayla. Konukların en küçüğü olan Fahrünisa'yı elinden tutmuştu. Genç kızlar bu sefer hep birlikte Almanca konuşmaya başladılar; hem de

biraz önce konuştukları Fransızca gibi, kolaylıkla. Bu şişman kadın müzik öğretmeniydi. Yetenekleri tartışılmaz bir kadındı; şimdiden bir sanatçı ustalığıyla çalan Fahrünisa ile birlikte Bach'ın füglerinin iki piyano için yeni düzenlemesini çalışmışlardı. İkisi de bütün ruhlarıyla katılmışlardı bu çalışmaya.

İçerde şimdi Almanca konuşuluyordu ya, hiç güçlük çekmeden İtalyanca, İngilizce de konuşabilirlerdi; çünkü bu genç Türk kızları, Dante, Byron, ya da Shakespeare'i asıl dillerinden okuyorlardı. Hiç kuşkusuz kapalı yaşadıkları, gecelerce tek başlarına kaldıkları için, bizdeki aynı çevrenin genç kızlarından daha kültürlüydüler. Klasikleri, modern çılgınlıkları yutarcasına hatmediyorlardı; müzikte de, Cesar Franck, ya da Wagner kadar Gluck'a da hayrandılar; Vincent D'Indy'nin partisyonlarını da çözümleyebiliyorlardı. Belki ana-babalarının sessizliklerinden, zihni uyuşuklukla rından da yararlanıyorlardı; yepyeni bir maddeden oluşan, uzun zamandır dinlenen beyinlerinde, her şey bir mucize gibi filizleniyordu; tıpkı bakir toprakta boy atan yabani otlar, zehirli güzel çiçekler gibi.

O sabah harem çok kalabalıktı; iki Arap sazende, tefleriyle birlikte, peşlerinden gelmişti. Onların ardından da, yaşlı bir hanımefendi girdi içeri. Herkes onun karşısında saygıyla ayağa kalktı: Büyükanneleriydi bu. Bunun üzerine Türkçe konuşmaya başladılar; çünkü büyük hanımefendi Batı dillerinden hiçbirini bilmiyordu. Bu yaşlı hanımefendi, Andre Lhery'den nasıl kuşkulanabilirdi ki! Sımle işlenmiş giysisi eski modaydı, ak saçlarını bir Kafkas başörtüsüyle kapatmıştı. Onunla torunları arasındaki uçurumun derinliğine kimse inemezdi. Bazen yemeklerde ataları gibi pilavı elle yemeye kalkışınca, torunlarının yüzlerini kızarttığı bile olurdu. Buna rağmen, gerçek bir büyük hanımefendiydi, hem de tepesinden tırnağına kadar. Bu sayede herkese kendisini saydırırdı.

Büyüklere saygı gereğince, artık Türkçe konuşmaya başlamışlardı. Fısıltılar çok daha ahenkli, bir melodi kadar tatlı olmaya başlamıştı.

Ardından, sokaktan gelen, bu nedenle kapkara bir hayalete

benzeyen, endamlı, salınarak yürüyen bir başka hanım daha göründü kapıda. Padişah tarafından geç kızlar için açılan yeni lisenin felsefe öğretmeni Halime Hanım'dı bu. Genellikle haftada üç defa Melek'e Arap, Acem edebiyatı dersleri vermeye geliyordu. Elbette düğün arifesi olan bugün, akıllar bir karış havada olduğundan, ders yapılmayacaktı. Fakat peçesini açtıktan, güzel, ciddi yüzünü gösterdikten sonra, söz eski İran şairlerine geldi. Melek hemen toparlandı. Sadi'nin "Gülistan"ından bir bölüm okudu.

Büyükanneden, anneden, kızlarından, yeğenlerinden, onların öğretmenlerinden oluşan bu haremde, eski odalıklardan eser yoktu; nargile, reçel kavanozları falan da görülmüyordu. Zaten belki birikisi dışında, Istanbul'un bütün haremleri buna benzer: Çağımızın haremleri, tıpkı bizdeki gibi oluşan bir ailenin kadınlar bölüğü demektir. Kaç-göç dışında, sokağa çıkarken kapanmak dışında, babası, kocası, erkek kardeşi, ya da küçüklüklerinde birlikte büyüdükleri erkek yeğeninden başka bir erkekle konuşamamak dışında tıpkı bizimkiler gibi eğitilirler.

Şimdi yine Fransızca konuşmaya, giyim-kuşamdan söz etmeye başlamışlardı ki, tanrısal denecek kadar berrak bir insan sesi, birden gökten iniyormuş gibi dışarıda yankılandı: En yakın caminin imamı, minarede, öğle ezanı okumaya başlamıştı.

Bunun üzerine nişanlı küçükhanım, büyükannesinin öğle yemeği yiyeceğini hatırlayarak, Kül Kedisi gibi kaçıverdi konaktan. Büyük hanımefendiyi sofrada bekleteceği korkusuyla daha çok telâşlanan Matmazel Bonneau da peşinden seyirtti.

III

BABA ocağındaki son öğle yemeği, birbirlerine sessiz-sedasız diş bileyen iki kadının arasında, öğretmeniyle sert huylu büyüğü arasında, pek sessiz geçti.

Küçükhanım yemekten sonra odasına çekildi. Kapıyı kilitleyip içeriye kapanmayı çok isterdi; fakat Türk kadınlarının odaları kilit-

lenmez; Koncagül'e verilen talimatla yetinmek gerekti. Böylece hiç olmazsa, odalarda, uzun koridorlarda izlerini belli etmeyen bekçi köpekleri gibi gece-gündüz kol gezen hizmetçilerden, halayıklardan kurtulmuş oluyordu.

Kendisine ait bu son gününde, ölüme gider gibi hazırlanmak istiyordu. Kâğıtlarını, binlerce küçük anısını sıralayacak, birkaç saat sonra kocası olacak yabancının korkusu yüzünden yakacaktı; özellikle yakacaktı bunları. Ruhunun acısına çare yoktu; korkusu da giderek artıyordu.

İçindeki ateşe beyaz lake masanın gözlerinde uyuyan bir demet esrarengiz mektuba aktarmak için yakılan mumun aydınlattığı masanın başına yine çöktü. Daha dün evlenen, ya da yarın evlenmek korkusu içinde tir-tir titreyen arkadaşlarının mektupları; Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce yazılmış, hepsi de isyan türküleri söyleyen, hepsi de bugünkü Türk haremlerini alt-üst eden kötümserlikle zehirlenmiş mektuplar. Bazen bir bölümünü yeni baştan okuyor, sonra hüzünlü bir tavırla kâğıdı istemeyerek güneşte zor fark edilen mumun alevine yaklaştırıyordu. Böylece bir sürü güzel kadının gizli düşünceleri, dizginledikleri öfkeleri, boş yere dile getirdikleri yakınmaları bir bütün haline geliyor, Doğu tarzı döşenmiş odanın tek eşyası olan bakır mangalın içinde dağılıp gidiyordu.

Çekmeceler boşalmış, sırlar yok edilmişti. Geriye içi Fransızca yazılmış defterlerle dolu kocaman, kilitli bir çekmece kalmıştı... Bu defterleri de mi yakacaktı yani?... Yo, buna cesareti yoktu işte! Bütün genç kızlık çağı, onüç yaşında yazmaya başladığı günlüğüydü bu; ilk defa çarşafa girdiği o uğursuz gün (çarşafa girdi derlerdi orada), yani ölünceye kadar yüzünü dünyaya saklamaya başladığı gün, Istanbul'un sayısız kara hayaletlerinden biri olduğu gün yazmaya başladığı günlüğü!

Bu günlükte, çarşafa girdiği günden öncesine ait hiçbir şey yoktu. Kafkasya'da, ailesinin iki yüzyıldır egemen olduğu topraklarda geçirdiği, küçük barbar prenseslik günlerine ait hiçbir şey yoktu. Babasının, paşa ünvanıyla gelip Istanbul'a yerleştiği, onbir

yaşından sonra bir küçük hanımefendi olduğu günlere ait tek satır bile yoktu. O dönem, hep şaşkınlıklar, zarif bir yaşantıya ayak uydurma çabaları içinde gelip geçmişti; yapılması gereken ödevler, alınması gereken dersler de cabası. İki yıl boyunca kendisini eğlencelerde, tenis partilerinde, sefarethanelerdeki danslarda görebilmişlerdi. Avrupalı en yaman kavalyelerle, kocaman bir genç kız gibi valsler yapmıştı; çok aranılan biriydi, randevu defteri hep dolu oluyordu. O sevimli, minimini yüzü, başkalarının taklit etmeyi hiç beceremedikleri hem kindar, hem tatlı, hem çok utangaç, hem pek kibirli simasıyla, herkesin hoşuna gidiyordu. Derken, İngiliz sefarethanesinde gençler için düzenlenen bir baloda, kendisine soruvermişlerdi: "Nerede oturur bu küçük Kafkasyalı kız?" Vatandaşları sadece şu cevapla yetinmişlerdi. "A! bilmiyor musunuz? Daha yeni girdi çarşafa o!"

Çarşafa girdi, "kızın işi bitti, üzerine sihirli bir değnek dokunmuş gibi yıkıldı" anlamına geliyordu, artık kendisini bir daha görmek olanağı yoktu; raslantı sonucu, dört bir yanı kapalı bir arabada onu görseler bile, kapkara bir şekilden başka bir şey fark edemeyecekler, o olduğunu tanıyamayacaklardı, bir çeşit ölümdü bu.

Kısacası, onüç yaşına girdikten sonra, o da hiç şaşmayan kurala uyup, peçenin, çarşafın ardına kapanmıştı. O da, Istanbul'da apayrı bir âlemde yaşayan, her sokak köşesinde raslanan, fakat yüzüne bakmamak gereken, güneş battıktan sonra kafeslerin ardına kapananların dünyasına katılmıştı; öyle bir dünya ki, insan ruhunu allak-bullak eder, varlığını çevresinde hep hisseder, acısını duyar, ama özüne varamaz. Öyle bir dünya ki, gözetler, düşünür, eleştirir, o ölümsüz kara sisin ardında çok şeyler görür; sonra da, görmediklerini tahmin eder.

Onüç yaşında, sürekli sarayın hizmetinde bir babayla, şefkatini göstermekten kaçınan sert büyükannesinin arasında, paşazade konaklarıyla, mezarlıklarla çevrelenmiş Kasımpaşa semtinde, gece olunca herşeyin korkuya, sessizliğe dönüştüğü yerde, kendisini çılgınca çalışmaya vermişti. Bu hayat da bugün eşiğinde olduğu yir-

miikinci baharına kadar sürüp gitmişti: O, her şeyi bilmek, her şeyin derinine inmek isteği. Edebiyatın da, felsefenin de, tarihin de. Hepsi arkadaşı olan, erkenden başkalarının boyunduruğuna giren bir sürü genç kadının arasında, o, bilgisi, yargıları, masum cüretleri dillerde dolaşan küçük bir yıldız olup çıkmıştı; bir yandan da hayli tuzluya mal olan zarafeti alabildiğine kopya ediliyordu. Özellikle kadınların haremin haşinliğine karşı isyanını simgeleyen bir bayraktardı.

Hayır, çarşafı ilk giydiği gün tutmaya başladığı bu günlüğü yakmayacaktı! Yakacağı yerde, defterini bir kocanın ele geçirmek fırsatını bulamayacağı güvenilir bir arkadaşına emanet edecekti. Kimbilir, belki de gelecekte defterine yeniden kavuşacak, devam etmek olanağını bile bulacaktı, değil mi ama? Defterine böylesine bağlı olmasının nedenleri vardı: Yarın sona erecek olan hayatının hemen bütün olaylarını buraya aktarmıştı. Eski, mutlu günler, bütün öteki günlerden garip bir biçimde daha aydınlık ilkbahar günleri, güllerle bezenmiş eski bahçede alabildiğine tatlı akşamlar, candan sevdiği yeğenleriyle, sihirli Boğaziçi'ndeki gezintileri. Zavallı günlüğünü yok edecek olursa, bütün bunları bir daha anımsayamayacak biçimde yitirdiğini sanacaktı. Zaten bu günlüğü yazmak, dört duvar arasında geçen genç kızlık günlerinin acısına karşı tek direniş kaynağı olmuştu. İşte şimdi birden içinden devam etmek geliyordu günlüğüne, şu son günün umutsuzluğunu biraz olsun avutabilmek için...

Bu nedenle masasının önünde oturup kaldı, üzerine yakutlar kakılmış altın kalemini eline aldı. Dokuz yıllık geçmişi olan günlüğünün ilk sayfalarını Fransızca yazmasının bir tek nedeni vardı: Yazdıklarını Büyükannesinin, ya da evdeki bir başkasının okumaya kalkışmaması için. Fakat aşağı-yukarı iki yıldan beri, özenle üzerine eğildiği, elinden geldiği kadar durulaştırdığı Fransızcası hep hayalindeki bir okuyucuya sesleniyordu.

Bir genç kadının günlüğü, hep bir okuyucuya seslenir; ister hayali, ister gerçek olsun. Hele günlüğü yazan bir Türk kadınıysa, bu okuyucu mutlaka hayalidir. Bu seferki okuyucu da uzaklarda, ala-

bildiğine uzaklarda biriydi. Adeta kendisi için var olmayan biriydi: Roman yazarı Andre Lhery!... Bütün yazdıklarını onun için yazıyordu; elinde olmadan, onun söyleyişini taklit bile ediyordu. Günlüğü, ona seslenen bir mektup biçimini alıyordu. Üstelik, yazarı tanıyormuş görüntüsünü verebilmek için, ona küçük adıyla seslenıyordu: Gerçek bir arkadaş, bir ağabey gibi, Andre adıyla.

İşte o akşam, güzelim yüzüklerin ağırlaştırdığı o küçücük el, şu satırları yazmakla koyuldu işe:

18 nisan 1901

Size çocukluğumdan hiç bahsetmedim, değil mi, Andre? Oysa bunu da bilmeniz gerekiyor: Beni pek uygar biri gibi görüyorsunuz; aslında, ben yabaninin tekiyim. İçimde hep geniş bozkırların, bir zamanlar silah şakırdatarak at koşturan, gümüş kemerlerini şıngırdatarak gün ışığında dans eden kızın bir yönü yaşayacak.

Avrupa kültürünün bütün cilasına rağmen, pek böbürlendiğim yeni ruhum, düşünen bir yaratıktan farksız ruhum, o bilinçli ruhum çok acı çekmeye başlayınca, çoçukluk anılarım yine bana askıntı oluyor. Zorba, renkli, parlak anılar yeniden boy gösteriyor; bana aydınlık bir toprağı, bir daha dönemeyeceğim, dönmek de istemediğim, kaybolmuş bir cenneti gösteriyorlar; Konya'nın da ötesinde, Karacaemir adında bir Çerkez köyü. Ailem, Kafkasya'dan gelip buraya yerleştiğinden beri, köyde egemen olmuştur. Atalarım, ülkelerinde, Kızıltepe hanlarıymış. Zamanın padişahı da, yurtluk diye onlara Karacaemir toprağını vermiş. Onbir yaşıma kadar burada yaşadım. Alabildiğine özgür, mutluydum. Çerkez kızları peçe örtmezler yüzlerine. Delikanlılarla birlikte oynar, sohbet ederler, kocalarını gönüllerince seçerler.

Şehrin en güzel eviydi bizim evimiz. Akasya ağaçlarıyla bezenmiş yollar hep bizim eve çıkardı. Daha da ileride akasyalar evin çevresinde kocaman bir daire çizer, biraz rüzgâr esse, saygıyla selâm verir gibi, dalları sallanırdı. Bu sefer, mis kokulu akasya çiçekleri, kar gibi yağardı. Düşlerimde durmadan akan bir nehir görüyorum... Evin büyük odasından, küçücük dalgalarının telâşlı çırpınışı

işitilirdi. Ah! bilinmeyen uzaklıklara doğru nasıl da hızla akıp giderlerdi! Çocukluğumda dalgaların kayalara öfkeyle çarpıp parçalanmasını seyreder, gülerdim.

Kasaba yönünde, evin önünde, geniş bir alan vardı. İşte burada, eski müziğimizin nağmeleriyle, Çerkez oyunları oynardık. İkişer ikişer, ya da tek saf halinde; hepimizin sırtında beyaz ipekli giysiler, saçlarımızda çiçekten taçlar. O günlerdeki arkadaşlarım gözlerimin önünde. Acaba bugün neredeler?... Hepsi de, bademgözleriyle, taptaze gülümseyişleriyle öylesine güzeldiler ki!

Yazın, akşam olunca, babamın Çerkez yardımcıları, kasabanın bütün delikanlıları işlerini bırakır, ovada at koşturmaya çıkardı. Eski bir asker olan babam, başlarına geçer, askerlerini hücuma kaldırır gibi yönetirdi hepsini. Güneşin batacağına yakın, altın kızılı bir alacakaranlık çökünce at koşturulurdu. Küçükken, biri de beni eyerine oturturdu. O başdöndürücü hızla, bütün gün sessiz-sedasız yanan topraktan yükselen kokularla, akşamları silah şakırtıları, yiğitlik türküleriyle patlayan tutkuyla sarhoş olurdum. Ardından vakit çeşitlenirdi; savaş akşamlarında olduğu gibi, tan yeri kızıllaşırdı... Atlılar, yaman esen yele karşı savaş türküleri söylerdi. Ardından pembe, dalgalı bir beyazlık çökerdi...

. . . . . .

Genç kız tam "dalgalı beyaz" sözcüklerini yazmış, bu yakıştırmanın Andre'nin hoşuna gidip gitmeyeceğini, fazla özentili olup olmadığını düşünüyordu ki, Koncagül yasağa rağmen birden odaya daldı:

— "Geldi, küçükhanımcığım! Geldi!"

— "Geldi mi? Kim geldi, ayol?"

— "Kim olacak, canım, küçükbey elbette!... Pederinizle, paşa babanızla görüşmeye gelmişti; şimdi de dışarı çıkacak. Çabuk koşun pencereye! Atına binerken görebilirsiniz!"

Küçük prenses bu telâşa, yerinden bile kıpırdamadan, zavallı Koncagül'ü perişan eden buz gibi bir ilgisizlikle karşılık verdi:

— "Bunun için mi beni rahatsız ediyorsun? Küçükbeyimizi

nasıl olsa er-geç göreceğiz. Yaşlanıncaya kadar da bol bol görmek fırsatı bulacağım, değil mi?"

Bu sözleri yardımcıların önünde, efendisini küçümsediğini belli etmek için, özellikle söylüyordu. Fakat Koncagül şaşkın şaşkın çıkıp gittikten sonra, korkudan titreyerek pencereye yaklaştı: Küçükbey, atına binmiş, sırtında parlak subay üniforması, peşinde hizmet neferi, servilerin, mezartaşlarının arasından, tırısta gidiyordu. Yine de bıyıklarının sarı, hattâ beğendiğinden de sarı olduğunu, oldukça kibirli edasına rağmen, yakışıklı sayılabileceğini görebildi. Ruhunun kabul edemeyeceği merakını yenememişti yine. Bunun üzerine onunla daha fazla ilgilenmeyi reddedip, masasının başına döndü —her şeye rağmen yanaklarının al al olmasını önleyememişti— gerçek-dışı sırdaşına yazdığı mektuba, yani günlüğüne devam etti:

...pembe saatlerde (en sonunda kısaca *pembe saatler* demekte karar kılmış, *dalgalı beyazlık*'ın üzerini çizmişti), anıların uyandığı pembe saatlerde, Çerkezler atalarının ülkesini hatırlıyorlardı; içlerinden biri bir sıla türküsü okuyor, öbürleri de bu yalnız, alçak sesi dinleyebilmek için, hızlarını azaltıyorlardı. Ardından mor saatler geliyordu; mor, şefkatli, tatlı saatler. Bütün ova, bir aşk türküsü tutturuyordu... Artık atlılar geri dönmek üzere dizginlerini çeviriyorlardı. Dönüş yollarında, çiçekler son bir defa daha kokularını saçarak ölüyorlardı; yıldızlar gibi titrek titrek ışıldıyor, kollarında, yaz akşamının bütün akıcı gümüşiliğini de birlikte götürüyorlardı sanki.

Uzakta, önlerinde, Karacaemir akasyalarının sessiz, ince bozkırın ortasında bir araya geldiği noktada, küçük bir yangının aydınlığı beliriyordu. Aydınlık gitgide büyüyor, çok geçmeden gökyüzünde ilk görünen yıldızları yalayan upuzun alevlere dönüşüyordu. Kasabada kalanlar büyük ateşler yakmışlardı. Dört bir yanda kızlar oynuyor, söylüyor, beyaz eteklerini, kuş tüyü kadar hafif tüllerini savurarak raksediyorlardı. Gençler eğlenirken, yetişkinler de, dışarda toplanmış, çubuklarını tüttürüyorlardı. Anaları ise, pence-

relerdeki dantel perdelerin ardından, çocuklarının yüreğine aşk ateşinin nasıl düşeceğini seyrediyorlardı.

Ben kraliçeydim o günlerde. Babam Tevkif Paşa ile annem Seniha Hanım, öbür çocukları öldüğü için beni her şeyden çok seviyorlardı. Kasabanın sultanıydım ben. Benden başka kimsenin daha güzel elbiseleri, ustaca işlenmiş, gümüşten, altından, değerli kemerleri yoktu. Kafkasya'dan gelen tüccardan biri, değerli taşlarla dolu keseleriyle, altın sırmalı ipekli kumaş toplarıyla yoldan geçecek olursa, önce bizim eve uğrayacağını bilirlerdi; paşa efendinin kızı beğendiklerini seçmeden, hiç kimse kendine bir şey almaya cesaret edemezdi.

Annem sessiz, tatlı bir kadındı; babam da iyi kalpliydi, doğruluğuyla tanınırdı. Hangi yabancı kapımızı çalacak olsa, evden biri buyur edilirdi. Yoksul da olsa, padişah gibi ağırlanırdı. İster bir sürgün, ister bir kaçak olsun —böylesini de gördüm— evimiz canını verinceye kadar onu savunmayı da bilirdi. Ama, Tevkif Paşa'yı aşağılık bir işe, hattâ karanlık bir işe alet etmek isteyenlerin vay haline! İyi kalpli babam, aslında amansız bir adaletçiydi de. Buna da tanık oldum.

Çocukluğum işte böyle geçti Andre. Derken, annemi kaybettik. Karacaemir'de onsuz kalmak istemeyen babam da, beni alıp Istanbul'a, yeğenlerime komşu oturan büyükannemin yanına getirdi.

Şimdi oraları babamın yerine, amcam Arif Bey yönetiyor. Fakat gençlerin sessiz-sedasız yıllarını doldurdukları bu bilinmeyen köşede hemen hiçbir şey değişmedi. Sanıyorum nehir üzerinde bir değirmen yapılmış; ancak görüntüleriyle ürkütücü olup, gönül eğlendiren dalgacıklar, şimdi yararlı olmayı öğrenmek zorunda kalmışlar. Onların da yitirdikleri özgürlükleri için gözyaşı döktüklerini duyar gibi oluyorum. Ama ev, ağaçlar arasında, hâlâ ayakta; bu ilkbaharda da, çocukluğumda oynadığım yolların üzerine yine akasya çiçekleri yağdı. Hiç kuşkusuz benim yerime de bir başka kızcağız, süvarilerle at sırtında dolaşmaya çıkıyordur.

Yakında bütün bunların üzerinden onbir yıl geçmiş olacak.

Hiçbir şeyi umursamayan neşeli çocuğun yerini daha şimdiden çok gözyaşı dökmüş bir genç kız aldı. Başlangıçtaki yaşantısını sürdürseydi, daha mı mutlu olacaktı acaba?... Fakat bu yaşantıdan ayrılması alnında yazılıymış, çünkü düşünen bir yaratık haline dönüşmesi, kendi dönencesiyle sizinkinin bir gün bir noktada buluşmaları gerekliymiş. Ah! ruhların ancak raslaştığı, buna rağmen birbirlerini bir daha asla unutamadıkları bu karşılaşmaların yüce nedenini bize kim söyleyecek acaba? Çünkü siz de beni bir daha asla unutamayacaksınız, Andre...

. . . . . .

Yazmaktan usanç getirmişti. Üstelik, küçükbeyin geçişi belleğini bozguna uğratmıştı.

Bu son gününü doldurmak için ne yapmalıydı acaba? Ah! bahçe! En taze anılarını barındıran sevgili bahçesi: Akşama kadar orada geçirecekti vaktini... En dip yerinde, herhangi bir sıranın üzerinde, yüzyıllık çınarların altında, yosun tutmuş eski duvarın karşısında: Ömrünün sonunun geldiğini sandığı şu nisan gününü akşama kadar, burada kapanıp geçirecekti. Koncagül'ü çağırdı: Bahçeye ineceğini haber versin diye. Bahçıvanlara, arabacılara, bütün erkek yardımcılara, ağaçlıklı yollarda peçesiz dolaşmak isteyen küçük tanrıçayı bakışlarıyla rahatsız etmemelerini haber versin diye...

Yok, hayır! düşündü, sonunda bahçeye inmemeye karar verdi; çünkü bu gezinti sırasında harem ağalarıyla, hizmetçilerle, yarınki geline anlamlı anlamlı bakıp gülümseyecek bir sürü insanla karşılaşması ihtimali yine de vardı. Görgü icabı o da gülümsemelerine karşılık vermek zorunda kalacaktı. Üstelik, düğün hazırlıklarını görmek, ağaçların altında kurulan masaları, yerlere serilen güzelim halıları seyretmek sabrını taşıracaktı...

Bunun üzerine, odasının yanında, Erard piyanosunun bulunduğu küçük salona sığındı. Müziğe de veda etmesi gerekecekti yakında, çünkü yeni yuvasında piyanosu da olmayacaktı. Küçükbeyin annesi —Avrupa takvimi yerine hicri takvimi kullanan o hanımefendi— istemeyerek de olsa, Batı dillerinde yeni kitapları,

resimli dergileri barındıran bir kitaplığa razı olmuştu; fakat piyanonun hanımefendiyi iyice sarstığı apaçık belliydi; kimse de bu konuda ısrara cesaret edemiyordu. Bu yaşlı hanımefendi birçok kere oğlunun nişanlısını görmeye gelmiş, sudan sohbetleri, genç kızın damarına basan modası geçmiş şakalarıyla bir hayli canını sıkmıştı. Her seferinde de, dönünce oğluna daha iyi anlatabilmek için, inatçı bir ısrarla kendisini süzüp seyretmeyi unutmamıştı.

Evet, yarınki yeni evinde, karşıda, Boğaz'ın öbür kıyısında, eski Istanbul'un göbeğindeki yuvasında, piyanosu olmayacaktı... Küçük, sinirli, çevik elleri klavyenin üstünde edindiği ustalıkla, yumuşaklıkla önce belli-belirsiz, başı-sonu olmayan zırva sesler çıkarttı. İri yüzüklerinin bemollere, diyezlere her çarpışında duyulan tok gürültüler bunlara eşlik ediyordu. Yüzüklerini çıkardı, toparlanıp, Liszt'in Wagner'in çok zor bir yorumunu çalmaya girişti. Ancak bu sayede, yavaş yavaş, yarın padişahın yaverlerinden Yüzbaşı Hamdi Bey'in eşi olacak genç kız olmaktan sıyrıldı. Şimdi uzun saçlı, yükseklerde bir şatoda, bulutların karanlığı içinde, trajik bir büyük nehrin yukarılarında oturan genç bir savaşçının nişanlısıydı; kuzeyin balta girmemiş ormanları içinde, efsaneleşen eski günlerin senfonisini dinliyordu...

Fakat durunca, tellerin son titreşimleriyle birlikte bütün bunlar da sönüp gidince, pencerelerdeki o ölümsüz kafeslerin aralığından adeta yatay olarak giren, çoktan kızıllaşmaya başlayan güneş ışınlarını fark etti. Günün sonu gelmişti. Birden yalnızlığın verdiği bir dehşet sarıverdi içini; oysa, yalnız kalmayı kendisi istemişti. Bu son gecede yalnız kalmaktan korktu. Hemen büyükannesinin yanına koşup, pek güçlük çekmeden istediği izni koparttı, hemen yeğenlerine bir-iki satır karalayıp, ne olursa olsun onlardan yanına gelmelerini istedi. Yalnız iki yeğenini istiyordu; odalarında süslenen küçükhanımları değil; yalnız ikisini, Zeynep'le Melek'i, can yoldaşlarını, sırdaşlarını, ruhunun kardeşlerini! Evdeki konuklar yüzünden annelerinin onlara izin vermemesinden çekiniyordu. Vaktin geç olmasından, güneşin batmasından çekiniyordu, çünkü Türk kadınları güneş battıktan sonra sokağa çıkmaz. Kafesli penceresinin

ardından, haberi yeğenlerine koşturan ihtiyar İsmail Ağa'ya bakıyordu.

Birkaç günden beri, durumuna üzülen yeğenleriyle bile, ciddi konularda pek konuşmamıştı, ortalıkta göze batmamaya çalışıyordu, adeta kibirliydi; acısının utancını içinde saklıyordu, ama artık dayanamayacaktı. Şimdi de, başını omuzlarına dayayıp ağlamak için istiyordu yeğenlerini.

Şu son akşam güneş nekadar da çabuk batıyordu! Acaba gelmek için vakitleri kalacak mıydı? Sokağın daha ilerisini görmek amacıyla kafesin, tahtaların elverdiği kadar dışarı sarkıyordu. Çocukluk çağında günlüğünde, yazdığı gibi, "savaş akşamlarının kan kırmızısı saati" gelip çatmıştı. Yaramaz, sevimli başının içinde kaçmak, açıkça isyan etmek fikirleri dönüp dolaşıyordu... Oysa çevresinde ne sakin bir hareketsizlik, ne kaderci, boynu bükük bir sükunet vardı! Pencerelerinin önündeki alabildiğine sakin mezarlığın ağaçlarından ıtırlı bitki kokuları, yükseliyordu; değişmez, eski Türk toprağının kokusu; sabahtan beri nisan güneşinde ısınan biçilmiş otların, çeşitli küçük bitkilerin kokusu. Batan güneşin kızılığı üzerinde apayrı duran ağaçların kara yeşilini, ışıklar, ışınlar delmiş gibiydi. Eski yaldız yazılar şurada-burada parıldıyor, geniş bir alanda serpilmiş duran mezartaşlarının üzerlerini süslüyordu. Taşlar servilerin altına dağıtılmış gibiydi. (Türkiye'de ölü korkusu yoktur, ölülerden kaçılmaz; şehrin göbeğinde bile ebedi uykularını uyumalarına izin verilir.) Öndeki bu hüzünlü şeylerin ötesinde, kule gibi dimdik duran toprak demetlerinin arasında, uzaklıklar eşsiz bir dekor halinde ortaya çıkıyordu: Körfeziyle birlikte bütün İstanbul, saf akşamların aleviyle tutuşmuştu. Aşağılarda, çok aşağılarda, yakın mezarlıkların kıyısına kadar indiği Haliç'in suları kıpkırmızıydı, tıpkı gökyüzü gibi akkordu; yüzlerce kayık Haliç'te gidip geliyordu... pazar yerlerinin kapandığı saatlerde, yüzyıllardır süregelen bir git-gel. Yalnız, yukardan, ne kayıkların suları yararken, ne de kürekçilerinin kürek çekerken çıkarttığı gürültüler işitiliyordu; bir ayna üzerinde geçit yapan uzun böceklere benziyordu kayıklar; karşı kıyı, yani İstanbul yakası ise, gözalabildiğine değişiyordu.

Denize yakın bütün evler, şaşılacak bir yığın oluşturan bütün alt katlar siliniyor, sudan, dumandan oluşan sürekli buhar tabakasının arasında, akşamın mor sisi içinde, kaçıyorlardı sanki. Istanbul bir serap gibi değişiyordu; hiçbir şeyin ayrıntısı belli değildi; ne viranelikler, ne yoksulluk, ne de birkaç modern yapının çirkinliği; altın kaplamalı, koyu mor bir siluetten başka bir şey kalmamıştı. Bütün minareler, kubbeler ayakta, gökyüzündeki yangını saklamak isteyen bir maske gibi, şehrin dev çıkartmasını gözler önüne seriyordu. Öğlenki aynı sesler, berrak, tanrısal sesler müminleri günün dördüncü namazına çağırıyordu: Güneş batıyordu artık.

Böylesine görkemli bir huzur havası önünde biraz olsun sakinleyen küçük köle Melek'le Zeynep'i daha çok merak ediyordu. Vakit iyice geç olduğu halde, acaba gelmeyi becerebilecekler miydi?... Bir yanını pencereleri kafesli eski evlerin, öbür yanını ölülerin tadına doyulmaz alanlarının çizdiği yolun ucuna dikkatle bakıyordu...

Hah! geliyorlardı işte!... Şu karşıda, asık yüzlü bir kapıdan çıkan, iki Arap haremağasının eşlik ettiği, yüzleri görülmeyen, telâşlı iki kara hayalet... Zavallıcıklar, nekadar da çabuk karar vermişler, nekadar da çabuk hazırlanmışlar!... Umutsuz çağrılarına koşarak gelenleri tanıyınca, gözleri buğulandı. Gözyaşları —bu sefer tatlı tatlı akan gözyaşları— yanaklarından aşağı süzüldü.

Kızlar, hüzünlü peçelerini kaldırıp içeri girer girmez, ağlayarak kollarına atıldı.

İkisi de onu büyük bir şefkatle bağırlarına bastılar:

— "Haydi canım, senin mutlu olmadığından kuşkuluyduk zaten... Ama, bize bir şey söylemek istemiyordun ki... Biz de sana açılmaya cesaret edemedik... Birkaç gündür bize karşı öyle içine kapanık, öyle soğuktun ki!"

— "Canım, siz benim nasıl olduğumu biliyorsunuz... Budalaca bir şey, ama acı çektimi göstermeye utanıyorum..."

Şimde de hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı.

— "Peki, niçin "hayır" demedin, şekerim?"

— "Ah! şimdiye kadar kaç defa "hayır" dedim!...

Anlaşılan, reddettiklerimin listesi bir hayli kabarık!... Hem bir kere düşünsenize: Yirmiiki yaşımdayım, neredeyse evde kalmış kız sayılacaktım... Hem ha şu olmuş, ha bu, ne önemi var! Nasıl olsa eninde-sonunda biriyle evlenecek değil miyim?"

Daha önce de arkadaşlarının evliliklerinin arifesinde bazen böyle konuştuklarını işitmişti; o zaman onların ezikliği yüreğini parçalamıştı; şimdi ise, kendi sonu da onlara benzemişti... "Ben istediğimi, sevdiğimi seçip almadıktan sonra, ha Ahmet olmuş, ha Mehmet, ne fark eder! Nasıl olsa teselli bulmak için ondan çocuklarım olacak değil mi?" Bir başkası, gencecik bir taze kendisini, ilk isteyene evet dedikten sonra, şu mazereti göstermişti: "Ne diye birinci'si değil de, ikincisi olacakmış? Onu sanki ilkinden daha iyi mi tanıyacağım?... Hem, hayır demek için ne bahane uyduracağım?... Sonra, düşünsene, şekerim, ne biçim masal bu!..." Yo, hayır, bu yavrucakların duygusuzluğu, kendisine hiç de anlaşılır gibi gelmemişti: Köleler gibi evlenmek ha!... İşte şimdi kendisi de böyle bir pazarlığa razı oluyordu; işte o müthiş günün vadesi de yarın doluyordu. Sürekli talip reddetmekten bıktığı, didişmekten usanç getirdiğinden, o da öbürleri gibi en sonunda "evet"i basmıştı; hiç olmazsa bir süre daha kendisini kurturacak "hayır" yerine. Şimdi ise iş işten geçmişti, uçurumun eşiğine gelmişti: Yarın her şey bitecekti!...

Şimdi hep birlikte, üçü birden ağlıyordu; gelin adayının gururu için tuttukları gözyaşlarını akıtıyorlardı; içlerinden sanki biri ölecekmiş gibi, büyük ayrılık uğruna ağlıyorlardı...

Melek'le Zeynep elbette bu akşam evlerine dönmeyecekler, burada, yeğenlerinin yanında kalacaklardı. Geceyatısına gidince, adet buydu; on yıldan beri de böyle olmuştu. Üç genç kız hep bir arada olduklarından birbirlerini ayrılmaz kardeş gibi bellediklerinden, içlerinden birinin evinde, genellikle de Çerkez akrabalarının evinde, bir arada yatarlardı.

Fakat bu sefer Arap halayıklar emir bile almadan ipek şilteleri halıların üzerine serince, yalnız kalan üç genç kız, birden bir cenaze dolayısıyla bir araya geldikleri duygusuna kapılıverdiler. Sofrada

yemek yememek için izin istemişler, izni de kopartmışlardı. Köse, şişman, şebek suratlı bir Arap haremağası, gümüş sini içinde kızların yemeyi hiç düşünmedikleri yemeklerini getirmişti.

Aşağıda, yemek salonunda, ailelerinin büyüğü, gelinin babası Paşa Efendiyle, Matmazel Bonneau de Saint-Miron, bir felâket sessizliği içinde, hiç konuşmadan yemeklerini yiyorlardı. Torununun tutumundan dolayı her zamandan çok canına tak diyen büyükhanım ise, kime diş bileyeceğini çok iyi biliyor, yeni eğitim düzenini, öğretmeni suçluyordu; torunu bu küçük dünyaya kusursuz bir müslüman olarak gelmiş, sonra da geleneklere dönmesinden umut kesilen bir harika çocuk olmuştu ama, yine de seviyordu onu. Buna rağmen kendisine hep sert davranmak gerektiğini sanıyordu. Bugün de bu sessiz anlaşılmaz isyan karşısında soğuk davranışını, sertliğini daha da abartmak istiyordu. Bütün ömrü boyunca tek evlâdını Binbir Gece Masalları'nın prensesleri gibi seven, şımartan, buna karşılık ondan bol bol sevgi gören Paşa'ya gelince, o da 1320 modası annesinden daha fazla bir şey anlamıyor, kızıyordu; yo, bu son şımarıklığıyla artık çizmeyi aşmıştı: Kendisine bir koca bulmak zamanı geldi diye, yakışıklı, zengin, büyük bir aileden gelen, üstelik Padişah'ın yanında değeri yüksek bir damat seçtiklerinden dolayı, acı çeken bir kadın tavrı takınmak ha! Zavallı mürebbiyeye gelince, o bu nişandan dolayı bir suçluluk hissi duymuyordu. Şimdiye kadar küçükhanımın hep sırdaşı olduğu için, sessiz-sedasız bu işe şaşıyordu: Çok sevdiği öğrencisi, evleniyorum diye onu da eve davet etmişti ama, acaba şimdi ne diye evdeki son gecesinde onu da yukarıya çağırmıyorlardı sanki?

Aslında, üç maskara —öğretmenlerini üzdüklerini bile bilmeden— böyle bir ayrılığın arifesinde baş başa kalmak istemişlerdi, okadar.

Üçünün bir arada geçirdikleri gecelere, yarın boş kalacak olan bu odaya veda etmek gerekecekti demek... Odanın daha hüzünlü görünmemesi için, bütün şamdanları yakmışlardı. Sütun halindeki büyük lambanın o yıl yeni moda olan abajuru şemsiyeden daha büyüktü, çiçeklerin taçyapraklarını andırıyordu. Bir yandan da, uzun

birzaman çok değerli anılar diye belleyip sakladıkları bir sürü şeyi yok etmeye, öbürlerini elden geçirip yerleştirmeye devam ediyorlardı. Bunlar arasında gelinlerin başlarına taktıkları gümüş, yaldız teller de vardı. Nedimeler sıraları gelince bunları düğünlerinde takmak için saklardı; gelin telleri sağda-solda, aynaların köşesindeki fiyonglarda, odanın beyaz duvarlarında duruyor, acı çeken, ya da çoktan ölmüş güzel, soluk yüzlü arkadaşlarını hatırlatıyordu. Bir dolapta, bir zamanlar şefkatle sevdikleri taş bebekler vardı; kırık oyuncaklar, bu eski konakta bir arada geçirdikleri çocukluk, ilk gençlik çağlarının yoksul simgeleri olan kurutulmuş çiçekler vardı. Çoğunu kendilerinin boyadığı, ya da işlediği çerçeveler içinde, altında Arap harfleriyle yazılmış ithafları olmasa, rahatlıkla Paris'li kadınlar diyebileceğiniz gece kıyafetleri içinde sefir eşlerinin resimleri de vardı. Oysa bunlar da Müslüman kadınlarıydı. Bir de Türk kadınlarının ramazan arifesinde düzenledikleri hayır piyangolarında bulunan, geçen yıl kazanılan mütevazi bibiolar vardı. Bunların aslında hiçbir değeri yoktu ama, hayatın akıp giden anlarını, bu anların bir daha geri dönmeyeceğini bilmenin doğurduğu sıkıntıyı hatırlatan şeylerdi hepsi... Birkaç tanesi gerçekten göz kamaştırıcı olan, Matmazel Estber Bonneau'nun bitişik salonda sergilediği nişan sepetinin hediyelerine gelince, onlara zaten pek aldırmıyorlardı.

Bu üzücü tarama faslı yeni sona ermişti ki, dışarda güzel, berrak seslerin yine yansımaya başladığını işittiler: Müminleri son namaza çağıran müezzinlerin sesleri.

Kızlar ezanı daha rahat dinleyebilmek için gelip açık pencerenin önüne oturdular. Bir yandan da servilerin, ıtırların denizin kokusuyla karışık gecenin hoş serinliğini içlerine sindirdiler. Pencere açıktı ama, kafesli olduğunu söylemeye gerek yok elbette. Demir parmaklıklardan başka, hiçbir Türk kadınının ardından dışarıya onsuz bakmak hakkı olmayan tahta kafesler de cabası. Çevrelerinde ezan sesleri işitilmeye devam ediyor, uzaklardan, çok uzaklardan, İstanbul minarelerinden dökülüyormuş gibi gelen daha başka sesler bunlara sanki cevap veriyordu. Sonra hepsi birleşip, uykuya dalan körfezi, denizin sesiyle birlikte aşıyordu.

Bu davetkâr seslerin adeta gökyüzünden indiği bile söylenebilirdi. Çeşitli tonlarda, her yönden çıkıyordu.

Çok kısa sürdü bu. Müezzinler çok eski bir geleneğin çağrısını dört bir yana duyurduktan sonra, birden büyük bir sessizlik çöktü çevreye. Istanbul şimdi kapkara, çok yakın servilerin arasında, soluk mehtabın aydınlattığı gökyüzünde, maviliklere ayrılıyordu. Sisler içinde, biraz daha büyümüş bir Istanbul, dev kubbeleriyle, yüzyıllardır değişmeyen siluetiyle bir Istanbul körfezin sularında yansıyan sayısız ışıklarla noktalanmıştı. Genç kızlar yüzlerce baklava biçimindeki tahta kafeslerin ardından, hayran hayran bu güzelliği seyrediyorlardı; kendi kendilerine Batı'nın büyük şehirlerinin (hiç tanımadıkları, ancak resimlerde gördükleri şehirlerin, çünkü Müslüman kadınlarının Türkiye sınırları dışına çıkmaları yasaktı), Viyana'nın, Paris'in, Londra'nın, acaba böylesine büyük, görkemli olup olmadığını soruyorlardı. Bazen kafesin delikleri arasından parmaklarını dışarı çıkarttıkları da oluyordu; tıpkı mahkumların arada-sırada yaptıkları gibi. İşte o zaman içlerinde çılgınca bir yolculuk, dünyayı tanımak isteği uyanıyordu... ya da hiç olmazsa böyle güzel bir gecede çıkıp Istanbul sokaklarında dolaşmak, hatta sadece pencerenin dibindeki şu mezarlığa kadar uzanıvermek... Gelgelelim, bir Müslüman kadınının gece sokağa çıkmaya hakkı yoktu ki...

Sessizlik, mutlak sessizlik, adım adım Kasımpaşa'nın eski semtlerini, evlerini sarıyordu. Çevrelerinde herşey donup kalıyordu. Pera'nın gürültüsü —burada tıpkı Avrupa şehirlerindeki gibi bir gece hayatı vardı— kendilerine ulaşmadan ölüyordu. Vapurların keskin düdük seslerine gelince, onlar Sarayburnu açıklarında nekadar cirit atarlarsa atsınlar, yatsı ezanından sonra onlar da kesiliveriyordu, çünkü Boğaz'da geceleri deniz trafiği yoktu. Doğuya özgü, bizim Batı şehirlerinde hiç bilmediğimiz bu sessizliği, arada-sırada ancak Istanbul gecelerinin niteleyici gürültüsü bozuyordu. Başka hiçbir sese benzemeyen, Türkler'in yüzyıllardır işite işite kanıksadıkları bir ses: Kaldırımlardaki tak-tak-tak-tak! sesi. Hiç kimsenin geçmediği ıssız sokaklarda daha da büyüyen, yayılan bir tak-tak! Bu da

ağır-aksak gece yürüyüşü sırasında kaldırım taşlarını ucu demirli kalın sopasıyla döven mahalle bekçisinin çıkardığı gürültüydü. Uzaklarda, daha başka bekçiler de, aynı sesleri çıkartarak ona cevap veriyorlardı. Bu iş semtten semte, dev şehre yayılıp gidiyordu. Eyüp'ten Yedikule'ye, Boğaz boyunca, Marmara, Karadeniz kıyılarına kadar. Şöyle demek istiyordu şehirlilere: "Uyuyun, rahat uyuyun! Biz hepiniz hesabına, sabaha kadar hırsızları, yangını gözlüyoruz."

Genç kızlar arada-sırada bunun birlikte geçirecekleri son geceleri olduğunu unutuyorlardı. Hayattaki büyük değişikliklerin arifesinde sık sık görüldüğü gibi, uzun süredir tanıdıkları şeylerin huzuru karşısında kendilerini hayale kaptırıyorlardı: Bu odada her şey yerli yerinde kalıyor, her zamanki görüntüsünü koruyordu... Fakat ardından çağrışımlar onlara taze ölüyü hatırlatıveriyordu: Yarın, ayrılık, aralarındaki içten kardeşliğin sonu, çok sevdikleri geçmişin çöküşü demekti!...

Ah! hele genç gelin adayı için neler diyordu bu yarın!

Gelenekler gereğince bütün gün gülünçlü bir oyun oynayacağını, hem de her ne pahasına olursa olsun, iyi oynamak zorunda olduğunu! Tapılan bir tanrı gibi gülümsemek, düzinelerce arkadaşına gülücükler dağıtmak, büyük düğünlerde konağı kaplayan sayısız meraklıya sırıtmak zorunda olduğu koca bir gün! Üstelik, bir de sevimli sözler bulup etmeli, kutlayanlara teşekkürlerini sunmalıydı; duyduğu tiksintiye, dehşete rağmen, sabahtan akşama kadar mutlu bir hava takınmalı, bu mutluluğu dudaklarında, bakışlarında canlandırmalıydı... A, evet, her şeye rağmen gülümsüyordu! Zaten gururu böylesini gerektiriyordu: Orta yerde bir yenik gibi görünmek, asi, gönlünün dilediğiyle evleneceğini söyleyerek böbürlenen, başkalarına kadınların kutsal savaşı için nutuklar atan genç kız için pek küçültücü olurdu. Yarın güneş nasıl da alaycı, çetin bir güne bakarak doğacaktı!... "Hiç olmazsa akşam olunca bu işkence bitse!" diyordu... Ama, nerede? Ondan sonra aylar, yıllar, bütün bir ömür, tanımadığı efendisinin emrinde, ayaklar altına alınarak, ezilerek geçip gidecekti! "Ah! bundan sonra günlerimin, gecelerimin hiçbiri-

nin bana ait olmayacağını bilmek, bunun bir paşanın kızıyla evlenmeyi kafasına koyan bu adam yüzünden olacağını düşünmek!..."

Kibar, tatlı yeğenleri onun sinirli sinirli ayağıyla yere vurduğunu görünce, son bir kere daha çılgı çalmayı önerdiler, sırf o oyalansın diye. Bunun üzerine hep birlikte piyanonun bulunduğu böymeye geçtiler. İçeride masaların, konsolların, halıların üzerine gelişigüzel atılmış okadar çeşitli şey vardı ki, her şeyi denemeye susamış, içine kapanıklığına rağmen her şeyi öğrenmeye, her şeye sahip olmaya aç modern Müslüman kadının düşüncesini çok iyi yansıtıyordu. Gramofon bile vardı; o yılın en büyük yeniliğiydi bu. Bir Batı tiyatrosunun gürültülerini, bir operetin saçmalıklarını, bir açıkhava konserinin budalalıklarını bile dinleyerek, birkaç gün bununla oyalanmışlardı. Ama, artık bu karmakarışık bibloların tazelediği hiçbir anıları kalmamıştı; hepsi de bir rastlantı sonucu burada toplanmıştı; istenmeyen eşyalar gibi, yalnız halayıklarla hizmetçilerin hoşuna gidecek, öylece kalacaklardı oldukları yerde.

Piyanonun başına oturan nişanlı kız önce bir an kararsız kaldı, sonra kendi bestesi olan Konçerto'yu çalmaya başladı. Usta hocalardan armoni dersi aldığından, biraz vahşi, ama hep tatlı, kimseleri ilgilendirmeyen esinlenmeleri olmuştu. Bir şeyi yeniden hatırlamanın etkisiyle, zaman zaman notaların arasında anayurdunun bozkırlarında at koşturan süvarilerin nal sesleri işitilir gibi oluyordu; ama okadar. Daha bitmemiş olan, bundan önce uykusuz kaldığı bir gecede bestelemeye başladığı Noktürn'le devam etti çalmaya; Önce bir çeşit karanlık fırtına havasıyla başlayan, sonunda çevredeki mezarlıkların huzur dolu havasının ağır bastığı bir parçaydı bu. Arada-sırada dışarıdan gelen bir gürültü, Istanbul'a özgü bir gürültü, müziğe karışıyordu: Bir mezar sessizliğine gömülen sokaklarda gece bekçilerinin sopalarının gürültüsü.

Biraz sonra Zeynep, kardeşi Melek'le şarkı söylemek için yanına sokuldu; hemen bütün Türk kadınları gibi, onun da sıcak, dramatik, özellikle kalın notalarda tutkuyla titreştirdiği bir sesi vardı. Ne söyleyeceğini seçmekte bir hayli kararsızlık ettikten, gözü bir hayli karıştırdıktan sonra, Gluck'un bir parçasını seçti, Ölümün

elçileri, Stiks tanrıları"nın ölümsüz lânetlerini göz kamaştırıcı bir coşkuyla okumaya başladı.

Eskiler, karşıdaki mezarlıklarda yatanlar, servilerin kökünde son uykularını uyuyan eski Türkiye'nin insanları ışığı geç saatlere kadar yanan, karanlık âlemlerine aydınlık saçan bu pencere karşısında çok şaşırmış olmalıydılar: Kafesine bakılırsa, bir harem penceresiydi bu; yalnız, dışarıya taşan melodiler, kendileri için öylesine yabancıydı ki...

Zeynep, "Amansız insafınıza asla sığınmayacağım" diyen yüce cümleyi bitiriyordu ki, piyanoda kendisine eşlik eden yeğeni yanlış bir notaya basıp, duruverdi... Herkesten önce gördüğü bir insan belirivermişti piyanonun yanında; uzun boylu, zayıf, koyu renk giysileri içinde, hayalet gibi, çıt çıkartmadan beliren bir şekil!...

Hayır, bir Stiks tanrısı değildi bu, ama ondan hiç aşağı kalmazdı. Kızıl saçlı Melek'in pek hoşuna giden bir deyimle, "Kıfkıf" hanımdı gelen. Evin Ali kıran başkeseni Hüsnügül hanım.

— "Büyükanneniz hemen yataklarınıza girip yatmanızı, ışıklar söndürmenizi buyurdular." dedi.

Sonra üçünü de oldukları yerde taş kesilmiş gibi bırakıp, geldiği gibi sessizce çıkıp gitti. Bu kadının her zaman, her yere böyle hiç belli etmeden girivermek gibi bir yeteneği vardı; aslında haremde kapılar kapatılmadığı için, kolay bir şeydi bu.

Eski bir Çerkez köle olan Hüsnügül Hanım, Paşa'nın damadından bir çocuk peydahladıktan sonra, adeta aileden biri olmuştu. Çocuk ölmüş, kadını da taşrada bir memura gelin etmişlerdi. Memur ölünce, Hüsnügül bir gün çuvalların içine tıktığı bir sürü partalla çıkagelmişti. İşte bu "ziyaret" yirmibeş yıldır sürüp gidiyordu. Hüsnügül Hanım, biraz nedime, biraz da gençlerin deneticisi, büyükhanımın casusu, konakta sağ kolu olup çıkmıştı. Aslında iyi terbiye görmüş biriydi, son zamanlarda artık kendi başına konuya komşuya misafirliğe gitmeye bile başlamıştı; Türkiye'de aslında insanlar arasında öylesine bir eşitlik, merhamet vardır ki, onu en iyi çevrelere çekinmeden kabul ediyorlardı. Bu nedenle Istanbul'da pek çok ailenin yanında mutlaka bir Gülnihal, bir Şemsigül, Pür-

kemal, buna benzer biri bulunur. Hepsi de Azrail gibidir. Ama, 1320'lerin yaşlı hanımefendileri genç kızları gezintilerinde izleyen, eve dönünce de raporlarını veren bu casusların hizmetlerini çok takdir ederler.

Hüsnügül Hanım'ın duyurduğu buyruğu tartışmak olanaksızdı. Üç küçük kırgın kalp sessizce piyanoyu kapattı, şamdanları üfleyip söndürdü. Yatağa girmeden, sımsıkı sarmaş-dolaş olup, birbirleriyle vedalaştılar. Yarınki gün kendilerini ölümsüzlüğe dek ayıracakmış gibi, ağlaşıyorlardı. İttikleri kapının ardında içeriye kulak kabarttığından emin oldukları Hüsnügül'ün yine ortaya çıkıvereceği korkusuyla, konuşmayı göze alamıyorlardı. Oysa, hiç uykuları yoktu. Bu nedenle arada-sırada genç bağırlardan kopan bir hıçkırık, bir inilti duyuluyordu.

Gecenin yoğun yalnızlığı içinde sıkıntısının bilincine daha iyi varan genç kız giderek çılgına dönüyor, geçen her dakikanın, her saatin kendisini onarılması olanaksız utanca, en son felâkete yaklaştırdığını hissediyordu. Yüzünü şöyle-böyle gördüğü, yarın ise üzerinde ebediyen hak sahibi olacak bu yabancıya karşı şimdi kişiliğinde gizli "barbarlık"la karışan daha büyük bir nefret duyuyordu. Daha her şey olup bitmediğine göre, ondan kaçmak için, olacakları göze alıp akla gelebilecek bütün olanakları denemek gibi bir eğilime kaptırıyordu kendini...Peki ama, ne yapacaktı?... Kimden yardım umabilir, kim acırdı haline?... Babasının ayaklarına kapansa... iş işten geçmişti, geri dönemezdi artık... Biraz sonra geceyarısı olacaktı. Mehtabın soluk ışığı odayı aydınlatıyordu; ışınları duvarların beyazlığı üzerinde pencerelerin vaz geçilmez parlaklığını, kafeslerini yansıtıyordu. Bir de küçük prensesin başucundaki, çocukluğundan beri hayatının, tek koruyucu duası diye bellediği ayet levhasını aydınlatıyordu; yeşil zemin üzerine altın yaldızlı, eski bir hat ustasının elinden çıkma levhada, insanın günahlarının çokluğu karşısında, Tanrı'nın da şefaatinin yüceliği dile getirilmişti. Genç kızın inancını yitirmesinden çok sonralara kadar, uykularındaki koruyucusu bu kutsal ayet ruhunu etkilemeye devam etmiş, içinde yüce merhamete, yüce affa karşı belli-belirsiz bir güven kal-

mıştı. Ama, şimdi onu da yitirmişti; artık ne ölümden önce, ne de sonra, belirsiz bile olsa, hiçbir mağfiret beklemiyordu. Hayır, acı çekmek içinde, kendini savunmak için de yalnızdı; tek sorumlu, yine kendisiydi!... işte bu nedenle, şu sırada en aşırı kararları almaya hazır görüyordu kendisini.

Yalnız, hangi yönü tutacak, ne yapacaktı? Kaçmak mı? Nasıl, nereye Geceyarısı işi oluruna bırakıp, korkulu sokaklarda kaçmak mı? Peki, bir daha yakalanmamak için kime sığınacaktı?

Yine onun gibi gözüne bir türlü uyku girmeyen Zeynep, fısıldayarak konuştu. Günlerden pazar olduğunu hatırlamıştı. Pazar geceleri, ölülerin ruhu için dua edilirdi. Perşembe geceleri de. Şimdiye kadar bu geleneği hiçbir zaman savsaklamamışlardı; İslâmiyetin sıkı sıkı uygulamaya devam ettikleri âdetlerinden biriydi bu. Bunun dışında, kendi kuşaklarından ve çevrelerinden pek çok Müslüman kızı gibi, onlar da Darwin'in, Schopenhauer'in, daha başkalarının soluğundan esinlenmişlerdi. Büyükanneleri sık sık onlara şöyle diyordu: "Şu ihtiyarlık günlerimde beni en çok üzen, sizleri Hıristiyan olmuş gibi görmekten bile daha çok üzen şey, bu haliniz, çünkü Allah, dini olan herkesi sever. Ama siz, sizler gerçek birer gâvursunuz! Peygamberimiz Efendimiz zaten bunun zamanının geleceğini söylemişti."

Gerçekten de inançsızdılar; ülkelerimizin genç kızlarının ortalamasından çok daha şüpheci, umutsuzdular. Ama, ölüleri için dua etmek alışkanlığı, vaz geçemedikleri bir görev olarak içlerinde kalmıştı; üstelik, çok tatlı bir görev, Boğaz'daki nefis mezarlıklarda yaz gezmesine çıktıkları vakit, servilerin, meşelerin gölgesinde durup, yoksul ve sahibi bile bilinmeyen bir kabrin başında Fâtiha okudukları bile oluyordu.

Çıt çıkarmadan bir mum yaktılar; genç nişanlı başucunda duran, sandal ağacı kokan, ipek mahfazası içindeki Kuran'ı aldı. Her Müslüman genç kızın başucunda, özellikle bu tür gece duaları için bulunurdu bu Kuran. Üçü birden, alçak sesle, giderek ferahlayarak soluk mum ışığında okumaya başladılar; dualar, ateşi söndüren serin su gibi, onlara da yavaş yavaş huzurlarını geri getiriyordu.

Fakat çok geçmedi, kara giysileri içinde iri-yarı, hayalete benzeyen bir kadın her zamanki gibi çıt çıkarmadan açık kapıdan geçip içeri girdi, yanlarında bitiverdi:

— "Büyükanneniz mumu söndürmenizi emrediyor...

— "Olur, Hüsnügül Hanım. N'olur, biz yattığımıza göre, siz söndüriverin; lütfen büyükannemize de söyleyin, mumu ona karşı gelmek için değil, ölülerimizin ruhuna dua etmek için yakmıştık..."

Gecenin ikisi olacaktı neredeyse. Işık söner sönmez, heyecan, pişmanlık, isyan duygularıyla halsiz düşen üç genç kız, sabah ölüme gidecek idam mahkumları gibi, aynı anda sakin bir uykuya dalıverdiler.

İKİNCİ BÖLÜM

I

DÖRT gün sonra. Genç gelin, yeni efendisinin çok eski, beyzadelere özgü evinin haremliğinde, kendisine özel olarak verilen dairede tek başınadır; kendisi için yeniden altın sarısı, soluk mavi renklerle döşenen bir XVI. Louis salonunda. La Paix Sokağı'ndan gelen pembe giysileri, o yılın ilkbahar modası uyarınca vücudunu bulut gibi saran bir dokudan yapılmış. Saçları da yine son modaya uygun taranmış. Bir köşede, Kasımpaşa'daki evinde bıraktığı masasına benzeyen, düşlerindeki gibi çekmeceleri kilitli, beyaz, lake bir masa var.

Duvarlardaki panoları süsleyen ve eski, değerli ipekliler üzerine yazılmış Allah adı, birkaç ayet levhası, pencerelerdeki kafesler de olmasa, insan burada bir Paris'li hanımefendinin oturduğunu sanacak. Bir de Paris'lilere parmak ısırtacak taht unutulmamalı: Pek gösterişli, iki-üç basamaklı bir set üzerine oturtulmuş, gelin tahtı. Tavanlığından mavi ipek kumaşlar sarkıyor. İpeğin üstü simden şahane çiçek motifleriyle bezenmiş. Hepsini anlatmış olmak için, pek Paris'liye benzemeyen Koncagül'ü unutmamak gerek; o da, pencerenin kenarına oturmuş, alçak sesle ülkesinin bir şarkısını mırıldanıyor.

1320'lerin kadını olan küçük beyin annesi, biraz budala, kedi gibi yaltaklanan bir kadın. Aslında zararsız birine benziyordu; iyi kalpli biri bile denebilirdi; oğluna duyduğu tapma derecesine varan sevgisi olmasa, fevkalâde bir kadın sayılabilirdi. Gelininin güzelliği karşısında başı dönmüş, çok istediği piyanoyu dün kendisi getirtmeyi önermişti; bunun üzerine, hemen kapalı bir arabayla, bir haremağasıyla birlikte Galata Köprüsü'nü aşmışlar, piyanoyu Beyoğlu'nun en iyi mağazalarından birinden seçmişlerdi. Piyano yarın

sabah askıyla bu yüksekteki semte taşınacaktı.

Küçükbeye, yani "düşmanı"na gelince, o da parlak üniformaların pek bol olduğu Türk ordusunun en zarif yüzbaşılarından biriydi. Gerçekten, pek yakışıklıydı; Koncagül'ün dediği kadar tatlı bir sesi vardı; bir de annesine benzeyen, yaltaklanan kediyi andıran gülümsemesi. Küçükbey de şimdiye kadar kendisine karşı kusursuz bir nezaketle davranmıştı. Üstünlüğünü derhal sezinlediği karısına karşı, biraz da eğlenerek, üstü kapalı kur yapıyor, Doğu gelenekleri uyarınca, karısına sahip olmadan önce onu fethetmeye çalışıyordu. Çünkü İslâm evliliklerinde, düğünden önce her şey gelinin rızası olmadan yapılsa bile, düğünden sonra bizim Batı geleneklerimizde hiç görülmeyen davranışlar, karşılıklı saygı gösterilerine rastlanır.

Her gün Yıldız Sarayı'ndaki görevine giden Hamdi Bey, akşamları atla eve döner, geldiğini karısına haber verdirir, ilkönce onu görmeye gelmiş gibi yanına uğrar. Yemekten sonra, kanepede yanına daha samimi bir biçimde oturur, bu sırada sigaralarını tellendirirken, tetikte iki düşman gibi, birbirlerini gözleyip incelerler; yeni güvey şefkatli, okşayıcı, kuşkulu suskunluğu içinde; gelin de, sanki karşılıklı sohbet edeceklermiş gibi, akıllıca, göz kamaştırıcı haliyle. Ama, kendisini göğsüne çekmeye, öpmeye kalkışacak olursa, itiraz nedir bilmeyen bir köle edası takınıp, birden kocasını silahlarından arındırır. Daha sonra, saat 10'u vurunca, küçükbey karısının elini öpüp çekilir... Kocasını kendisi seçseydi, kuvvetli bir olasılıkla severdi onu; ama, Karacaemir yaylasının isyancı küçük prensesi kendisine zorla kabul ettirilen efendisi karşısında asla boyun eğmeyecekti... Bu efendisinin, bir akşam, kendisini nezaketle selâmlayıp çekileceği yerde, peşinden odasına geleceği zamanın yakın, kaçınılmaz olduğunu da çok iyi biliyordu. O zaman hiçbir şekilde direnmeyecek, hiç yakarmayacaktı. Kendi çağında, kendi çevresinden olan pek çok Türk kadını gibi, o da kişiliğini adeta ikiye bölmüştü. Şöyle diyordu bu hanımlar: "Bedenim sözleşmeyle bir yabancıya teslim edildi; namuslu olduğum için vücudumu ona saklayacağım; kendisine hiç danışılmayan ruhum ise, hâlâ bana ait; onu kıskançlıkla saklıyorum, hayalimdeki sevgili için ko-

ruyorum. Belki böyle birine asla rastlamayacağım; rastlasam da, herhalde bu duygumu hiçbir zaman bilemeyecek."

Genç gelin bütün gün öğleden sonra evindeydi.

Bugün de, düşmanının Yıldız'dan dönmesini beklerken, birden aklına Andre'ye hitaben yazdığı günlüğüne devam etmek geldi. Yazmaya 28 zilhicce 1318'den, yani evlendiği günden başlamayı düşündü. Eskiden doldurduğu sayfalar yarın eline ulaşacaktı: Yeni masası yeteri kadar güvenliydi; onun için, eski yazdıklarını teslim ettiği arkadaşından geri istemişti. İşte başlıyor yazmaya:

28 zilhicce 1318

(19 nisan 1901)

Büyükannem beni uyandırmaya kendi geldi. Gece okadar geç uyumuştum ki! "Çabuk ol!" dedi. "Saat dokuzda hazır olman gerektiğini unuttun galiba! İnsan düğün gününde böyle yatıp uyumaz!"

Konuşması ne de sertti! Bu, onun yanında, genç kızlık odamda geçirdiğim son sabahtı. Hiç olmazsa bir gün yumuşak davranamaz mıydı bana karşı? Gözlerimi açınca, çoktan çıt çıkarmadan kalkan, kara çarşaflarını başlarına geçiren yeğenlerimi gördüm. Eve dönüp, bir hayli zamanlarını alacak süslenme faslına başlamak üzereydiler. Artık burada bir daha asla birlikte uyanmayacağız. Uzun uzun vedalaşacağız birbirimizle. Kırlangıçların neşeli ötüşleri işitiliyor; dışarda ilkbahar ışıl ışıl; fedakârlığımın üzerine aydınlık, günlükgüneşlik bir sabah doğuyor. Kimsenin yardımına koşmak istemediği, denize düşmüş bir kazazede gibi hissediyorum kendimi.

Çok geçmeden evin içinde cehennemi bir gürültü kopuyor. Açılıp kapanan kapılar, telâşlı ayak sesleri, halayıkların tiz konuşmaları, yerlerde sürüklenen ipek eteklerin hışırtısı, kadın fısıldaşmaları, ağlaşmalar ve gülüşmeler, yeminler, yakınmalar. Durmadan odama girip çıkanlar: Akrabalar, arkadaşlar, hizmetçiler, gelinin başının nasıl olması gerektiği üzerine öğüt veren bir sürü insan. Aradasırada iri-yarı bir haremağası herkesi düzene davet edip, çabuk olmalarını hatırlatıyor.

İşte saat dokuz; arabalar hazır; gelin alayı, kayınvaldeyi, görümceleri, küçükbeyin davetlilerini bekliyor. Fakat gelin hâlâ hazır değil. Bunun üzerine, çevresindeki kadınlar yardım etmek için koşuşuyorlar. Oysa, her şeyi aksatan, bu kuru kalabalığın odada bulunması. En sonunda gelin sinirleniyor, kendisini yalnız bırakmalarını rica ediyor. Saçlarını kendisi yapıyor; ateşli portakal çiçekleriyle bezenmiş, üç metre uzunluğundaki duvağıyla gelinliğini başından kendisi geçirip giyiyor; elmaslarını takıştırıyor, başlığını oturtuyor başına, saçlarına altın firketelerini takıyor... Yalnız bir şeye dokunmaya hakkı yok: Tacına!

Parlak taşlarla bezenmiş bu tacı, gelinin başına arkadaşları arasında yalnız bir kere evlenmiş, hiç boşanmamış, evlilik hayatında mutlu olmuş birinin oturtması gerek: Tacı oturtmak için seçilen genç kadın, önce Kuran'dan bir dua okur, ardından tacı gelinin başına yerleştirerek, mutluluklar, "bunun hayatta başına sadece bir defa konmasını" diler. Anlıyorsunuz ya, Andre, yani başka bir deyimle ne boşanmak, ne yeniden evlenmek söz konusu!

Hazır olan Genç kadınlar arasında biri bu iş için öylesine biçilbiçilmiş kaftandı ki, oybirliğiyle o seçildi: Sevgili yeğenim Cahide. Nesi eksikti Cahide'nin sanki? Gençti, güzeldi, alabildiğine zengindi, onsekiz aydır, sevimliliğiyle ün salan bir adamla evliydi!

Fakat "mutluluğumu başıma yerleştirmek" için yanıma yaklaştığı zaman onun da göz pınarlarında iki damla gözyaşı gördüm: "Sevgili yavrucuğum." dedi bana. "bu iş için neden beni seçtiler sanki? Dilediğim kadar boşinancım olmasın, benimki gibi demeyeceğim. Gelecekte sen de benim gibi acı çekersen, bu hep benim yüzümdenmiş, benim suçummuş gibi gelecek bana." Demek o da, görünüşte en mutlu olanı da, umutsuzluk içindeydi ha!... Ah! lânet olsun bana!... Ben bu evden çıkıp gitmeden imdat çığlıklarımı kimse duymayacak demek!...

Fakat taç başıma yerleştirildi. "Hazırım" diyorum. Uzun duvağımı tutmak için iri-yarı bir Arap haremağası seyirtiyor; ben de, koridorlardan geçip merdivene yöneliyorum... Gece-gündüz hizmetçilerin hiç eksik olmadığı, bizi göz hapsinde tutmak için dur-

madan dolaştıkları o koridorlar, Andre.

Beni aşağıya, en büyük salona götürüyorlar, bütün aileyi orada toplanmış buluyorum. Önce, kendisiyle vedalaşmam gereken babam. Ellerini öpüyorum. Durum icabı babam birtakım sözler geveliyor; ben işitmiyorum bile. Burada, herkesin önünde, benim için bütün yaptıkları, özellikle de bu düğün, evlilik için ona teşekkür etmem salık verilmişti... Yo, hayır, gücümün üstünde bir şey bu, yapamam. Karşısında taş kesilip, dilsiz gibi duruyor, bakışlarımı kaçırıyorum; dudaklarımın arasından bir tek sözcük bile çıkmıyor. Sözleşmeyi o bağladı, beni o teslim etti, o kaybetti, her şeyin sorumlusu o! İçimden ona lânet ederken, nasıl teşekkür edebilirim? Ah! demek böyle korkunç bir şeyin gerçekleşmesi olanağı vardı: İnsanın en sevdiğine birden ölümünü istercesine diş bilediğini hissetmek!... Ah! tüyler ürperten dakika; en müşfik sevgiden, salt kine dönüşülen an... Ben ise hep gülümsüyordum, Andre, çünkü o gün gülümsemek gerekti...

Yaşlı amcalar benim için hayır dualar ederlerken, bahçedeki çınarların altında soğuk şerbetlerini içip düğün alayının kadınları da, çarşaflarını başlarından geçirmeye başlıyorlardı.

Yalnız gelin hanım o gün çarşaf giymeyebilirdi; ama, haremağaları, çevresinde gerdikleri Şam ipeklilerinden bir çeşit koridorla onu yabancı erkeklerin meraklı bakışlarından saklıyor, evin kapısıyla aynaları işlemeli tahta kaplı, kapalı atlı araba arasında bir duvar oluşturuyorlardı. Yola çıkmanın vakti geldi; ben de, gerdikleri ipekli kumaşlar arasından geçiyorum. Zeynep'le Melek, nedimelerim, gala giysilerinin üstünde mavi çarşaflarıyla peşimden geliyor, benimle arabaya biniyorlar. Artık her yanı sımsıkı kapalı, hiç bir bakışın içine sızamayacağı kutunun içindeyiz.

Üzerimde cenaze arabasına binmişim etkisini uyandıran bu "arabaya binme" faslından sonra, önemli bir an daha yaşıyoruz. Beni almaya gelen kayınvaldemle görümcelerim şerbetlerini daha bitirmedikleri için, hareketi geciktiriyorlar... İsabet! Ben de zaman kazanmış olurum; "ötekine"ne vereceğim zamandan bir çeyrek daha eksiğini vermiş olurum.

En sonunda uzun düğün alayı kımıldanıyor. En önde benim araba, yola çıkıyoruz. Taşların üzerinde gıcırtılar işitiliyor. Nedimelerimle tek kelime bile konuşmuyoruz. Hareket halindeki hücremizde, sessizce, hiçbir şey görmeden ilerliyoruz. Ah! İçimde her şeyi kırıp dökmek, parçalamak, kapıları açıp yoldan geçenlere, "Kurtarın beni! Mutluluğumu, gençliğimi, hayatımı çalıyorlar!" diye bağırmak için dayanılmaz bir istek var. Eller kasılıyor, yanaklar al al oluyor, gözyaşları boşanıyor. Bana eşlik eden iki zavallı taze, gözle görünür acım karşısında yıldırım çarpmışa dönüyorlar.

Sesler değişti şimdi: Tahta üstünde gidiyoruz; bitmek bilmeyen Galata Köprüsü bu... Ben artık Istanbul yakasının sakini olacağım... Şimdi de koca Istanbul'un kaldırım taşlarının gürültüsü başlıyor, kendimi daha çok bir köle gibi hissetmeye başlıyorum. Peşin nefret ettiğim yeni evime yaklaşmış olmalıyız... Şehir içinde, nekadar da uzaktaymış meğer! Bizi hangi sokaklardan geçiriyorlar, hangi yokuşları çıkartıyorlar?... Tanrım, nekadar uzak yer burası! Uğursuzca sürgünde hissedeceğim kendimi!

En sonunda durduk. Arabanın kapısı açılıyor. Birden, asık suratlı büyük bir kapının önünde bekleşen kalabalığı görüveriyorum: Redingotlu Arap uşaklar; sırmalı, süslü giysileriyle kavaslar; şalvarlı kâhyalar... upuzun sopasıyla mahalle bekçisi bile orada. Hemen ardından, yola çıkarken olduğu gibi, yine ipek kumaşlar geriliyor. Artık hiçbir şey göremiyorum. Çılgın gibi bu yeni ipek koridora dalıyorum.

En sonunda, geniş, sırtında süvari yüzbaşısı üniformasıyla beni bekleyen sarışın delikanlıyı görüyorum. İkimiz de, dudaklarımızda yapmacık bir gülümseme, soran, meydan okuyan bakışlarla birbirimizi süzüyoruz: Oldu işte. efendim beni gördü, ben de efendimi...

Damat bey eğiliyor, kolunu uzatıyor bana, sürüklenir gibi götürüldüğümü sandığım birinci kata çıkartıyor beni; koca bir salonu arşınlayıp, üç basamaklı bir tahta çıkartıyor. Hemen oturuyorum; yine selâmını verip gidiyor: Artık akşama kadar onun rolü bitti... Ardından uzaklaşmasını seyrediyorum; merdivenleri, salonları dolduran bir kadın seline çarpıyor; incecik tüllerden, değerli taşlardan, çıplak

omuzlardan oluşan bir sel; yüzlerde, elmaslarla bezenmiş saçlarda bir tek peçe yok; kapı aşılır aşılmaz, çarşaflar atılmış; görsen'ız, tuvaletli Avrupa'lı hanımlar dersiniz. Damat bey, şimdiye kadar böyle bir şey görmediği, herhalde bir daha da göremeyeceği için, bütün rahatlığına rağmen, bana biraz şaşırmış gibi geliyor: Bu kadın denizinin ortasında tek erkek o; üstelik, herkes onu süzüyor.

Onun işi bitti; ben ise bütün gün, ender görünen garip bir hayvan gibi, oturduğum yerde seyredileceğim. Bir yanımda Matınazel Esther, bir yanımda da Zeynep'le Melek duruyorlar; onlar da çarşaflarını çıkarmışlar; çiçekli, elmaslı, açık giysileri içindeler. Bir türlü sonu gelmeyen önümdeki geçit sırasında beni yalnız bırakmamalarını rica ettim onlardan: Hısım-akraba, eş-dost, herkes aynı bunaltıcı soruyu soruyor:

— "Yavrucuğum, nasıl buldun küçükbeyi?"

Farkında mıyım ben sanki? Sesini güç-belâ işittiğim, yüzünü kaçamak gördüğüm, sokakta rastlasam, tanıyamayacağım biri! Onlara cevap vermek için aklıma bir tek kelime gelmiyor. Şart diye gülümsüyorum; daha doğrusu, dudaklarım gülümsemeye benzer bir biçimde geriliyor. Bazıları bunu sorarken, yüzlerinde alaycı, kötü bir ifade beliriyor: Bunlar burukiar, isyancılar. Bazıları da, bana cesaret vermek için birtakım havalar takınmak gerektiğini sanıyorlar: Koşullara ayak uyduranlar, alın yazılarına razı olanlar. Fakat büyük çoğunluğun bakışlarında çaresiz bir hüzün, ortak uçuruma bugün yuvarlanan, aynı sefalet, alçalmaya mahkum arkadaşları için bir acıma okuyorum... Dudaklarım gülümsemeye devam ediyor... Evlilik, demek, tam düşündüğüm gibiymiş! Artık eminim; bepsinin gözlerinde bunu okuyorum: Bunun üzerine gelin tahtında, "Eninde-sonunda bundan kurtulmanın, eylemlerine, düşüncelerine, hayatına sahip olmanın bir yolu bulunmalı." diye düşünmeye başlıyorum. Tanrı'nın, Peygamber'in izin verdiği bir çıkar yol; evet, buldum, boşanacağım!... Nasıl oldu da daha önce düşünemedim bunu?... Şimdi kalabalıktan arınmış kendi içime kapanmış, ama gülümsemeye devam ederek, heyecanla yeni barekât planımı tasarlıyorum; şimdiden kurtuluş yolu olan boşanmayı sigorta ediyorum; ülkemizde insan istediği

evlilikler nasıl olsa okadar çabuk sona erdiriliyor ki!... Yalnız, şu geçit töreni nekadar da güzel! Bütün kadınların seyretmeye geldikleri hüzünlü tanrıça ben olmasaydım, gerçekten çok ilgilenirdim... Dantelller, tüller, neşeli, canlı renkler; sizin galalarınızdaki gibi, kara mürekkep lekesini andıracak tek bir siyah giysi yok. Ayrıca, Andre, sefarethanelerde gördüğüm kadarıyla, sizin eğlencelerinizin bukadar güzeli bir araya getirdiğini sanmıyorum. Erkeklerin göremediği bütün bu Türk kadınları öylesine narin, zarif, güzel, kedi gibi yumuşak ki! Elbette yeni kuşağın Türk kadınlarından bahsediyorum. En kötülerinin bile hoş bir yönleri var; hepsine zevkle bakılıyor. Gözleri alabildiğine hüzünlü bu gençler arasında bir de 1320'lerin ihtiyar kadınları var, sakin, ciddi yüzleri, hiçbir fikir çalışmasının aydınlatmadığı örgülü saçları, çiçek işlemeli, tülbentli başörtüleri, Şam ipeklilerinden ağır giysileriyle, şimdi herkesin pek şaştığı yaşlı kadınlar... Arada-sırada çok hatırlı bir davetli geçerken, derin bir temenna etmek için yerimden kalkmak zorundayım. Bu genç biriyse, onu biraz yanımda oturmaya çağırıyorum.

Aslında, öyle sanıyorum ki şimdi iyice eğlenmeye başladım. Sanki benim için değil de, bir başkası için böyle önümden gelip geçiyorlar; sanki düğünün kahramanı ben değilmişim gibi. Seyir birden değişiverdi. Rahatça kurulduğum tahtımda, hiçbir şeyi kaçırmadan seyredebiliyorum: Sokak kapısını ardına kadar açtılar; dileyen dalıyor; bütün kadınları buyur ediyorlar. Öyle olağanüstü kimseler geliyor ki! Hepsi çarşaflı, ya da yaşmaklı; hepsi birer hayalet; hepsinin yüzü, memleketlerine göre örtülü. Çevredeki kafesli, eski evlerin sakinleri, ev sahibeleri boşalıyor; sandıklardan eski kumaşlar çıkartılıyor. Gümüşle, altınla bezenmiş seçme Asya ipeklilerinden garip giysileriyle gelenler; göz kamaştırıcı Suriye'li hatunlar; karalara bürünmüş Acemler; bastonbarına dayanarak geçen iki büklüm yüzyıllık kadınlar bile var. "Kıyafet balosu" diyor benim gibi eğlenen Melek.

Saat dörtte, Avrupalı hanımlar gelmeye başlıyor: Günün en ağır, en ezici bölümü bu. Kendilerini uzun bir süre büfenin başında, börekler yedirerek, çay içirerek, sigara tellendirerek oyaladılar;

ama, işte şimdi garip hayvanı seyretmek için onlar da topluca ilerliyorlar.

Şunu belirtmek gerekir Andre: Bu Avrupalı hanımlar beraberlerinde beklenmedik bir yabancı kadın, kollarına takıp getirdikleri için özür diledikleri Amerika'lı, İngiliz bir turist bulundururlar; yabancı kadın bir Türk düğünü gördüğü için pek heyecanlanır. Sırtında gezi kıyafetiyle, ayaklarında dağcı çizmeleriyle bile gelenler olur. Yeryüzünü, Himalayalar'ın doruğundan, geceyarısı güneşini Kuzey kutup noktasından seyreden aynı acımasız bakışlarla, gelini de seyrederler... İşin beteri, benim nasibime de, ellerindeki kirli vapur eldivenlerini bile çıkarmamış bir kadın gazeteci düştü. Patavatsız, meraklı, yeni çıkan bir gazetede çalıştığı için yeni herşeye karşı aç, insanı en çok şaşartacak soruları, zarafetten yoksun tavırlarla soruyor bana. Alçalışımın sınırı yok artık.

Aşırı bir özenle takıp takıştırmış Peralı hanımlar çok can sıkıcı, aşağılık. Bunlar, bunun gibi en az elli düğün gördükleri için, işlerin nasıl olup bittiğini avuçlarının içi gibi iyi biliyorlar. Fakat bu, yine de kötülüklerini yansıtan saçma sorular sormalarını engellemiyor:

— "Kocanızı daha tanımıyorsunuz, değil mi?... Her şeye rağmen çok garip bir şey bu!... Ne garip bir gelenek!... Ama, yavrucuğum, siz de yan çizip, istemem deseydiniz!... Yapmadınız ama, değil mi?... Her şeye rağmen, ben sizin yerinizde olsaydım, hayır derdim!..."

Bunları söyledikten sonra, alaycı bakışlarla yanımdaki Rum kadınını süzüyor; iki Peralı hanımefendi de sözde acıyarak sırıtıyorlar... Ben yine de adettir diye gülümsüyorum; ama, iki haddini bilmez kadının suratımı tokatladıklarını hisseder gibi oluyorum...

En sonunda bütün kadınlar gittiler; çarşaflıları da, şapkalıları da. Sadece davetliler kaldı.

Yakılan avizeler, lambalar artık yalnız çok gösterişli tuvaletleri aydınlatıyor; salonda erkek olmadığından, siyahtan eser yok; koyu renk bile yok; renkli, alacalı-bulacalı bir kalabalık. Batıda sizin böyle toplantılarınız olduğunu hiç sanmıyorum, Andre; küçük kızlı-

ğımda, sefarethanelerde gördüğüm eğlenceler, hiç bukadar şatafatlı değildi. Büyükannelerin sırtındaki şahane Asya ipeklilerinin yanı-sıra, bir sürü de, göze çok daha hoş görünen Paris giysileri var; insanın neredeyse bunlar mavi, ya da pembe sisten yapılmış diyesi geliyor. Ünlü modacılarınızın en son kreasyonları —şu budalalar gibi konuşmak gerekirse— öğretmenlerinin birer Fransız, İsviçreli, İngiliz, Alman kızı gibi yetiştirdikleri, adları yine de Hatice, Şeref, Fatma, ya da Ayşe olan bu küçücük insanların üzerinde. Yüzlerini hiçbir erkek görmedi daha.

Dört-beş saat geçit törenini seyrettiğim tahtımdan aşağı inebilirim artık; 1320'lerin tutucu, biz gençleri küçümseyen yaşlı kadınlarının doldurduğu bu mavi salondan bile çıkabilirim. Canım birden saz heyetinin çaldığı salondaki gençlerin, benim gibi "dengesizler"in arasına karışmak istiyor.

Saz heyetine eşlik eden altı şarkıcı, Ziya Paşa, Hafız, ya da Sadi'den kıtalar okuyorlar. Bizim Doğu müziğinin nasıl hüzün, tutku dolu olduğunu bilirsiniz, Andre; kolay anlatılır şey olmadığı halde bunu ifade etmeyi denediniz siz... Erkek olan saz heyeti mensupları, Şam ipekli sinden büyük bir tentenin içindeler: Düşünün bir kere, içlerinden biri bizi görecek olsa, ne büyük bir rezalet çıkar!... Ben içeri girdiğimde, arkadaşlarım bir oyun düzenlemekle meşguldüler. Bir talih oyunu. Düğün geceleri saz heyetinin çevresinde oynanan bir oyundur bu; biri, "İlk şarkı benim olsun!" der, bir başkası, "İkinci, ya da üçüncü de benim!" der... Sonra da her biri, seçtikleri şarkının sözlerini kehanet gibi dinler.

İçeri girer girmez: "Beşinci şarkı da gelinin olsun!" dedim.

Beşinci şarkı başlayacağı zaman, hepsi kulak kabartıp, tek kelimesini bile kaçırmamak için koca ipek tenteye yaklaştılar, sıkıştılar, tenteyi devirmek pahasına çekiştirdiler.

Ben ki aşkım, ateşim, yaklaşma, tabım pek hadid.
Durmayıp çıkmış da olsam girdiğim dilden eğer
Yanmaz geçmez o kalbin, günler içmekle geçer
Aşk zail olsa da, ondan kalır mutlak eser.
Ben ki..

Hemen yakınımda hissettiğim şu erkek sesi ne dokunaklı, ne güzel! Ama, gözden ırak. Ona dilediğim görüntüyü, yüzü, gözleri yakıştırabilirim!... Buraya ben de ötekiler gibi eğlenmek amacıyla gelmiştim: Fallar çok defa garip yorumlara yol açar; şeklin bütün güzelliğine rağmen, kahkahalarla karşılanır. Fakat adam şarkıyı bu sefer galiba çok içten, çok iyi okumuştu. Genç kadınların hiçbiri gülmüyor, bana bakıyorlar. Ben ise, tıpkı bu sabahki gibi, gençliğimi gömdüklerini sanıyorum. Hayır, nasıl olursa olsun, beni kendisine teslim ettikleri bu adamdan ayrılacağım; hayatımı bir başka yerde, neresi olursa olsun, orada yaşayacağım. Bir gün ben de yakan bir aşka rastlayacağım...

İşte o zaman, çevremdeki arkadaşlarımı görmez olduğum salonda, her şey birden değişiveriyor; vazolardaki bütün çiçekler başımı döndüren kokular yaymaya başlıyorlar. Billur avizeler yıldızlar gibi parlıyor. Yorgunluktan mı, coşkudan mı, bilemiyorum; başım dönüyor. Ne bir kimseyi görebiliyorum, ne de çevremde olup bitenlerin farkındayım; hiçbir şey de umurumda değil, çünkü elbet bir gün, hayat yolumda aşkı bulacağımı hissediyorum. Bu uğurda can verirsem, feda olsun!...

Biraz sonra, belki hemen, belki uzun bir zaman sonra, kestiremiyorum, daha bu sabah mutluluğunu başıma "vuran" yeğenim Cavidan yanıma geldi.

"Tek başınasın, yavrum! Öbürleri yemeğe indiler, seni bekliyorlar. Niye böyle daldın bakayım?"

Yalnız olduğum doğru, salon da bomboş. Gittiler mi ötekiler?... Ne zaman?... Hiç farkına bile varmadım.

Cavidan'ın yanında, duvağımı taşıyacak, ben geçerken kalabalığı yarmak için "Destur!" diye bağıracak olan Arap uşak var. Koluma giriyor, merdivenleri inerken, alçak sesle soruyor:

— "Rica ederim, bana doğruyu söyle, şekerim. Yukarı çıktığım zaman kimi düşünüyordun?"

— "Andre Lhery'yi."

— "Andre Lhery ha!... Hayır!... Çıldırmışsın sen, ya da benimle alay ediyorsun... Andre Lhery ha! Demek senin hakkında bana

anlattıkları doğru..." Bu sefer iyice emin olduğundan, gülüyordu. "Neyse, hiç olmazsa onunla birleşmek gibi bir umut olmaz... Ama, ben senin yerinde olsaydım, daha âlâsını hayal ederdim: Bak, meselâ Ay'da çok sevimli insanlar varmış diyorlar... Bu fikre sarılmak lâzım, şekerim; bana kalırsa senin gibi bir kartopu için, bir Ay'lı çok daha isabetli bir seçim olur."

Bizi merdivenin altında bekleyenlerin seyrettikleri yirmi kadar basamak var önümüzde; biri beyaz, öbürü açık mor duvakla kuyruklarımızı şimdi şu maymun suratlı Arap taşıyor. Neyse ki, sevgili Cavidan'ın Ay'lısı, hiç beklemediğim Ay'lısı, onun gibi beni de güldürüyor da bu sayede yemek salonuna, gerektiği gibi neşeli bir yüzle girebiliyoruz.

Ricam üzerine, gençleri aynı yerde oturtmuşlar; gelinin çevresinde, yaşları yirmibeşin altında, hemen hepsi de güzel davetliler var. Yine ricam üzerine, sofra örtüsünün üzeri sapsız, yapraksız beyaz çiçeklerle bezenmiş, yan yana, sıkı sıkı. Biliyorsunuz, André, bugün artık bizde de alaturka sofra kurulmuyor. Bu nedenle masanın üzeri Fransız gümüş takımları, Sevres porselenleri, Bohemya kristalleriyle dolu. Hepsine de yeni markam işlenmiş. O eski Doğu haşmetimiz bu düğün yemeğinde sadece hepsi birbirine benzeyen, masanın üzerine sıralanmış gümüş şamdanlar da kalmış. Onlar da güller gibi, yan yana. Az daha unutacaktım, bir de bize hizmet eden, en az elli kölede o eski Doğu görkemini bulmak mümkün. Yalnız gençlerin sofrasına hizmet edenler bukadar; hepsi de Çerkez, hepsi de birbirinden güzel: Sarışın, sakin, prensesler gibi, doğuştan yüce tavırlarıyla bakmaya doyamayacağınız kızlar.

Masamda oturan genç Türk kadınları arasında —hemen hepsi orta boylu, narin, kahverengi gözlü olan kadınlar— saraydan gelen birkaç "saraylı" hanımefendi de, tanrıça duruşlarıyla dikkati çekiyorlar; nefis omuzları, deniz mavisi gözleri var. Onlar da Çerkez, dağlı, ya da köylü Çerkezler; çiftçi, çoban kızları. Güzellikleri nedeniyle bebekliklerinde satın alınmışlar; bir sarayda kölelik yıllarını doldurmuşlar; sonra, sihirli bir değnek değmişçesine, şaşırtıcı bir zarafetle, filanca yada falanca beyzadeyle evlenip, birden ha-

nımefendi oluvermişler. Güzel saraylılar şehirli küçük hanımefendilere acıyarak bakıyor, onları yozlaşmış kişiler olarak görüyorlar. Bunların, her yıl buraya satılan daha binlerce kardeşlerinin görevi, yorgun, büyük şehre, saf kanlarının genişlik hazinesini taşımak.

Davetliler son derece neşeli. Her şeyden bahsediyorlar, her şeye gülüyorlar. Biz Türk kadınları için düğün yemeği unutmak, rahatlamak, eğlenmek için bir fırsattır. Aslında, Andre, bizler neşeli insanlarız, size temin ederim bunu; bir hiç bizi baskılardan, gündelik horlanmalardan, acılarımızdan kurtardı mı, seve seve çocuklaşır, deliler gibi gülmeye başlarız. Bana Batı'daki kapalı duvarların ardında da böyle olduğunu anlatmışlardı; bazen hiç ortalıkta görünmeyen rahibeler bile, aralarında ilkokul şakalarıyla eğlenirmiş. Sefarethanede çalışan bir Fransız kadını, Paris'e döneceği sırada, bana şöyle demişti:

— "Bitti artık, bir daha asla böyle içtenlikle gülemeyeceğim. Ne de Istanbul haremlerindeki gibi, böylesine temiz, masum kahkabalar atabileceğim.

Yemek gelinin şerefine şampanya kadehlerinin kaldırılmasıyla sona erdikten sonra, masamda oturan genç kadınlar saz heyetinin dinlenmesi için biraz Batı müziği çalmayı önerdiler. Hemen hepsi de usta icracılardı, çok iyileri bile vardı aralarında; çalışmak için bol zaman bulan parmakları çok defa kusursuzluğa erişiyordu. Beethoven, Grieg, Liszt, ya da Chopin en çok tanıdıkları bestecilerdi. Şan konusunda da Wagner'i, Saint-Saens'i, Holmes'i, Chaminade'ı tutuyorlardı.

Ne yazık ki ben, evimde piyano olmadığını söylerken kızardım. Bunun üzerine, davetlilerim arasında bir heyecan esti, sanki şunu demek istercesine yüzüme baktılar: "Zavallı yavrucak! Yoksa yeni yuvası pek mi tutucu?... Ah, ah! bu evde ömür geçirmek pek eğlenceli olacak herhalde!"

Saat onbir. Kaldırım taşlarının üzerinde nefis arabaların atlarının gürültüsü işitiliyor. Eski yokuş, arabalara fener tutan üniformalı Arap uşaklarla dolu. Davetli hanımlar yine peçelerini örtüyorlar, gitmeye hazırlanıyorlar. Müslüman kadınlar için vakit bir hayli

geç bile. Düğün gibi olağanüstü bir neden olmasa, bu saatte dışarıda bulunamazlar. Müsaade isteyip kalkıyorlar. Gelin hâlâ ayakta; "bu mütevazi düğüne katılmak lütfunda bulundukları için" kendilerine teşekkür ediyor. Büyükannem de veda etmek için yanıma yaklaştığında, yüzünde "Hele şükür, şu şımarığı da evlendirdik, ne iyi ettik!" der gibi bir anlam sezinliyorum.

Gidiyorlar, beni yalnız bırakıyorlar yeni hapishanemde. Artık beni eğlendirecek hiçbir şey yok. Çaresiz derdin tamamladığı duyguyla baş başayım işte.

Sevgili kardeşlerim, Zeynep'le Melek, en sona kalıp, bana sarılmak için yanıma geliyorlar. Ağlamak korkusuyla birbirimize bakamıyoruz. Onlar da, peçelerini yüzlerine indirip gidiyorlar. Bitti artık; yalnızlık, bilinmezlik uçurumuna indiğimi hissediyorum... Fakat bu akşam uçurumdan çıkmak istiyorum; gündüzden daha canlı olarak, savaşa hazırım, çünkü "yakan aşk ateşinin" çağrısını işitiyorum...

Bu sırada yanıma gelip yukarıdaki mavi salonda küçükbeyin, yani kocamın, birkaç dakikadır konuşmak için beni beklediğini haber veriyorlar. O da, erkeklere düğün yemeğinin verildiği Kasımpaşa'dan, babamın evinden geliyor. Pekâlâ, onu kabul edip meydan okumak için geç bile kaldım. Dudaklarımla ona gülümseyeceğim, gizli silahım bu olacak. Önce şaşırtmaya, gözünü kamaştırmaya kararlıyım; sonra ruhum hep kin, öç tasarılarıyla dolacak...

. . . . . .

Ardında, hemen yanı başında duyduğu bir dantel hışırtısıyla, iliklerine kadar ürperdi: Kayınvaldesi, yaşlı bir kedi gibi, hiç ses çıkarmadan yanına varmıştı! Şükür ki eski bir kadın olduğundan Fransızca bilmiyordu, üstelik gözlüğünü de yanına almayı unutmuştu.

*
**

— "A! yavrucuğum, ne çok yazıyorsun sen böyle!... Aşağı-

yukarı üç saattir masanın başındasın. Daha önce ayaklarımın ucuna basa basa geldim de, oradan biliyorum!... Oğlum Hamdi Bey Yıldız Sarayı'ndan döndüğü zaman, ona bakacak güzel gözlerin yorgun olacak sonra, yavrucuğum... Haydi, haydi! Dinlen biraz bakalım. Yarına kadar kaldır şu kâğıtları artık..."

Genç gelin kâğıtları toplamak için yaşlı kadını daha fazla söyletmedi; toparlayıp hemen çekmesini sakladı, kilitledi; çünkü bu sırada kapıda bir başkası görünmüştü, hem de Fransızca anlayan, keskin bakışlı biri. Güzel Dürdane, Hamdi Bey'in yeğeni. Yeni boşanmıştı kocasından. Önceki günden beri de evlerinde konuktu. Kınalı gözler, kınalı saçlar, gerektiğinden güzel bir yüz, dudaklarında şeytanca bir gülümseme. Genç gelin onda şimdiden bir kalleşin kişiliğini sezinlemişti. Hamdi Bey gelecek diye söylemek bile yersizdi. Çünkü koketliğin örneğiydi adeta; özellikle yakışıklı yeğeninin karşısında.

— "Al, yavrucuğum," diyerek devam etti yaşlı kadın, gelinine eski bir çekmece uzattı. "Gençliğimden kalan bir mücevher getirdim sana. Doğu işi olduğu için modası geçmiş diyemezsin. Bugünkü kılığına da çok yakışacak."

Eski bir kolyeydi bu. Kayınvaldesi hemen gelininin boynuna geçirdi. Gerçekten de zümrütlerinin yeşili gelinin elbisesinin pembesiyle pek güzel bağdaşıyordu.

— "Ah, sana nekadar yakıştı, yavrucuğum, nekadar yakıştı! Şahane!... Renkten çok iyi anlayan Hamdi Bey bu akşam dayanamayacak sana!..."

Genç gelin de Hamdi'nin hoşuna gitmek istiyordu. Çünkü savaşmak, öç almak için en güvendiği şey güzelliğiydi. Yalnız, sabahtan akşama kadar süslenmek için çırpınmak onu çok alçaltıyordu.

— "Haydi, yavrucuğum, şu güzel meçini biraz yukarıya, kulağına kadar kaldır bakayım; Hamdi Bey seni böyle daha güzel bulur... Haydi, yavrum, şu gülü de saçına tak, Hamdi Bey'in en sevdiği çiçek budur..."

Sürekli bir odalık, bir süs bebeği muamelesi görmek, efendisinin zevki için buna katlanmak!...

Yanakları kızararak zümrüt gerdanlık için teşekkür etmişti ki, Arap uşaklardan biri Bey'in göründüğünü, at sırtında geldiğini, komşu caminin köşesini döndüğünü haber verdi. Yaşlı kadın hemen yerinden doğruldu:

— "Dürdane, haydi, kızım, bizim gitmek zamanımız geldi. Yeni evlileri rahatsız etmeyelim, şekerim..."

İki Kül Kedisi gibi kaçtılar. Yalnız, Dürdane, gözden kaybolmadan önce, eşikte durup o küstah gülümsemesiyle bir daha ardına baktı.

Genç gelin bunun üzerine aynaya yaklaştı... Geçen gün kocasının yanına uzun etekli giysileri kadar beyaz, elmaslar kadar saf girmişti; daha önce yaşantısında her şeyini öğrenime hasretti için, genç erkeklerden uzak kalmış, hayalinden bile cinsel bir tutku geçirmemişti. Fakat Hamdi Bey'in giderek ateşlenen okşamaları, vücudunun sağlıklı kokusu, sigaralarının dumanı, ister-istemez ruhunda şimdiye kadar hiç tatmadığı birtakım ten bunalımları uyandırıyordu...

Merdivenlerde işitilen mahmuz şakırtıları... Geliyordu, iyice yaklaşmıştı işte!... İki yaratık arasında, kesinlikle gözünün önünde canlandıramadığı o içten yakınlık anının çok yakın olduğunu biliyordu... İlk defa kocasının varlığına istek duyduğunu itiraf ediyordu. Bu adamdan bir şeyler istemenin yarattığı utanç da, ruhunda yeni isyan, kin fırtınaları estiriyordu.

II

ÜÇ yıl sonra, 1904'te. Aralıklı olarak, gönülsüzce sefarethanelerde görev yapmış olan Andre Lhery, uzun bir kararsızlıktan sonra, Istanbul'da iki yıl süreyle bir görev istemiş, isteğine de kavuşmuştu.

Kararsızlığının ilk nedeni her resmi görevin, her şeyden önce bir ayak bağı oluşuydu; oysa, Andre özgürlüğüne kıskançlık derecesinde bağlıydı; bir de, iki yıl ülkesinden ayrı kalmak ağır geliyordu

ona; artık eskisi gibi ömrünü yollarda geçirdiği günlerden çok uzaktaydı. Hepsinden çok da, yeni Türkiye'nin durumu karşısında hayal kırıklığına uğramaktan korkuyordu.

En sonunda kararını vermişti. Bir mart günü, karanlık, kışı andıran bir havada, bir vapur kendisini çok sevdiği eski şehrin rıhtımına bırakmıştı işte.

İstanbul'da kış bitmek bilmez. O gün de Karadeniz'den esen poyraz şehre kar serpiştiriyordu. Vapurların yanaştığı, yeni gelenlere adeta hemen geri dönmelerini hatırlatan kozmopolit semtin aşağılık havası, görünüşü içinde, sokaklar çamur deryasından farksızdı, kaldırımlarında sefil tatlısu Frenkleriyle uyuz köpekler bata-çıka gidiyordu.

Andre Lhery, yüreği daralarak, hayal gücü ölmüş, adına "Palas" dedikleri, ama sıradan olmaktan öteye geçmeyen otellerden birine gitmek üzere, bir mahkum gibi arabaya yerleşti.

Durum icabı bu sefer oturması gereken Pera (Beyoğlu) bir Avrupa şehrinden bozma, acınacak bir semtti. Camilerin, hayallerin İstanbul'u ile bu çirkin semti Haliç'le birkaç yüzyıl ayırıyordu. Andre buradan kaçmayı çok istediği halde, yine Beyoğlu'nda bir yer tutmak zorunda kaldı. İddiasız bir sokakta, üst katta bir yer tuttu. Yalnız Beyoğlu'nun sefih yaşantısından biraz daha uzak kalmak için değil, ayrıca alabildiğine geniş bir manzarası olsun, pencerelerinden Haliç'i, gökyüzünde beliren İstanbul siluetini, ufuktaki servilerin koyu çizgisini, gençlik yıllarının büyük dostu Çerkez kızının yirmi yıldır ebedi uykusunu uyuduğu dev mezarlıkları daha iyi görebilsin diye.

Türk kadınlarının giysileri hiç de ilk gelişindeki gibi değildi: Dikkatini ilk çeken şeylerden biri bu olmuştu. Gözlerini gösteren yaşmağın, açık renkli feracenin yerini şimdi kapkara çarşaf almıştı. Kapkara, gözleri bile saklayan bir giysi. Doğru, kadınlar bazen peçelerini kaldırıyor, oval çehrelerini geçenlere gösteriyorlardı; bu da, Andre Lhery'ye yıkıcı bir yenilik gibi geliyordu. Bunun dışında, hemen her yerde dirsek dirseğe olduğunuz aynı hayal kadınlardı. Kendileriyle her türlü ilişki yasaktı, bakmak bile; haklarında

kimsenin bir şey bilmemesi gereken kapalı yaratıklar; tanınmayanlar... neredeyse, "var olmayanlar" diyesi geliyordu insanın: Türkiye'nin çekiciliği, esrarı da buradaydı. Ande Lhery, bir zamanlar hayatta iki defa görülmeyecek birtakım mutlu rastlantıların sonunda, tehlike nedir bilmeyen bir çocuğun cesaretiyle, hayal kadınlardan birine yaklaşmak fırsatını bulmuştu, hem okadar yakınına ki, ruhunun bir parçasını yanında bırakmıştı. Bu sefer aynı serüveni yenilemeyi düşünmüyordu bile. Bin türlü nedeni vardı bunun. Çarşaflıların gelip geçişlerini, gölgeleri, ya da bulutları seyreder gibi izliyordu.

İlk haftalar poyraz sürekli esti, durdu. Zaman zaman soğuk bir yağmur, zaman zaman da kar yağıyordu. Birtakım insanlar kendisini yemeklere, gece eğlentilerine çağırdılar. İşte o zaman bu çevrenin, bu yaşantının Doğu'daki yeni görev süresini boşa çıkartacağını, çabuklaştıracağını düşünmekle kalmadı; ayrıca, eski izlenimlerini bozacağını, belki o zavallı küçük rahmetlinin hayalini bile bulandıracağını sezinledi. Istanbul'a geldiğinden beri, anıları her saat daha çok siliniyor, çevredeki bayağılığın altında kayboluyordu; çevresindeki insanların anılarını her gün lânetledikleri, ayaklarının altında çiğnediklerini sanıyordu. Bunun üzerine, buradan gitmeye karar verdi. Sefarethanedeki görevinden olmak, elbette kendisi için önemsizdi. Gidecekti.

Istanbul'a varışının üzerinden hemen hemen onbeş gün geçmişti; binbir türlü sıradan uğraşı hiç boş zaman bırakmamıştı ona; bu yüzden de, fırsatını bulup köprüyü geçememiş, Istanbul yakasına uzanamamıştı. Üst kattaki dairesinin penceresinden çok defa sisler içinde gördüğü bu koca şehir, Türkiye'ye dönüşünden önceki gibi, yine alabildiğine uzaktaydı; gerçek-dışıydı. Dönecekti, kararlıydı; karşıya geçip dolaştıktan, servilerin altındaki Necibe'nin kabrini ziyaret ettikten sonra, her şeyi yüz-üstü bırakacak, Fransa'nın yolunu tutacaktı; sevgili geçmişe olan saygısı, o Kadın'a karşı beslediği dinsel hürmet nedeniyle, tam bir kırgınlığa uğramadan, çekip gidecekti buradan.

Istanbul yakasına adımını ilk defa bir nisan günü attı; yılın en

soğuk, karanlık günlerinden biriydi.

Köprüyü geçip karşıya varınca, Yeni Cami'nin gölgesine erişince, birden bir başka kişiliğe büründüğünü hissetti; yıllarca cansız kalan, birden varlığının bilincine, gençliğine yeniden kavuşuveren bir Andre Lhery. Yalnız, özgür; kalabalıkların kendisini hiç tanımadığı, ama, şehrin bütün girdisini-çıktısını iyi bilen biri; önceki bir var oluşu hatırlarmış gibi. Unuttuğu Türkçe sözcükler birer birer aklına geliyordu; zihninde cümleler diziyordu; yine buralı biri olmuştu, Istanbul'lu biri.

Her şeyden önce başında bir şapka olduğu için sıkıldı; adeta gülünç hissetti kendisini. Çocukça bir davranıştan çok, mezarlıkta bekçilerden birinin dikkatini çekmek kuşkusuyla, sokaktaki binlerce küçük dükkândan birinde kalıbı hemen kafasına uydurulan bir fes aldı. Sonra dini bütün her Müslüman gibi, bir de tespih. Ardından telâşla, bir an önce mezarlığa ulaşmak istercesine, hemen bir arabaya kurulup, arabacıya seslendi:

— "Beni Edirnekapı mezarlığına götür."

Edirnekapı mezarlığı uzakta, bir hayli uzaktaydı; eski surların, ıssız sokakların hareketsizliği, sessizliği içinde bir yerdeydi. Hemen bütün Istanbul'u arşınlamaları gerekti. Atların kaydığı yokuşlar tırmandılar. Önce esnafın bağıra-çağıra malını sattığı kalabalık yerlerden geçtiler. Kapalıçarşı yanındaki bir yer, turistlerle doluydu. Sonra o soğuk günde bir hayli tenha olan, her yanda minarelerle kubbelerin göründüğü düzlüğü aştılar. Bunu, iki kenarı mezarlıklarla dolu caddeler izledi. Kubbeli türbeler, zarif çeşmeler, hiç değişmemiş eski caddeler; kıştan farksız bu bahar gününde külrengi kubbeleri, ölülerle dolu avluları, namazdan çıkanların oturduğu kahvelerle, büyük camileri birer birer geride bıraktılar. İkindi ezanı okunuyordu. Müezzinin sesi minarelerden, yükseklerdeki soğuk bulutların arasından aşağıya dökülür gibiydi... Demek Istanbul hâlâ vardı!... Andre Lhery Istanbul'u eskisi gibi bulmanın heyacanıyla, anlatılamaz, tatlı bir heyecanın ruhunu sardığını hissetti, bu heyecanla ürperdi. Bir yandan öz gençliğine döndüğünü, bir yandan da eskiyi yeniden yaşadığını, unutulan yılları hatırladığını, var olma-

maktan sıyrıldığını duydu... Bedeni bugün kara toprak altında olan o küçük Çerkez kızıydı şehre bu sihirli havasını veren; her şeyin sebebi oydu; şu anda zafere ulaşan da o.

Edirnekapı mezarlığına yaklaştıkça, pencereleri kafesli eski evlerle, harap duvarların arasındaki yollar daha da sakinleşiyordu. Poyraz yüzünden pek oturan da yoktu dökünti kahvelerde. Ama, arada-sırada yoldan geçen semt sakinleri, soğuktan büzülmüş halleriyle, yine uzun giysiler içindeydiler; başlarında da, eskiden olduğu gibi, sarıkları vardı. O gün dünya görüntülerinden çevreye sanki evrensel bir ölüm hüznü yayılıyor, gökyüzünden aşağı iniyor, her yerden dışarı uğruyordu; dayanılmaz, insanı ağlatan bir hüzündü bu.

Andre tarihi kapının çatlak kemeri altına varınca, bir ihtiyat tedbiri olarak arabayı savdı, ileriye tek başına yaya yürüdü; daha doğrusu, ıssız mezarlıklar, yüzyıllık serviler ülkesine. Sağda, solda, burçları yer yer çökmüş bu dev duvar boyunca, göz alabildiğine mezarlar uzanıyordu, yalnız mezarlar; sonu gelmeyecekmiş gibi sıralanmış mezarlar. Yalnızlıkla sarılıp sarmalanmış, sessizliğe bürünmüş mezarlar. Arabacının gittiğinden, onun artık kendisini izlemeyeceğinden emin olduktan sonra, Andre sağa saptı, servilerin altından yürüyerek, Eyüp'e inmeye başladı.

Türkiye'de mezar taşları, sınır taşları gibidir; üstleri ya sarıkla biter, ya da çiçeklerle. Uzaktan, başıyla, omuzlarıyla bir insanı andırır. Önceleri dimdik durur; aradan geçen yıllar, depremler, yağmur temellerini çürütür; bunun üzerine, sağa-sola yatmaya başlarlar; can çekişen insanlar gibi birbirlerine omuz verirler, yaslanırlar, en sonunda da otların üzerine serilir, kalırlar. İşte Andre'nin ziyaret ettiği mezarlığın da, bir yenilginin ertesi günü savaş alanlarında rastlanan, ruh karartıcı, perişan bir görünüşü vardı.

Bugün duvar boyunca pek göze görünen bir kimse yoktu bu ölüler ülkesinde. Çok soğuktu hava. Keçilerini otlatan bir çoban, başıboş köpekler, cenaze bekleyen bir-iki dilenci, okadar; kuşkulanacak hiç kimse yoktu. Ama, kabirler, binlerce kabir, insana kalabalıkları hatırlatıyordu; külrengi, ufak-tefek, belleri bükülmüş, ye-

mik kalabalıkları. Otlar üzerinde seken kargalar, sert rüzgârla birlikte çirkin çirkin bağırmaya başlıyorlardı.

Andre bir zamanlar "Macide" adını taktığı kişinin yattığı yeri yüzlerce benzeri arasında bulmak için, bir ufuktan öbürüne uzanan bu çölde, sırayı izleyerek ilerliyordu. İşte, şu karşıdaki küçük küme içindeydi; servilerin duruşunu, biçimlerini hatırlıyordu. İşte, yüz yaşında görünmesine rağmen, aradığı buydu; taşları sökülmüş, yerde yatıyordu şimdi; ama, buydu işte... Son gelişinden beri tahribat nekadar da kendisini göstermişti; hem de aradan topu topu beş yıl geçtiği halde! Zaman taşları bile zavallı küçük rahmetliye çok görmüş, bırakmak istememişti. Daha şimdiden hiçliğe dalmıştı. Herhalde bu ülkenin hiçbir insanı onun hatırasını yaşatmıyordu bile. Yalnız kendi hatırasında, yalnız orada, genç kızın hayali var olmaya devam ediyordu. Andre de ölünce, o şahane güzelliğinden hiçbir yansıma kalmayacak, kuşkulu, saf ruhunu bu dünyada anımsayacak bir tek canlı bulunmayacaktı. Otların arasına devrilen mezar taşında, kimse gelip de adını okumayacaktı. Zaten asıl adı hiçbir şey hatırlatmıyordu ki insana... Andre eskiden sık sık, başka bir adla da olsa, binlerce ilgisiz kişiye onun ruhunun bir bölümünü açmış olmaktan dolayı kutsala saygısızlık ettiğini düşünmüştü. Belki de bu ikisi arasındaki sır, kitap olarak hiçbir zaman yayınlanmamalıydı; oysa, bugün, böyle yaptığı için mutluydu. Çünkü bu sayede onun hesabına hiç olmazsa bir şefkat, acıma hissi uyandırmıştı. Belki de sağda-solda, birkaç yıl daha uyandırmaya devam edecekti; asıl adını açıklamadığına bile pismandı şimdi; çünkü o zaman duyulan merhametin doğrudan doğruya sevgili küçük hayalete ulaşacağını sanıyordu. Kimbilir, belki de onun Türk kardeşlerinden biri bir gün bu adı okuyup, durur, taşının karşısında düşünceye dalardı...

Alabildiğine geniş mezarlıklarda bu akşam güneş telâşlı batıyordu; gökyüzü öylesine yoğun bulutlarla kaplıydı ki hiçbir ışın sızmıyordu aralarından. Sur kalıntılarının önünde, herşey ölü bir şehre benziyor, yalnızlık insanı korkutacak kadar sıkıcı oluyordu. Külrengi bir genişlik, küme küme serviler, güdük, ayakta, ya da yan yatmış, yere serili mezar taşları. Küçük Çerkez kızı orada, belki bir

zamanlar arkadaşının döneceği umudunu besleyerek, yıllardır yatıyordu işte. Yazlar, kışlar geçmişti aradan; orada, ölümsüzlüğe kadar, sessizlik içinde tek başına ufalanarak, uzun aralık ayı gecelerinde yalnız, karlar altında yatmış, bekliyordu. Belki de bedeninden geriye hiçbir şey kalmamıştı...

Andre şu toprak yığınının altında ne kalmış olabileceğini düşünerek, dehşetle ürperdi: Evet, kuşkusuz, hiçbir şey kalmamış olmalıydı; derin kökler arasında ufalanmaya devam eden birkaç kemikten başka. Bir de başını simgeleyen, hepsinden daha dayanıklı o yuvarlak kemik, ruhunu, sevgili düşüncelerini içinde sakladığı, yuvarlak kafatası...

Kabrin yıkılmış olması gerçekten Andre'nin umutsuz bağlılığını, pişmanlıklarını daha da artırıyor, dayanılmaz hale getiriyordu; onu bu halde bırakmaya gönlü razı değildi... Fakat kendisini buralı bellediğinden, kabrin onarımı için yapacağı girişimin zorluklarını, tehlikelerini çok iyi biliyordu: Kutsal bir mezarlıkta, Müslüman bir kadının kabrine dokunmaya kalkışan bir Hıristiyan... Bütün iyi niyetlerine rağmen, kimbilir nasıl, kötülük yapacakmış gibi, hilelere başvurmak zorundaydı!... Buna rağmen kabri onartmayı kararlaştırdı. Öyleyse Türkiye'de kalacak, bu işi becerinceye kadar uğraşacaktı, gerekirse aylarca; ancak kırılan mezar taşlarını onarttıktan, yerine oturtup, uzun zaman ayakta kalmasını sağladıktan sonra gidecekti...

*
**

Akşam Beyoğlu'na dönünce, sefarethanedeki genç arkadaşı Jean Renaud'yu evinde buldu; herşeye hayranlık duyan, Doğu'ya sevgi beslediği için samimi bir arkadaşlık kurdukları Renaud'yu.

Ayrıca Fransa'dan gelen mektupları da onu bekliyordu ki, bunlar arasında bir de Istanbul damgalı olanı vardı. Önce bu mektubu açtı.

Şöyle diyordu mektup:

Bayım,

Bir Türk kadınının "Macide"yi okuduktan sonra ruhunda uyanan duyguları ifade etmek için size yazdığını, sizin elinizden cevap beklediğini acaba hatırlayacak mısınız?

İşte, bu aynı Türk kadınının gözü şimdi daha da yükseklerde, bugün daha fazlasını istiyor. Sizi görmek, her seferinde daha büyük bir heyecanla, yüz defa okuduğu kitabın yazarını tanımak istiyor. Perşembe günü saat iki buçukta, Boğaz'ın Anadolu yakasında, Çubuklu ile Paşabahçe arasında karşılaşmamızı ister misiniz? Koyun hemen karşısındaki küçük kahvede beni bekleyebilirsiniz.

Bir muhacir arabasıyla, çarşaflı olarak geleceğim. Arabadan ineceğim, siz de beni izleyeceksiniz; fakat, önce benim konuşmamı bekleyeceksiniz. Ülkemi bildiğiniz için, ne büyük tehlikelerle karşı karşıya olduğumu takdir edersiniz. Öte yandan, kişiliğinizde kibar birini bulacağımı biliyorum. Ağzınızın sıkılığına güveniyorum.

Ama, belki de Macide'yi unutmuşsunuzdur, değil mi? Belki de onun kardeşleri, sizi ilgilendirmiyordur bile.

Ama, bugünün Macide'sinin ruhunu okumak isterseniz, bana perşembeye cevap verin.

Zahide.

Postrestan, Galata.

Andre gülerek mektubu arkadaşına uzattı, öbürlerine geçti.

Jean Renaud, mektubu okur okumaz: "Perşembe günü beni de götür!" diye yalvardı. "Uslu dururum." diye, çocukça ekledi; "patavatsızlık etmem, bakmam bile..."

— "Peki ama, sen benim oraya gideceğimi sanıyor musun, genç dostum?"

— "A! kaçıracak mısın yani bu fırsatı?... Elbette gideceksin canım!"

— "Asla!... Bu bir tuzaktır... Bu küçükhanım, herhalde ancak senin, benim kadar Türk'tür."

Andre'nin işi böyle ağırdan almasının asıl nedeni, genç ardaşının biraz daha ısrar etmesi içindi; çünkü mektuplarını açmaya de-

vam ederken, belli etmemeye çalıştığı halde, "küçükhanım"daydı aklı. Verilen randevu nekadar inanılmaz bir şey olursa olsun, üç yıl önce, bu yabancının gönderdiği ilk mektup sırasında olduğu gibi, ona cevap vermek zorunluluğunu hissettiren aynı mantıksızlığı duyuyordu. Hele, o akşam Macide'nin kabrini ziyaret ettikten sonra, ruhu onun anılarıyla kuşkular içindeyken, böyle bir şeyin olması ne garipti!

III

14 nisan perşembe günü, kararlaştırılan saatten de önce, Andre Lhery ile Jean Renaud, Anadolu yakasında, deniz kıyısında, Istanbul'dan bir saat uzakta, esrarengiz Zahide'nin belirlediği iki iskele arasındaki kolayca buldukları kahvede yerlerini çoktan almışlardı. Boğazın hemen her köşesi yalılarla, saraylarla bezenmiş kıyılarında, burası ıssız kalmış ender yerlerden biriydi: Küçükhanım yer seçmeyi iyi becermişti. Karşıda, bomboş bir çayır; üç-dört yüzyıllık üç-beş çınar, Türkiye'nin baobablara benzeyen dallı-budaklı ağaçları; hemen burunlarının dibinde de, sessiz, küçük kumsala kadar inen Anadolu yakasının, haydutlarını, ayılarını hâlâ kıskançlıkla barındırdığı, tepedeki ormanın bir ucu.

Gizli buluşmalar için gerçekten aranacak bir köşe. Issız, harabe halindeki kahvede yalnızdılar. Kahveci, ak sakallı, kendi halinde bir ihtiyarcıktı. Çevredeki çınarlar yeni yapraklanmıştı; taze çimenlerin büründüğü çayır öylesine çiçeklenmişti, gökyüzü öylesine güzeldi ki, aralıksız esen ayaz insanı şaşırtıyordu... Istanbul'un bütün baharını berbat eden, Karadeniz'den esen şu poyraz. Ancak, Anadolu yakasında poyrazdan korunmak olasılığı daha çoktu; karşı yakada, ayakları suya eren yalıların bezediği, güneşe bakan Rumeli yakasında, poyraz kasıp-kavuruyordu.

İşte bu ıssızlık içinde, yaşlı kahvecinin hazırladığı nargilelerini tokurdatarak, saati bekliyorlardı. Adamcağız, kapısını ancak balıkçıların, çobanların aşındırdığı kahvesine, hele böyle bir ayazda,

fötr şapkalı iki yakışıklı beyin gelmesine pek şaşmış gibiydi.

Jean Renaud: "Benim de gelmemi kabul etmen okadar kibarca bir davranış ki!" diyordu.

— "Minnettarlık bahsinde başın çabuk dönmesin, delikanlı. Seni, küçükhanım gelmezse yanımda dertleşecek biri olsun, işler sarpa-sararsa, ya da..."

— "A! öyleyse herşeyin yolunda gitmesi için çok dikkat etmem gerekiyor!" Jean bunu sözde çok korkmuş gibi çocuksu, kibar ruhunu belirten gülümsemesiyle söylüyordu. "Bak, işte tam karşıda, arkanda, bahse girerim ki o! Geliyor!"

Andre dönüp arkasına baktı. Gerçekten de bir küme ağacın içinden çıkan bir muhacir arabası, eğri-büğrü yoldan gıcırdayarak yaklaşıyordu. Rüzgârın salladığı pedelerin arasından, iki, üç kadın karartısı fark ediliyordu: Yüzleri de dahil, kapkaraydılar. Andre: "En azından bir düzine kız var arabanın içinde!" dedi. "Söylesene, genç dostum, insan böyle bir randevuya bu kadar büyük bir çeteyle gelir mi hiç?... Denetleme mi var yani?"

Muhacir arabası şimdi neredeyse önlerinden geçecekti... İyice yanlarına yaklaştığı sırada, beyaz eldivenli küçük bir el koyu renk perdelerin arasından dışarı uzandı, bir işaret yaptı... Demek oydu... Üç kişiydiler! Üç, ne garip bir serüvendi bu!

Andre: "Şimdi seni bırakıp gidiyorum ben." dedi. "Söz verdiğin gibi, dilini tut bakalım; sakın bakma. Ayrıca, kahvecinin hesabını da öde, sana düşer bu."

Muhacir arabasını uzaktan izlemeye başladı. Araba, az ileride, bir küme çınarın altında durdu. Tepeden tırnağa kadar kapkara üç kara hayalet, arabadan atlayıp çayırın üzerine indiler; hafif, servi boylu, ipek kuyruklu hayaletlerdi bunlar; yaman esen poyraza karşı alınlarını öne eğip, yürümeye devam ettiler. Peşlerinden gelenin yanlarına sokulmasını istercesine, gitgide yavaşlıyorlardı.

Andre'nin o sıradaki şaşkınlığını anlamak için Doğu ülkelerinde önceden yaşamış olmak gerekirdi. Hele bu sınıftan kadınlara yaklaşmanın olanaksızlığına alışınca, bunun insanı nasıl eğlendirdiğini ancak Doğu'yu bilen biri kestirebilirdi... Gerçekten olabilir

miydi böyle bir şey? Kendisini çağırmışlar, bekliyorlardı işte; onunla konuşacaklardı!

Ayak seslerinin iyice yaklaştığını duyunca, hayaletler başlarını çevirdiler:

İçlerinden biri: "Siz Bay Andre Lhery'siniz, değil mi?" diye sordu. Alabildiğine tatlı, utangaç, taze, titrek bir sesi vardı.

Andre cevap olarak sadece selâm vermekle yetindi. Bunun üzerine, üç kara çarşafın arasından düğmeli beyaz eldivenlerin kendisine doğru uzandığını gördü. Üçünün de karşısında sırayla eğildi.

Yüzlerinde en azından çift kat peçe vardı; yas dolu üç bilmece, sırlarına erilmesi olanaksız üç tanrıça gibiydiler.

İlk konuşan ses: "Affedin bizi."diye devam etti. "Size saçmasapan şeyler de söyleyebiliriz; çünkü neredeyse korkudan ölecek haldeyiz..."

Gerçekten belliydi böyle oldukları.

İkinci ses: "Buraya kadar gelmek için ne dolaplar çevirdik, bir bilseniz!" dedi. "Yolda kaç kişiyi, kadınlı-erkekli kaç Arap hizmetkârı atlattık!"

Üçüncüsü: "Üstelik bu arabacıyı da tanımıyoruz, bizi pekâlâ ele verebilir." dedi.

Bir sessizlik çöktü. Ayaz kara ipek çarşafların içine işliyordu; soluklarını kesiyordu. Çınarların arasından görülen Boğaziçi'nin suları beyaz köpükler içindeydi. Dallarda yeni açan çiçekler kopup sağa-sola uçuşuyordu. Uzun eteklerini altında boyunlarını büken bahar çiçekleri de olmasa, insan kendisini kışın ortasında sanabilirdi. Farkında olmadan, hep birlikte, eski tanışlar gibi, durmadan gidip geliyorlardı; ama, bu kötü hava, bu ıssız köşe, bu karşılaşmanın hüzünle biteceğinin habercisiymiş gibi, sıkıcı bir hava yaratıyordu.

İlk defa ağzını açıp konuşan, bu tehlikeli komplonun başını çektiği sezilen hayalet sıkıcı sessizliği bozmak için yine konuşmaya, aklına eseni söylemeye başladı:

— "Görüyorsunuz, üç kişi birden geldik..."

Andre ister istemez gülümseyerek: "Doğru, görüyorum." dedi.

— "Siz bizi tanımıyorsunuz ama, bizler sizin yıllardır dostunuz sayılınız."

İkincisi: "Kitaplarınızla yaşıyoruz." dedi.

Üçüncüsü: "Macide'nin hikâyesi gerçek mi, bize doğruyu söyleyeceksiniz, değil mi?" diye sordu.

Şimdi de, başlangıçtaki o suskunluğun tersine, üçü birden, çok kısa sürecek bir konuşmaya başlayan çocuklar gibi, hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Andre Lhery, Fransızcalarının kusursuzluğu, korku dolu cüretleri karşısında hayretten hayrete düşüyordu. Bu sırada esen rüzgâr peçelerden birini kaldırınca, kadının çenesinin altındaki uzun boynunu gördü. Kadında en çabuk yaşlanan bu yer tapılacak kadar genç, kırışıksızdı.

Hep bir ağızdan konuşuyorlardı; sesleri de melodiyi andırıyordu. Aslında, rüzgâr, çift katlı peçe, bir çeşit susturucu gibiydi; fakat seslerinin titreşimi bile nefisti. Önce üç tatlısu Frengi tarafından aldatılıp aldatılmadığını düşünen Andre'nin, şimdi karşısında gerçek Türk kadınları olduğundan hiç şüphesi kalmamıştı; seslerindeki tatlılık, karşısındakilerin kökenini açıklamak için aşağıyukarı şaşmaz bir belgeydi, çünkü üç tatlısu Frengi bir ağızdan konuştu mu, insan kendisini hayvanat bahçesinin papağanlar bölümünde sanabilirdi. (*)

Andre'yi daha şimdiden en çok ilgilendirmeye başlayan: "Biraz önce, size üç kişi geldiğimizi söylediğim zaman, güldüğüzünü pekâlâ gördüm ." dedi. "Yalnız, sözümü tamamlamama fırsat bırakmadınız. Niyetim, bugün üç kişi, gelecek sefer de üç kişi olsak, çağrımıza yine karşılık verirseniz, hep üç kişi kalacağımızı belirlemek içindi, anlıyorsunuz ya? Bizler de, muhabbetkuşları gibi, hep üç kişi olacağız; hoş, onlar ikidir ya... Ayrıca, yüzlerimizi de asla göremeyeceksiniz... Bizler sadece üç kara gölgeyiz, okadar."

— "Ruh..." diye bir başkası aldı sözü, "sadece ruhuz biz, işitiyorsunuz ya? Sizin için hep birer ruh olarak kalacağız, okadar;

(*) Tatlısu Frenkleri konusunda sevimli istisnalar olduğunu da belirtmeliyim.

dostluğunuza muhtaç, acılı, zavallı üç ruh."

— "Bizleri birbirimizden ayırdetmeye çabalamanız boşuna. Yalnız, bir bakalım... Bilin bakalım kim size ilk defa mektup yazdı? Hatırlayacaksınız, adı da Zahide'ydi... bilin bakalım hangimiz Zahide?... Haydi, söyleyin, biraz eğleniriz belki."

Andre, kararsızlığını belli etmeden "Siz, hanımefendi!" dedi.

Tam da üstüne basmıştı. Peçelerin altından Türkçe hayret nidaları işitti.

— "Öyleyse," dedi Zahide, "biz eskiden beri tanıştığımıza göre, şimdi de size kardeşlerimi tanıtmak bana düşer. Bu iş bitince, kusursuz bir dürüstlüğün sınırları içine döneceğiz. İyi dinleyin öyleyse. Şu ikinci sıradaki kara çarşaflı, en uzun boylumuz, Neşedil; ama, çok hırçındır. Şu ileri doğru yürüyeni de, İkbal; o da, pek sinsidir: Kollayın yani kendinizi! Artık üçümüzü karıştırmamaya dikkat edin."

Hiç kuşkusuz bu adlar uydurmaydı; Andre onların doğruluklarından şüphe ediyordu. Tıpkı Zahide gibi, ne Neşedil, ne de İkbal vardı. İkinci çarşaflının düzgün, ciddi, her şeyi çabuk keşfeden, cin bakışlı, gelinin "yeğenleri"nin büyüğü Zeynep'e benzeyen bir yüzü vardı. Üçüncüsüne, "sinsi" denilene gelince, Andre onun yüzündeki kalın peçesini kaldıracak olsa, altından Melek'in kalkık burnunun, iri gözlerinin, o kızıl saçlı genç Türk kızının çıkacağından emindi. Doğru, Melek o günden bu yana çok değişmiş olmalıydı, erkenden başına çöken dertler, gözyaşı döktüğü geceler yüzünden; fakat Melek öylesine neşeli yaradılışlıydı ki uzun süren acıları bile gülücüklerindeki parlaklığı söndürememişti.

Tanıştırma faslı bitince, Zahide: "Acaba bizim hakkımızda neler düşünebiliyorsunuz?" diye sordu. "Hangi türden kadınlar olduğumuzu hayal ediyorsunuz bizlerin? Hangi toplumsal sınıftanız, hangi dünyadanız?... Haydi, söylesenize?"

— "Hay Allah!... Bunu size ileride daha iyi belirlerim... Ama, bu arada oda hizmetçisi olmadığınızdan şüphelenmeye başladığımı söyleyeyim."

— "Ya?... Peki, ya yaşımız?... Doğru, bunun aslında hiç önemi

yok, çünkü bir "ruh"tan başka bir şey olmak istemiyoruz biz. Herneyse, aslında görevimiz size hemen bir sır vermek: Bizler yaşlı, çok yaşlı kadınlarız, Bay Lhery."

— "Bakın hele, ben de sezmiştim zaten bunu."

— "Değil mi ama?"

İkbal (Melek): "Ya, öyle değil mi?" diye lafa karıştı. Üzgün bir tavırla, sesini başarılı bir şekilde titreterek konuşuyordu. "Nekadar fena şey yaşlı olmak, değil mi? Ne yazık ki yaşlılık kolay anlaşılır, tıpkı sizin dediğiniz gibi; dilediğiniz kadar tedbir alsanız bile... Ama, biraz belirlesenize... Bir rakam verin ki, fizyonomiden anlayıp anlamadığınızı bilelim..."

Ancak yüzlerindeki kalın peçeler nedeniyle, bu "fizyonomi" sözcüğü garip bir tavırla söylenmişti.

— "Rakam ha... Peki, vereceğim rakam acaba sizleri kırmaz mı?"

— "A! ne münasebet! Bilseniz, biz öylesine serdik ki bu işi... Haydi, söyleyin, Bay Lhery."

— "Peki, söyleyeyim. Siz bana hemen ninelerimi hatırlattınız, yaşları... şey arasında değişen... en azından onsekizle yirmidört arasında değişen ninelerimi."

Küçükhanımlar şimdi de, peçelerinin altında yaşlı taklidi yaptıklarının anlaşılmasına pek pişman olmadan, fakat bununla gururlanmayacak kadar genç olmalarının verdiği güvenle, kıs-kıs gülüyorlardı.

Gittikçe daha sert esen rüzgârın uğultusu içinde, berrak, bulutsuz gökyüzünün altında, şimdi eski dostlar gibi dolaşıyorlardı. Laflarını ağzına tıkayan yele, yolun kenarındaki denizin gürültüsüne rağmen, başlangıçta sıkıntılarını örtmek için takındıkları alaycı ifadeyi bırakmışlar, gerçek düşüncelerini dile getirmeye başlamışlardı. Ağır ağır yürüyorlar, gözleri tetikte, rüzgâr biraz fazla esince eğilmeye, ya da arkalarını dönmeye hazır, bekliyorlardı. Andre, kızların çabucak anlayış yetenekleri karşısında coşuyor, şimdiden bu yabancılarla sırdaş olmanın gururunu duyarak hayran kalıyordu.

Kötü havanın, buluşmalarına uygun yalnızlığın ortasında ken-

dilerini iyice emniyette saymaya başladıkları sırada, birden ellerinde bastonlarıyla dolaşan iki asker umacı gibi karşılarına çıkıverdi. Bundan daha tehlikeli bir rastlaşma düşünülemezdi, çünkü Anadolu'nun ücra köşelerinden gelen bu yiğit delikanlılar geleneklere sırt çevrilmesine hiç dayanamazlar; alçakça, menfur saydıkları davranışlar karşısında aşırı şiddet eylemlerine başvurabilirlerdi: Bir Batılıyla birlikte yürüyen Müslüman kadınları!

Askerler önce oldukları yerde çakılıp kaldılar, hayretle baktılar, sonra aralarında bir şeyler konuşup, koşarak uzaklaştılar; hiç kuşkusuz ya arkadaşlarını, ya polisi uyarmak, ya da komşu köylerin halkını kışkırtmak için... Dehşete kapılan üç kara hayalet hemen arabalarına atladılar. Dört nala ordan uzaklaşırlarken, uzaktan olanları gören Jean Renaud arkadaşına yardım için koşmaya başlamıştı bile. Muhacir arabası ağaçların ardında gözden kaybolur kaybolmaz, iki arkadaş da fundalıklara uzanan keçiyoluna daldılar.

Tehlikeyi atlattıktan sonra ormanda yollarına devam ederlerken, Jean Renaud: "Peki, nasıldılar bakalım?" diye sordu.

— "Şaşırtıcı!" diye cevap verdi Andre.

— "Şaşırtıcı mı? Ne yönden?... Güzel miydiler?"

— "Çok!... Yo, hayır, aslında daha ciddi bir sözcük bulmalı, çünkü gelenler birer ruhtu, öyleye benziyorlardı; sadece, ruh... sevgili dostum, hayatımda ilk defa ruhlarla konuştum."

— "Ruhlarla ha!... Peki, kalıpları nasıldı? Dürüst kadınlar mıydı dersin?"

— "A! dürüstlüklerine diyecek yok... Benim için hayalinde nefis bir aşk hikâyesi tasarladınsa, hemen vazgeç bundan, dostum, hevesini başka bir sefere sakla."

Andre, kızların nasıl döndüklerini için için merak ediyordu. İslâmiyetin bütün kurallarına aykırı olarak bu zavallı Türk kadınlarının kalkıştığı şey, büyük bir çılgınlıktı. Ama, aslında çocukça saflık sayılmaz mıydı? Üçünün bir arada, en küçük şüpheden uzak olarak, yüzlerini bile göstermeye izin vermedikleri bir adamla, ruhsal konulardan bahsetmek ha?... Onların sağ-sağlim, başları derde girmeden haremlerinin kafesleri ardına döndüklerini öğrenmek için

çok şey verirdi... Ama, ne yapabilirdi ki onlar için? Kaçmak, şimdi yaptığı gibi saklanmak; işte okadar. Her türlü müdahele, ister dolaylı, ister dolaysız olsun, mahvolmaları demekti.

IV

Şu uzun mektup, ertesi akşam, esrarengiz bir yoldan Andre Lhery'ye ulaştırıldı:

Dün bize bugünün Türk kadınını tanımadığınızı söylemiştiniz; biz de bundan şüphe ediyorduk zaten, çünkü o kendisini bile tanımazken onu kim anlayabilirdi?

Onun ruhunun sırrına hangi yabancı erebilir ki? Yüzünün sırrını belki daha kolay ele verebilir. Yabancı kadınlara gelince... Doğru, bunların bazıları aramıza girebildi: Ama, onlar da ancak bugün Avrupa'da pek moda olan salonlarımızı görebildiler; yaşantımızın dış yüzünü.

Peki, bizi çözümlemek olanağı varsa, acaba bizi anlamanız için size yardımcı olmamızı ister misiniz? Bir deneme yaptığımıza göre, artık dost olabileceğimizi biliyoruz; çünkü o bir denemeydi: Nakış gibi işlenmiş cümlelerinizin ardında, yeteneğinizden başka şeyler de olduğundan emin olmak istemiştik... Tehlike içindeki şu kara hayaletlerin yanından uzaklaştığınız sırada, içinizden bir şeylerin koptuğunu hayal etmekle, acaba yanıldık mı? Merak, hayal kırıklığı, belki de merhamet; ama, herhalde sıradan bir buluşmanın ardında bıraktığı ilgisizlik değildi bu.

Ayrıca o çirkin, paket gibi şekillerin değil, bizim size söylediğimiz gibi birer ruh, bir ruh olduklarını anladığınızdan da eminiz: Zekâsı belirli bir aşamaya erişmiş, acı çeken, o kurtarıcı acıyı seven size, dünkü dosta doğru koşan yeni Müslüman kadınının ruhu.

Şimdi onun yarınlarda da dostu olmak için, kendisinde bir yolculuğun gönül eğlencesinden, sanat hayatınızın mutlu bir

dönemini belirleyen güzel bir motiften daha başka şeyler bulmayı öğrenmeniz gerekiyor. Üzerine eğildiğiniz çocuk artık şefkatinizle kolayca mutlu edebileceğiniz bir sevgili olmaktan çıksın. Sizi gerçekten sevmesini istiyorsanız, en sonunda uyanan ruhunun ilk titreşimlerini kaçırmamalısınız.

Sizin Macide'niz, kabrinde yatıyor. Küçük kölenizin kabri üzerine serptiğiniz çiçekler için onun adına, hepsinin adına teşekkürler. Gençliğinizin o günlerinde mutluluğu kolayca buldunuz, elinizin altında rastladınız. Fakat kaderin kollarınıza sürüklediği küçük Çerkez kızı bir türlü benliğini bulamıyor. Artık Müslüman kadını için bile, içgüdüsel sevginin, itaat sevgisinin yerini "dilediğini sevme"ye bırakacağı zaman gelmiş bulunuyor.

Sizin açınızdan da, sevgide ten zevkiyle bağı olmayan çekici başka bir yön arayıp, onu anlatmanızın zamanı artık gelmiş bulunuyor. Örneğin, bizim büyük acımızın burukluğunu hissedinceye kadar, kalbinizi açmayı deneyin: Bir düşten başka bir şey sevememenin acısını. Çünkü biz hepimiz düşten başka bir şey sevmemeye mahkumuz.

Bizi nasıl evlendiriyorlar, biliyor musunuz? Oysa batılılaşan yuvalarımızda ancak bir kuşaktan beri süregelen sözde Avrupai evlilik bile, gönlümüzü okşayan bir yeniliği temsil ediyor... Evet, şimdi evlerimizde ipek döşeli divanlar, odalıklar yok; ama, herşey hâlâ pamuk ipliğine bağlı: Birden değişiveren bir koca dilediği yabancı kadını bu eve sokabilir, her şeyi berbat edebilir. Demek ki bizi, onayımızı almadan, koyun sürüleri, taylar gibi evlendiriyorlar. Doğru, raslantı sonucu kollarımıza verilen erkek, genellikle, iyi huylu, iyi kalpli biri çıkıyor; ama, yine de onu seçen biz değiliz. Zamanla kendisine bağlanıyoruz; ama, bu sevgi aşk değil ki? İşte o zaman içimizde birtakım duygular doğuyor. Bazen çok uzaklara erişiyor bu duygular; bizden başka kimselerin bilmediği kadar uzakiara. Bizler de seviyoruz; ama, biz ruhumuzla, bir başka ruhla seviyoruz; düşüncemiz bir başka düşünceye bağlanıyor, kalbimiz bir başka kalbe kul-köle oluyor. Bu aşk düş âleminde kalıyor; çünkü bizler şerefli kadınlarız. Yalnız, hepsinden çok, bu düş bizim

için okadar büyük bir şey ki, gerçekleştirmeye kalktığımız zaman, hayal kırıklığına uğramaktan çekiniyoruz. Bu aşk olanca masumiyetiyle kalıyor, tıpkı dün bizim Paşabahçe'deki gezintimiz gibi.

İşte Hicri 1322 yılında Türkiye'deki Müslüman kadınının ruhunun sırrı. Bugünkü çadaş öğrenim varlığımızı böyle ikiye böldü.

Bu açıklamalarımız size belki de buluşmamızdan daha çılgınca gelecek... Nasıl şaşıracağınızı, düşündükçe, şimdiden için için eğleniyoruz. Önce sizi yanılttıklarını sandınız. Sonra bir serüven hayal ederek gelmeye kalkıştınız; hayalinizde, peşinde köleleriyle bir başka Zahide'ye rastlayacağınızı umuyordunuz: Ünlü bir yazarı yakından görmek isteyen, peçesini açmakta pek direnmeyecek birine.

Oysa siz ruhlara rastladınız.

Siz de onların dostu olmayı bilirseniz, bu ruhlar da sizin dostunuz olacaktır.

Zahide, Neşedil, İkbal.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

Evlenmesinden, Andre Lhery'nin İstanbul'a gelişine kadar Zahide'nin öyküsü

KÜÇÜKBEYİN gitgide tatlılaşan okşamaları, genç kadına isyan tasarılarını yavaş yavaş unutturmuştu. Ruhunu koruduğu halde, bedenini yakışıklı efendisine teslim etmişti; hem de genç adam kocaman şımarık bir çocuk, çağdaş zerafeti, kibarca yalpaklığının altında gizlediği bencil bir yaratık olduğu halde.

Acaba ruhunu Andre Lhery'ye mi saklıyordu? Doğrusu bunun cevabını o da bilmiyordu, çünkü zamanla kurduğu bu düşün çocuksu yönü onun da gözünden kaçmamıştı. Her geçen gün, Andre Lhery'yi biraz daha az düşünüyordu.

Kapandığı yeni yuvasına hemen hemen alışmıştı; Hamdi Bey evliliklerinin ikinci yılında Dürdane'yi de nikâhına almaya kalkışmasaydı, belki de bu hayata dayanacaktı. Böylece kocası, bugün Türkiye'de modası geçen şekilde, iki karılı olmuştu. Bunun üzerine o da çirkin sahnelere meydan vermemek için, iki ay süreyle Kasımpaşa'ya ninesinin yanına çekilmek izni istemiş, kolayca kopartmıştı bu izni. Yeni durumuna burada daha sakin bakıp hazırlanabilirdi.

Böylece bir akşam kendisini odalık rolüne mahkum etmek istedikleri yerde kalmaktansa, herşeyi göze almaya kararlı olarak, sessizce toparlanıp gitmişti.

Zeynep'le Melek de bu arada Kasımpaşa'ya dönmüşlerdi: Melek, aylarca işkence çekip gözyaşı döktükten sonra, zalim kocasından boşanarak, Zeynep de bir buçuk yıl hastalıklı kocasının yanında çok feci günler geçirip, en sonunda adamın ölmesi üzerine. Gençliklerinin baharında çaresizce yaralanan, solan, umutlarını yi-

tiren, hayatın birer kalıntısı haline gelen bu genç kadınlar, sınırsız yılgınlıkları içinde, hiç olmazsa yeniden buluşup kardeşlik bağlarını sıkılaştırmak olanağına heman aynı anda kavuşmuşlardı.

Andre Lhery'nin Istanbul'a geldiği haberinin Türk gazetelerinde yayınlanması onları pek şaşırtmıştı. Böylece tanrılaştırdıkları adam da birden kaidesinden aşağı düşmüş oluyordu: Demek o da herkes gibi biriydi; bir elçilikte, başkalarının emri altında hizmet edecekti; onun da bir mesleği vardı; hepsinden çok, bir yaşı vardı! Melek, eski düşlerinin baş kahramanını yeğenine dazlak kafalı, göbekli yaşlı bir bey olarak anlatıp eğleniyordu.

Israrla sorguya çektikleri arkadaşları, İngiltere sefarethanesinde ona rastladıktan birkaç gün sonra şöyle anlatıyordu:

— "Andre Lhery, eh işte, şey... genellikle çekilmez biri. Ne zaman ağzını açsa, size lütuf yaptığı hissini veriyor. Kalabalıkta görünür şekilde sıkılıyor... Göbekli mi dediniz? Yo, hayır; öyle olmadığını söylemek zorundayım..."

— "Ya yaşı?"

— "Yaşı... yaşı belli değil... Saatten saate yirmi yaş fark ediyor... Kendisine aşırı derecede baktığı için, hâlâ gençmiş hissini veriyor; hele neşelenip güldüğü zamanlar; çünkü çocuksu bir gülüşü, dişleri var... Böyle anlarında gözleri bile çocuksu. Bunun dışında kibirli, alımlı, biraz da ayda yaşar gibi..."

Bütün bu öğrendiklerine rağmen, küçükhanımlar sırf günlerinin umutsuz tekdüzeliğini bozmak için, o büyük serüveni bir denemeye karar vermişlerdi. Ne olursa olsun, ruhlarının bir köşesinde, eskinin hayranlığının izleri hâlâ saklıydı; Andre Lhery'yi bulutların üzerinde dolaşan bir yaratık diye belledikleri günlerin. Ayrıca bu tehlikeye atılırken haklı bir sebep bulmak için, şöyle diyorlardı:

— "Ondan bugünkü Türk kadınından yana bir kitap yazmasını isteyeceğiz; belki böylece bizim gibi kalpleri kırgın yüzlerce kardeşimize bir yararımız dokunur."

II

ILGIN Çubuklu seriveninden sonra, ilkbahar pek birdenbire gelmişti; Istanbul'un o beklenmedik, nefis, kısa ömürlü baharı. Karadeniz'den esen, dinmek bilmeyen poyraz sanki bir ateşkese razı olmuştu. Böylece orta İtalya, ya da İspanya kadar bir Akdeniz ülkesi sayılabilecek bu şehrin, zamanı gelince, nefis, aydınlık, ılık havası olabileceği görülüyordu. Boğaz'da sarayların mermer merdivenlerinde, ahşap yalıların denize kadar uzanan basamaklarında, ansızın görkemli bir güneş sarhoşluğu başlamıştı. Istanbul, kuru, nefis havası içinde, vazgeçilmez Doğu şehri havasına yeniden bürünüyordu. Hayalperest, evresini seyretmeyi seven Türk halkı yine dışarıda yaşamaya başlıyor, binlerce sessiz kahvenin önünde, kutsal camilerin çevresinde, çeşmelerin yanında, serin asmaların, salkımsöğütlerin, çınarların altında oturuyordu.Yol boyunca nargilelerden hoş kokular yükseliyor, kırlangıçlar yuvalarının çevresinde neşeden çılgına dönüyordu. Eski mezarlar, külrengi kubbeler, anlatılamaz bir sessizlik içinde güneşleniyor, hiç değişmeyeceklermiş, hiç yıkılmayacaklarmış gibi duruyorlardı. Anadolu kıyısının en uzak köşeleri, arada-sırada görünen hareketsiz Marmara ışıltılar saçıyordu.

Andre Lhery Türk Doğu'ya belki de gençliğindekinden çok daha büyük bir hüzünle bağlanıyordu; ama, aynı içten tutkuyla. Bir gün uzakta, yüzlerce dalgın sarıklının arasında, tutucu Istanbul' un göbeğindeki gölgelikte otururken, Türkiye sevgisini artık kendisiyle paylaşmaya alışan arkadaşı Jean Renaud merakla sordu: "E, Çubuklu'daki üç küçük hayalden haber yok mu hâlâ?"

Fatih camisinin önündeki geçmiş yüzyılların alanlarından birinde, Avrupalıların adımlarını hiç atmadıkları, göğe uzanan minarelerde müezzinin ezan okuduğu bir saatti; ses, yeryüzü nimetlerinden çok yukarılarda, göklerin duru maviliği içinde olduğundan, çok uzaklardan geliyordu sanki.

— "Ah! şu üç küçük Türk kadını ha!" diye cevap verdi Andre. "Hayır, sana gösterdiğim mektuptan sonra, bir haber çıkmadı...

Oh! umarım bu serüven bitmiştir artık, çoktan unutmuşlardır bile."

Bunu söylerken sözde ilgisiz bir tavır takınmıştı ama, bu soru onun üzerindeki huzur dolu dalgınlığı iyice dağıtmıştı; çünkü günler geçiyor, yabancı kadınlardan ses çıkmıyordu. Zahide'nin peçesinin altındaki garip, tatlı sesini belki bir daha hiç işitmeyeceğini düşündükçe, içi burkuluyordu... Zaman, artık başkaları üzerinde uyandıracağı izlenimden emin olduğu zaman değildi; gençliğinin akıp geçişi kadar ruhunu sıkan bir şey daha yoktu. Üzgün üzgün, şunları geçiriyordu içinden: "Herhalde beni genç sanıyorlardı; görünce sanırım, hayal kırıklığına uğradılar..."

Son yazdıkları mektup, şu sözlerle bitiyordu: "İsterseniz, sizin dostunuz olabiliriz." Elbette, o da başka şey istemiyordu. Ama, onları bir daha nerede görebilirdi ki? İstanbul gibi kocaman, kuşkucu bir şehirde, ne adını bildiği, ne yüzlerini gördüğü üç Türk kadınını aramaya kalkışmak, olanaksız, insanla alay etmek gibi bir şeydi; tıpkı kötü ruhların eskiden masal kahramanlarına öğüt vermesi gibi...

II

OYSA, aynı gün, Çubuklu kaçamağını düzenleyen zavallı esrarlı küçük kadın, büyük bir oyun oynamak üzere, Yıldız Sarayı'nın korkulu kapısının eşiğini aşmaya hazırlanıyordu. Kayınvaldesinin verdiği iki aylık izin dolmuştu, Hamdi Bey şimdi de kibirle karısının yuvasına dönmesini istiyordu. Belki bir servet sorunuydu bu; ama, bir bakıma da aşk sorunuydu; çünkü evinin gerçek süsünün ilk eşi olduğunu anlamıştı, hem de öteki kadının üzerindeki etkisine rağmen. Şimdi ikisini birden yanında istiyordu.

Öyleyse genç kadın; ne pahasına olursa olsun, boşanacaktı. Ama, boşanmak için kime başvuracaktı? Kendisini yine eski şefkatiyle sevmeye başlayan babası olsa, belki kızını padişah nezdinde koruyabilirdi; ama, babası, bir yıldan beri Eyüp'teki mezarda ebedi

uykusunu uyuyordu. Geriye bu çeşit girişimler için bir hayli yaşlı sayılacak olan ninesi kalıyordu. Üstelik, bu durumu anlayamayacak kadar eski kafalıydı o: Onun zamanında bir evde erkeğin iki, üç, hatta dört karısı bile olsa, çıt çıkmazdı ki. Bir kadından fazlasını istememek modası da, tıpkı yabancı mürebbiyeler gibi, gâvurluk gibi, Avrupa'dan gelmişti!...

Genç kadın umutsuzluğu içinde son çareyi Valide Sultan'in ayaklarına kapanmakta bulmuştu. Tevfik Paşa'nın kızının huzura kabul isteği de, güçlük çıkartılmadan kabul edilmişti.

Yıldız parkının cümle kapısından geçen siyah araba, gelip Valide Sultan'ın bahçelerinin kafesli kapısı önünde durdu. Bir haremağası varıp, koca anahtarıyla kapıyı açtı. Araba çiçeklerle bezenmiş ağaçlıklı yolda ilerlerken, ziyaretçinin inmesine yardım etmek üzere bir sürü hizmetkâr da, arkalarından koşmaya başladı. Şeref salonunun önünde durdu.

Önceleri bayramlaşmak için iyi kalpli Valide Sultan'ın elini öpmeye geldiğinden, huzura nasıl varılacağını biliyordu. Sofada tahmin ettiği gibi otuza yakın periyle karşılaştı. Körpecik kölelerdi bunlar; hepsi birer güzellik, zerafet sultanı. Hepsi rahibeler gibi bir örnek giyinmişti. Kendisini karşılamak üzere iki geçeli dizilmişlerdi. Küçük periler hep birlikte selâm verdikten sonra, üzerine atıldılar; kuşlar gibi çırpınarak, onu alıp odaya soktular. Huzura kabul edilecek herkes, burada peçesini çıkarmak zorundaydı. Periler ustalıkla, göz açıp kapatıncaya kadar, bir sürü tokayla tutturulmuş muslin başlığını da almışlardı bile. Hem de saçının bir telini bile bozmadan. Şimdi tepesinde yalnız taç gibi bağladığı tül başörtüsü kalmıştı. Saray geleneklerine göre, ancak padişah soyundan olan kadınlar başı açık dolaşabilirdi.

Daha sonra kâhya kadın gelip kendisini aldı, bekleme salonuna götürdü. Bu görevi bir kadın yapıyordu elbette; çünkü Valde Sultan'ın konağında bir tek erkek bulunmazdı. Bu iş için güzelliği nedeniyle seçilmiş, asker gibi giyinmiş, beli kemerli, uzun boylu, bir Çerkez kızıydı kâhya kadın. Bekleme salonunda, yine gelenekler uyarınca, sandıkemini gelip bir süre kendisiyle konuştu: Bu da

bir Çerkez kızıydı, çünkü saray hizmetlerine Türk kadını alınmazdı; böyle önemli görevler Çerkez asıllı iyi ailelerin çocuklarına verilirdi.

Pek çok kimsenin eşiğini zor aştığı salona buyur edileceği sırada, padişahın annesinin huzuruna varmanın heyecanıyla tir-tir titriyordu genç kadın.

Burası halılarla ayetler yazılı hevhalar dışında, Avrupa zevkine uygun döşenmişti; Boğaz'a bakan, aydınlık, güleryüzlü bir salondu. Pencerelerdeki kafeslerin ardından Boğaz bütün haşmetiyle görünüyordu. Saray giysileri içinde beş-altı kişi sağda-solda oturuyordu. Valide Sultan ise köşedeki yerinden, ziyaretçisini karşılamak üzere ayağa kalkmıştı. Genç kadın üç defa eğilerek selâm verdi, üçüncüsünde dizlerinin üzerine çöktü, eteğini öpmek üzere uzandı, Valide Sultan gülümseyerek genç kadını kaldırmak için elleriyle tuttu. İçerideki padişah gibi, şehzadelerin de bütün kadınları yüzleri açık olarak görmek hakkıydı. Ayrıca padişahın zarif, narin iki kızı da salondaydılar. Üç de sapsarı saçlarının üzerinde başörtü bağlamış hanımefendi. Bu "saraylı" hanımlar buraya köle olarak gelmiş, sonra evlenerek birer hanımefendi olmuşlardı. Şimdi de, kendilerine büyük iyilikleri dokunan eski efendilerini görmek için, birkaç günlüğüne sarayda konuk olarak bulunuyorlardı. Artık onlar da "saraylı" oldukları için, ailedenmiş gibi, diledikleri zaman, diledikleri sultanın kapısını, davetsiz çalabiliyorlardı. (İşte Türkiye'de kölelik böyle anlaşılıyor. Bizim sosyalistlerin eşlerinden pek çoğu haremlere gelip çok şeyler öğrenebilirler, ondan sonra oda hizmetçilerine, özel öğretmenlerine karşı Türk kadınlarının kölelerine nasıl muamele ettiklerini bilerek davranabilirler.

Konukseverlik, sadelik, hemen bütün gerçek soyluların başlıca sevimli yönleridir; fakat herhalde hiçbiri, sadelik, alçakgönüllülük bahsinde Istanbul'lu prenseslerin eline su dökemez.

— "Sevgili yavrucuğum, " dedi neşeyle ak saçlı Valide Sultan, "şükürler olsun sizi buraya atan rüzgâra! Biliyorsunuz, artık bütün gün konuğumuzsunuz; sizden bize bir parça müzik çalmanızı da isteyeceğiz: Okadar güzel çalıyorsunuz ki!"

O ana kadar ortalıkta görünmeyen tazecik güzeller (serinletici şerbetler dağıtmakla görevli köleler) içeri girdiler; altın tepsiler içinde, altın fincanlar, altın kaselerle kahve, şurup, gül reçelleri getirdiler; sonra Valide Sultan dış dünyaya nekadar kapalı olursa olsun, yine de saraya sızan güncel olaylardan bahsederek sözü açtı.

Fakat ziyaretçi, huzursuzluğunu güç saklıyordu; konuşmaya, yakarmaya ihtiyacı vardı; okadar belliydi ki bu! Şehzade, biraz sonra kibarca izin alarak çıktı; kızkardeşleriyle öbür saraylılar da, Boğaz'ı seyretmek bahanesiyle, yandaki salonlardan birinin kafeslerine yanaştılar.

Ancak o zaman Valide Sultan, anaca bir şefkatle, alçak sesle; "Neyin var senin, yavrucuğum?" diye sordu.

Zahide diz çökmüştü. İlk dakikalar gittikçe artan bir kuşkuyla geçti. Hele küçük isyancı açtığı sırların Valide Sultan'ın üzerindeki etkisini görmek için yüzüne bakarken, anlattıklarından pek bir şey anlamadığını, telâşlandığını görünce, çok ürktü. Buna rağmen, Valide Sultan'ın iyilik dolu gözleri reddetmiyor, yalnız şöyle diyordu sanki: "Boşanmak, haksız bir boşanmak isteği! Ne zor bir mesele!... Evet, deneyeceğim bir kere... Ama, bu koşullar altında, Padişah efendimiz sanmam ki..."

Zahide sözle ifade edilmeyen bu red karşısında dizlerinin altındaki halıların, parkenin kaydığını sanıyor, mahvolduğunu düşünüyordu.

Bu sırada bütün sarayda bir çeşit dinsel korku ürpertisi dolaştı adeta. Koridorlarda telâşlı koşuşmalar oldu. Köleler ipek giysilerini hışırdatarak, yerlere eğiliyordu... Haremağalarından biri koşarak salona girdi. Kaygılı bir sesle bağırdı:

— "Padişahımız Efendimiz Hazretleri!..."

Bütün boyunları, karşısında bükmeye yeten bu sözleri daha yeni söylemişti ki, Padişah kapıda göründü. Yakaran, hâlâ diz çökmüş duran genç kadın bir an için üzerine dikilen bakışla karşılaştı. Sonra, kendini kaybedip, ölü gibi bembeyaz kesilen yüzüyle, baygın, yere serildi, giysilerinin gümüşi bulutu içinde kalakaldı...

Kapıdaki adam, Batılıların hiçbir zaman anlayamayacakları,

olağanüstü sorumlulukları olan Halife, dev İslâm dünyasını avucunun içinde tutan, onu gerek Hıristiyan halkların gizli-kapaklı ortaklığına, gerekse zamanın yakıcı ateşine karşı savunmak zorunda olan insandı; Asya'nın uçsuz, bucaksız çöllerine kadar "Tanrı'nın gölgesi" diye bilinen insan.

O gün sadece annesini ziyaret etmek için gelmişti ama, karşısında diz çökmüş genç kadının yüzündeki sıkıntıyı, ateşli yakarışı hemen görüvermişti. Zaman zaman ağır sorumluluğunun altında katılaşan esrarlı kalbi birden bu bakışla yaralanmıştı. Çünkü onun da kalbi, kimselerin bilmediği biçimde bazen içtenlikle şefkat göstermek isterdi. Bir el işaretiyle, yere serilip kalan genç kadını kızlarına gösterdi, selâm verdikleri için konuğun bayıldığını önce görmeyen iki kızı da, giysilerinin uzun eteklerini sürüyerek, bir kardeş duyarlılığıyla zavallıyı yerden kaldırdılar. Genç kadın belki daha bilmiyordu ama, bakışlarıyla davasını kazanmıştı.

Zahide, uzun bir süre sonra kendisine geldiği zaman, Halife çoktan gitmişti. Genç kadın, olup bitenleri birden hatırlayarak, çevresine bakındı, "Bütün bunlar gerçek mi, yoksa düş mü?" diye düşündü. Hayır, Padişah artık içeride değildi. Ellerini tutup üzerine eğilen Valide Sultan, sevgiyle şunları söyledi:

— "Haydi, hemen kendinize gelin, mutlu olun, yavrum. Oğlum yarın sizin serbest kalmanızı sağlayacak bir irade imzalamak için söz verdi bana."

Genç kadın mermer basamakları inerken, kendisini kafesinden salınmış bir kuş kadar hafif, neşeli, sevinçli hissediyordu. Çarşafını ustaca giydirmek için bekleşen, hemen koşuşup saçını, yüzünü yapan yaşmakçılara bakıp gülümsüyordu.

Ancak siyah arabasına binip Kasımpaşa'ya doğru yol alırken, birden neşesini kararan bir bulutun farkına vardı. Evet, artık serbestti, gururunun öcünü almıştı ama, belirsiz bir isteğin kendisini hâlâ Hamdi Bey'e bağladığını hissediyordu.

Oysa bu bahsi kesinlikle kapatmıştı artık.

— "İnsanı küçülten, aşağılık bir şey bu!" dedi kendi kendine. "Çünkü bu adam bana karşı ne dürüst, ne de şefkatli davrandı.

Onu sevmiyorum. Onun okşamalarını anımsamayacağım biçimde, gözyaşıma bakmadan bana hakaret etti, küçük düşürdü. Ne yaparsam yapayım, yine de tamamen kendime ait değilim artık, çünkü bu anıyla lekelenmiş bulunuyorum. İleride sevebileceğim bir başkasına rastlayacak olursam, ona verebileceğim tek şey ruhum olacak. Ondan başka hiçbir şeyimi vermeyeceğim, asla!..."

III

ERTESİ gün, Andre'ye şunları yazmıştı:

Perşembe günü, hava güzel olursa, Eyüp'te buluşmamızı ister misiniz? Saat ikiye doğru, camiye uzanan mermer yolun denize inen basamaklarına kayıkla yanaşacağız. Oradaki küçük kahveden bizim karaya çıkışımızı görebilirsiniz, geçen günkü yeni dostlarınızı, üç zavallı, küçük hayaleti tanırsınız, değil mi? Fes giydiğinize göre, yine öyle gelin, tehlike biraz daha azalmış olur. Biz doğru camiye gidecek, bir süre için içeri gireceğiz. Siz bizi avluda beklersiniz. Biz camiden çıkınca, yürüyün, sizi arkanızdan izleyeceğiz. Eyüp'ü bizden daha iyi biliyorsunuz; orada rahatça konuşabileceğimiz bir köşe bulun... belki de mezarlığın yukarılarında.

Perşembe günü, hava alabildiğine güzeldi. Gökyüzünde hüzünlü bir mavilik vardı. Soğuklardan sonra, hava birden ısınmış, Doğu'ya özgü kokular yer yerde yeniden canlanmıştı.

Andre'ye Eyüp'e fesle gelmesini söylemek gereksizdi, çünkü zaten kendi semti olan bu yere başka türlü gitmeyi düşünemezdi. İstanbul'a dönüşünden beri ilk defa gidiyordu oraya. Kayıktan çıkıp hiç değişmeyen mermer basamaklara adımını atar atmaz, bu seçkin yerde anlatılamaz bir heyecan duymuştu! Çürük tahtadan yapılmış küçük kahve, sakin suların üzerine uzanan iskelesiyle, gençlik günlerinden beri hiç değişmemişti. Yanında kendisi gibi fes giymiş olan,

konuşmamasını sıkı sıkı öğütlediği Jean Renaud olduğu halde, eski kahveye girdiğinde, tertemiz örtüler serilmiş minderlerin üzerinde gökyüzünü seyreden entarili, sarıklı üç-dört kişiyle, güneşte pinekleyen tembel kedilerden başta kimse yoktu. Her yanda o malum hareketsizlik, zamanın akıp gidişi karşısındaki ilgisizlik, o kararlı tatlı usluluk görülüyordu. Buna ancak bir İslâm ülkesinde, camilerin, mezarlıkların ıssız aydınlığında rastlanabilirdi.

Bu tehlikeli seriivendeki suç ortağıyla birlikte bir mindere oturdu. Biraz sonra onların nargilelerinin dumanı da öbürlerininkine karıştı. Minder komşuları imamlardı. Kendilerini alaturka bir temenna ile selâmladılar; yabancı oldukları akıllarının ucundan bile geçmiyordu. Andre tasarladıklarına çok uyan ilgisizliklerinden pek hoşnut kaldı.

Tam karşılarında bir kayık görünüyordu. Hiç kuşkusuz böyle küçük bir kayıkla geleceklerdi. Ak sakallı bekçi de bir tehlike sayılmazdı. Adamcağız kayıkların iskeleye yanaşmalarına yardım ediyor, Haliç'in güneşte parıltılar saçan durgun suları ender gelen kayıklarla hafifçe dalgalanıp basamakları şıpır-şıpır okşuyordu.

Haliç'in bu köşesi sanki dünyanın öbür ucuydu. Bir yere gitmek için kimse geçmezdi buradan, çünkü bir yere çıkmazdı ki. Yakındaki yamaçlarda da, daha öteye gitmek için bir yol yoktu; her şey buraya varıp, Istanbul'un hareketinde, denizin küçük uzantısında bitiyordu. Kıraç tepelerin eteğinde, boz çöl rengi yerde, mezar taşlarının arasında, herşey eski, ıssız gibiydi. Denize uzanan iskele üzerindeki kahve yakınlardaki yıkık-dökük bir-iki kulübecik, bir Mevlevi tekkesinden başka görünürde bir şey yoktu. Gerisi, yalnızlık içinde uzanan mezar taşlarıydı.

Arada-sırada iskeleye yanaşan Istanbul'dan, ya da Kasımpaşa'dan mezar, ya da cami ziyareti için gelenlerle semt halkını taşıyan kayıkları seyrediyorlardı. Önce iki dervişin iskeleye çıktığını gördüler; sonra kapkara çarşaflı kadınlar indi. Yalnız, bunlar ağır ağır yürüyorlardı, iki büklümdüler. Sonra da yeşil sarıklı, sofu ihtiyarlar. Tepelerindeki güneş ışınları, her yeni gelen kayığın durgun suları yardığı sırada, ağaçların üzerinde hareler yaratarak oynaşıyordu.

En sonunda, karşıda, beklenen ziyaretçilere benzer birileri göründü: Yine bir kayığın içinde, Haliç'in berrak mavi sularının üzerinde, uzaktan bile zariflikleri, gençlikleri belli olan üç karaltı.

Onlardı! Hemen yanı-başlarında iskeleye indiler. Kalın peçelerine rağmen herhalde kendilerini tanıdılar. Beyaz taşların üzerinden ağır adımlarla yürüyerek camiye ilerlediler. Beyler elbette yerlerinden kıpırdamadılar bile; ancak, hemen hep tenha olan bu yolda, ölümsüzlükle dolu bu kutsal yerde, yürüyüşlerini gözleriyle izlemeye cesaret edebildiler.

Aradan epey bir zaman geçince, Andre, telâşsız, ilgisiz bir tavırla yerinden doğrulup kalktı, kadınlar gibi, o da yola doğru ilerledi. Yolun kenarında türbeler, demir kapılı kemerler vardı... Türbelerin penceresinden içeri bakınca, işlemeli yeşil örtülerinin altında sandıklar görünüyordu. Demir parmaklıklı kemerlerin gerisinde ise hemen her köşede görülen mezarlıklar uzanıyordu. İnsanı şaşırtacak kadar birbirine yakın Kabirler; hepsinin de beyaz mermerden nefis mezar taşları vardı; birbirlerine sokulmuş gibi duruyorlardı. Biçimlerinde esrarlı bir güzellik saklıydı; çeşitli arabeskleriyle, altın yaldızlı yazılarıyla, yeşillikler, gül ağaçları, kır çiçekleri, uzun otlar arasındaydılar. Ökçelerinin altında tın-tın öten yolun geniş taşlarının arasında otlar bitmişti. Camiye yaklaşınca, yeşil bir gölgeliğe giriliyordu, çünkü ağaçların dalları tepelerinde bir tavan oluşturuyordu.

Andre, avluya varınca, gelip gelmediklerini anlamak için çevresini süzdü. Daha kimseler yoktu. Avlu, yüzyıllık çınarların, kemerlerin altında, alabildiğine gölgelikti. Duvarlardaki eski çiniler dallardan süzülen güneşin altında ışıldıyordu; yerde, bu sakin köşenin güvenliliği içinde, bu kutsal avluda, güvercinler, leylekler rahatça dolaşıyordu. Derken, caminin kapısındaki ağır örtü aralandı, üç karaltı dışarı çıktı.

"Siz yürüyün, biz sizi izleyeceğiz." diye yazmıştı Zahide. Bu nedenle, Andre de, öne geçip, biraz kararsız adımlarla yürümeye başladı; mezarlığın çok daha kendi halinde, eskilikten yıkılmaya yüz tutmuş tarafına ilerledi. Burada ölüler balta girmemiş bir

orman içinde yatıyorlardı sanki. Tepenin eteğine varır varmaz, hemen yukarı tırmanmaya başladı. Üç hayalet yirmi adım kadar gerisinden geliyordu. Çok daha geriden de, gözcülükle görevlendirilen, gerektiğinde tehlikeyi haber verecek olan Jean Renaud.

Yukarı tırmanıyorlardı ama, hep bütün Eyüp sırtlarını kaplayan mezarlıkların içindeydiler. Çevrelerinde yavaş yavaş bir Binbir Gece Masalları dekoru oluşuyordu. Biraz sonra dalların arasından dışarı fırlayıverecek olan bütün Istanbul'u görebileceklerdi.

Dallar sanki kendileriyle birlikte tırmanıyordu. Aşağıdaki mezarlığın yanında olduğu gibi, bunlar fidanların, çınarların meydana getirdiği sımsıkı, dallardan oluşan bir kubbe değildi; hayır burada otlar göz alabildiğine uzanıyordu; sayısız mezar taşlarının arasındaki dev serviler, aralarında bol bol hava, manzara bırakıyorlardı.

Artık bu ıssızlığın en yüksek yerine varmışlardı. Andre durdu, üç endamlı hayalet çevresini kuşattı:

— "Bizi yine görebileceğinizi hiç düşünmüş müydünüz?" diye, ellerini uzatarak, hemen hep bir ağızdan, o tatlı sesleriyle sordular.

Andre, buna biraz üzgün bir sesle cevap verdi:

— "Geleceğinizi nasıl bilebilirdim ki!"

— "Herneyse, işte acı çeken üç ruh bütün cüretkârlıklarıyla karşınızda... Nereye götüreceksiniz bakalım bizi?"

— "İsterseniz burada kalalım... İşte bakın şu mezartaşına... sanki üzerine oturmamız için yapılmış... üstelik, benim başımda fes var; yakınımızdan biri geçerse, Türkçe de konuşabiliriz. Herkes beni babanız sanır..."

Zahide: "A, yo!" diye heyecanla düzeltti. "Herhalde, kocamız demek istediniz..."

Andre bir baş işaretiyle bu iltifata teşekkür etti.

Türkiye'de büyük saygı gösterilen ölülerin mezartaşlarının üzerine oturmakta kimse tereddüt etmez; mezarlıkların çoğu da, bizim bahçelerimiz, parklarımız gibi, gezinti, ya da oturma yeridir.

Neşedil, taşlardan birine ilişerek: "İlk seferinde olduğu gibi sizinle uzak bir yerde buluşmak istemedik: Nezaketinizi sömürmüş

olur, bıktırabilirdik sizi."

Zahide: "Bu türden bir serüven için belki Eyüp biraz mutaassıp bir yer ama," dedi, "seviyorsunuz burayı, kendi yerinizdesiniz burada... Biz de seviyoruz... İleride biz de kendi yerimizde sayılacağız burada, çünkü vaktimiz gelince, son uykumuzu Eyüp'te uyumak istiyoruz."

Andre bu sefer onlara yepyeni bir şaşkınlıkla bakıyordu: Bu üç küçük yaratığın, aşırı modernliklerini çoktan hissettiği, Madam de Noailles'i okuyan, gerektiğinde Gyp'in kitaplarının havasına kendilerini kaptırmış genç Parisli kızlar gibi konuşabilen, XX. yüzyılın deyimiyle, bu küçük çiçeklerin Müslüman, hiç kuşkusuz soylu bir aileye mensup oldukları halde, bu kutsal ormanda, şurada, geçmiş yüzyılların başları sarıklı ölüleri arasında son uykularını uyumaları gerçekten mümkün müydü? Demek şu türbelerden birinde onların da sandıkları olacak, üzerindeki yeşil Kâbe örtüsü çok geçmeden tozlanacak, başkaları gibi, geceleri onlara da gelip mum yakacaklardı ha?... Ah! işte yine İslâmiyetin o esrarlı yönü, kadınları gündüzleri bile, gökyüzü masmaviyken, ilkbahar güneşi pırıl pırıl parlarken sımsıkı kapatan esrarlı yönü...

Çok eski mezar taşlarının üzerine oturmuşlar, ayakları incecik otların, kurak, sakin toprakların dostu narin çiçeklerin arasında, konuşuyorlardı. Sohbet etmek için harika bir yer seçmişlerdi; dünyada bir eşi daha bulunmayan, üstelik koca bir geçmişin kutsadığı bir yer. Kendilerinden önce birçok kuşak, Bizans İmparatorlarından şanlı-şöhretli halifelere kadar niceleri, yüzyıllarca onlara, peri masallarını andıran bu dekoru hazırlamışlardı! Kuşbakışı denecek bir yükseklikten, bütün Istanbul ayaklarının altındaydı, denizin uzaktaki maviliği üzerinde camilerin silueti belirleniyordu; Istanbul'un bilinen, sıradan bir görünüşüydü bu; kubbeleriyle, dağınık, gözkamaştırıcı dizilişleriyle minareleri, onun da ardında başdöndürücü yuvarlaklığıyla Marmara'nın mavisi. Hemen önlerinde yakın planda ise, binlerce mezar taşı vardı; kimi dik, kimi eğri-büğrü olmuş, fakat hepsi garip, güzel, altın yaldızlı arabeskleri, altın yaldızlı çiçekleri, altın yaldızlı yazılarıyla mezar taşları. Gövdeleri kilise sütunları

gibi dörtyüz yıllık serviler vardı. Taş rengindeydi bu ağaçlar; yaprakları da öylesine koyuydu ki, o güzelim gökyüzüne kara çan kuleleri gibi yükseliyorlardı.

Üç küçük ruh bugün pek neşeli gibiydi; yüzleri görünmeyen üç ruh şendiler; çünkü gençtiler, kaçıp kurtulmayı becermişlerdi, bir saatliğine de olsa, özgür hissediyorlardı kendilerini. Burada hava da pek hoş, ılıktı; ilkbahar kokularıyla doluydu.

İkbal: "Hele bir adlarımızı tekrarlayın bakalım!" diye buyurdu. "Karıştırıp karıştırmadığınızı görelim."

Andre de, parmağıyla üçünü sırayla gösterip, uslu uslu dersini söyleyen bir öğrenci gibi tekrarladı:

— "Zahide, Neşedil, İkbal."

— "A! ne güzel!... Fakat, biliyor musunuz, bizim asıl adlarımız bu değil?"

— "İnanın bana, ben de şüphe etmiştim zaten... Üstelik, Neşedil bir cariye adı."

— "Neşedil... Doğru, öyle... Ah! ne de ince şeyler biliyorsunuz siz!"

Güneş kızların tam peçelerinin üzerine vuruyordu. Andre de, bundan yararlanıp, yüzlerini görmeye çalışıyordu. Yo, hayır; hiçbir şey fark edememişti. Üç, belki de dört kat tül, görmesine fırsat bırakmıyordu.

Bir ara orta halli çarşaflarına bakıp, aşınmış siyah ipekli kumaşını, yıpranmış eldivenlerini süzdü. Bunları dikkati çekmemek için giydiklerini hiç aklına getirmeden, başka bir şey düşündü: "Belki de sandığım kadar güzel değil bunlar." dedi içinden. "Zavallı hatunlar!" Fakat, hemen ardından, bakışları çok zarif iskarpinlerine, incecik ipek çoraplarına takıldı... üstelik rahatça ispatladıkları yüksek kültür düzeyleri, son derece kendilerinden emin halleri!...

İçlerinden biri: "Peki, geçen günden beri kimliğimizi öğrenmek için hiçbir şey yapmadınız mı?" diye sordu.

— "Soruşturma yapmak nekadar da kolay olurdu yani!... Sonra, benim için fark etmez ki! Benim sevimli üç küçük dostum var; bukadarını biliyorum, bununla yetiniyorum...

Neşedil: "A! Kim olduğumuzu söyleyebiliriz size artık." diye arkadaşlarına önerdi. "Güvense, güvenimiz var ona."

Andre: "Hayır, ben istemiyorum." diye onun sözünü kesti.

İkbal de: "Kaçınalım bundan." dedi. "Onun gözünde bizim bütün çekiciliğimiz burada: Sırrımızda... İtiraf edin ki, Bay Lhery, bizler yüzleri peçeli Müslüman kadınları olmasaydık, her buluşmamızda hayatımızı, belki sizin hayatınızı da tehlikeye atmasaydık, "Bu üç küçük sersem acaba benden ne istiyorlar?" der, geçer giderdiniz. Öyle değil mi?"

— "Yo, ne münasebet!"

— "Öyle, öyle... serüvenin inanılmazlığı, tehlikesi çekiyor sizi, doğru söyleyin!"

— "Hayır dedim ya... Şimdi öyle değil artık."

"Peki, öyle olsun, fazla deşmeyelim." diye birsüredir ağzını hiç açmayan Zahide özetledi. "Tartışmayı uzatmayalım, ben böylesini tercih ediyorum... Fakat, izin verirseniz, Bay Lhery, medeni durumlarımızı açıklamadan, gerçek adlarımızı söyleyelim. Takma adlarımızdan sıyrılırsak, sizi daha dost belleyeceğimizi sanıyarız."

— "Bunu ben de isterim." diye cevap verdi Andre. "Ben de zaten size soracaktım... Takma adlar birer engele benzer."

— "Peki öyleyse. Neşedil'in asıl adı Zeynep'tir: Bir zamanlar Bağdat'ta din bilgisi öğreten, dindar, ermiş bir kadının adı. Bu ad da, arkadaşımıza çok yakışıyor... İkbal'in gerçek adı ise, Melek. Kendisi veba gibi biri olduğu halde, ona nasıl bu adı takmışlar, bilemem... Bana, yani Zahide'ye gelince, benim asıl adım da Cenan. Hayat öykümü bilseydiniz, bu adın ne büyük bir alay olduğunu anlardınız!... Haydi, tekrar edin bakalım şimdi: Zeynep, Melek, Cenan."

— "Gereği yok, hiç unutmam. Neyse, bukadar şey açıkladığınıza göre önemli bir şeyi daha öğretirseniz iyi olur gibime geliyor: Sizinle konuşurken, acaba Hanım diye mi hitap etsem, yoksa..."

— "Hiçbir şey demenize gerek yok: Zeynep, Melek, Cenan yeter; başka şey istemez."

— "Ama..."

— " Şaşıyorsunuz buna... N'apalım, biz üçümüz de küçük birer barbarız... Peki, çok israr ediyorsanız, Hanım deyin... Ne yazık ki üçümüze de Hanım diyeceksiniz!... Fakat ilişkilerimiz her türlü protokola o derece aykırı ki!... Biraz eksik olmuş, biraz fazla, ne fark eder? Ayrıca dostluğumuzun yarını olmaması tehlikesi öyle büyük ki! Buluşmalarımız büyük bir tehditle karşı karşıya; biraz sonra ayrıldığımız zaman, bir daha birbirimizi görüp göremeyeceğimizi bile kestiremeyiz. Bir daha asla ele geçiremiyeceğimiz olasılığı bulunan böyle bir anda, ne diye sizin gerçek dostumuz olduğunuz hayalini yaşamayalım?"

Ne kadar garip olursa olsun, bunu çok dürüst, açık, gerektiği biçimde ifade etmişlerdi; bir ruhtan öbürüne aktarır gibi, sarsılmaz bir saflıkla söylemişlerdi. Andre bunun üzerine aslında unuttuğu tehlikeyi hatırladı, çünkü bulundukları yer öylesine barışçı, güven veren bir köşeydi ki! Hava da alabildiğine tatlıydı. Küçükhanımların gösterdiği, kendisinin ise unuttuğu cesaretleri yeniden aklına geldi. Burada bulunmakla ispatlamışlardı bu cesaretlerini; kırgınlara özgü yiğitliklerini. Böyle bir istek karşısında gülümseyeceği yerde, girişimlerinin insanı kuşkulandıran, dokunaklı yönünü hissetti.

— "İstediğiniz gibi söyleyeceğim." dedi. "Sizlere teşekkür ederim... Ama, siz de buna karşılık Bay demekten vaz geçeceksiniz, tamam mı?"

— "A!... Peki, ne diyeceğiz?"

— "Hay Allah! bilmem ki... Beni Andre diye çağırmanızdan başka çıkar yol görmüyorum doğrusu..."

Bunun üzerine, içlerinde en çocuksu olanı Melek atıldı:

— "Biliyorsunuz, Cenan için ilk deneme olmayacak bu!"

— "Melek'çiğim, rica ederim!"

— "Evet! Bırak da anlatayım... Sizinle birlikte önceden yaşadığımızı, özellikle onun yaşadığını hayal edemezsiniz bile! Çünkü o genç kızlığında tuttuğu günlüğünde, söyleyeceklerini size seslenen mektuplar halinde dile getiriyordu. Hep Andre diye hitap ediyordu size."

— "Müthiş bir çocuk bu, Bay Lhery, size temin ederim ki, abartıyor bu işi..."

Melek: "Ah! Ya fotoğraf?" diye devam etti. Bir konudan öbürüne atlayıveriyordu.

Andre: "Ne fotoğrafı?" diye sordu.

— "Sizin, Cenan'la çekilmiş bir fotoğrafınız. Anlıyorsunuz ya, olmayacak bir şeymiş gibi bu, ama böyle bir fotoğraf istedi: Çabuk olalım, belki böyle bir fırsat daha elimize geçmez... Sen geç onun yanına, Cenan."

Cenan, yorgun zarafeti, ahenkli yumuşaklığıyla, adamın yanına sokulmak üzere yerinden kalktı.

Andre: "Siz neye benziyorsunuz, biliyor musunuz?" dedi. "Etekleri yerlerde sürüklenen şu siyah giysinizle, içli bir şiire... mezar taşlarının arasında şu boynu bükük halinizle."

Biraz hüzünlü bir cümle söylediği zaman, sesinde bile içli bir şiir havası okunuyordu; müzikal bir titreşimdi bu; alabildiğine tatlı ama, kırgın, çok uzaklardan gelir gibi.

Yalnız, bu yaşayan içli şiir birden çok neşelenebilir, alaycı olabilir; altından kalkılmaz fikirler de ileri sürebilirdi; çocukluklara, delice gülmeye teşne olduğu hissediliyordu.

Andre'nin yanında, olanca ciddiyetiyle duruyor, peçesini kaldırmaya hiç niyetli görünmüyordu.

— "Anlayamadım: Böyle mi poz vereceksiniz, bu kapkara, suratsız halinizle mi?"

— "Elbette! bir siluet gibi. Bilirsiniz, ruhların bir yüzü olması şart değildir..."

Melek çarşafının altından son model küçük bir Kodak fotoğraf makinesi çıkartıp yanağına yaklaştırdı: Tık! bir poz çekti. Tık! bir poz daha...

Eğlence olsun diye çekilen bu silik, küçük fotoğrafların sonraki günlerin beklenmedik olayları sırasında nasıl sevilen, acılı bir anı haline geleceğinden hiç kuşkuları yoktu; böyle bir yerde, güneşin, baharın bayram ettiği anda çekilen bu fotoğrafların.

Melek ne olur ne olmaz diye bir poz daha çekmeye hazırlanı-

yordu ki, kırmızı fesi altında bir çift kocaman bıyığın, karşıdaki mezar taşlarının arasından uzanıverdiğini gördüler: Kutsal bir mezarlıkta, yabancı bir dil konuşulduğunu, Türk kadınlarının fotofraf çektiklerini görüp şaşkına dönen biri.

Yine de hiç ses etmeden yanlarından gelip geçti ama, yüzünün ifadesinde şöyle bir anlam okunuyordu: "Durun hele siz, ben şimdi geliyorum, bu işi aydınlatalım bakalım..."

İlk seferinde olduğu gibi, bu buluşma da yine üç zarif hayaletin telâşla kaçmalarıyla sona ermişti. Tam da zamanıydı kaçmalarının, çünkü adam aşağıda herkesi başına topluyordu.

*
**

Bir saat sonra, Andre ile arkadaşı, üç genç Türk kadını ile yan sokaklardan geçip kazasız-belâsız Haliç'in bir başka iskelesinden kayığa atladıklarını gördükten sonra, rahat bir soluk alabildiler. Kendileri de başka bir iskeleden bir kayık bulup Eyüp'ten uzaklaştılar.

İncecik kayıkta adeta uzanıp yatarcasına oturduktan sonra, güvene, huzura kavuşmuşlardı. Şimdi Haliç'ten aşağıya, akşamın olanca görkemi içinde iniyorlardı. Kürekçi, Istanbul yakasını izleyerek çekiyordu kürekleri. Camilerle evlerin dev gölgesi, yüzyıllardan beri hep bu sakin, büyüleyici sularda yansıyordu. Tepelerindeki Istanbul kararmaya, bütünleşmeye başlıyor, her akşam olduğu gibi kubbelerinin görkemini bütün güneşin şarhoş ışıklarına karıştırıyordu; Istanbul, anıların ağırlığı altında, geçmişinin büyük dönemlerinde olduğu gibi, yine her şeye tepeden bakıyordu. Şu denizin bütün ışıkları, gölgeleri yansıtan güzelim yüzeyi altında yatan, dibinde üst üste birikmiş eski uygarlıkların cesetleri, artığı akla geliyordu... Istanbul yakası karanlıklar içindeydi; karşı kıyıdaki semtler ise, Kasımpaşa, Tersane, Galata, sanki tutuşmuş yanıyordu; şu aşağılık Beyoğlu bile, tepede, bakır renginde bürünmüş, akşam vaktinin göz kamaştıran oyunundaki rolünü oynuyordu. Dünyada böyle-

lesine uzak, uygun bir şekilde aydınlatmayla birden görkemli, göz kamaştırıcı bir sahneye bürünüveren bir şehir daha yoktur.

Andre Lhery, Haliç'in bir köşesinde oturduğu günlerde, kıyı boyunca, Istanbul yakasının gölgesine sığınıp kayıkla gezmeyi hemen hemen gündelik bir alışkanlık haline getirmişti. Şu sırada daha dün gibi geliyordu bunlar kendisine; yirmibeş yıllık ara sanki hiç var olmamıştı; en anlamsız şeyleri, unuttuğu ayrıntıları bir bir hatırlıyordu. Eyüp'e doğru giderken, gizli evini eski yerinde, eskiden tanıdığı yüzleri aynı köşelerde bulamayacağına inanmakta zorluk çekiyordu. Nedenini pek açıklayamadan, devrik mezar taşının altında son uykusunu uyuyan o alçakgönüllü Çerkez kızını, hayatına yeni giren Cenan'a yaklaştırıyordu. İçinde ikincisinin ilkinin devamı olduğunu söyleyen adeta kutsal bir duygu vardı; her şeyin huzur, güzellik, neşe, unutkanlık olduğu akşamın şu saatinde, onları birbirlerine karıştırdığı için, hiç pişmanlık duymuyordu.... Ne istiyorlardı bugünkü o üç küçük Türk? Hoşuna giden, tehlikelerle dolu bu serüven, nasıl bitecekti? Çocukça, sudan şeylerden başka söz etmemişlerdi; ama, şimdiden onu avuçlarının arasına almışlar, hiç olmazsa sevgi dolu bir yakınlıkla kuşatmışlardı... Belki de seslerinde onu etkileyen; özellikle Cenan'ın başka bir yerden, belki de geçmişten geliyormuş gibi çıkan sesi, dünyanın alışılmış seslerinden ayrılıyordu....

Devamlı ilerliyorlardı; bordaları hemen yok denecek kadar alçak olan bu incecik kayıklarda suyun üzerinde kayar gibiydiler. Öbürlerinin hepsinin tepesinden bakan, dev kubbeleriyle herşeye hakim, Istanbul'un en yüksek tepesindeki Süleymaniye Camisi'ni geride bırakmışlardı. Eski yelkenli teknelerin borda bordaya, sımsıkı durdukları Haliç'in o bölümünü de geride bırakmışlardı: Çiğ renklere boyanmış yüksek karinalı, tepelerinde kırmızı bayraklarıyla, içinden çıkılmaz bir ormanı andıran ince gemi direkleri. Haliç, Boğaz'la Marmara'nın giriş yerinde genişlemeye başlıyor, burada, uzakta oldukları için başka türlü görünen sayısız vapurlar karşılarına çıkıyordu. Şimdi de olanca güzelliğiyle Anadolu yakası sahnedeydi; burada da bir başka şehir, Üsküdar, yanıp tutuşuyordu.

Birden yükseliveren minareleri, kubbeleri, mercan gibi pembeydi. Üsküdar hemen her akşam Anadolu kıyısındaki eski semtlerin yanıp tutuştuğu izlenimini uyandırıyordu: Türk evlerinin küçük pencereleri, binlerce küçük pencere, yarısı batan güneşin son parıltılarıyla, alışık olmayan gözler için, bütün evlerin içinin alevler içinde olduğu görüntüsünü yaratıyordu.

IV

ANDRE Lhery ertesi hafta üç ayrı yazıdan oluşan şu mektubu aldı:

Çarşamba, 27 nisan 1904.

Sizin yanınızda çok aptallaşıyoruz; sonra da, siz olmayınca, ağlayacak gibi oluyoruz. Son defa olmak üzere bir kere daha buluşmamızı bize çok görmeyin. Cumartesi günü için her şeyi ayarladık, bilseniz ne Machiavelli hileleri kullandık! Fakat bu bir veda buluşması olacak, çünkü biz gideceğiz.

Hiç kaçırmadan, iyice izleyin söylediklerimizi: Istanbul yakasında, Sultan Selim'in önüne geleceksiniz. Caminin karşısında, sağda, bir derviş tekkesiyle küçük bir mezarlık arasında, ıssız küçük bir mezarlık göreceksiniz. Bu sokağa girdikten sonra, yüz metre kadar ileride, Tosunağa Camisi'nin avlusuyla karşılaşacaksınız. Avluya girince, tam karşınızda çok büyük, eski bir konak göreceksiniz. Eskiden kahverengi boyalı olan bu evin çevresini dolanınca, ardında, kafesli, balkonlu küçük evlerle donanmış loş bir çıkmaza varacaksınız. Sol kolda, kapısı çift kanatlı, üzerinde bakır tokmak bulunan tek evde, üçüncü evde sizi bekleyeceğiz. Arkadaşınızı getirmeyin, böylesi daha emin olur.

Cenan.

Saat iki buçuktan sonra ben, yarı aralık kapının ardında, nöbette olacağım. Yine fesinizi giyin, mümkünse külrengi bir palto atın omuzlarınıza. Vedalaşmak için bu ev bir hayli mütevazi sayılabilir. Fakat hayatınızdan gelip geçen bu gölgelerin üzerinde iyi

anılar bırakmasına gayret edeceğiz. Kimbilir, belki de birkaç gün sonra gerçek olup olmadıklarından bile şüphe edeceksiniz bu gölgelerin, çünkü öylesine çabuk, tüy hafifliğiyle gelip geçmiş olacaklar.

Melek.

Nekadar hafif olurlarsa olsunlar, onları yine de bir şımarıklık uğruna size sürüklenen "rüzgâra kapılmış tüy" sanmayın. Siz ilk defa olarak Türk kadınının da bir ruhu olabileceğini hissettiniz, onlar da bu nedenle size teşekkür etmek istediler.

Bu pek kısa, adeta gerçek-dışı "masum serüven" size bıkkınlık duyacak zaman bile bırakmayacak. Hayatınızın akışı içinde bu sayfanın arkası gelmeyecek.

Cumartesi günü, ebediyen silinmeden önce, size çok şeyler anlatacağız. Görüşmemiz, Eyüp'te olduğu gibi bir heyecan, ya da kaçışla yarıda kalmazsa, çok şeyler işiteceksiniz. Öyleyse, yakında görüşmek üzere, aziz dostumuz.

Zeynep.

Ben çetenin usta strateji uzmanı olarak, bu güzel planı sizin için çizmekle görevlendirildim. Mektuba ilişik olarak gönderiyorum, yolunuzu daha kolay bulasınız diye. Yer her nekadar insanı gırtlaklayacakları bir köşeye benzerse de, arkadaşınız hiç endişe etmesin: Buradan daha onurlu, sakin bir yer bulunamaz.

Melek.

Andre de hemen "Zahide" adına, postrestan adresine şu mektubu postaladı:

29 nisan 1904.

Öbür günkü cumartesi, saat iki buçukta, söylenen kılıkla, başımda fesim, sırtımda külrengi paltom, üç kara hayaletin emirlerine amade olmak üzere bakır tokmaklı kapının önünde bulunacağım.

Dostunuz.
Andre Lhery.

V

U serüveni biraz kötüye çeken Jean Renaud, arkadaşıyla birlikte gelmek için boşuna yalvardı. Andre onunla eskiden pek sevdiği, alın yazısının çizileceği yerden yaya onbeş dakika uzaklıktaki bir yerde buluşma saatinden önce, ancak son bir nargile içmeye razı olurdu.

Seçilen yer, elbette Istanbul yakasında, Müslüman semtlerinin göbeğinde, en kutsal camilerden birinin, Fatih Camisi'nin önündeydi. Buraya varmak için köprüyü aşmak, sonra da bir yokuş tırmanmak, uzun bir yol yürümek gerekiyordu. Ancak ondan sonra eski günlerin Türkiye'sine varılıyordu. Bağdat'taki gibi pazar yerlerinden, ya da nefis çeşmeler, türbeler, demir parmaklıkların ardındaki küçük mezarlıkların sıralandığı yollardan geçtikçe, çağların basamaklarından aşağı indiği duygusuna kapılıyordu insan, modern çağlardan geriye döner gibi oluyordu.

Gölgelik sokaklardan çıkıp, kendilerini minareleri, altın aylı minareleri mavi gökyüzünde kaybolacakmış gibi yükselen beyaz caminin karşısında buldukları zaman, daha yarım saatleri vardı. Caminin giriş kapısındaki koca örtünün önünde oturdukları yer bir çeşit avluya benziyordu. Buraya gelenler, daha çok, dindarlar, hâlâ atalarının giysilerini giyen, entarili, başları sarıklı Müslümanlardı. Yüzyıllık küçük kahveler bir-iki kelime ancak konuşan, hep hayale dalmış insanlarla doluydu. Ağaçlar da vardı burada; geniş gölgeliklerine nargilelerini dışarıda tüttürmek isteyenler için minderler yerleştirilmişti. Ağaçların dallarına asılmış kafeslerde, ispinozlar, karatavuklar, ketenkuşları bu sade, sessiz yerin müziğini yaratıyorlardı.

İnsanların onlara da yer açmak için nazikçe kenara çekildikleri bir sıraya oturdular. Yanlarına küçük dilenciler, okşanmak isteyen sevimli kediler, "buz gibi soğuk" meyan kökü şerbeti satan yeşil sarıklı bir ihtiyar, gülsuyu satıp şıkır şıkır oyun oynayan, hepsi de güzel, güler yüzlü, fazla ısrar etmeyen küçük Çingene kızları geldiler, sırayla geçtiler. Kimse onlarla ilgilenmedi, onlar da nargilelerini tokurdatıp, kuşların ötüşünü dinlemeye daldılar. Önlerinden kara

çarşaflı, ya da allı-yeşilli, iri desenli çarşaflarıyla kadınlar gelip geçti, ciğerciler geçti. Entarili, yakışıklı bir-iki Türk kedileri için, ciddi tavırlarla birer parça ciğer aldılar, şemsiyelerinin ucuna takıp götürdüler. Halife'nin şehrini ziyarete gelen Hicazlı Araplarla, Mekke'den dönen, saçlı-sakallı hacılara bile rastladılar. En az yüz yaşında bir ihtiyarcık da, Türk çocuklarını göz alıcı renklere boyadığı tekerlekli bir sandık içinde, avlunun çevresinde yarım meteliğe dolaştırıyordu. Bu ilkel araba, bozuk, eski avlunun taşları üzerinde müthiş gıcırdıyordu. Halkın genç, sade, iyi kalpliliğini yansıtan yüzlerce küçük ayrıntının karşısında ise cami, daha büyük, daha görkemli, hatları ve beyazlığı, 1 mayıs gününün duru semasına çevrili iki minaresiyle daha göz kamaştırıcı görünüyordu.

Ah! şu sarıkların altındaki tatlı, onurlu bakışlar, şu kendine güvenen, barışçı, kara, ya da sarı sakallı yüzler! Şu aynı saatlerde Beyoğlu kaldırımlarında, ya da bizim Batılı şehirlerimizde, gözlerinde hem günah, hem alaycılık okunan, ciğerleri alkolle kavrulmuş, dolaşıp duran ceketli Levantenlerden nekadar başkaydılar! İnsan kendisini mutlu bir dünyanın ortasında, altın çağında yaşayanların arasında hissediyordu; isteklerini gemlemeyi hep bildikleri, değişikliklerden kaygılandıkları, imanlarını korudukları için altın çağında yaşayanlarla birlikte ölmek nasıl da bambaşka bir duyguydu! Ağaçların altında oturan bu insancıklar bir meteliğe içtikleri bir fincan kahveden, tüttürdükleri nargilelerinden alabildiğine memnundular; çoğu kendi hesaplarına çalışan, yüzyıllık işlerini, küçük evlerinde, ya da açık havada yürüten sanatkârlardı. Bizim "ileri" ülkemizde, efendilerini zengin etmek için o korkunç fabrikalarda kahrolarak çalışan zavallı işçi sürülerini görseler, kimbilir nasıl acırlardı. Bizim iş borsalarında sarhoşların homurtularını, ya da kabarede iki kadeh içki içip, siyasal tartışmalara girişenleri görseler, nasıl şaşar, yakınırlardı!

Vakit yaklaşıyordu. Andre Lhery arkadaşından ayrılıp, tek başına uzaktaki Sultanselim semtine doğru yürümeye başladı. Buraları da baştan başa Türk semtleriydi; yalnız, sokaklar daha da ıssızdı, yapılar çok eski, adeta haraptı. Eski bahçe duvarları; her

köşede eski evler, eski ahşap kalıntılar. Hemen hepsi eskiden koyu kahverengine boyanmış oldukları için, bu koyu renk Istanbul'a karanlık bir hava veriyordu ama, bu da, minarelerinin beyazlığını daha iyi ortaya çıkartıyordu.

Istanbul'daki sayısız cami arasında, Sultan Selim Camisi en büyüklerinden, minareleri, kubbesi çok uzaklardan görünen, fakat kendi haline bırakılmış olanlardan biriydi. Yakındaki meydanda ne bir kahve vardı, ne de nargile tiryaleri; hele bugün, kimseler görünmüyordu; kapıdaki örtünün önü, hüzünlü bir boşluğu andırıyordu. Andre sağ kolda, Melek'in tarif ettiği gibi, "derviş tekkesiyle mezarlık arasındaki" küçük sokağı gördü; kaldırım taşlarının arasındaki otlarla, uğursuz görünüşlü bir sokak. Kendi halindeki Tosunağa Camisi'nin avlusuna varınca, yanından geçip gideceği, hiç kuşkusuz perili olan koca konağı fark etti. Burada da kimseler yoktu; yalnız, kırlangıçlar ötüşerek mayıs ayının neşesini dile getiriyordu. Köşedeki salkımsöğütler kırlangıçların yuvası olmuştu. Ancak Doğu'da görünen salkımsöğüt dallarıydı bunlar; gemi halatı kadar kalındı hepsi; şimdiden binlerce salkımı tatlı bir mora dönüşmeye başlamıştı. En sonunda da, hepsinden daha uğursuz görünüşlü çıkmaza vardı. Yeri yabani otlar bürümüştü; aşılması olanaksız kafesli, eski balkonların altı alabildiğine gölgelikti. Kimseler, kırlangıçlar bile yoktu burada, salt bir sessizlikten başka. Melek mektubun altına, "insanı burada boğazlarlar bile!" diye yazmıştı. A! buna hiç şüphe yok, doğruydu!

İnsan Türk kılığına girmiş biriyse, biraz da serseriyse, bir sürü görünmeyen gözün kendisini gözetleyebileceği bu tür balkonların altında dolaşmaya çekinir. Andre bir yandan tespihini çekerek, ağır ağır yürüyor, birşey belli etmemeye çalışarak yukarıları süzüyor, içinden de kapıları sayıyordu. "Bakır tokmaklı, iki kanatlı beşinci kapı." Hah, işte şu! Kapının bir kanadı aralanmıştı; uzanan eldivenli el, çok düğmeli bir eldivenli el, tahtanın üzerine belirli vuruşlar indiriyordu. Kendisini gözetleyenler olabileceği için, kararsızmış gibi görünmemeliydi. Andre de, kendinden emin bir edayla, kapının kanadını itiverdi. İçeri girdi.

Kanadın ardına sinen Melek'e benzeyen kara bir hayalet, kapıyı hemen itti, kilitledi. Üstelik, sürgüsünü de çekti. Sonra neşeli bir sesle konuştu:

— "Ya, demek buldunuz burasını? Çıkın haydi yukarı, kardeşlerim sizi bekliyorlar."

Andre çıplak, karanlık, eski merdivenin basamaklarını tırmandı. Yukarıda, duvarları boş, görüntüsü insana hüzün veren, pencereleri kafesli yoksul harem odasında, kendisine ellerini uzatan öbür iki hayaletle karşılaşıverdi... Hayatında ilk defa, bir hareme giriyordu. Doğu'yu tanıdığı için, o güne kadar kendisine imkânsız bir şey gibi gelmişti bu; haremin kıskanç kafeslerinin, evin efendisinden başka kimsenin göremediği yerin ardındaydı işte. Alt katta ise kapı sürmelenmişti, bütün bunlar eski İstanbul'un göbeğinde, esrarlı bir evde olup bitiyordu. Andre kendisi için çok eğlendirici olan belirsiz bir korkuyla, sorup duruyordu içinden: "Ben ne arıyorum burada?" Huyundaki çocukça yön, kabuğundan sıyrılmak için duyduğu açlık, başka yerler tanımak, değişiklik ihtiyacı tahminlerinin de üstünte tatmin olmuştu.

Oysa onun haremindeki kadınlar bir trajedinin üç hayaletine benziyorlardı. Geçen gün Eyüp'te olduğu gibi, yine sımsıkı peçelerin ardındaydılar. Üstelik, bu sefer güneş de olmadığı için, tanınmaları daha da zordu. Hareme gelince, Batı'nın lüksü bir yana, ölçülü bir yoksulluk örneğiydi.

Andre'yi döşemeleri eskimiş bir divanın üzerine oturttular. Çevresini süzdü. Karşısındaki hanımlar nekadar yoksul olurlarsa olsunlar, zevkli oldukları belliydi; çünkü odadaki sadelik son derece uyumlu, Doğu'ya özgüydü. Ne yazık ki Türk evlerinin odalarını istila etmeye başlayan o aşağılık tapon Alman biblolarından eser yoktu burada!

Andre: "Sizin ev mi burası?" diye sordu.

"A! yok, canım!" diye peçelerinin ardında bile gülümsediklerini belli eden bir sesle cevap verdiler.

— "Özür dilerim." Çeşitli bakımlardan aptalca bir soruydu bu ya: Bir kere, beni hiç ilgilendirmez; sizinle beraberim ya, gerisinin

hiç önemi yok."

Bir yandan da onları gözetliyordu. Yine önceki günkü eski çarşaflarını giymişlerdi. Bu yetmiyormuş gibi, ayaklarına küçük prenseslere özgü ayakkaplar geçirmişlerdi. Eldivenlerini çıkardıkları ellerinin parmaklarında çok güzel taşlı yüzüklerin parıldadığı görülüyordu. Kimdi bu kadınlar öyleyse, neresiydi bu ev?

Cenan, yaralı, can çekişen bir deniz kızını andıran sesiyle sordu:

— "Bize acaba nekadar zamanınızı ayırabileceksiniz?"

— "Siz bana nekadar zaman ayırırsanız, okadar."

— "Aşağı-yukarı iki saat güven içinde geçireceğimiz zamanımız var bizim. Belki bu çok diyebilirsiniz, değil mi?"

Melek bu sırada Istanbul'da konuklara ikram edilmesi gelenek haline gelen tepsiyle çıkageldi: Kahve, şeker, gül reçeli. Örtü altın yaldızla işlemeli beyaz satendendi; fincanlar altın zarflar içindeydi; bu da, durumu daha da inanılmaz hale getiriyordu.

Melek, gene bir halayık tavrıyla: "İşte Eyüp'te çekilen fotoğraflar." dedi. "İyi çıkmamış. Bir daha birbirimizi görmeyeceğimize göre, bugün baştan çekeceğiz; içeride ışık az ama, biraz daha uzun poz verirsem..."

Belirsiz, kapkara iki küçük fotoğraf uzattı. Bunlarda Cenan'ın silueti çok güç fark ediliyordu. Andre resimleri ilgisizce aldı; ileride bunlara vereceği değerin farkında bile olmadan.

— "Doğru mu?" diye sordu. "Gideceğiniz doğru mu?"

— "Doğru ya!"

— "Ama, döneceksiniz herhalde? Yine görüşeceğiz, değil mi?"

Cenan buna doğuluların gelecekle ilgili her konuda kullandıkları belirsiz, kaderci sözcükle cevap verdi:

— "İnşallah!"

Gerçekten gidecekler miydi; yoksa, bu tehlikeli serüvenden bıktıkları için mi uydurmuşlardı bunu? Onlar hakkında aslında hiçbir şey bilmeyen Andre hepsinin hayalet gibi kaçıverdiklerini, onları tutmak, geri getirmek olanağı bulunmadığını, diledikleri zaman bir daha görüşmeyeceklerini hissediyordu.

— "Gidişiniz yakın mı?" diye yine de sormayı göze aldı.

— "On güne kalmaz herhalde."

— "Öyleyse beni bir kere daha arayacak zamanınız olacak."

Alçak sesle, pek ağdalı, Arapça kelimeleri Andre'nin anlayamayacağı kadar bol bir Türkçeyle aralarında konuştular.

— "Evet, gelecek cumartesi bir kere daha deneyeceğiz." dediler. "Bunu istediğiniz için de, teşekkür ederiz. Fakat sizi buyur etmek için ne dolaplar çevirdiğimizi, kimleri satın aldığımızı biliyor musunuz acaba?"

Anlaşılan karşıdaki hüzünlü evden yansıyan güneş yüzünden fotoğraf çekmek için acele ediyorlardı. Işık kafesli küçük salonun orta yerine düşüyor, buradan kaçmaya hazır gibi, damlara doğru uzanıyordu. Bir-iki poz daha çektiler. Cenan her seferinde Andre'nin yanındaydı, hep kara çarşafının içinde.

Andre: "Sizin gibi yüzlerini göstermeyen yaratıklarla konuşmanın benim için nekadar yeni, garip, hatta kuşku verici bir şey olduğunu hiç düşündünüz mü?" diye sordu. "Sesleriniz bile şu kalın peçelerin ardında boğuklaşıyor. Zaman zaman belli-belirsiz bir korkuya bile kapılıyorum."

— "Ama, sizin için birer ruhtan başka bir şey olmayacağımız anlaşmamızın içindeydi."

— "Evet ama, ruhlar başka ruhlara, özellikle gözlerdeki ifadeyle içini dökebilir... Oysa ben sizin gözlerinizi hayal bile edemiyorum. Duru, mert baktıklarına inanmak isitiyorum. Yalnız gulyabani gibi ürkütücü olup olmadıklarından haberim yok. Hayır, size temin ederim ki canımı sıkıyor bu; beni üzüyor, sizlerden uzaklaştırıyor. Hiç olmazsa, bir şey yapın: "Bana peçesiz resimlerinizi verin... Şerefim üzerine söz veririm ki size hemen iade edeceğim bunları, ya da bir facia olursa, hepsini hemen yakacağım."

Önce hiç seslerini çıkarmadılar. Aldıkları İslâm terbiyesi nedeniyle, yüzlerini göstermek kendilerine pek yersiz bir şey gibi geliyor, Andre ile olan ilişkileri suçluluk niteliğine bürünüyordu... En sonunda hepsi adına Melek konuştu ama, insanı düşündüren alaycı bir sesle:

— "Yani bizim çarşafsız, yaşmaksız fotoğraflarımızı mı istiyorsunuz? Peki: Çektirelim, gelecek hafta alırsınız... Şimdi hep birlikte oturalım. Söz Cenan'ın. Büyük bir ricası var sizden. Bik sigara yaksanıza: Hiç olmazsa biraz daha az sıkılırsınız."

Cenan: "Bu rica hem bizim, hem de bütün Türkiyeli kızkardeşlerimizin." dedi. Savunmamızı üzerinize alın, Bay Lhery. XX. yüzyılın zavallı Müslüman kadını için yazın!... Bunu bütün dünyaya anlatın, çünkü bizler birer ruh olduğumuza göre, şimdi herşeyi biliyorsunuz; bizi eşya gibi ezemeyeceklerini âleme duyurun... Bunu yapacak olursanız, sizi binlerce kardeşimiz kutsayacak... Yapacak mısınız?"

Tıpki biraz önce onun resimlerini istemesi karşısında kızlar sustuğu gibi, şimdi de Andre sus-pus olmuştu; böyle bir kitabı bir türlü hayalinde canlandıramıyordu; üstelik, Istanbul'da bir Doğulu gibi yaşamaya, gönlünce dolaşmaya, bir şey yazmamaya söz vermişti...

— "Benden istediğiniz şey okadar zor ki!... Bir şeyler ispatlamak isteyen bir kitap yazmamı istiyorsunuz, sizler ki beni okudunuz, biliyorsunuz; acaba elimden gelir mi böyle bir şey?... Hem, ben acaba XX. yüzyılın Müslüman kadınını tanıyor muyum?"

— "Biz size gerekli belgeleri veririz."

— "Gideceksiniz ama siz?..."

— "Yazarız..."

— "O! biliyorsunuz... mektuplar, yazılı belgeler... Ben ancak görebildiğim, yaşayabildiğim şeyi yazabilirim biraz..."

— "Ama, geri döneceğiz biz!"

— "O zaman kendinizi ele verirsiniz... Bunları nereden sağladığımı araştırırlar, yani bu belgeleri. En sonunda da bulurlar elbette."

— "Biz bu dava uğruna kendimizi feda etmeye hazırız!... Acınacak, amaçsız varlıklarımız için, bundan daha iyi bir uğraşı bulunabilir mi? Biz üçümüz de, tıpkı Avrupalı kadınlar gibi, sefaletleri azaltmak, birtakım eserler yaratmak uğruna kendimizi adamak istiyorduk... Hayır, bize bunu bile çok gördüler: İlle de kafeslerin ardında, silik, görünmeden kalmak gerekiyordu. Hernevse, biz kitabı-

nızı esinlendiren kişiler olmak istiyoruz. Bu bizim için bir iyilikseverlik olacak, bu uğurda özgürlüğümüzü, hayatımızı kaybetsek bile!"

Andre bir kere daha kendisini savunmayı denedi:

— "Istanbul'da kendi başıma buyruk olmadığımı da düşünün. Sefarethanede bir görevim var benim... Sonra, bir şey daha var: Türkler bana büyük konukseverlik gösteriyorlar. Güveniyorlar bana. Sizi boyunduruk altında tuttuklarını söyledikleriniz arasında çok sevdiğim dostlarım bulunuyor..."

— "Ha! Öyleyse, bir seçme yapmalısınız. Ya biz, ya onlar; ya evet dersiniz, ya hayır. Karar verin."

— "Demek iş bukadar ciddi ha?... Bu durumda, elbette sizleri seçiyorum. Size boyun eğiyorum."

— "Hele şükür!"

O güne kadar hiç tadına varmadıkları bir çeşit güvenlik havası içinde, iki saate yakın sohbet ettiler.

Andre: "Sizler sakın birer istisna olmayasınız?" diye sordu. Böylesine umutsuzluk, isyan karşısında şaşırmıştı.

— "Bizler genel kuralız. Gelişigüzel yirmi Türk kadını seçin... Toplum hayatından demek istiyorum elbette. Bizim gibi konuşmayan bir tekine raslayamazsınız!... Hepimiz babalarımızın, efendilerimizin gönülleri hoş olsun diye mavi çoraplar giydirilerek, bebek gibi, lüks bir eşya gibi, gururları okşamak için yetiştirilip büyütülmüş harika çocuklarız. Sonra da, bundan yüzyıl önceki ninelerimiz gibi, cariye muamelesi görüyoruz!... Hayır, artık dayanamayacağız! Dayanamayacağız daha fazla!"

— "Dikkat edin. Ya sizin davanızı tersine yorumlarsam? Çünkü ben de geçmişin bir insanı değil miyim?... Kabul edin, yapabilirim böyle! Canı cehenneme bütün öğretmenlerin, bütün ilerici hocaların, insanın bunalımını daha da artıran bütün kitapların! Keşke atalarımızın mutlu huzuruna dönebilsek, dersem..."

— "N'apalım, gerekirse bukadar savunmayla da yetiniriz... Kaldı ki, böyle bir geriye dönüş olasılığı da yok: İnsan zamanı geriye çeviremez. Asıl olan, insanların duygulanması, en sonunda bize acı-

maları için gerekli olan, bizim acı çeken, dünkü, yarınki kadınlar arasında bütün ıstıraplara yüklenen bir geçiş döneminin yaratıkları olduğumuzun anlaşılmasıdır. Duyurulması gerekli olan bu işte! Ancak ondan sonra siz hepimizin dostu olabilirsiniz!"

Andre bu kadınların kitabını yazmaktan kurtulmak için hâlâ beklenmedik bir şeyin imdadına koşacağını umuyordu. Fakat o güzel öfkelerinin, erkeklerin zulmüne karşı kinle titreşen güzel seslerinin çekiciliğini hayranlıkla içine sindirmeden edemiyordu.

İşin garibi, yavaş yavaş karşısındakilerin yüzlerinin olmamasına alışmaya başlamıştı. Sigaralarını yakmak, küçük fincanlarda sunulan kahvesini ikram etmek için durmadan çevresinde gidip geliyorlar, heyecanla, tüy hafifliğiyle koşuşuyorlardı.Yine de hep birer kara hayalet gibiydiler; eğildikleri zaman, kara peçeleri bu zarif, genç yaratıkların yüzünden rahiplerin keçi sakalı gibi sarkıyordu.

Aslında, kendilerini güvende hissetmeleri aldatıcıydı bu evde, bu çıkmaz sokakta; çünkü basılacak olsalar, fare gibi kapana sıkışacaklardı. Dışarıda, aralarını otların büründüğü taşlar üzerinde bir ayak sesi işitecek olsalar, kafesin ardından kuşkuyla dışarıyı süzüyorlardı: Geçen ya başı sarıklı ihtiyar bir mahalleliydi, ya da tulumlarını omuzlarında taşıyan bir saka.

Sözde birbirlerine adlarıyla seslenecekleri, okadar. Fakat hiçbiri buna başlamaya daha cesaret edememişti.

Bir aralık, dehşetle ürperdiler: Dış kapıdaki bakır tokmak, ıssız, boş evlere özgü sessizliğin ortasında, sabırsız bir elin altında, kıyameti koparıyordu. Telâşla, kafesli pencerelere koşuştular: Siyah ipek çarşaflı, beli bükük, bastonuna dayanarak durabilen bir kadındı gelen.

— "Ciddi bir şey değil." dedi küçükhanımlar. "Bekliyorduk zaten kendisini. Yalnız, içeri girmesi gerekecek."

— "Öyleyse, ben saklanayım."

— "Buna bile gerek yok. Hadi, Melek, sen git kapıyı aç. Ne kararlaştırıldıysa, onu söylersin. Buradan gelip geçecek, bir daha da ortalıkta görünmeyecek... Belki önünüzden geçerken, size, Türkçe: "küçük hasta nasıl?" diye sorabilir; siz de, yine Türkçe olarak, "Bu

sabahtan beri daha iyi " diye cevap verirsiniz."

Bir dakika sonra yaşlı kadıncağız, peçesi yüzünde, bastonunun ucuyla halıları yoklayarak, önlerinden gelip geçti. Andre'ye de sormadan edemedi:

— "E, sevgili yavrucak iyi ya?"

— "Çok daha iyi." diye cevap verdl Andre. "Özellikle bu sabahtan beri."

Kadın: "Peki, sağolun, sağolun!" dedi haremin dip tarafındaki küçük bir kapıda, gözden kayboldu.

Andre hiçbir açıklamada bulunmalarını istemedi. Burada bir Doğu masalının bütün inanılmazlığı içindeydi; genç kadınlar kendisine, "Şimdi minderin altından bir Arap cüce çıkacak, bastonuyla duvara dokunacak, burası bir saray olacak." diyecek olsalar, gık demeden inanırdı.

Bastonlu kadıncağızın gelip geçmesinden sonra, konuşmak için ancak birkaç dakikaları kalıyordu geriye. Yazarı gönderirlerken, her ne pahasına olursa olsun bir kere daha buluşmak üzere söz verdiler.

— "Haydi, gidin artık, dostum; çıkmazın başına kadar ağır ağır, düşünüyormuş gibi yürüyün; tepsih çekmeyi de unutmayın. Biz üçümüz dışarıdaki ciddiyetinizi kafesin ardından seyredeceğiz."

VI

ERKEK, dilsiz bir haremağası, ertesi hafta perşembe günü, Andre'ye yarın yine aynı saatte, aynı yerde toplanacaklarını bildiren bir çağrı ile, özenle mühürlenmiş bir zaf içinde, kocaman, kalın kartonlar getirdi.

— "Ha!" dedi içinden Andre, "söz verdikleri fotoğrafları!"

Hemen ardından da, yüzlerini görmenin sabırsızlığı içinde, zarfı yırttı.

Gerçekten de biri Cenan'ın, öbürü Zeynep'in, üçüncüsü de

Melek'in, hem Türkçe, hem de Fransızca harflerle altını imzaladıkladıkları, çarşafsız, yaşmaksız fotoğraflarıydı bunlar. Andre'nin bu Türk dostları poz vermek için süslenmişlerdi bile: Son derece güzel, açık, Paris giysileri vardı sırtlarında. Fakat Zeynep'le Melek, objektife sırtlarını dönmüşlerdi. yüzlerinden ancak küçük kulaklarının arkası görünüyordu; sadece Cenan yüzünü objektife çevirmişti; ama, o da, yüzüne bütün çizgilerini örten, saçlarını bile göstermeyen kocaman bir yelpaze tutmuştu.

*
**

Cumartesi günü, onları ikinci defa bir araya getiren esrarlı evde, dramatik hiçbir olay cereyan etmedi, hiçbir cüce de görünmedi ortalıkta.

Cenan: "Burada," diye açıkladı, "şimdiye kadar hiçbir isteğimi geri çevirmeyi beceremeyen ihtiyar dadımın evindeyiz. Hasta çocuk onun oğluydu. O yaşlı kadın da, annesi. Melek ona sizin doktor olduğunuzu söyledi. Çevirdiğimiz dolabı anlıyor musunuz? Yine de ona böyle tehlikeli bir rol oynattığım için, pişmanlık duyuyorum. Ama, bu son günümüz olduğuna göre..."

Bu sefer kitaptan hiç söz açmadan, iki saat daha sohbet ettiler; hiç kuşkusuz aynı konuya dönüp canını sıkmaktan çekiniyorlardı. Zaten Andre söz vermişti bir kere; bu noktayı kazanmışlardı.

Daha anlatacakları okadar çok şeyleri vardı ki! Birikmiş bir sürü şey; çünkü, aslında uzun bir süredir Andre'yle birlikte yaşıyorlardı: Kitapları aracılığıyla. Şu sırada da Andre —daha binlerce kişinin sırrına ortak olduğu için sinirlendiği halde— en içten sırları karşısında bile pişmanlık duymuyordu. Zaten dünyanın bir ucunda, hiç tanımadığı kadınların ruhlarının açtığı sırlar karşısında hiçbir şey anlamadan ilgisizce omuz silkecek okadar çok kimse vardı ki! Ama, belki de yazılacak tek kişiler onlardı!

Bugün Andre Lhery ile hareminin üç küçük hayaleti arasında

bir güven, anlaşma, dostluk havası esiyordu. Okudukları sayesinde onun hakkında çok şeyler biliyorlardı; o ise, genç kadınlar hakkında hemen hiçbir şey bilmediğinden, konuşmaktan çok dinliyordu. Zeynep'le Melek bahtsız evliliklerini, gelecekte kendilerini bekleyen hareme kapanmak korkusunu dile getirdiler. Cenan ise, tersine, kendisi hakkında pek belirli bir şey anlatmadı.

Genç kadınların, sırlarını içtenlikle açmaktan başka, hep birlikte ortaya koydukları bir başka şaşırtıcı davranışları daha vardı: Neşeliydiler. Andre onların ırkına, gençliklerine özgü bu neşe karşısında, kendinden geçiyordu. Onlar da, artık yazardan hiç çekinmediklerinden, neşelerini daha iyi ortaya koyuyorlardı. Andre'ye gelince, hep büyük burunlu, soğuk biri gibi gösterildiği halde, çoktan bu maskesini çıkartıp atmış, genç kadınlara son derece içten, her şeye teşne, yaşından çok daha genç kalmış, hatta insanı şaşırtacak çocuksu yönüyle görünüyordu. İlk defa yüksek tabakadan Türk kadınlarıyla konuşuyordu. Onlara gelince, onlar da hayatlarında hiçbir zaman, kim olursa olsun, yabancı bir erkekle konuşmuş değillerdi. Bu eski, loş, küçük evde, kalıntıların, mezar taşlarının arasında, düşüncelerini değiş-tokuş etmek için toplanmışlar, olanaksız bir şeyi gerçekleştiriyorlardı. Birbirleri için son derece yeni öğelerle karşılaştıkları halde, kendilerini pek farklı bulmamaktan dolayı da, büyük bir şaşkınlık içindeydiler. Tersine, çok eskiden beri tanışan eski dostlar gibi, düşünceleri, izlenimleri yönünden tam bir birlik halindeydiler. Genç kadınların genellikle hayat, Avrupa üzerine soruları, orada düşüncelerin gelişimi hakkında bütün bildikleri, yalnızlıkları içinde, hep kitaplardan öğrendikleri şeylerdi. Bugün ise adeta bir mucize olmuş, bir Batılı erkekle, hem de ünlü biriyle sohbet ederlerken, üstün bir düzeyde kalmayı beceriyorlardı; o da genç kadınlara eşiti, zeki yaratıklar, birer ruh gibi muamele ediyordu. Bu davranış onlara şimdiye kadar tadına hiç varamadıkları bir akıl sarhoşluğu veriyordu.

Bugün üstü yeşil satenden örtüyle kaplı, kırmızı güllerle bezenmiş küçük masanın üzerinde yiyecekler sunmak görevi Zeynep'indi. Cenan'a gelince, gitgide hareketsizleşiyor, uzak bir köşede

oturmuş, hüzünlü peçesinin bir ucunu bile titretmeden duruyordu. Belki de öbür ikisinden daha çok konuşuyordu o, özellikle daha derin sorular yöneltiyordu; yalnız, hiç kıpırdanmıyor, kendi kendini inceliyor, üçü arasında en dokunulmaz olanı izlenimini uyandırıyordu; yani, maddece söylemek gerekirse, var olmayan bir yaratıktı. Fakat bir seferinde çarşafını kaldıran kolunda, o ilkbahar pek moda olan limon sarısı renginde, soluk yeşil desenli, ipek tülden geniş yenini gördü; bu iki renk, ertesi gün Andre'nin zihninde kanıt olarak kalacaktı.

Çevrelerinde her şey, geçen haftadan daha hüzünlüydü, çünkü mayısın ortasında soğuklar birden geri gelivermişti. Kışın olduğu gibi yine yaman esiyordu Poyraz. Bütün Istanbul kara bulutlarla kaplı gökyüzünün altında tir-tir titriyordu. Pencereleri kafesli küçük haremde akşam olmuştu sanki.

Birden dış kapıdaki bakır tokmak kuşku verici bir sesle vuruldu. Hep birden ürperdiler.

Melek hemen kafesten eğilip dışarı baktı.

— "Onlar!" dedi. "Onlar! kaçmayı becermişler. Nekadar sevindim buna!"

Kapıyı açmak için koşa koşa aşağı indi. Biraz sonra kara çarşaflı, kalın peçeli, yine genç, zarif oldukları belli iki yeni hayaletle birlikte yukarı çıktı. Cenan: "Bay Andre Lhery." diye tanıştırdı. "Bunlar da, arkadaşlarımdan ikisi. Adları sizi ilgilendirmez, değil mi?"

Yeni gelenler: "İki hayal kadın!" dediler.

Belki de Andre son kitabında bu deyimi kullandığı için, sözcüklerin üzerine basa basa söylediler bunu. Sonra beyaz eldivenli ellerini uzattılar. Bu yeni gölgeler de Fransızcayı çok tatlı bir sesle, kusursuz konuşuyordu.

İçlerinden biri: "Arkadaşlarımız, sizin XX. yüzyılın Müslüman kadını üzerine bir kitap yazacağınızı söylediler." dedi. "Biz de size bunun için teşekkür etmek istedik."

Öbürü de: "Kitabın adı ne olacak?" diye sordu, rengi soluk divana zarif bir tavırla oturdu.

— "Hay Allah! bilmem. Daha düşünmedim ki! Bu çok yeni bir tasarı daha. Ayrıca, şunu da itiraf edeyim ki, biraz zorlandım buna... İsterseniz adı için bir yarışma açalım... Bakın!... Ben, "Kırgın Kadınlar"ı öneriyorum."

Cenan: "Kırgın Kadınlar" diye tekrarladı, yavaşça. İnsan ancak yaşadığı sürece hayattan kırgın olabilir; oysa biz, tersine, sadece yaşamak istiyoruz! Bizler kırgın değiliz; hiç sayılan, yalnızlığa mahkum edilmiş, boğazlanan kadınlarız..."

Melek: "Tamam! ben buldum işte kitabın adını!" diye bağırdı. O gün hiç ciddi olamıyordu. "Boğazlanan Kadınlar'a ne buyurulur? Sizinle görüşebilmek için sıkıntısına katlandığımız kara peçeler altında ruh halimizi nekadar iyi anlatıyor bu, değil mi, Bay Lhery? Çünkü peçenin altında soluk almanın kolay olmadığını tahmin edersiniz herhalde!"

— "Ben de size niçin peçe taktığınızı soracaktım. Dostunuzun yanında, Istanbul'da rastlanan bütün kadınlar gibi olmakla yetinemezdiniz: Peçeyi anladık; peki ama, hiç olmazsa bir şeyler gösterecek, hiç olmazsa yüzünüzün yandan görünüşünü, kaşlarınızı, bazen gözbebeklerinizi belli edecek kadar ince bir peçe seçseniz. Oysa, siz hiçbir şey belli etmiyorsunuz..."

— "Üstelik, biliyorsunuz, böyle kalın peçeyle örtünmek hiç yakışık almıyor... Esrarlı bir sokakta, kalın peçeli birini görünce, genellikle şöyle düşünebilirsiniz: İşte gidilmemesi gereken bir yere giden biri. Örnek de, bizler. Bu okadar belli ki, yoldan geçen öteki kadınlar, gülerek birbirlerini dürtüklüyorlar."

Cenan: "Aşkolsun, Melek! diye arkadaşını tatlılıkla kınadı. "Beyoğlu kadınları gibi dedikodu yapmasana! "Kırgın Kadınlar"... evet, kulağa güzel geliyor; ama, anlamı biraz eksik."

— "Eski çağların o güzel efsanelerini hatırlasanıza; örneğin, yeraltı kentinde uyuyan Walkyrie'nin efsanesini; ormanın göbeğindeki şatosunda uyuyan, Ormanda Uyuyan Güzel'i. Ne yazık ki sihir bozuldu, hepsini uyandırdılar onların. İşte siz Müslüman kadınlar da, yüzyıllardır geleneklerin, kuralların koruduğu huzurlu bir uyku içindeydiniz!... Birgün, kötü kalpli bir sihirbaz, yani Batı rüzgârı

üzerinizden esti, bütün çekiciliğinizi bozdu; hepiniz birden uyanıverdiniz; gözlerinizi, yaşama sancısına, bilmek ıstırabına açıyor..."

Aslında Cenan ancak söylenenin yarısını anlıyordu. Aklında bir başka ad olduğu, daha bunu söylemek istemediği açıkça belliydi.

Yeni gelenler de isyancıydı, hem de aşırı. O ilkbahar Paris'e kaçan bir hanımdan bol bol söz ediliyordu Istanbul'da; bu serüven haremlerde pek çok kadının başını döndürüyor, bu iki küçük hayal kadın da, tehlikeli biçimde aynı şeyi kuruyordu.

Cenan: "Sizler," diyordu onlara, "belki sizler orada mutluluğu bulabilirsiniz, çünkü sizin kanınızda Batılılık var. Bay Lhery, bunların ninesi Istanbul'a gelip burada Türkle evlenen bir Fransız kadınıydı. Ama, benim, Zeynep'in, Melek'in Türkiye'mizden ayrılmamızı düşünebilir misiniz? Hayır, bizler için bu hiç dikkate alamayacağımız bir çözüm yoludur. Gerekirse daha da aşağılanabiliriz, daha kötü koşullar altında kölelik edebiliriz; ama, burada ölmeli, Eyüp'te toprağa verilmeliyiz!"

Andre: "Son derece haklısınız." diye özetledi.

*
**

Hep burada bulunmayacaklarını, bir süre için uzaklaşacaklarını söylüyorlardı. Doğru muydu acaba bu? Yalnız, Andre bu sefer yanlarından ayrılırken, onları ileride yine göreceğinden emindi: Şimdi hepsini bu yazacağı kitap, ayrıca bir başka şey, daha nitelendiremediği bir şey gemliyordu. Ama, şimdiden dirençli, tatlı bir şeydi bu; özellikle kendisiyle Cenan arasında.

Beklenmedik şeylerle dolu bu evin kapıcılığını Melek yüklenmişti. Andre'yi uğurlamakla da o görevlendirildi. Andre de, ıssız, loş koridorda baş başa kaldıkları kısa süre içinde, yüzlerini göstermedikleri o fotoğraflardan dolayı hepsini kınadı. Melek buna hiç cevap vermedi; eski, karanlık merdivenin ortasına kadar peşinden yürümeye devam etti. Yazarın dış kapının kilidini, sürgüsünü açıp açamayacağını oradan kollamak için durdu.

Andre eşikte vedalaşmak için dönüp ardına bakınca, genç kadını merdivenin üst başında, inci gibi dişleriyle, hiçbir kötülük ifade etmeyen, alaycı küçük burnuyla, külrengi iri gözleriyle, yirminci baharının olanca tazeliğiyle gülümserken görüverdi. Peçesini iki eliyle tutup, alnındaki altın kösteklere kadar yukarı kaldırmıştı. Gülümsemesinde şunlar okunuyordu: "Evet, işte Melek benim, küçük dostunuz Melek, takdim ederim size! Üstelik, ben öbürleri gibi de değilim; örneğin, Cenan gibi; benim için hiçbir önemi yok bunun. İyigünler, Andre Lhery, iyigünler!"

Göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir zaman sürmüştü bu; hemen sonra kara peçe yine aşağı iniverdi. Andre sessizce teşekkür etti kendisine; Türkçe söyledi teşekkürünü, çünkü çoktan dışarıya, o korkulu çıkmaza varmıştı bile.

Sokakta, kalın bulutların, Rusya'dan doğru esen rüzgârın getirdiği bir ayaz vardı. Aralık ayında görülen türden, hüzünlü bir akşam çöküyordu. Istanbul özellikle bu saatlerde Andre'ye gençlik günlerini hatırlatıyordu, çünkü geçen sefer Eyüp'teki kısa yaşantısı, kış mevsimine rastlamıştı. Sultan Selim Camisi'nin yanındaki büyük alanı aşınca, birden acı bir berraklıkla, yirmibeş yıl önce de yine böyle soğuk bir havada, karanlık bir saatte buradan geçtiğini hatırlayıverdi. İşte o sırada sevgili merhumenin hayali, bir hamlede, Cenan'ın görüntüsünü silip süpürdü.

VII

ERTESİ gün, Andre Lhery sefarette kendisi gibi yolunu şaşırmış, sıkı-fıkı olmaya başladığı sevimli insanlarla, karı-koca Saint-Enogat'larla birlikte tesadüfen yaya olarak Beyoğlu'ndan geçiyordu. Bir aralık siyah bir kupa arabası yanlarından geçti. Andre arabanın içinde çarşaflı bir Türk kadınını zar-zor fark edebildi. Bayan Saint-Enogat çarşaflı kadına eliyle belli-belirsiz bir selâm verdi, arabadaki kadın da penceresinin perdesini sinirli bir hareketle çekip kapattı. Yalnız, o bunu yaparken Andre çarşafın altında

yeşil desenli limon sarısı ipekliden bir kol yenini gözden kaçırmadı. Aynı kumaşı bir gün önce gördüğüne son derece emindi.

— "Hayrola, yolda bir Türk hanımına selâm mı veriyorsunuz?" diye sordu.

— "Doğru, aslında hiç yerinde bir hareket değil bu yaptığım, hele yanımda sizinle kocam varken."

— "Kimdi peki bu hanım?"

— "Cenan, Tevfik Paşa'nın kızı; yeni Türkiye'nin en seçkin gençlerinden biri."

— "A! güzel mi bari?"

— "Güzelden de öte. Gönül çekici biri."

— "Arabasına bakılırsa, zengin de, ha?"

— "Anadolu'da bir kasaba genişliğinde toprağı olduğu söyleniyor. Sevgili Üstat, ayrıca sizin hayranlarınızdan biridir kendisi." Genç kadın bu deyimin Andre'nin tüylerini diken diken ettiğini bildiği için, "sevgili üstat" sözcüklerinin üzerine alaycı bir edayla basmıştı. "Hatırlayacaksınız, geçen hafta sefarette öğleden sonra bütün erkek hizmetkârlar izin verilip salınmıştı; Türk kadınlarının bulunacağı erkeksiz bir çay partisi vermek için... O da geldi... Sizi çekiştiren bir kadın vardı bu toplantıda; ama, nasıl çekiştirme!"

— "Siz mi yoksa?"

— "Yo, çok şükür, hayır! Ben ancak siz varken çekiştiririm sizi... Bu seferki Kontes A... idi. İşte bunun üzerine Cenan Hanım, sizi öyle bir savundu ki; ama, ne savunma! Bakıyorum, sizi çok ilgilendiriyor o, değil mi?"

— "Beni mi? A! nasıl olur! Bir Türk kadınının bizim için var olmayacağını siz de bilirsiniz. Yok, ben kupa arabaya dikkat ettim, çok biçimli bir araba, sık sık da rastlıyorum..."

— "Sık sık mı? Talihiniz var, desenize: Çünkü Cenan pek dışarı çıkmaz."

— "Çıkıyor, çıkıyor! Genellikle de, yanında yine genç oldukları belli iki Türk hanımı daha oluyor."

— "A! belki de yeğenleridir, eski nazırlardan Mehmet Bey'in kızları."

— "Peki, bu küçükhanımların adları ne acaba?"

—" Büyüğü, Zeynep... Öbürü de... yanılmıyorsam, Melek."

Bayan Saint-Enogat hiç kuşkusuz bir şeyler sezinlemişti ama, zararlı olmayacak kadar kibar, güvenilir biriydi o.

VIII

KÜÇÜKHANIMLAR Istanbul'dan gerçekten ayrılmış olmalıydılar ki, Andre Lhery birkaç gün sonra Cenan'ın Selanik'ten gönderdiği şu mektubu aldı:

18 mayıs.

Siz ki gülleri okadar seversiniz, niçin bizimle değilsiniz, aziz dostumuz? Siz ki herkesten daha çok Doğu'yu anlıyor, sevebiliyorsunuz, ah! birkaç haftadan beri yerleştiğimiz şu yüksek duvarların ardında, çiçekli bahçelerde, niçin birlikte olamıyoruz?

Şehirden bir hayli uzakta, büyüklerimden birinin yanında kalıyorum. Çevremizdeki herşey eski: Eşyalar da, insanlar da. Burada genç olarak bizden, bahar çiçeklerinden, alabildiğine mutlu, yakınmalarımızdan anlamayan üç Çerkez halayıktan başka kimse yok.

Beş yıldan beri gelmediğimiz için, buradaki hayatı unutmuştuk. Istanbul'daki yaşantımız, bunun yanında çok daha rahat, özgür sayılır. Bu çevrenin içine atılıverince, aramızdaki kuşak farkından, kendimizi yabancı hissediyoruz. Bizi seviyorlar ama, aynı zamanda, yeni ruhlarımız yüzünden bizden nefret ediyorlar. Saygımızdan, patırtı çıkarmamak istediğimizden, kurallara ayak uydurmaya çalışıyoruz, görünüşümüzü anlaşabileceğimiz tutumlara, davranışlara uyduruyoruz. Bu da yetmiyor, daha dün yeni oluşan ruhumuz bizden kurtuluyor, titriyor, kalp gibi atıyor; herkes de hissediyor bunu. Kimseler baş kaldırmamızı, böyle bir şeyin var oluşunu bile içine sindiremiyor.

Oysa bu aşamaya ulaşmak için ne çabalar harcadık, ne feda-

kârlıklara katlandık, ne acılar çektik, değil mi? Ama, siz bir Batılı olarak bu uğraşıları bilemezsiniz; sizin ruhunuz hep rahatlıkla, kendine uygun bir hava içinde gelişmek olanağını bulmuştur. Anlayamazsınız bunu siz.

Ah, aziz dostumuz, bizi burada görseniz, kimbilir nekadar tutarsız, diye nitelendirirdiniz! Bizi şu mektubu yazdığım eski bahçede, çinili tahta köşkün önünde, suyun şırıl şırıl aktığı mermer çeşmenin başında görebilseydiniz; etrafımız çepeçevre eski pembe ipekliyle kaplı, aralarından gümüş simler görünen minderlerle dolu. Dışarda bol bol, küme halinde açan, sizin gelin çiçeği dediğiniz o soluk pembe güller var. Arkadaşlarınız artık ne Avrupalı giysileri, ne de modern çarşaf giyiyor; yine ninelerinin eski giysilerine döndüler. Çünkü, Andre, Abdülmecit zamanında haremlerin güzelliğini sağlayan süsleri eski sandıklarda arayıp bulduk, dışarı çıkardık. Bunları giyen saraylı hanım, bizim büyük annemiz oluyor. Hiç bilir misiniz bu giysileri? Uzun etekleri vardır; yürümek için bunları toplayıp adım atılır ancak. Bizimkiler pembe, yeşil, sarıydı: Tıpkı kitap yaprakları arasında solan yapraklar gibi, renkleri atmış giysiler. Batmak üzere olan güneşin son yansımalarına benzeyen renkler.

Son kitabınızı; "Kabil Ülkesi"ni, dere kıyısındaki köşkün altında, bu giysiler içinde, anılarla haşır-neşirken okuduk; sizin bize verdiğiniz kitaptan. Bir sanatçı olarak, bu kitabı okumak için herhalde bundan daha uygun bir çevre bulamazdınız. Hemen her yandan fışkıran güller pencerelerimizde kalın perdeler meydana getiriyor, bu taşra kentinin baharı sıcağıyla başımızı döndürüyordu. Biz de artık Kabil'i gördük.

Ama, olsun, aziz dost, bu kitabı öncekilerden daha az seviyorum: Çünkü içinde yeteri kadar siz yoksunuz. Öncekilerde olduğu gibi ağlayamadım bu sefer. Eski'den yazdıklarınız hüzünlü şeyler olduğu için değil de, beni duygulandıran, ruhumu daraltan şeyler olduğu için ağlardım. Ah, n'olur, bir daha yalnız aklınızla yazmayın! Sanıyorum artık sahneye çıkmak istemiyorsunuz siz. Başkalarının diyeceklerinin ne önemi var ki? Ah, kalbinizle de yazın; yoksa, kalbiniz artık eski kitaplarınızda duyduğumuz gibi atmayacak kadar

bıkkın, kapanık mı?

Akşam olmaya başladı. Şu sırada hava okadar güzel ki! Derin bir sessizliğin çöktüğü bahçelerde, çiçekler bile düşünceli, anılarına dalmış gibi. Günlerin tekdüzeliğini dile getirmekten başka bir şey anlatmadığı halde, mermer çeşmeden akan suyun şırıltısı bile, ölümsüzlüğe kadar oturulup dinlenebilir. Ne yazık, burası cennetten bir köşe de olabilirdi; İnsan kendisinin de, çevresinin de daha neşeli olabileceğini düşünmeden edemiyor. Özgürlük'le birlikte hayat da, mutluluk da tek, aynı şey olabilirdi pekâlâ!

Köşke gireceğiz; artık vedalaşmak gerekiyor, aziz dost. İşte bizi arayan bir haremağası; vakit bir hayli geç oldu... Köleler, yaşlıları eğlendirmek için, saz çalmaya başladılar bile. Biraz sonra da bizden oyun oynamamızı isteyecekler, Fransızca konuşmamızı yasaklayacaklar; ama, bu herbirimizin yastığının altında sizin bir kitabınız olduğu halde uykuya dalmamızı engelleyemeyecek.

Tanrı'ya emanet olun, dostumuz; acaba ara-sıra üç küçük hayaleti düşündüğünüz oluyor mu?

Cenan.

IX

KARŞIDA, Istanbul surlarının önündeki mezarlıkta kendi halindeki kabrin onarım işi, Türk dostlarının yardımıyla, tamamlanmıştı. Andre Lhery, taşçıların çalıştığı sırada boy göstermeye çekınmişti ama, şu güzel 30 mayıs günü, küçük merhumenin yeni mezarını ziyaret için ilk defa yola koyuluyordu.

Mezarlığın ağaçları arasına varınca, gizlice onarılan kabri uzaktan gördü. Çevredeki külrengi taşlar arasında o, yepyeni, ışıldıyordu sanki. Biri başucuna, öbürü ayakucuna dikilen iki yeni mezar taşı, devrilmiş, yosun tutmuş öbürleri arasında, tek ayakta kalanıydı; Ayrıca üzerindeki mavi yazı da tazelenmişti, şimdi altın yaldızıyla ışıldıyordu. Kabirde yatan merhume hakkında kısa bir şiirden sonra, şu sözler okunuyordu yazılarda:

18 muharrem 1297

Ali Cihangir Efendi'nin kızı Necibe'nin aziz ruhuna el-Fatiha.

Şimdiden kabrin çevresinde işçilerin çalıştığı görüntüsü silinmeye başlamış, mermer kaidenin çevresinde çoktan çeşit çeşit otlar, nane, kekik, taşlık-toprak yerde yetişen her türlü kokulu bitki mayıs güneşinde fışkırıvermişti, uzun boylu servilere gelince, onlar hâlâ Andre'nin kendilerini ilk gördüğü zamanki gibiydiler; hiç kuşkusuz bir yüzyıl sonra da, aynı duruşları, kuru kemiklere benzeyen, ölülerin göğe uzanan kollarını andıran dallarıyla, yine böyle olacaklardı. Istanbul'un eski surları, hiç değişmeyen ıssızlık içinde, her zamankinden daha bitkin, yıkık burçlarıyla, mazgal delikleriyle, göz alabildiğine uzanıp gidiyordu.

Hava pek güzeldi. Toprak, serviler mis gibi kokuyordu; uçsuzbucaksız mezarlıkların tevekkülü bugün çok çekici, tatlı, inandırıcıydı; insanın içinden hep buralarda oyalanmak, nanelerin, kekiklerin altında son istirahatlerine çekilmiş ölülerin huzurunu paylaşmak geliyordu.

Andre bu dinsel görevi; uzun süredir güçlüğü nedeniyle gecelerini zehir eden görevi en sonunda yerine getirebildiği için rahatlamıştı, adeta mutluluk duyuyordu; bunu yıllar boyunca, göçebe hayatının kargaşası arasında, uykusuz kalıp okadar çok düşünmüştü ki korkulu düşler basar olmuştu en sonunda: Istanbul'un mezarlıklarından birinde, devrilen mezar taşlarını kaldırıp yerlerine dikmek... Bugün ise bu işi gerçekleştirmişti. Üstelik, kabri kendi isteğiyle onarttığı için, şimdi kendisine ait olduğu duygusuna kapılmıştı. Dayansın diye, her şeyini o düzelttirmişti.

Şu ılık akşam vakti, ayın Marmara üzerinde mavi mavi ışıldamaya başlamasından önce, ruhunu alabildiğine Türk hissettiği için de, hava kararıktan sonra Istanbul'a, eski Müslüman semtlerine döndü, artık aşina olduğu meydana gitti. Gecenin durgun serinliği, Doğu'ya özgü huzuru içinde, nargilesini tüttürerek çevresinde yavaş yavaş kaybolan görkemli viranelikleri, dinsel sessizliği seyredip dinlemek üzere vürüdü.

Vardığında, alandaki küçük kahvelerin hepsi, çoktan soluk

ışıklarını yakmıştı; ağaçlara asılan fenerler —yağla yanan fenerler— çevreyi soluk bir ışıkla aydınlatıyordu. Sıralara, peykelere oturmuş sarıklı hayalperestler, aralarında sessiz-sedasız sohbet ediyorlardı. Yüzlerce nargilenin hafif hafif tokurtusu işitiliyordu hep. Ateşi yeni harlanmış kendi nargilesini de önüne getirdiler. Biraz sonra, pek çokları gibi, Andre için de son derece tatlı, zararsız, düşünmeye uygun bir yarı sarhoşluk başladı. Solgun ışıklı fenerler asılı ağaçların altında, caminin tam karşısındaydı. Yalnız alanın genişliği onu camiden ayırıyordu. Alan boş, gölgelikler içindeydi; zemindeki taşlar yer yer kalkmış, ya toprak çıkmış, ya da çukurlar açılmıştı. Arkadaki cami duvarı ise yüksek, büyük, göz alıcıydı, bir kale duvarı kadar da asık suratlı. Bir tek kapısı vardı: En az on metre yüksekliğinde bir sivri kemerdi bu; ardında iç avlu başlıyordu. Daha da ötede, sağda, solda, karanlık gece uzanıyordu. Belki de ağaçlar vardı karanlıkların içinde, bir mezarlığı belirleyen serviler. Her yerdekinden başka bir karanlık, İslâmiyetin esrarının, huzurunun karanlığı. Anadolu yakasındaki tepelerin ardından doğan ay bir-iki saattir Fatih Camisi'nin bu yüzünü aydınlatıyordu. Ay ağır ağır yükseliyor, gümüşü maviliğiyle, yusyuvarlak biçimiyle tapınağın kitlesi üzerine tırmanıyordu; uzaydaki sınırsız yolculuğunun, yalnızlığının izlemini pek iyi yansıtıyordu. Mavi aydınlık gitgide her yöne yayılıyordu; yavaş yavaş nargile tiryakilerini kaplıyor, alan ise yüksek duvarların karanlığında kalmaya devam ediyordu. Ay ışığı aynı zamanda Marmara'dan yükselen sisleri de sarıyordu. İnceliği yüzünden önceden fark edilmeyen sis şimdi caminin duvarına buharlı bir görüntü veren mavi bir aydınlığa dönüşüyordu. Göğe yükselen iki minare de, ay aydınlığında, şeffaflaşmış gibiydi. Mavi sisler içindeki minarelere bakınca, insanın başı döner gibi oluyordu. Öylesine irileşmiş, bilinçsizleşmiş, hafiflemişlerdi.

Aynı saatte, Haliç'in öbür yakasında —aslında buradan pek uzak değildi ama, ölçülemeyecek kadar uzakmış gibi görünüyordu— sözde Avrupalıların oturduğu, Pera diye adlandırılan bir başka kent daha vardı; orada da, gece hayatı başlamıştı. Her ırktan Tatlısu Frenkleri —ne yazık ki bazı Türk gençleri de!— sırtında Paris giysi-

leri —ya da taklitleriyle— kendilerini uygarlaşmış sanarak, birahaneleri, aşağılık çalgılı gazinoları dolduruyor, ya da Beyoğlu yüksek tabakasının kulüplerindeki poker masalarının başına çörekleniyordu... Şu dünyada ne zavallı yaratıklar var!

Bunların hepsi, telâşlı, dengesiz, boş, bayağı, zavallı yaratıklardı; hayatta ne bir düşleri, ne de umutları vardı. Buradaki sade, uslu insanlara oranla, nekadar zavallıydılar! O sade insanlar biraz sonra ezan sesiyle yerlerinden kalkacaklar, Tanrı'nın karşısında saygıyla eğilmeye gidecekler, sonra da, ruhları huzur içinde, güzel bir yolculuğa çıkar gibi, göçeceklerdi.

İşte namaza çağıran sesler, onların beklediği sesler. Gökyüzünün aydınlık sisleri içinde kaybolan minarelerin tepesindeki insanların sesleri; şu sırada aya herkesten daha yakın olanların sesi, kuşlar gibi hep bir ağızdan, hepsini kavrayıveren titreşimli bir coşkuyla sesleniyorlar. Böyle görkemli minarelerin tepesinden çağrılmalarını işittirmek için, gırtlakları kuvvetli kimseler seçmiş olmalılar. Bir tek ezan sesi bile kaçırmıyor insan. Okudukları ezanın her sözü, belirli, aydınlık, en kolay şekliyle üzerimize inebiliyor.

Hayalperestler teker teker yerlerinden kalkıyor, alanın hâlâ gölgelik yerine dalıyor, burayı arşınlayıp, caminin kapısına doğru yürüyorlar. Önce üç, dört, beş kişilik küçük topluluklar halinde, beyaz sarıklar, uzun entariler namaza gidiyorlar. Arkalarından, daha başkaları geliyor; çeşitli yönlerden, çevredeki karanlıkların içinden çıkarak, ağaçların arasından, evlerin, sokakların loşluğundan. Sessiz kalabalıklar halinde geliyorlar; sakin sakin yürüyerek, ciddi, efendi halleriyle, saf saf geliyorlar. Şu görkemli yüksek duvarın içindeki yüksek kemerli kapı hepsini çeken eski çağların bir feneri sanki; kemere asılmış, küçük ışığı göğü dolduran nefis ay aydınlığında pek sarı, ölgün yanıyor. Minarelerde ezan devam ederken, beyaz sarıklı başlar dev kapının altına üşüşüyor, üşüşüyor.

Alandaki sıralar tamamen boşalınca, Andre Lhery de en son olarak camiye yöneliyor ama, kendini hepsinden daha sefil hissediyor, çünkü o dua edemeyecek. İçeri girip, kapının yanında, ayakta kalıyor. Karşıda, ikibin, üçbin sarık kendiliklerinden saf oluyor,

mihraba karşı diziliyorlar. Sessizlikleri üzerinde yanık, anlatılamaz derecede hüzünlü bir ses önce müezzininki gibi yükseliyor, sonra alçalıyor; soluğu tükenecekmiş gibi oluyor, yeniden canlanıp dev kubbenin altında titreşiyor; sürükleniyor, sürükleniyor, uzun süre can çekişir gibi ağır ağır kısılıyor, yeniden başlamak üzere susuyor. İkibin dikkatli adamın namazını yöneten ses bu. O sesle, önce dizlerinin üzerlerine çöküyorlar, o sesle Tanrı'nın karşısında daha da küçülerek secdeye varıyor, alınlarını yere koyuyorlar. Hep birden sanki o hüzünlü, fakat çok tatlı sesle biçilmişler gibi, tepelerinden geçen, zayıflayan, mırıltıya dönüşen, sonra yeniden canlanan hep o sesle.

Geniş cami çok soluk bir ışıkla aydınlatılmış; yankılanan kubbenin şurasından-burasından aşağı sarkan kandillerle. İçerideki duvarların beyazlığı olmasa, insan hiçbir şey göremeyecek. Ara-sıra kuşların kanat çırpmaları da duyuluyor; yukarıda yuva kurmalarına göz yumulan güvercinler soluk ışıklara, uzun entarilerin hışırtısına uyanmışlar, binlerce sarığın üzerinde dönüp duruyorlar; ama, telâşsızca. Herkes kendisini namaza öylesine kaptırmış, inanç o derece yüksek ki tek bir sesle alınlar secdeye kapanıyor, sessiz, kitle halindeki dualarından, bir buhurdanlığın dumanının yükseldiği hissediliyor.

Ah! dini-bütün, düşünmeyi seven, dürüst, iyi kalpli, dünyanın en soylularından biri olan, müthiş güç sahibi, savaş alanlarında eşsiz kahramanlıklar yaratmaya, hele anayurdu söz konusu olunca herşeye muktedir Türk halkını Tanrı her zaman korusun, belâdan sakınsın!

Namazdan sonra Andre de öbür müminlerle birlikte yine dışarıda, yükselmeye devam eden o güzelim ayın altında oturup nargile içmeye döndü. Son derece sakin bir memnunlukla, şu aydınlık gecede olanca güzelliğiyle dimdik, bembeyaz duran yeni onarılmış kabri düşünüyordu. Bu görevini yerine getirdiğine göre, artık ülkeden ayrılabilirdi, çünkü bir zamanlar böyle düşünmüştü. Yo, hayır! Doğu'nun çekiciliği onu yavaş yavaş büyülemişti. Üstelik, yazla birlikte geri dönecek olan o üç genç Türk kadınının seslerini bir

daha işitmek istiyordu. Türk dostlarının kendisine gösterdikleri güven nedeniyle, başlangıçta bu serüvenden pişmanlık duymuştu. Bu akşam ise, hiç de pişman değildi. "Zaten kimsenin şerefine halel getirmiyorum ki, diye geçiriyordu içinden; kızım yerindeki genç Cenan'la onun yüzünü bile görmeyen, kuvvetli bir olasılıkla görmeyecek olan benim aramda, kibarca, garip bir arkadaşlıktan başka bir şey olabilir mi?"

Üstelik, o gün Cenan'dan herşeyi yerli yerine koyan mektup almıştı.

Cenan yine de uyanmasına engel olamayan Ormanda Uyuyan Güzel sarayından yazıyordu:

Uçan bir günümde, ruhsal bir yalnızlık içindeyken, hep karşı karşıya geldiğimiz, bizi kahreden engeller karşısında öfkeye kapılarak, nasıl bir kişiliğiniz olduğunu anlamak için gözüpek, yola çıktık. Bütün bunlar, bir çeşit meydan okumaya, biraz da merak gibi duygular ilk görüşmemizi hazırlayan nedenlerdi.

Hayalimizdeki Andre Lhery'den bambaşka biriyle karşılaştık. Bize tanıttığınız gerçek kişiliğinizi hiç unutamayacağız. Yalnız, bir kadının bir erkeğe yazdığı, sonradan pişman olunacak bir hafifliğe benzeyen bu cümleyi açıklamak gerekiyor. Sizi unutmayacağız, çünkü Batılı kadınların çekiciliğinin nereden geldiğini sizin sayenizde öğrendik: Bir sanatçıyla akıl yoluyla kurulan ilişki. Sizi hiç unutmayacağız, çünkü siz, bizim güzel ya da yaşlı olduğumuza bile aldırmadan, bize yakınlık gösterdiniz; benliğimizin en iyi yönüne, ruhumuza ilgi beslediniz; oysa, efendilerimiz şimdiye kadar bunu alabildiğine savsaklamışlardı. Bir erkekle temiz bir dostluğun nasıl kurulabileceğini gösterdiniz bize.

Demek herşey Andre'nin düşündüğü gibiydi. Ruhlar arasında kibarca bir flört, okadar; büyük tehlikeleri olan bir ruh flörtü; ama, ahlaki değil, maddi tehlikeleri olan. Aralarında herşey kar kadar temiz kalacaktı, ay aydınlığındaki kubbelerin beyazlığı kadar temiz.

Cenan'ın biraz önce aldığı mektubu üzerindeydi. Yakın dallara asılan fenerlerin ışığında sakin sakin bir daha okumak için, mektubu cebinden çıkardı:

Şimdi, sizi de yitirdikten sonra, her zamanki uyuşukluğuma dönmek ne acı bir şey! Sizin renkli, hareketli yaşamınız bizim renksiz, ardında hiçbir anı bırakmadan gelip geçen yıllardan oluşmuş yaşamımızı anlamaya olanak tanıyor mu acaba? Biz daha şimdiden yarınların bize neler getireceğini çok iyi biliyoruz: Hiç. Bütün yarınlar da, biz ölünceye kadar, aynı yavan, aynı uyuşuk hava içinde gelip geçecek. Bizim günlerimiz ölümsüz bir yumuşaklıkla kaplı incilerden oluşuyor; bu nedenle de, çakıllara, dikenlere hasretiz.

Avrupa'dan gelen romanlarda, hayatlarının sonuna yaklaşan insanların, yitirdikleri hayalleri için, gözyaşı döktüklerini okuyoruz. Hiç olmazsa onların bu hayalleri var; hiç olmazsa bir kerecik olsun, yaşantılarında bir güzel hayalin peşinden gitmek zevkine ermişler! Bize gelince, Andre, bize bu fırsatı asla tanımadılar. Bizim yaşlılık dönemimiz gelince, biz anılarımız için gözyaşı dökmek gibi iç karartıcı bir oyalanmaya bile sahip olamayacağız... Ah! hele sizi tanıdıktan sonra, bunu okadar iyi hissediyoruz ki!

Sizinle birlikte, Sultanselim'deki eski evde geçirdiğimiz o saatler!... Böylece eskiden hiç ummadığımız bir düşü gerçekleştirmiş oluyorduk orada; Andre Lhery'ye yalnız bizim sahip olmamız; onun bizi düşünen yaratıklar olarak kabul etmesi, bir oyuncak, bir arkadaş gibi bile değil, düşünen insanlar olarak. Okadar ki, ruhunun bazı gizli yönlerini bile sayemizde bulup ortaya çıkartabildi! Avrupa'daki hayatı, toplumunuzun geleneklerini nekadar az bilirsek bilelim, bizim dertlerimize nasıl bir güvenle cevap verdiğinizi çok iyi hissettik. Ah! biz de size açılıp sorular yöneltirken bunların bilincine çok iyi varmıştık; yüzlerimizde peçelerimiz olmasaydı, herhalde bukadar cüretli davranamazdık.

Şimdi kalbimizin bütün içtenliğiyle, temizliğiyle bir şey önermek istiyoruz. Geçen gün, sizin için çok önemli olan kabirden söz ettiğinizi işitince, üçümüz de aynı şeyi düşündük ama, aynı kuşku,

bunu ifade etmemize fırsat bırakmadı... Şimdi ise, mektupla yazmaya cüret ediyoruz: Arkadaşınızın kabrinin nerede olduğunu bilirsek, ara-sıra gider, onun için de dua edebiliriz. Siz gittikten sonra da, kabriyle ilgilenir, size ondan haberler bile gönderebiliriz. Belki de kalbinizin bir bölümünü verdiğiniz o bir avuç toprağın yüzüstü bırakılmadığını bilmek size huzur verecektir. Bizler de, sizinle aramızdaki bu ufacık gerçek ilişki dolayısıyla, bilemezsiniz nekadar mutlu olacağız! Belki de eski arkadaşınızın anısı bugünkü dostlarınızı unutmaktan sizi koruyacaktır...

Üstelik dualarımızda, ülkemizi size sevdiren merhume kadar, sizi de eksik etmeyiz; çünkü, saklamayın, ruhunuzdaki umutsuzluğun derinliğini çok iyi fark ettik! Sizi tanıdığımdan beri, bütün umutlarını yitirmiş olan benim gibi birinin yine umutla hayata sarılması ne garip! İnsanın hayata erişme, yaşama ülküsünü sınırlamaya hakkı olmadığını sizin kitaplarınızda yazdıklarınızdan sonra hatırlamak bana mı düşer?

Cenan.

Andre uzun bir süredir Necibe'nin kabrini Türkiye'de birine emanet etmeyi düşünüyordu zaten; özellikle de Türk kızkardeşlerine, onun gibi Müslüman olan aynı soydan kimselere emanet etmeyi hep hayal etmiş, bunu gerçekleştirmenin olanaksızlığını bile bile aklından geçirmişti. Böylece, Cenan'ın önerisi onu biraz daha kendisine yakınlaştırmakla kalmıyor, ayrıca isteğini gerçekleştirip karşısında vicdanını rahat ettiriyordu.

Bu nefis gecede, geçmişi, geleceği düşünüyordu. Genellikle, Türkiye'deki hayatının pek çocuksu birinci bölümüyle şimdiki arasında zaman derin bir uçurum kazmıştı; bu akşam ise, iki çağı birbirlerine hiç kopmamışçasına yakın görmeye başlamıştı. Kendisi hâlâ sağken, gençken, onun pek çokları gibi bir avuç toprak olmuş, kara toprağın altında olduğunu düşününce, kâh acı bir pişmanlık, utanç, kâh —hayata, gençliğe umutsuzca bağlılığı yüzünden— içinde adeta bencil bir zafer duygusu uyanıyordu.

Bu akşam ikinci defa olarak onları, Necibe ile Cenan'ı anıların-

da bir araya getiriyordu: Aslında ikisi de aynı ülkenin çocuklarıydı; birinin sesi sık sık ona ötekini hatırlatmıştı; aynı biçimde söyledikleri Türkçe sözcükler bile vardı.

Birden, karanlık ağaçların olduğu yerden katırların çıngırak seslerini işitti. Istanbul gecelerinde pek belirli işitilen bu çıngırak sesleri; Çilek, çiçek, sebze getiren, sabahları bunları cami avlularında Türk hanımlarına satan bostancıların gelişi. Vaktin bir hayli geç olduğunu anladı. Çevresine bakıp, en son kalan tek tiryakinin kendisi olduğunu gördü. Fenerlerin hemen hepsi sönmüştü. Omuzlarında yağan çiyi hissetti. Arkasında duran genç kahveci çırağı, ağaçlardan birine dayanmış, sabırla nargilesini bitirmesini bekliyordu. Sonra o da kapısını çekip gidecekti.

Geceyarısı oluyordu. Galata Köprüsü'ne doğru inmek üzere doğrulup kalktı. Köprüyü geçip, Beyoğlu'na, oturduğu yere varacaktı. Böyle bir saatte araba bulma olanağı yoktu elbette. Ay aydınlığında uyuyan eski Istanbul'dan ayrılmadan önce, tek başına uzun bir yol arşınlaması gerekiyordu. Düşlere dalmış, dilsiz, kapıları kilitli, biraz aşırı parlak bir ay aydınlığında donmuş gibi görünen bir şehrin içinden yürüyecekti. Yokuşlu, dar, çapraşık yollardan, yolunu kaybetse soracak tek bir kul bile bulamayacağı semtlerden geçecekti. Andre iyi biliyordu buraları. Kubbelerini ayın beyaz bir örtüyle sardığı camilerin çevresinde de buna benzer daha başka alanlar vardı. Hiç eksik olmayan, demir parmaklıkları Arap motifleriyle bezenmiş, bazı taşların üzerinde sarı kandiller yanan mezarlıklar. Ara-sıra bir türbeden dışarı sızan soluk bir aydınlık görünüyordu ama, bu da ölüler için yakılmış bir kandildi. En iyisi, bunların içine hiç bakmamaktı. Çünkü türbelerin içinde tozlu, eskimiş, kocaman sandukalardan başka bir şey görünmüyordu. Kaldırımlarda ise, başıboş köpekler, dertop olmuşlar, uyuyorlardı. Kendilerini besleyen Müslümanlar kadar yumuşak huylu Türkiye köpekleri, üzerlerine bassanız bile, kasıtlı olmadığını anladıkları sürece, kızmaz, havlamazlar. Bekçinin zaman zaman kaldırımlara vurduğu demir uçlu sopasının gürültüsünden başka çıt çıkmıyordu. Eski Istanbul, bütün mezarlarıyla birlikte bundan üçyüz yıl önceki

gibi, aynı dinsel huzur içinde uyuyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

KUZEYDEN esen poyrazın getirdiği soğuk yağmur bulutlarıyla dolu gökyüzüyle geçen değişken mayıs ayından sonra, haziran birdenbire bütün Türkiye'ye güney Akdenizi'in koyu mavisini getivermişti. Istanbul'luların Boğaz'a taşınma işi de bu arada tamamlanmıştı. Serin rüzgârların hiçbir gün eksik olmadığı Boğaz kıyısında hemen bütün sefarethaneler kendilerine birer yazlık seçmişti. Andre Lhery de aynı akıma uyup, kozmopolit bir yer olan Tarabya'ya yerleşmişti; akşamları gazino orkestralarının kafa şişirdiği çirkin otellerle dolu Tarabya'ya. Yalnız, vaktinin büyük bir kısmını karşıda, Anadolu kıyısında, Doğu'nun sakin havasını yitirmeyen yerde geçiriyordu.

Çok sevdiği Istanbul yakasına da, üzerinden yüzlerce geminin, sandalın hiç eksik olmadığı Boğaz'da bir saatlik bir vapur yolculuğu yaptıktan sonra, sık sık iniyordu.

Boğaz'ın ortasında, evlerin, sarayların yan yana dizildiği iki kıyı arasında, kocaman modern gemiler, rüzgâr uygun olduğu zaman geçen eski, güzel yelkenliler de hiç eksik değildi. Tuna ülkelerinin, güney Rusya'nın, hatta çok daha uzaklardaki İran'ın, Buhara'nın ürettiği bütün ihraç malları, kuzey bozkırlarından kopup Akdeniz'e doğru aralıksız esen hava akımlarının dinmek bilmediği bu yemyeşil koridordan geçiyordu. Kıyıya daha yakın yerlerde, her çeşit deniz aracı, futalar, altın yaldızlı küreklerıyle incecik kayıklar, çatanalar, balıkçıların ayakta kürek çektiği, geniş ağlarını suya saldığı renk renk boyanmış kocaman tekneler, boyuna gidip geliyordu. Bu kargaşalık arasında da, sabahtan akşama kadar Rumeli kıyısıyla Anadolu kıyısındaki iskeleler arasında kırmızı fesli adamlarla, peçeli kadınları taşıyan yandan çarklı vapurlar!

Bütün Boğaz'da sağlı-sollu yirmi kilometre boyunca uzanan evler, bahçelerinin, ağaçları arasından, binlerce pencereleriyle yeşil, mavi sular üzerindeki bitmek bilmeyen bu telâşı hep seyreder durur. Özgür pencereler; içeri girilmesi olanaksız haremlerin kafesli pencereleri. Bütün çağların, bütün tarzların eseri evler. Ne yazık ki Rumeli yakasında birkaç Tatlısu Frengi'nin tek-tük Barok tarzı köşklerinin karma, hatta yeni sanat anlayışına uygun yüzleri eski Türk mimarisinin o güzelim ahengi içinde göze batıyor ama, bu doğal güzelliğin, bütünün kusursuzluğunun yanında, önemsenmeyecek kadar az deha. Anadolu yakasında, yalnız Türklerin, cicili-bicili şeylere hor gözle bakan, sessizliğe kıskanççasına hayran bu insanların oturduğu kıyıda, insan hayal kırıklığına uğramadan toprağı arşınlayabilir, çünkü geçmişin olanca çekiciliği burada, her köşede varlığını sürdürmektedir daha. Her dere ağzında, ağaçlıklı her tepenin altında açılıveren her koyda, eskiye ait şeylerden başkası görülmez; kocaman ağaçlar, esrarlı Doğu köşkleri. Kıyı boyunu izleyen pek yoktur, çünkü eski bir gelenek uyarınca, her yalının kendine özgü bir mermer iskelesi bulunur. Haremdeki kadınlar bu kapalı, ayrı yerden, yüzlerinde incecik peçeleriyle koşuşan dalgaları, yarım aya benzeyen zarif kayıkları seyredebilirler. Bazen de uzun direkli kayıkların doldurduğu gölgelik küçük koylardan devam ederler seyre. Taşları suyun hemen kıyısına, sanki geçen gemileri seyretsinler diye konmuş gibi duran mezarlıklardan bile denizi seyredenler vardır. Birkaç yüzyıllık saygıdeğer çınarların altındaki camilerden, ağaçların dallarına asılan balık ağlarının kuruduğu, üzerinde yazılar, altın yaldızlı süslemeler eksik olmayan, bembeyaz mermer çeşmelere dayanmış hayal kuran başı sarıklıları köy alanlarından da seyrederler.

Tarabya'dan, Karadeniz'in ağzından İstanbul'a doğru inerken, Boğaz'ın efsaneleşen oyunu göz kamaştırıcılığıyla gitgide hızlanır; Marmara'ya açıldığı yere varınca, doruğuna erer) Solda Üsküdar görünürken, sağda, Sultan'ın sarayının upuzun mermer rıhtımı üzerinde, minareleriyle, kubbeleriyle İstanbul'un karaltısı meydana çıkar.

Andre Lhery arkadaşlarının dönüşünü beklerken, sonbahara kadar bu dekor içinde insanı şaşırtan beklenmedik şeyler arasında yaşayacaktı. Küçükhanımlar ona mektup yazıp, "Yazın Boğaz'da olacağız" demişlerdi ama, günlerdir kendilerinden en ufak bir haber bile yoktu. Andre onların Makedonya ormanlarından birindeki konaklarının nerede olduğunu bile bilmediğine göre, başlarına neler geldiğini nereden bilebilirdi ki?

II

CENAN'DAN ANDRE'YE

Selanik yakınlarında, Pınarbaşı
20 haziran 1904

ARKADAŞINIZ hep sizi düşünüyordu ama, haftalardır, yazamayacak kadar sıkı bir göz altındaydı. Bugün de niyeti size öyküsünü, renksiz öyküsünü, evliliğini anlatmaktı. Siz ki İstanbul'da, hatırlayacaksınız, sevgili dadımın küçük evinde Zeynep'le Melek'in öykülerini sabırla dinlemiştiniz; Şimdi bir de bunu dinleyin bakalım.

Babamın bana koca diye seçtiği yabancı, ne kaba, ne de mariz biriydi, Andre. Tersine, sarışın, yakışıklı, kibar tavırlı, tatlı, hatta sevebileceğim bir subaydı. Bana zorla kabul ettirilen bir efendi olduğu için, önce kendisinden iğrenmiştim ama, şimdi ona karşı hiçbir nefret beslemiyorum. Ne var ki ben sevgiyi onun benimsediği anlamda kabul edemedim. Onun için sevgi sadece istekti; kalbime sahip olmak konusunda alabildiğine ilgisizdi.

Biz Müslümanların, aynı ev içinde de olsak, erkek-kadın ayrı yaşadığımızı bilirsiniz. Yavaş yavaş ortadan kalkıyor bu adet; hayatlarını kocalarıyla birlikte geçiren kadınlar da olduğunu biliyorum. Yalnız, bizim gibi geleneklerine sıkı sıkıya bağlı eski ailelerde böyle bir durum yok; bizde, biz haremdeyiz; efendimiz erkekler de,

selâmlıkta, birbirlerinden tamamen ayrı. İşte ben de küçükbeyimizin hareminde, kayınvaldem, iki görümcem, bir de Hamdi Bey'in Dürdane adlı yeğeniyle birlikte kalıyordum. Bu Dürdane gerçekten güzel, duru ak tenli, saçları kınalı, gözleri gök yeşili, göz bebekleri fosforlu gibi ışıldayan, gözünün içine hiçbir zaman bakılamayan bir afetti.

Hamdi Bey evin tek erkek evladıydı, karısı da çok şımartıldı. Dev eski konağın bütün batıya bakan bölüğünü bana vermişlerdi; eski tarz kocaman dört salonum vardı. Müthiş canım sıkılıyordu burada. Yatak odası takımım Paris'ten gelmişti; XVI. Louis tarzı salon takımım, içine kitaplarımı koymama müsaade ettikleri dolabım da. Ah! kitapları beyaz lake çekmecelere yerleştirirken, kadınlık hayatımın daha başlarken bitmesi gerektiğini, beklediğim herşeyi bana verdiğini düşünerek ruhumun daraldığını çok iyi hatırlıyorum! Demek buydu ha evlilik! Ruhumun hiç aramadığı okşamalar, öpüşler; yararsız, amaçsız, upuzun bir yalnızlık; hareme kapanma saatleri. Sonra bir de bebek rolü oynamam gereken daha başka saatler... ya da başka bir rol...

Yatak odamı hoş bir hale getirip, Hamdi Bey'in boş vakitlerini burada geçirmesini sağlamayı denemiştim. Gazeteleri okuyor, onunla saray, ordu sorunlarını tartışıyor, ileride karşılıklı konuşmak için nelerle ilgilendiğini anlamaya çalışıyordum. Yo, hayır; bunun ondaki geleneklere bağlılık duygularını rencide ettiğini gördüm. "Bu sorunlar erkekler arasında tartışılır, selâmlıkta!" diyordu. Güzel olmamdan, onu sevmemden başka bir şey istemiyor, beklemiyordu benden. Yalnız bunu istedi, hem de fazlasıyla.

Konakta onu sevmesini bilecek biri varsa, o da Dürdane idi. Aile içinde güzelliği dillere destandı. Genç bir panter güzelliğiydi bu; ayrı ayrı bütün hareketlerinde görülüyordu. Akşamları oyun oynuyor, saz çalıyordu. Az konuşuyordu belki ama, durmadan gülümsüyordu. İnci gibi dişlerini göstererek yüzünü aydınlatan vaad dolu, dayanılmaz bir gülümsemeydi bu.

Sık sık, sözde arkadaşlık etmek için, yanıma geliyordu. Ah! kitaplarımı, piyanomu, defterlerimi, mektuplarımı öyle bir küçüm-

seyişi vardı ki! Beni bütün bunlardan uzaklaştırıp o alaturka salonlardan birine sürüklüyor, divanın üzerine uzanıp sigara tellendirmekten başka bir şey bilmiyordu. Onun da başından bir evlilik geçtiği, ayrıca genç olduğu için, düşüncelerimi kendisine açabileceğimi sanıyordum. Dürdane iri gözlerini daha da açıp, basıyordu kahkahayı. "Niçin şikâyet ediyorsun, şekerim? Gençsin, güzelsin, en sonunda abayı yaktığın yakışıklı bir kocan da var!" diyordu. "Hayır!" diye cevap veriyordum ben. "Benim değil o, çünkü ne düşündüğünü bile bilmiyorum." Dürdane: "Ne düşündüğünün önemi mi var sanki? Sen ona sahipsin, yalnız senin o." diyordu. Bu son lâfı ederken, bakışlarında bir kötülük okunuyordu.

Hamdi Bey'in annesinin en büyük üzüntüsü, aradan bir yıl geçtiği halde, hâlâ bir çocuğum olmamasıydı. Hiç kuşkusuz, bana büyü yaptılar diye düşünüyordu. Böyle bir büyüden kurtulmak için beni sürüklemek istediği içmelere, camilere, nefesi kuvvetli dervişlere gitmeye de yanaşmıyordum. Hayır, çocuk istemiyordum ben. Ya bir kız dünyaya getirirsem, nasıl yetiştirecektim onu? Dürdane gibi, tam bir Doğu kadını olarak mı? Okşanmaktan, fıkır fıkır oynamaktan başka bir amacı olmayan Dürdane gibi mi? Yoksa, Zeynep, Melek gibi, benim gibi mi? Ama, bu sefer de yavrumu ölünceye kadar acı çekmeye mahkum edecektim.

Görüyorsunuz ya, Andre, bizim acı çekmemiz kaçınılmaz bir şey. Bizler de, hemen bizden sonra gelecek kuşak da bir basamak sanki; Müslüman kadınlarının tırmanmaları gereken bir basamak. Ama, ben kanımı taşıyan küçücük bir yaratığı kollarımda sallayıp böyle bir kurban rolüne hazırlayacak cesareti kendimde bulamıyordum.

Hamdi Bey'in bu sırada yabancı ülkelerden birindeki sefarethanelerimizde bir görev istemeye niyeti vardı. "Seni de götüreceğim, orada Batılı kadınlar gibi yaşayacaksın." diye söz veriyordu bana. "Tıpkı Viyana sefirimizin eşi, ya da İsveç'teki Emine Sultan gibi." diyordu. O zaman yerleşeceğimiz daha küçük bir evde, aramızdaki ilişkilerin ister-istemez daha içten olacağını düşünüyordum. Ayrıca, yabancı bir ülkede kültürlü, herşeyden haberi olan bir karısı olduğu

için memnun kalacağını, gurur bile duyacağını hesaplıyordum.

Herşeyden haberim olsun diye de nasıl didiniyordum bilseniz! Bütün önemli Fransız dergilerini okuyordum; en büyük gazetelerini, romanlarını, tiyatro oyunlarını da. İşte sizi o zaman derinlemesine tanımaya başladım, Andre. Daha genç kızlığımda "Macide" adındaki romanınızla Doğu üzerine yazdığınız kitaplarınızdan birkaçını okumuştum. Hayatımın bu döneminde onları birer kere daha okudum, biz Müslüman kadınların niçin size minnettar olduklarını, neden öbürlerinden daha çok sizi sevdiklerini anladım. Çünkü siz, İslâmiyet karşısında gösterdiğiniz anlayışla, bizimle sıkı bir yakınlık içindeydiniz. Şu bizim yolundan saptırılan, bilinmeyen, bizim yine de sadakatle bağlı kaldığımız şu dinimiz! Çünkü acılarımızın kaynağının o olmadığını biliyoruz!... Yo! çektiğimiz acılara bizi mahkum eden; yüce peygamberimiz değil! Bir zamanlar zorunlu kıldığı peçe korunmak içindi; yoksa, kölelik simgesi değil. Peygamberimiz asla, asla bizim birer zevk oyuncağı olmamız gerektiğini düşünmemişti. Bize kutsal kitabımız Kuran'ı öğreten dinbilgisi hocamız bunu apaçık belirledi hepimize. Andre, bunu siz de Kuran'ın onuru için söyleyin, bu yüzden acı çekenlerin öcünü almak için söyleyin. Sizi sevdiğimiz için söyleyin...

Sizin Doğu üzerine yazdığınız kitaplardan sonra, öbürlerini de okumam gerekti. Bunları hepsinin her sayfasına bir damla gözyaşı damlamıştır... Çok okunan yazarlar acaba, eserlerini yazarken, düşüncelerinin sınırsızca çeşitli ruhlara sesleneceğini düşünürler mi? Dünyayı gören, içinde yaşayan Batılı kadınlarda bir yazarın uyandırdığı izlenimler hiç kuşkusuz daha önce oluşur. Gelgelelim, bizim gibi, ölüme kadar kapanmaya mahkumlara hiç bilmediğimiz dünyayı yansıtan bir ayna tutar gibisiniz siz. Biz bu dünyayı sizin sayenizde görebiliyoruz. Sizinle hissediyor, sizinle yaşıyoruz. Bu durumda sevilen yazarın bir parçamız haline geldiğini anlamıyor musunuz? Dünyayı dolaşırken, sizi adım adım izledim, sizden söz eden gazetelerden kesiklerle dolu albümlerim var. Sizinle ilgili olarak anlatılan, benim hiç inanmadığım kötü şeyler de okudum. Sizi tanımadan çok daha önce, nasıl biri olduğunuzu hiç yanılmadan

hissettim. Sonunda sizi tanıdığım zaman, aslında sırrınıza varmıştım! Bana resimlerinizi verdiğiniz zaman, hepsi gizli bir kasada, saten bir kesenin içinde saklıydı! Hayır, böyle şeyler ancak bir daha yüzyüze gelmeyecek dostlar arasında anlatılır.

Eyvah! o basit evlilik öyküm den nekadar uzaklaştım!... Sanıyorum o parlak düğünümden sonraki kışın sonundaydı. O yıl kış pek uzun sürmüş, Istanbul iki ay karlar altında kalmıştı. Yüzüm sapsarıydı, mum gibi eriyordum. Hamdi Bey'in annesi Emine Hanımefendi de mutlu olmadığımı biliyordu. Yüzümün sarılığından korkmuş olmalı ki başucuma doktorlar çağırdılar, beni iki aylığına, arkadaşlarınız Zeynep'le Melek'in daha önce gidip yerleştikleri Adalar'a gönderdiler.

Adalarımızı, baharda buraların nekadar hoş olduklarını bilir misiniz? İnsan Adalar'da hayat sevgisini, aşk hasretini çeker içine. Buranın saf, temiz havasında, mis kokulu çamlarında, yeniden dünyaya geldiğimi hissediyordum. Kötü anılar, kadınlık hayatımın falsolu anları, tatlı bir yavaşlıkla, birer birer eriyip gidiyordu. Kocamın yanında bukadar terslik, titizlik ettiğimden dolayı deli olduğum yargısına vardım. İklim, nisan ayı beni değiştirmişti. Ay aydınlığı gecelerde, güzel köşkümüzün bahçesinde tek başıma dolaşıyor, yanımda Hamdi'mden başkası bulunmasın diye düşler kuruyordum. Kolunu belime dolamasını, bana sevgilisiymişim gibi bakmasını hayal ediyordum. Cevabını vermeyi bilemediğim öpüşlerin, canımı sıkan okşamaların özlemiyle buruk bir pişmanlık duyuyordum.

Daha iki ay bile dolmadan, habersizce, yanımda halayıklarımla, Istanbul'a indim.

Bindiğimiz vapur arıza yaptığı için, Köprü'ye ancak gece varabilmiştik. Bilirsiniz, biz Müslüman kadınlarının gece güneş battıktan sonra sokağa çıkmaya pek hakları yoktur. Sessiz-sedasız konağımıza girdiğim vakit, saat dokuz olmuştu. Hamdi Bey bu saatte babasıyla, öbür arkadaşlarıyla birlikte, selâmlıkta olmalıydı; kayınvaldem de herhalde odasına kapanmış, Kuran okuyordu. "Yeğenim ise lâf ebesi halayıklardan birine kahve falı baktırıyordur" diye

düşündüm.

Bu nedenle doğru kendi daireme çıktım. Odama girince, kocamın kolları arasındaki Dürdane'den başka bir şey görmedi gözlerim...

Şimdi siz bana öykümün pek sıradan bir şey olduğunu, Batı'da da sık sık rastlandığını söyleyeceksiniz, Andre. Ben de zaten devamını anlatmak için başladım ya bu hikâyeye.

Yalnız, çok yoruldum, bir daha yüzünü görmeyeceğim aziz dost, devamını yarın yazarım.

Cenan.

III

TEMMUZ ayı gelip geçti, ne "yarın" denen hikâyenin devamı geldi, ne de üç kara hayaletten başka bir haber.

Boğaz kıyısında yaşayan hemen herkes gibi, Andre de, durmadan, Rumeli ile Anadolu kıyıları arasında gidip geliyordu. En az bir Türk kadar Doğulu olduğu için, bir de kayık edinmişti. Üstelik, kürekçileri de geleneksel giysileri içindeydi: Bursa ipeklisinden bol kollu gömlekler, altın sırma işlemeli kadife ceketler. Kayığı beyazdı; uzun, inceydi; bir ok gibi de sivri. Kürekçilerinin kadifesi de, kırmızıydı.

Bir sabah, kayığıyla Anadolu yakası boyunca süzülürken, haremlerin sıkı sıkı örtülü pencerelerini, esrarlı bahçelerin demir parmaklıkları ardındaki yeşillikleri dalgın bakışlarla süzerken, beyaz ipekli çarşafları içinde kürek çeken kadınların yönettiği zarif bir sandal gözüne çarptı. Redingotu sımsıkı düğmeli bir haremağası teknenin arkasında oturuyor, üç kadın ise, yarışıyorlarmış gibi, asılıyorlardı küreklere. Andre'nin kayığının hemen yakınından geçtiler. Başlarını ondan yana çevirmişlerdi. Kadınların ellerinin zarafeti hemen Andre'nin dikkatini çekti. Yalnız, muslin peçeleri yüzlerini sıkı sıkı örtüyor, hiçbir şey göstermiyordu.

Andre kayıkta gördüklerinin, yazla birlikte birer beyaz hayalet

haline gelen üç küçük kara hayalet olduklarından bir an bile şüphe etmedi.

Ertesi gün, kendisine bir mektup gönderdiler:

3 ağustos 1904.

Dostlarınız iki günden beri Boğaz'ın Anadolu kıyısına gelip yerleştiler. Dün sabah da, kayıklarına atlayıp, alıştıkları gibi kendileri kürek çekerek, çitleri incir, çayırları mavi kantaron çiçekleriyle dolu Paşabahçe'ye uzandılar.

Kürek çekiyorduk. Kara çarşafla peçe yerine, ince ipekliden bir yeldirme giymiştik; başımızda da muslin birer başörtü vardı yalnız: Boğaz'da, yazlık yerlerde buna izin veriyorlar. Hava güzeldi, gençlik doluydu, gerçekten aşk zamanıydı, hayatın başlangıç çağıydı. Hava serin, hafifti, kürekler, tüy gibi geliyordu bize. O güzelim sabahın huzurunu içimize sindirmek yerine, bilmem hangi çılgın ateşle kavruluyor, mutluluğu, ya da ölümü kovalarcasına, kayığımızı dalgaların üzerinde uçuruyorduk...

Gelgelelim, bu yaman yarışta ne mutluluğu yakalabildik, ne de ölüme yetişebildik, sadece altın sırma çeketli kürekçileriyle paşacılık oynayan aziz dostumuzu bulduk. Ben de, dosdoğru, bana bakan, fakat beni göremeyen gözlerinizin içine baktım.

Buraya döndüğümüzden beri, hücreden çıkıp normal bir hapishaneye dönen mahkumlar gibi hissediyoruz kendimizi. Güllerinin güzelliğine rağmen, orada, o geldiğimiz yerde neler olduğunu bir bilseydiniz!... İnsan sizin gibi ateşli, özgür bir Batılı olunca, bizim ölmüş varlıklarımızın, ufkunda tek bir şeyin göründüğü hayatımızın dehşetini hissedebilir mi acaba? Eyüp mezarlığında, bir servinin gölgesinde, imam efendi gerekli duaları okuduktan sonra, ölümsüzlüğe dek uyumak!

Cenan.

Biliyor musunuz, bizler değerli cam eşyanın saklandığı içleri saman dolu sandıklardaki seçkin billurlar gibi yaşıyoruz. Her türlü çarpmadan böylece korunacağımızı sanıyorlar ama, yine olan

oluyor; kırılan yerin iki parçası boyuna birbirine değdiğinden, bize sağır, derin, amansız acı veriyor...

Zeynep.

Bizim üçlü toplulukta aklı başında olan bir ben varım, azizim Andre; herhalde şimdiye kadar siz de bunun farkına varmışsınızdır. Öbür ikisi —anlıyorsunuz sanırım, bu lâf tamamen aramızda— biraz "üşütük". Hele size hâlâ yazmak isteyen, fakat yüzünüzü görmeye dayanamayan Cenan. Şükredin ki işleri yoluna koymak için ben buradayım. Bize cevabınızı yine eski adrese gönderin. (Bayan Zahide, hatırlıyorsunuz, değil mi?) Öbür gün güvenilir bir arkadaşımız şehre inecek, postrestana uğrayacak.

Melek.

IV

ANDRE hemen bir cevap yazdı. Cenan'a şöyle diyordu: "Sizi bir daha görmemek —daha doğrusu, sesinizi işitmemek, çünkü sizi hiçbir zaman görmedim ki— hem de bana tatlı, mantığa dayanan bir dostluk gösterisinde bulunduğunuz için görmemek ha! Ne çocukça bir şey! Hadi canım, ben daha neler işitiyorum! Bu beni hiç de heyecanlandırmıyor."

Böyle diyerek işi şakaya almak, yaşlı bir dost rolü oynayarak, yaşını-başını almış, babaca rol kesmek istiyordu. Aslında, bu gururlu, inatçı ruhun alacağı aşırı kararlardan korkuyordu; bir türlü ona güvenemiyor, genç kadını sevgiyle anıp, onu bir daha görememek ihtimaliyle bütün yaz mevsimi şimdiden kararıyordu.

Mektubunda, ayrıca, söz verilen hikâyenin devamını istiyor, vicdanının sesini dinleyerek, üçünün de kimliklerini nasıl "meydana çıkardığını" anlatıyordu.

Ertesi gün, kendisine hemen cevap verdiler:

Kimliklerimizi öğrenmiş olmanız, bir felâket sayılabilir: Yüz-

lerini asla göremeyeceğiniz bu dostlarınız, bütün esrarlı yönleri gün ışığına çıktığına, anlaşıldığına göre, acaba sizi hâlâ ilgilendirecekler mi?

Öykümün devamı mı? Bundan daha kolay bir şey olamaz, öğreneceksiniz.

Bizi yine görmeye gelince, Andre, bu okadar kolay değil; bırakın da biraz düşüneyim...

Cenan.

Neyse, ben kendimi, evimizin nerede olduğunu da söyleyerek, iyice belirleyeceğim. Anadolu yakası boyunca aşağı inerken, Çubuklu'dan sonraki ikinci küçük koyda bir cami vardır. Bu camiden sonra, tamamen eski tarzda, pencereleri sımsıkı kafesli, gösterişli ama, hüzünlü, yine de dar rıhtımında redingotlu birkaç haremağasının dolaştığı, kocaman bir yalı göreceksiniz. İşte burasıdır bizim ev. İlk katta, denize doğru çıkık cumbalı, kafeslerle sımsıkı örtülü altı pencere de, odalarımızın pencereleridir. Boğaz'ın Anadolu kıyısını sevdiğinize göre, buradan geçin, dikkati pek çekmeden pencerelere bakın: Kayığınızı uzaktan tanıyacak olan dostlarınız, kafes deliklerinin birinden parmaklarının, ya da mendillerinin ucunu gösterecekler. Cenan'ın da işine geliyor bu. Gelecek hafta da Istanbul'da inip buluşabileceğimize güvenin.

Melek.

Andre yalının önünden geçmekten hiç de geri kalmadı. Ertesi gün cumaydı; zarif hanımların Göksu'da gezmeye çıkmayı hiç ihmal etmedikleri gün. Cenan'ın tanınması herhalde çok kolay olan eski yalısı Andre'nin yolu üzerindeydi. Elinden geldiği kadar yakınından geçti. Türk tarzına uygun, tamamen ahşap olan bu bir hayli eski, kahverengiye boyalı yalının pek görkemli bir havası vardı ama, nekadar hüzünlü, esrarlı bir havaydı bu! Kayıkhanesi hemen bütün Boğaz'a açılır gibiydi; tutsak dostlarının pencereleri de, aralıksız akıntılarla kabaran denize, bir hayli yukardan bakıyordu. Arkada, yüksek duvarlarla çevrili bahçeler uzanıyordu, bitişikteki düzlüğü

kaplayan ormana kadar.

Yalının hemen altında, eskiden beri olduğu gibi, yalının efendisinin kayıklarının barındığı kayıkhane vardı. Andre'nin yaklaştığı sırada, cici giysili kürekçilerin çektiği bir tekne de, kayıkhaneden çıkıyordu. Yoksa, küçük dostları da Göksu'ya mı gidiyorlardı? Öyleye benziyordu durum.

Belirtilen kafesli pencerelere bakarak yalının önünden geçti. Bu sırada yüzüklerle bezenmiş incecik parmaklar kafesin deliklerinden dışarı uzandı; bir de dantel bir mendilin ucu. Andre parmaklarını oynatışından, mendilin ucunu çocukça bir heyecanla sallayışından, Melek'i hemen tanıdı.

Istanbul'da, Küçüksu denen semte, yani küçük bir derenin ağaçlar, çayırlar arasında aktığı yere, baharda, her cuma gezmeye gidilir. Bir de Göksu deresi vardır. Bu daha küçük bir akarsudur. Tepelerden çıkan derenin suları Boğaz'a karışır. Yaz günleri burada sefa yapılır.

Bugün Andre'nin kürek çektirdiği yöne doğru ilerleyen, her iki kıyıdan gelen daha bir sürü başka kayık da vardı. Kiminde peçeli kadınlar, kiminde de kırmızı fesli beyler oturuyordu. Bu küçük yer, mazgalları, kuleleri hâlâ ayakta, göz kamaştırıcı bir Ortaçağ yapıtı olan Anadolu Hisarı'yla, padişah'a ait mermerden nefis bir kasrın arasındaydı. Her hafta sihirli güzellerin çoğu buraya akın ederdi.

Andre, sazlarla, eğreltiotlarıyla kaplı derenin iki kıyısı arasına girmeden önce, dostlarının da gerçekten gelip gelmediklerini anlamak için, bir kere daha ardına dönüp baktı. Birden çok gerisindeki bir kayıkta, kara çarşaflarının içinde üç kadın görür gibi oldu; bir de kürekçilerinin altın sırmalı mavi giysilerini.

Göksu'ya vardığında, dere iyice kalabalıktı. Her çeşit, her renkten kayıklarla doluydu. Çevresini de, sanki dereden gelip geçenleri daha rahat seyretsinler gibi aşırı derecede zarif, güzel çimlerin üzerinde oturanlar doldurmuştu. Sağda-solda, ağaçların gölgesinde, nargilelerini tüttüren, bağdaş kurup oturmuş beyler görülüyordu. İki kıyıda da, ağaçlarla, çalılarla kaplı, biraz vahşi görünüşlü tepeler, alabildiğine yeşil bayırlarıyla, bütün bu görüntüyü

çerçeveliyordu. Bu sevimli kıyılardaki doğal oturulacak yerleri dolduranların çoğunluğu kadınlardı. Üstelik, şehirdeki gibi kara çarşaflar değil, hep aynı renk uzun giysiler içindeydiler... pembeler, maviler, kahverengiler, kırmızılar. Doğrusu, kırdaki Türk kadınları kadar ahenkli bir görüntü hiçbir yerde görülemezdi. Hepsi de başlarını beyaz muslinden bir tülle örtmüştü.

Bu gezintinin en garip yönü, hiç kuşkusuz, böylesine durgun bir derede, böylesine yeşilliğe yakın, yeşilliklerle kuşatılmış bir yerde, peçlerinin aralığından çevrelerini süzen bir sürü güzel gözün oluşturduğu kalabalıktı. İnsan sık sık ilerlemek olanağı bile bulamıyor, kürekler birbirine çarpıyor, kürekçiler bağrışıyor, kayıklar sürtünerek geçiyor, gezmeye çıkanlar başkalarını süzmenin zevkine varmak için adeta yerlerinden kıpırdanmıyordu. Kayıklarını sazlar arasına çekip, görünmeyen yüzlerini yamaca çeviren, ellerinde tuttukları aynadan geçenleri dikkatle izleyen kadınlar bile vardı. Kalabalığın arasına karışıp, peçelerinin altında olanca katılıklarıyla, anlaşılmayan halleriyle dolaşan, altın sırmalı kürekçilerinin çırpınmalarına aldırmayanları da vardı. Beş-altı yüz metre kadar yol aldıktan sonra da, sevimli derenin sonunda insan kendisini üzerine doğru eğilen sık ağaç dallarının arasında buluyor, dipteki çakıl taşlarına değiyor, dönmek isteyince de, daracık kayık çok uzun olduğundan, büyük güçlüklerle dönebiliyor, bu sefer dere boyunca aşağı inmeye başlıyordu... tıpkı ağaçlıklı yolda bir aşağı-bir yukarı yürüyen biri gibi, yukarı varıp, yine geri dönmek üzere.

Andre, kayığı derenin kürek çekmeye uygun hale geldiği yeşil, küçük dere içinde döndükten sonra, şöyle düşündü: "Benden birkaç dakika sonra Göksu'ya gelmiş olan sevgili dostlarıma hiç kuşkusuz rastlayacağım." Bunun üzerine, çayırda küme küme oturan kadınlara, başları beyaz örtülü, bir çift kara, külrengi, ya da mavi gözleri görülen kadınlara artık hiç bakmadı; sadece, karşıdan gelenleri gözetlemeyi daha uygun buldu. Genellikle, çok güzel bir geçit töreniydi bu; hem de, daha eski günlerdeki kadar güzel olmadığı halde; çünkü bazı modern Türklerin rağbet ettiği gösterişli Amerikan teknelerini, Tatlısu Frenkleri'nin insana parmak ısırtan şapkala-

nını göstermek için kiraladıkları sandalların çirkinliğini görmemek için, başını çevirmek zorunda kalıyordu. Yine de kayıklar çoğunluktaydı; üstelik, bugün yelekleri altın sırmalı kürekçileriyle dikkati çekenler pek çoktu. Bunların içinde çarşafları aşağı-yukarı şeffaf, yarı uzanmış oturan hanımlarla, Yıldız'a gider gibi yaşmaklarını giymiş, alınlarını, gözlerini gölgede bırakmış birkaç şık hanım geçiyordu. Acaba zarif birer çiçekten farksız arkadaşları buraya ne diye yaşmakla değil de, yine kara çarşaflarla gelmişlerdi? Herhalde yüzünü göstermemekte inat eden Cenan yüzünden.

Derenin bir dönemecinde, en sonunda görünüverdiler. Onlardı: Mavi kadifeden bir halı üzerinde, üç narin gölge! Aslında bir kayık için üç kişi çoktur; ikisi arkadaki kadife sıranın üzerine, sultanlar gibi kurulup oturmuştu, herhalde en büyükleri; üçüncüsü, en küçükleri ise, onların ayakları dibine çömelmişti. İki kayık birbirine değecek kadar yakın geçtiler. Andre, önce, bukadar yakından, bugün gördüğü Melek'in güleç gözlerini tanıdı; hemen ardında daha iyi yerde oturanlara baktı. Birinin yarı şeffaf peçesi vardı; taptaze yüzü, olanca inceliğiyle, nefis düzgünlüğüyle hemen hemen belliydi ama, gözleri pek anlaşılmıyordu. Andre hiç kararsızlık etmedi: En sonunda biraz daha az saklanmaya razı olan Zeynep olmalıydı bu; yine yüzünü hiç göstermeyecek şekilde örtmüş olan da, Cenan!

Elbette, ne selâmlaştılar, ne de bir işaret yaptılar. Yalnız, en az kapanmış olanı, Melek, belli-belirsiz gülümsedi ama, bunu görebilmek için de, burnunun dibinde olmak gerekirdi.

İki kere daha rastlaştılar, sonra dönmek zamanı geldi. Güneş artık ancak tepeleri, ormanları aydınlatıyordu: Akşamla birlikte sulardan yükselen tatlı bir serinlik başlamıştı. Dereboyu yavaş yavaş boşalıyor, gelecek haftaya kadar sürecek ıssızlığa gömülüyordu. Kayıklar, güneş batmadan Boğaz'ın dört-bir köşesindeki sıkıcı haremlere kapanmaları gereken güzellerle birlikte, dağılıyorlardı. Andre, kendilerini izlediğini belli etmekten korktuğu için, dostlarının çok daha önce gitmelerini bekledi; sonra Anadolu yakasını izleyerek, o da döndü. Kürekçilerini dinlendirmek, ay aydınlığını seyretmek için, çok ağır kürek çekmelerini söylemişti.

V

CENAN'DAN ANDRE'YE

17 ağustos 1904

HİKAYEMİN devamını dinlemeyi gerçekten istiyor musunuz, Andre? Oysa size çok silik bir hikâye anlatmaya başlamıştım.

Yalnız, ölen bir sevgi, ne büyük acılar yaratır! Ah! hiç olmazsa birden ölüverseydi! Nerede! Tersine, direniyor, çırpınıyor. İşte asıl acı olan da, bu cançekişme.

Elimdeki küçük çanta düştüğü, küçük bir koku şişesi yerde kırıldığı için, Dürdane başını bana doğru çevirdi. Yalnız, hiç telâşlanmadı. Açık mavi gözleri iri iri açıldı, bir pars yırtıcılığıyla gülümsedi. İkimiz tek kelime bile etmeden birbirimizi süzüyorduk. Hamdi Bey hâlâ bir şey görmemişti. Dürdane'nin bir kolu kocamın boynundaydı, yavaşça onu da başını çevirmeye zorladı. İlgisiz bir sesle de: "Cenan!" dedi.

Hamdi Bey'in ne yaptığını görmedim; çünkü, gözüm görmesin diye dışarı kaçmıştım. İçgüdümle, kaynanamın yanına sığınmaya koştum. Kuran okuyordu. Önce, duasını yarıda bıraktığım için beni azarladı; sonra korkuyla yerinden kalktı, beni tek başıma bırakıp onların yanına gitti. Kimbilir kaç dakika sonra döndüğü zaman; "Hadi, yavrum, sen dairene dön." dedi bana, tatlı bir sükunetle. "Hadi git; artık orada değiller."

Yatak odama tek başıma kapanıp kapıları da kapattıktan sonra, bitkin düşünceye kadar ağladım. Sonra uyuyakalmışım. Ah! gün doğarken uyanış! Olanları anımsamak, yine düşünmeye başlamak, bir yol tutmak gerektiğini için için söylemek! İkisinden de nefret etmek istiyordum ama, içimde acıdan başka duygu yoktu, hınç yoktu; acı ile sevgi vardı.

Gün yeni aydınlanmıştı. Kapıya doğru yaklaşan ayak sesleri işittim, kaynanam içeri girdi. Gözlerinden, onun da ağladığını anladım.

— "Dürdane gitti." dedi. "Onu uzağa, akrabalarımızdan birinin

yanına gönderdim."

Sonra yanıma oturup, böyle şeylerin hayatta her gün olduğunu söyledi. Bir erkeğin gelip geçici heveslerinin rüzgâr kadar bile etkili olamayacağını anlattı. Odama dönüp süslenip püslenmemi, akşam saraydan döndüğü zaman, Hamdi Bey'i böyle karşılamamı istedi. Sözde oğlu da çok bedbahtmış, benim yatıştığımı öğrenmeden karşılaşmak istemiyormuş.

Öğleden sonra odama ipek gömlekler, danteller, yelpazeler, mücevherler getirdiler. Bunun üzerine, beni yalnız bırakmalarını istedim. Herşeyi vicdanımla baş başa açık açık gözden geçirmek niyetindeydim. Düşünün ki, bir gün önce hareme yepyeni bir duyguyla dolu olarak dönmüştüm; hareme Adalar'ın bütün baharını, kokularını, şarkılarını getirmiştim; havasında oluşturduğum öpüşleri, yeni bir aşkın uyanışının bütün ürpertilerini...

Akşam, Hamdi Bey sakin, biraz da soluk bir yüzle yanıma geldi. Ben de sakindim. Bana sadece gerçeği söylemesini istedim: Beni hâlâ seviyor muydu, yoksa sevmiyor muydu? Onu serbest bırakmak için, ben niçemin yanına dönecektim.

Gülümsedi, beni kollarının arasına aldı.

— "Nekadar çocuksun!" dedi. "Düşünsene, seni sevmekten vazgeçebilir miyim?"

Beni öpüşlere boğdu, okşayışlarıyla sarhoş etti.

Yine de, beni sevdiği halde ötekini de nasıl sevebildiğini sormayı denedim... Ah! Andre, işte o zaman öğrendim erkekleri; hiç olmazsa, bizim erkeklerimizi: Sevgisini itiraf edecek cesareti bile yoktu! Dürdane mi, onu seviyormuş ki. Yeşil gözleriyle, akşamları yılan gibi kıvırdığı vücuduyla, bir gönül eğlencesiymiş o. Üstelik, Dürdane erkeklerin başını döndürmek için birtakım oyunlar bildiğini ileri sürüyormuş; o da, bunu denemek istemiş. Hem, benim için ne ifade edermiş bu? Habersizce eve dönmeseymişim, nereden bilecekmişim?

Ah! bunları işitince, ruhumun içinde Dürdane'ye, kocama, onu bağışlamaya kalkan kendime karşı nasıl bir acıma, nefret doğdu bilseniz! Yalnız, herşeyi öğrendikten sonra daha az acı çekmeye

başlamıştım: Demek Hamdi Bey öteki kadında sadece yeşil gözleriyle kıvrak vücudunu sevmişti ha! Ben ise kendimin ondan güzel olduğunu düşünüyordum: Benim de gözlerim yeşildi; hem, onunkilerden çok daha az görülen koyu bir deniz yeşili. Hamdi Bey için güzellik, sevgi gerekliyse, bende ikisi de vardı.

Bunun üzerine, onu yeniden fethetmek çabaları başladı bende. Ah! pek de uzun sürmedi doğrusu. Dürdane'nin anısı erkeğimin belleğinde pek de ağır basmıyordu... Yalnız, ömrümde o günler kadar içler acısı bir dönem daha yaşamadım. Ruhumda yüce, saf ne varsa yıkılıyor, ateş karşısında solup düşen gül yaprakları gibi dökülüyordu sanki. Aklımda, kocamın hoşuna gitmekten, ötekine beslediği sevgiyi daha yüce bir sevgi uğruna unutturmaktan başka bir düşünce yoktu...

Yalnız, çok geçmeden, kendimi hor göre göre, uğrunda aşağılaştığım kişiye karşı korkunç bir hınç duymaya başladığımı dehşetle fark ettim! Çünkü tepeden tırnağa, sadece bir zevk bebeği haline gelmiştim. Her gün bir başka güzel olmaktan başka derdim yoktu. Gece tuvaletleri, dekolte giysiler, kokular, allıklar Paris'ten artık sandıklarla geliyordu. Batı'nın bütün yapmacıklarıyla, koketlikleriyle, bizim Doğulu şuhluhumuz tek uğraşımdı. Bir yanda unutup gittiğim kitaplarımın sessiz söylenişlerini duymamak için odama girmeye korkuyordum. O kitaplarda nekadar farklı düşünceler saklıydı!

Aşık Cenan, ne yaparsa yapsın, bir ruh sahibi olmayı deneyen eski Cenan için gözyaşı döküyordu hep. Hele belirli bir şekilde okşayışlarının yalan, öpüşlerimin yapmacık olduğunu, ruhumda sevgiden eser bile bulunmadığını anlayınca çektiğim işkenceyi size acaba nasıl anlatabilirim?

Gelgelelim, Hamdi Bey de şimdi korku verici bir ateşlilikle seviyordu beni. Kollarından kurtulmak için acaba ne yapmalıydım? Bu utancı daha fazla uzatmamak için hangi yolu seçmeliydim?

Ölümden başka çıkar yol göremedim en sonunda. Ölümün yanı-başımda, hazır, şimdi oturduğum şu tuvalet masamın üzerindeki koku şişeleri gibi elimin altında olmasını istedim.

Emine Hanımefendi'nin yanına girip de, gitmek üzere çarşaflarını giyen iki kadınla karşılaştığım sabah, işte bu haldeydim. Kadınlardan biri Dürdane, öbürü de onu yanına gönderdikleri uzak akraba idi: Dürdane her zamanki gibi yine gülümsüyordu ama, bu sefer yüzünde bir zafer ifadesi vardı. İki yaşlı hanımefendi ise pek perişandılar. Ben son derece sakindim.

Birden, Dürdane'nin giysisinin biraz bol olduğu, belinin kalınlaştığı, hareketlerinin ağırlaştığı gözüme çarptı. Ağır ağır çarşafını geçirmeyi tamamladı, peçesini indirdi, beni selâmlayıp çıktı.

— "Ne yapmaya gelmiş bu buraya?" diye sormakla yetindim gider gitmez.

Emine hanımefendi beni ellerimden tutup yanına oturttu, bir süre kararsız kaldı, sonra birden yüzündeki kırışıklıklardan aşağı sicim gibi gözyaşları indi.

Dürdane hamileymiş, kocamın şimdi onu da nikâhına alması gerekiyormuş. Ailelerinden hiçbir kadın, evlenmeden çocuk dünyaya getiremezmiş; üstelik, Hamdi Bey'in doğacak çocuğunun zaten bu evde olmak hakkıymış.

Kadın bunları bana ağlayarak söylüyordu. Beni kollarının arasına almıştı. Ben de nekadar da sakin dinliyordum sözlerini! Mahvolduğumu sandığım sırada, benim için bir kurtuluştu bu. Durumu çok iyi anladığımı, Hamdi Bey'in dilediğini yapmakta serbest olduğunu, kimseye bir hınç beslemeden, hemen boşanmaya razı olduğumu söyledim.

Kaynanam: "Boşanmak mı?" diye daha da çok ağlayarak haykırdı. "Boşanmak ha! Boşanmak istiyorsun demek? Ama, oğlum sana tapıyor! Üstelik, biz bu evde hepimiz seni seviyoruz! Gözümüzün bebeği sensin!"

Zavallı kadıncağız! O evden ayrılırken en çok, gerçekten onun için üzüldüm... Beni tutmak için, zamanında bu tür olayları sineye çeken kadınları anlattı bana. Kendisi de Paşa'nın sevgisini başka kadınlarla paylaşmak zorunda kalmamış mıymış. Güzelliği solmaya başlar başlamaz, haremde bir, iki, üç genç kadın boy göstermemiş miymiş? Onlara, "kardeşlerim" diyormuş, hiçbiri hanımefendiye

karşı saygısını eksik etmemiş. Paşa da, ne zaman bir derdi, açılacak bir sırrı olsa, hep ona koşarmış. Hasta olduğu zamanlar da öyle. Sanki o, bunlara üzülmüş müymüş? Pek az. Yalnız, bir seferinde büyük acı çektiğini çok iyi hatırlıyormuş: Son ortağı olan Zahide, doğumdan sonra, bebeğini ona emanet edip öldüğü zaman! Evet, Hamdi Bey'in en küçük kardeşi Ferit onun öz oğlu değilmiş, zavallı Zahide'nin oğluymuş. Ben bunu ilk defa öğreniyordum...

Dürdane ertesi gün hareme gelecekti. Biz bu haldeyken, kadının benim için artık ne önemi olabilirdi? Zaten Hamdi Bey de onu sevmiyor, yalnız beni istiyordu. Fakat bu benim için bulunmaz bir bahane, her ne pahasına olursa olsun, kaçırılmayacak bir fırsattı. Herşeyi kısa kesmek, kavgasız, gürültü-patırtısız, daha da çok, kararının karşısında çılgına dönecek olan Hamdi Bey'in korkusundan, önce yarı yarıya razı olmuş gibi davrandım. Bu gözüyaşlı ananın karşısında diz çöküp, kendisinden sadece Kasımpaşa'daki konağımıza gidip, genç kızlık odamda iki ay kalmak için müsaade istedim; koparttım da bunu. İki ay sonra dönecektim sözde.

O akşam daha Hamdi Bey Yıldız'dan dönmeden, ben evden ayrıldım.

İşte siz de bu sırada İstanbul'a geliyordunuz, Andre. Aradan iki ay geçince, kocam beni geri aldırmak istedi: Kendisine beni hiçbir zaman sağ olarak göremeyeceğini, gümüş zehir tüpünü yanımda taşıdığımı bildirdim. Padişah Efendimiz beni serbest bırakan iradeyi imzalayana kadar, aramızda amansız bir savaş geçti.

Yine de ilk haftalar bir hayli acı çektiğimi size itiraf etsem mi acaba? Umduğumun tersine, bu adamın hayali, hem çok beğendiğim, hem çok nefret ettiğim öpüşleri, bir süre daha peşimi bırakmayacaktı.

Bugün, artık hepsi geçti. Beni bir odalık haline getirmeye kalkışmasını bağışladım bile. İçimde artık ne bir istek, ne de hınç uyandırıyor; bitti herşey. Yalnız, yakışıklı bir delikanlı beni kollarının arasına aldı diye gerçek aşka rastladığımı sandığım için hâlâ utanıyorum, okadar. Özsaygımı yeniden kazandım. Ruhuma kavuştum, eski atılganlığımı elde ettim.

Şimdi bana cevap verin, Andre; beni anlıyor musunuz; yoksa, öbürleri gibi siz de beni mümkün olmayanın peşinde koşan zavallı bir dengesiz mi sayıyorsunuz, bileyim.

Cenan.

VI

ANDRE, Cenan'a yazdığı cevapta, Hamdi Bey'in bütün erkeklere, gerek Batılı, gerekse Türkiyeli erkeklere benzediğini, olağanüstü, seçkin kişinin ise, o olduğunu belirtti. Sonra da hiçbir şeyin zaman kadar çabuk gelip geçmediğine dikkat etmesini rica etti...Hoş, bu da yeni bir söz değildi elbette. İşte Istanbul'la ikinci gelişinin iki yılı da gelip geçivermişti, bir daha da yaşayamayacaktı o günleri. Öyleyse, ikisi de er-geç yok olacak düşüncelerini birbirlerine aktarmak için fırsatı kaçırmamalıydılar; çünkü bütün yaratıkların düşünceleri er-geç ölümün derinliklerinde yok olmaya mahkumdu.

Sonra, gelecek perşembe günü, Istanbul yakasında; Sultanselim'de, o ıssız çıkmazdaki eski evde buluşmak için de söz istedi.

O gün Andre buharlı bir vapurla Boğaz'dan indi. Şehri birden Arabistan'a benzetti; öylesine sıcak, ıssızdı. Amansız ağustos güneşinin altında camiler bembeyaz görünüyordu. Böyle bir şehirde kışın alabildiğine sürdüğünü, uzun zaman yerlerin karla kaplı kaldığını düşünmek mümkün müydü? Halkın çoğunluğu Boğaz'a, Adalar'a göç ettiği için, sokaklar daha da tenhaydı. Sıcak havada Doğu'ya özgü kokular daha da artmıştı.

Buluşma saatini beklerken, Fatih'e kadar uzandı, caminin önündeki ağaçların gölgesinde, o eski yerine oturdu. Onu epey zamandır burada görmeyen imamlar, kendisini içtenlikle karşıladılar; sonra yine hayallerine daldılar. Kahveci de, bu tanıdık kişiye nargilesini koşturdu. Onun baharda ahbaplık ettiği Tekir'i de getirip yanına bıraktı. Kedi okşanmak için hemen başını dizlerine dayayıp uzandı. Karşıda, caminin duvarları beyaz beyaz parıldıyor, gözleri

kamaştırıyordu. Çocuklar ileride çeşmeden kovalarına su doldurup eski kaldırımları suluyorlardı. Hava öylesine sıcaktı ki dallara asılı kafesleri içindeki ispinozlar, karatavuklar pinekliyor, ötmüyorlardı. Ağaçların sararan yaprakları tek-tük dökülmeye başlamıştı. Bu bile, güzelim yazın sonuna yaklaştığını kanıtlıyordu.

Saat ikide, tam öğle sıcağında Sultanselim'e vardığında, çıkmazsokak, uğultusuyla, ıssızlığıyla, gözüne daha korkunç göründü. Bakır tokmaklı kapının ardında, nöbetteki Melek'i gördü, "Hele şükür! gelebildiniz." der gibilerden dostça gülümsediğini fark etti. Peçesini indirmişti; yüzü, yaslı bir Avrupalı kadının tülü ardından nekadar görünürse, okadar belirliydi. Yukarıya çıkınca Zeynep'in de öyle giyinmiş olduğunu gördü. İlk önce, kahverengi gözlerindeki parıltıları sezdi, bakışlarındaki tatlı, ciddi genç kız ifadesiyle karşı karşıya geldi. Tahmin ettiği gibi, Cenan ise, yüzü hiç görünmeyen, narin bir kara hayalet gibiydi yine.

Andre örtüsünün rengi solmuş gösterişsiz divana oturur oturmaz, Cenan alaycı bir ifadeyle sordu:

— "E, dostunuz Jean Renaud nasıllar acaba?"

Andre: "Teşekkür ederim, çok iyi." diye cevap verdi. "Adını biliyor muydunuz?"

— "Haremlerde herşey bilinir. Örneğin, dün akşam Bayan Saint-Enogat'larda yemekte olduğunuzu, pembeler giymiş birinin yanında oturduğunuzu bile söyleyebilirim size; daha sonra ikinizin bahçede bir sıraya baş başa iliştiğinizi, sizin ikram ettiğiniz sigaralardan birini kabul ettiğini, ay aydınlığında sigaralarınızı tellendirdiğinizi de söyleyebilirim... daha başka şeyler de. Siz ne yaparsanız, başınıza ne gelirse, biz hepsini biliriz... Peki, Bay Jean Renaud'nun hâlâ çok iyi olduğunu söylüyorsunuz, değil mi?

— "Evet, elbette, dedim ya..."

— "Melek, öyleyse boşuna yoruldun: Olmuyor."

Andre, böylece arkadaşı ölsün diye Melek'in birkaç günden beri durmadan dualar edip büyü yaptığını öğrendi. Biraz çocukça ama, bir yanı da ciddi olan bir tutumdu bu; çünkü Melek, Jean Renaud'nun Andre'yi dostlarından ayırmak amacıyla düşmanca

davranışlar içinde bulunduğu gibi bir hayale kapılmıştı.

Cenan gülerek: "İşte," dedi, Doğulu kadınları tanımak istediniz, görüyorsunuz, biz böyleyiz. Üzerlerindeki cilâyı biraz kazıyınca birer küçük barbar çıkıyor altlarından!"

— "Herneyse; ama, bu konuda iyice yanılmışsınız. Tam tersine, zavallı Jean Renaud durmadan sizi hayal ediyor! Hem o olmasaydı, biz de tanışamazdık ki. Paşabahçe'deki ilk buluşmamıza, o rüzgârlı havada beni o sürükledi. Ben gelmek bile istememiştim."

Melek birden: "İyi kalpli Jean Renaud!" diye bağırdı. "Dinleyin, öyleyse bu cuma onu da Göksu'ya getirin, o güzel kayığınızla. Ben ona geçerken gülümseyeceğim."

Hüzün dolu, yarı aydınlık odada, dışarıdaki parlak yaz güneşinin bile zor hayal edildiği bu yerde, Cenan geçen seferkinden de suskundu; bir heykel gibi, kıpırdamadan duruyordu. Yazdığı uzun mektuplar yüzünden üzerine bir sıkılganlık geldiği belliydi. Onu bu halde görmek, Andre'yi sinirlendiriyor, biraz kırıcı yapıyordu.

Bugün de Cenan'ın niyeti konuyu kitap üzerine çekmekti:

— "Eseriniz roman olacak, değil mi?"

— "Başka nasıl yapabilirim ki? Yalnız, bu romanı bile hayal edemiyorum daha."

— "Size düşüncemi açıklamama izin verir misiniz? Evet, roman... içinde biraz siz de bulunacaksınız."

— "A! yo, bu olmaz işte."

— "Müsaadenizle açıklıyayım. Kendi ağzınızdan anlatmanız şart değil, bunu istemediğinizi biliyorum. Ama, ülkemizde bir süre kalan, Doğu hayranı bir Avrupalı pekâlâ olabilir; sizin gözlerinizle görüp, ruhunuzla hissedebilir."

— "Kimse beni tanıyamaz, emin olun!"

— "Ne fark eder sizin için? İzin verirseniz devam edeyim... Kahramanımız binbir tehlikeyi göze alıp gizlice Türkiyeli kardeşlerimizden biriyle buluşur, sevişirler..."

— "Sonra?"

— "Sonra da, eh işte, kahramanımız kaçınılmaz sonuç uyarınca, bir gün çekip gider, okadar."

— "Doğrusu, eserim için bu olay büyük bir yenilik."

— "Özür dilerim, yenilik olarak şu olabilir: İkisi arasındaki sevgi saftır, sonuna kadar da itiraf edilmeden kalır..."

— "Ah!...Peki, kahramanımız gittikten sonra, o ne olur?"

— "O mu?... Şey, ama... Ne olsun istiyorsunuz yani? Kız da, ölür!"

Ölür! Cenan bunu öylesine bir inançla söylemişti ki, Andre böğrüne bir bıçak saplanmış gibi oldu, şaşırdı; susmak zorunda kaldı.

Bu sefer Zeynep konuşmaya başladı:

— "Düşündüğün adı da söylesen ona, Cenan. Bizim nekadar hoşumuza gitti: Öldüren Mavi! Ne o, pek hoşunuza gitmedi galiba, ha?"

Andre: "Yo, doğru, hoş roman adı." dedi. "Yalnız, belki biraz şey... Nasıl söylesem acaba?... Biraz fazla romantik..."

Cenan: "Haydi canım!" diye karşılık verdi. "Çekinmeden, 1830 modası desenize şuna... Rokoko tarzı. Peki, geçelim..."

Melek de: "Pek cicili-bicili bir ad." diye ekledi.

Andre ancak o zaman anladı: Cenan, bir süredir onun basit edebi fikirleriyle alay ediyor, onlara karşı çıkıyor, bu nedenle de onu üzüyordu; oysa bunları çok hoş bir içgüdüyle buluyordu; kötü bir niyeti yoktu. Birden, gözüne çok daha saf, genç görünüverdi. Oysa, ilk bakışta, okuduklarının pek etkisinde kalmış biri olduğunu sanmıştı! Birazcık da olsa onu hafife aldığı için pişmandı. Hemen tutumunu değiştirdi, son derece tatlı, hatta şefkatli bir sesle konuştu:

— "Hayır, benim sevgili, küçük, görünmez dostum, hiç de rokoko tarzı değil; saçma da değil bulduğunuz ad. Tahmin ettiklerinizin, söyleyeceklerinizin hiç biri değil. Yalnız, isterseniz buna ölümü katmayalım, olur mu? Bir kere değişiklik olur. Kitaplarımda okadar çok insan öldürdüm ki; düşünsenize, beni Mavi Sakal sanacaklar! Hayır, bu kitapta ölüme yer yok; tersine, gençlik, hayat işlenecek... Bu kayıtla, romanı sizin hoşunuza giden biçimde yazmayı deneyeceğim. Birlikte de çalışacağız; tıpkı iyi anlaşan iki ortak

yazar gibi, dostça, değil mi?"

O güne kadar olduğundan çok daha dostça ayrıldılar.

VII

CENAN'DAN ANDRE'YE

16 eylül 1904

BAHÇEDEKİ çiçeklerin arasındaydım. Kendimi yalnızlığım içinde pek tek başına, bitkin hissediyordum. Gece, fırtına çıkmış, gül ağaçlarını hep kopartmıştı. Güller yerlerde sürünüyordu. Taptaze yapraklarına basarken, düşlerin üzerinde yürür gibi oldum.

Karacaemir'den geldiğimden beri, bütün çocukluğumun, genç kızlığımın yazlarını arkadaşlarınız Melek'le, Zeynep'le birlikte Boğaz'daki bu bahçede geçirdim. Hayatımızın bu döneminde mutsuz olduğumuzu söyleyecek değilim. Çevremizde herşey güler yüzlüydü. Çevremizde herşey, geçen zamanın huzuruyla, geleceğin güvenliğiyle yetinilen olumsuz bir mutluluğu esinlendiriyordu bize. Kalplerin kan ağladığını hiç görmemiştik. Derslerimizle küçük zevklerimiz arasında ağır ağır, tatlı tatlı akıp geçen günlerimiz, her zaman sıcak geçen yazlarımızla, bizi uyuşturuyor, yarı uykulu hale getiriyordu. Bizim de bir gün şikâyetçi olabileceğimizi hiç aklımıza getirmemiştik. Yabancı öğretmenlerimiz, ülkelerinde çok acılar çekmişlerdi. Aramızda kendilerini çok mutlu hissediyorlardı; bu sükunet onlar için fırtınadan sonra sığındıkları bir liman gibiydi. Onlara belirsiz düşlerimizi, kesinlikten yoksun isteklerimizi açtığımız, Avrupalı kadınlar gibi yaşamak, yolculuk etmek, yeni yerler görmekten dem vurduğumuz zaman, bize çevremizdeki huzuru, tatlılığı övmeye başlıyorlardı. Müslüman kadınların huzurlu, sakin hayatları... bütün çocukluğumuz boyunca bundan başka bir şey dinlememiştik. Dolayısıyla, dışarıdan hiçbir şey bizi acı çekmeye hazırlamamıştı. Acı bizden doğdu. Kuşku, dıymak bilmeyen istek içimizden koptu. Benim dramım da, gerçekte, evlendiğim gün,

duvağımın telleri daha başımdayken başladı...

Ah! o yolda, o rüzgârlı havada ilk karşılaşmamızı hatırlıyor musunuz Andre? Bizim için böyle sevilen bir dost olacağınızı o gün hiç düşünmüş müydünüz acaba? Sizin şu genç Türk kadınlarına şimdiden bağlandığınızı hissediyorum; artık esrarlı bir yönleri kalmadığı halde bile. Son görüşmemizden, sesinizin, bakışlarınızın değiştiği, beni yaralamaktan korktuğunuzu anladığım andan beri ruhumda pek tatlı bir şeyler oldu. Gerçekten iyi kalpli bir insan olduğunuzu, benimle dost olarak kalmaya devam ederken, sırdaşım olmayı da kabul edeceğinizi anladım. Söylediklerimi anlayabilmeniz benim için nekadar iyi bir şey oldu. Kimselerin şimdiye dek duymadığı kadar ağır şeyler; kaderimi şaşırtan şeyler... Siz ki bir erkeksiniz, biliyorsunuz da, belki siz bana açıklayabilirsiniz...

Portreniz yanımda, yazı masamın hemen üzerinde, berrak bakışlarıyla bana bakıyor. Sizin çok uzakta olmadığınızı, karşı yakada olduğunuzu biliyorum. Bizi sadece Boğaz'ın bir köşesi ayırıyor. Öyleyken, yine de aramızda alabildiğine geniş uzaklıklar, sarp uçurumlar, birbirimizi bir daha görmeyecekmişiz gibi sürekli bir kararsızlık var. Buna rağmen, ülkemizden ayrıldıktan sonra, kafanızda belirsiz bir hayalet olarak kalmak istemem; yine de bir gerçek, yoksul, hüzünlü, küçücük bir gerçek olarak kalmak isterim.

Biraz önce üzerinde yürüdüğüm güller bana neyi hatırlatıyordu, biliyor musunuz? Aynı bahçenin ağaçlıklı yollarında, bundan iki yıldan da fazla bir zaman önce, yaprakların yine böyle dökülüşünü. Yalnız, o zaman bunu yapan bir yaz fırtınası değil, sonbahardı. Ekim yaprakları sararmıştı; hava soğuktu; ertesi gün de şehre, Kasımpaşa'ya inecektik. Herşey sandıklara yerleştirilmişti, yalı darmadağınıktı. Vedalaşmak, son kalan çiçekleri toplamak için bahçeye inmiştik. Hırçın bir yel esiyordu ağaçların dalları arasında. Büyü, fal gibi işlerden çok iyi anlayan halayıklarımızdan İrfane Hatun, o günün kaderimizi okumak için çok uygun olduğunu ileri sürdü. Hemen kahveleri pişirip getirdi. Kahve falımıza bakacaktı. Fincanlarımızı bahçenin kuytu bir köşesinde, tepenin gözden sakladığı yerinde yudumladık; Halayığı ayaklarımızın dibinde, dökülen

yaprakların üzerine bağdaş kurup oturmuş, kuşkulu haliyle görür gibiyim hâlâ. Zeynep'le Melek'in fincanlarında neşeden, hediyeden başka bir şey bulamadı: Okadar gençtiler ki daha! Benim falımı okurken, başını salladı: "O! sana aşk var, yavrum. Gelgelelim, aşk kalleştir. Uzun bir süre Boğaz'a gelemeyeceksin; geldiğin zaman da mutluluğunu yitirmiş olacaksın. Ah! zavallı, zavallı yavrucuğum benim! Senin alın yazında aşktan, ölümden başka hiç bir şey yazılı değil ki!" dedi. Gerçekten de Boğaziçi' ne ancak bu yıl, acılı evliliğim sona erdikten sonra dönebildim. Yalnız, yitirdiğim mutluluğum bir bu muydu acaba? Çünkü ben daha mutluluğu tadmadım ki... Hayır, değil mi? Ne var ki halayığın falında söylediği son kehanet beni bugünkü kadar hiç etkilememişti: "Senin kaderinde aşktan, ölümden başka bir şey yazılı değil ki!"

Cenan.

VIII

O güzel yaz sonunda sık sık bir araya geldiler. Göksu deresinde, haftada hiç olmazsa bir defa, kayıkları birbirlerine sürtünürcesine yakından gelip geçti. Her seferinde küçükhanımlar yerlerinden bile kıpırdanmıyorlardı. İnce peçelerinin ardından Zeynep'le Melek'in yüzleri biraz fark ediliyor, onlar birazcık gülümsemek cüretini gösteriyorlardı. Istanbul yakasında dadılarının evinde sık sık görüştüler. Orada Boğaz'dakinden, Kasımpaşa'daki konaklarındakinden çok daha serbesttiler. Şehre inmek için binbir bahane uyduruyorlar, yolda halayıkları atlatıyorlardı. Her yeni buluşmaları, bir sürü cüretkârlık, hile gerektiriyordu; her seferinde de herşey mahvolacak, masum bir serüven bir dram haline dönüşüverecekmiş gibi oluyordu ama, adeta mucize kabilinden, her seferinde de yakalarını sıyırıyorlardı. Başarı kendilerine olan güvenlerini artırıyor, daha gözüpek girişimlere kalkışıyorlardı. "Bunu Istanbul'da herkese anlatın isterseniz," diyerek

eğleniyorlardı aralarında, "nasıl olsa hiç kimse inanmaz!"

Istanbul yakasındaki küçük evde, eski dostlar gibi oturup sohbet ederlerken, artık Zeynep'le Melek peçelerini kaldırıyor, yüzlerini olduğu gibi gösteriyorlardı. Yalnız saçları kara çarşafın altında saklı kalıyordu. Bu halleriyle birer küçük, genç, zarif rahibeye benziyorlardı. Yalnız, Cenan gerekeni yapmaktan vaz geçmiyordu; ilk günkü gibi sımsıkı kapattığı yüzünün bir tek çizgisini bile görmek olanağı yoktu. Andre de bu konuda bir şey söylemeye cesaret edemiyor, alacağı kesin cevabın gözlerini görmek olasılığını büsbütün ortadan kaldıracağını düşünüyordu.

Kimi gün anlaşıyorlar, Andre, Boğaz'a özgü durgun, değişken gecelerde, hava alık, sakinken, birdenbire çıkan serin rüzgârın insanı ürperttiği gecelerde, çalgı dinlemeye gitmek cesaretini gösteriyordu. Yazın hemen her gün esen poyraz, Boğaz'ın sularını beyaz beyaz köpürtüyordu; akşam olunca, sanki kapılar rüzgâra karşı birden kapatılmış gibi, hava durulüveriyordu. Güneşin batışıyla birlikte, dallar en hafif bir yelle bile sallanmıyor, her şey hareketsizleşip toparlanmaya başlıyordu. Denizin yüzeyi ayna gibi durgunlaşıyor, yıldızların, ayın, yalıların, sarayların binbir ışığını yansıtmaya hazırlanıyordu. Avrupa'yla Asya'nın karşılıklı birbirini seyreden en uç iki kıyısında, akşam karanlığıyla birlikte ortalığa Doğu'ya özgü bir ezginiik yayılıyor, çevredeki sisle birlikte, uzaklardaki yakınlardaki her şey bu örtünün altında son derece ahenkli biçimde yüceleşiyor, tepeler, korular, Avrupa yakasındakilerden çok daha sessiz, sakin Anadolu yakası koyları tam bir sükunete eriyordu.

Andre'nin oturduğu Tarabya ile arkadaşlarının yalısı arasında hemen hemen yarım saatlik bir yol vardı. İlk seferinde kayığıyla gitmişti. Geceleri kayıkla dolaşmak, adeta su hizasında yol almak, durgun suların aynaya benzeyen soluk mavi, gümüşi yüzeyinde kaymak, gerçekten, çok hoş oluyordu. Rumeli yakasından uzaklaştıkça, orası da esrarlı, sessiz havasına bürünüyordu. Boğaz'da o sayısız ışıklar, suların derinliklerine iner gibiydi. Kır kahvelerinden gelen Doğu müziği nağmeleriyle şarkıcıların

garip şarkıları peşinizden sizi izliyor, denizin sesiyle karışıp daha da güzelleşiyordu. Tarabya'daki o çirkin orkestraların müziği bile, gecenin büyüsü içinde, uzaklaştıkça tatlılaşıyor, insanın hoşuna gittiği bile oluyordu. İşte karşıda, üzerine doğru gittiğiniz Anadolu kıyısı, tembel tembel uzanmış, yatıyordu; küme küme sık yeşillikleriyle, ağaçlıklı tepeleriyle, birtakım kara kitleler meydana getiriyor, ters düşen yansılarının üzerinde, alabildiğine büyük görünüyorlardı; ışıklarına gelince, çok daha solgun, seyrekti, kafesli pencerelerin ardından dışarı sızıyordu, kafeslerin ardında, görülmesi yasak kadınların varlığı seziliyordu.

Andre bu sefer kayığıyla arkadaşlarının penceresi altında durmaya cesaret edemedi, sadece gelip geçti. Cepkenlerinin işlemeleri ay aydınlığında parıldayan kürekçileri kıyıda pusuda bekleyen Arap haremağalarından birinin şüphesini çekebilirdi. Kürekçileri Türktü, sadık insanlardı ama, Avrupalı efendileriyle bu haremdeki kadınlardan biri arasında bir ilişki sezinleyecek olurlarsa, tepeleri atabilirdi.

Başka akşamlar, yüzlercesinin Boğaz'ı doldurduğu balıkçı kayıklarıyla gece vakti denize açıldı. Bu sayede, uzun bir süre, ağ atıyormuş gibi yaparak, yalının önünde kalabildi. Piyanoda Melek, ya da Cenan eşlik ederken şarkı söyleyen Zeynep'i dinledi. Onun sıcak, genç sesini hemen tanıyordu. Gerçekten, güzel doğal bir sesi vardı; özellikle pes notalarda.

Eylülün ortasına doğru, şimdiye kadar görülmemiş bir şeyi göze aldılar: Hep birlikte fundalık bir tepeyi aşıp, ormanda bir gezintiye çıktılar. Kazasız-belâsız becerdiler bunu da. Beykoz'da, Anadolu yakasının tam Tarabya'nın karşısına düşen yerindeydi bu orman. Andre zaten güneş batarken sık sık buraya gelirdi. Daha sonra en sevdikleri, en az çekindikleri buluşma yerleri olacak olan Beykoz'un sevimliliğini nasıl anlatmalı! Modernlik özentisiyle hareketlenen Tarabya'dan sonra, Beykoz oranın tam zıddıydı: Ulu ağaçlarının sessiz gölgelikleri, geçmişin hâlâ yansıyan huzuru. Beyaz, eski mermerden küçük iskeleden sonra, insan kendisini doğrudan doğruya cennet gibi bir çayırın orta yerinde

buluveriyordu. Dörtyüz yıllık çınarların bizim iklimlerimizle hiçbir ilgisi yokmuş gibiydi. Dümdüz çayır, alabildiğine kesiksizdi. Sonbaharda, bizim en bakımlı bahçelerimizdekilerden çok daha ince bir çimle örtülüyordu. Sanki düşünmek, hüznüyle baş başa kalmak isteyenler için yaratılmıştı. Bunun için de ancak yeteri kadar genişti: Topu topu yarım fersah; insanın hapsedildiği hissine kapılmadan, yanındakilerle rahatça samimi olabileceği büyüklükte. Çevresini korularla kaplı ıssız tepeler kuşatıyordu. İnsan, hareketliliğiyle zihinleri dağıtacak Boğaz'ın hemen burnunun dibinde olduğundan bir an bile şüphe etmiyor, tepeler Boğaz'ı gözden saklıyordu. İnsan burada herşeyden arınıyor, hiçbir gürültü işitmiyor, ancak akşama doğru, çevredeki dağlardan keçilerini toplayıp inen çobanların kaval seslerini duyabiliyor. Görkemli çınarlar, dev yılanlar gibi toprağa kol salmış kökleriyle, çayırın girişinde adeta kutsal bir orman meydana getiriyorlar. Daha ileride ağaçlar seyrekleşiyor, derken ağaçlıklı bir yolun iki kenarındaki gibi diziliyorlar. Akşamları beyaz yaşmaklı Müslüman kadınlarının çayırda ağır ağır dolaşmaları için gerekli alanı bırakarak, saf duruyorlar sanki. Bir de kaplumbağaları bol bir dere var vadide; üzerinden tahta köprüler geçiyor; derenin kıyısındaki ağaçların gölgesinde, yazları kahve ocakları açılıyor, erkekler burada oturup nargilelerini tokurdatırken, özellikle cumaları, nice düşlerin kurulduğu çayırda dolaşan hanımları seyrediyorlar. Kadınlar üçerli, dörderli, bazen de on kişilik kümeler halinde yürüyorlar, sağa-sola dağılmış olarak, biraz da düzensizce; çünkü çayır çok geniş bir halı gibi geliyor onlara. Hepsinin giysileri aynı biçimde, aynı renkte; genellikle pembe, mavi Şam ipeklisinden, sırmalı; pliler halinde eteklerinden aşağı dökülüyor. Hepsinin başı beyaz muslinle örtülü. Kendine özgü bu yerde, bu giysiler, yürüyüşlerindeki bu çekici huzur, akşam saatleri yaklaşırken, Champs-Elysees'de dolaşan çoktanrıcılığın mutlu Gölgeler'ini düşündürüyor insana.

Andre de bu çayırın gediklilerindendi. Tarabya'da oturmaya başladığından beri, hemen her gün buraya geliyordu.

Andre, kararlaştırılan saatte, yine gözcülükle görevli, bu göre-

vini pek seven arkadaşı Jean Renaud ile birlikte, çınarların gölgesine varmıştı. Müslüman yardımcılarını böyle durumlarda yanına alamayacağı için, onları Rumeli yakasında bırakmış, yalnız çantasında hep bir fes taşıyan sadık Fransız uşağını yanına almıştı. Yeni dostlar edindiğinden beri, bugüne kadar tehlikeleri azaltan, bu ise, nerede olursa olsun, arabada, kayıkta, ıssız bir sokağın ortasında şapkasını çıkarıp fes giymeye iyice alışmıştı.

Üçünün de arabayla geldiklerini, inip yere bastıklarını gördü. Sonra masum bir gezintiye çıkan insanlar gibi, sonbahar çiğdemleriyle yer yer morarmaya başlayan çayırda ilerlediler. Zeynep'le Melek, sayfiye yerlerinde göz yumulan, gözlerini gösteren ince yeldirmeler giymişler, beyaz tül peçe takmışlardı; yalnız Cenan kendisini göstermemeye yine kesinlikle kararlıydı, şehirli kadınların kara çarşafını çıkartmamıştı.

Aralarında önceden kararlaştırdıkları tepeye doğru tırmanan keçiyoluna girdiklerinde, Andre yanlarına sokulup Jean Renaud'yu tanıştırdı. Ölmesini diledikleri için, parmaklarının ucuna dokunarak özür dilemek istemişlerdi genç adamdan. Sonra onu öncü olarak ileri saldılar. O nefis akşam saatinde, kestane, meşe ağaçlarının arasından, neşeyle yukarılara tırmandılar. Çevrelerinde seyrek otlar vardı. Çok geçmeden fundalıkların arasına daldılar, bütün bodur ağaç ormanı pembeleşiverdi. Uzaklıklar da yavaş yavaş önlerinde belirlenmeye başladı. Boğaz'ın Anadolu yakası göz alabildiğine ormanlıktı: Vahşi görünüşlü yeşiliyle ağaçlıklar, bağırlarında hâlâ yaşayan eşkiyasıyla, ayılarıyla, göz alabildiğine uzanıyordu. Sonra, ayaklarının dibinde sonsuzluğa uzanıyormuş gibi, birden Karadeniz beliriverdi. Yakın komşusu olduğu halde, Karadeniz'in Marmara'dan çok daha soluk bir mavisi, daha bir kuzey denizi görünüşü vardı. Yalnız, bugün alabildiğine sakin görünüyordu. Yazın şu son güzel günlerinde de, düşünceli bir hali vardı. Rusya'dan esen yaman kış yeliyle azgınlaşıp kuduracağı günler üzerinde kafa yorar gibiydi.

Gezintilerinin amacı, kuzey rüzgârlarının aralıksız hırçınlaştırdığı şu fırtınalar denizine bakan düzlüğün üzerinde, yarı yüz-üstü

bırakılmış eski bir tahta camiydi. Burada, yıkık-dökük bir evin önünde, ak saçlı bir ihtiyarcığın işlettiği küçük bir kahve vardı. Kapının önüne oturup, altlarında uzanan alabildiğine soluk engin denizi seyrettiler. Çevrelerindeki birkaç ağaç da, seyrek dallarıyla, enginden esen amansız yellere artık direnemeyerek, hep aynı yöne eğilmişti. Hava serin, çok da temizdi.

Ne kitaptan, ne de belirli bir şeyden söz ettiler. Bugün yalnız Zeynep ciddiyetini koruyabiliyordu; Cenan'la Melek kaçamak gezintinin sarhoşluğuna iyice kapılmışlar, ayaklarının dibinden denize kadar uzanan uçurumlardan, dağlardan oluşan görüntüyü hayranlıkla seyrediyorlardı. Burada Andre ile yalnız kalabilmek için, iki Haremağasıyla bir sürü Arap halayığı yollarda ekmek zorunda kalmışlardı. Dillerini tutmaları için de onları satın alıyorlardı. Bugüne kadar hep başarıya ulaşan cüretleri, aslında, kendilerini hiç sıkmıyordu. İhtiyar kahveci mavi fincanlar içinde kahvelerini pişirip getirdi. Andre Karadeniz'in hüzün verici manzarası karşısında haremiyle gezmeye çıkmış gerçek bir bey gibi görüyordu kendini.

Ne var ki hava gerçekten çok serindi; hele aşağıdaki vadinin sıcağından sonra, daha da ısırıyordu insanı. Zeynep saklamaya çalışıyordu, ama, kesik kesik öksürmeye başlamıştı. O güzelim sesinde, nekadar hafif olursa olsun, yine de o uğursuz çatlaklık fark ediliyordu. Andre, öbür ikisinin kuşkuyla birbirlerini süzdüklerini görünce, kızda oldukça eski bir kaygı nedeni bulunduğunu anladı. Narin göğsünün üzerindeki giysisinin önünü kapatmayı denediler ama, hasta —ya da hastalığın tehdit ettiği genç kız— omuzlarını silkti:

— "Bırakın!" dedi sakin bir ilgisizlikle. "Hey Allah! ne fark eder yani?"

Zeynep, Andre'nin üçü arasında, biraz olsun anlayabildiğini sandığı tek kişiydi: Sözcüğün her iki anlamıyla bir "kırgın kadın", hayatta umudunu yitirmiş, hiçbir şeye can atmayan, hiçbir şey beklemeyen, öyleyken yine de hiç değişmez bir tatlılıkla kadere boyun eğen biri; bıkkınlıkla şefkatten yoğrulmuş bir yaratık; tıpkı nefis yüzünün çizgileri; umutsuzca gülümseyen gözleri gibi bir

ruh. Melek, tersine, bütün iyi yürekli hallerine rağmen, aşırı garip-likleri olan, tepkileri şiddetli biriydi; çocuksuydu; alay etmeyi iyi beceriyordu; bir de her şeye gülmeyi. Cenan'a gelince, üçünün en güzeliydi; kara çarşafının altında alabildiğine esrarlıydı, bütün edebiyat türlerinden, daha karmaşık bunalımlıydı. Üstelik, bir de zıtlıklarla doluydu: Hem boyun eğiyordu, hem de kibirliydi; zaman zaman insanı şaşırtacak sırlar vermekten çekinmiyordu ama, hemen ardından yine fildişi kulesine kapanıp insandan daha çok uzaklaşıyordu.

Andre: "Bu kızın ne benden ne istediğini, ne de niçin kendisine bukadar bağlandığımı anlıyabiliyorum," diye düşünüyordu. "Sanki ikimiz arasında kimbilir hangi geçmişin ortak anıları yeniden canlanır gibi oluyor... Ancak gözlerini görebildiğim gün sırrını çözebileceğim... Korkarım hiçbir zaman göstermeyecek gözlerini bana."

Kızların halayıklarını, haremağalarını toplamaları, hava kara-madan evlerine dönebilmeleri için, erkenden Beykoz'a inmeleri gerekiyordu. Çok geçmeden, yine ormandaki keçiyoluna daldılar. Andre'den herbiri için tepeyi pembe bir renge dönüştüren çalılardan birer demet yapmasını istediler. Akşam katı yürekli büyükleriyle, yaşlı amcalarıyla birlikte yemek yerken, bunları takıp çocukça meydan okumak istiyorlardı.

Çayıra varınca, Andre, ne olur, ne olmaz diye, ayrıldı; ama, onları gözden kaybetmedi, uzaktan peşlerini izledi. Akşam güneşinin altın sarısıyla ışıldadığı yerde ogün pek kalabalık yoktu; yalnız, uzakta, küme küme oturmuş beyaz peçeli birkaç kadın görülüyordu. Üç cüretli genç kadın, ahenkli, ağır adımlarla yürüyorlardı; beyaza yakın ipek çarşaflarının içindeki Zeynep'le Melek, umacı gibi karalar giyen Cenan'ı ortalarına almışlardı; etekleri nefis çimlerin, kır çiçeklerinin üzerinde sürünerek gidiyordu. Bu halleriyle huzur vadisinde ilerleyen, cennetin üç gölgesine benziyorlardı. Ortada, kara çarşaflı olanı, hiç kuşkusuz dünya sevgisinden yeni kurtulup daha avuntu bulamamış bir gölgeydi...

Onlar vadinin öbür ucundaki ormanda, dev çınarların altına va-

rınca Andre, üçünü de gözden kaybetti. Güneş tepelerin ardında batıyor, bu cennetten uzaklaşıyordu. Gökyüzü güzel yaz gecelerinin yeşil duruluğunu alıyordu. Birbirini kovalayan bulut kümecikleriyse, portakal sarısı alevlere benziyordu. Sağda-solda saatlerdir oturan öbür gölgeler de, artık evlerine dönmek üzere, kır çiçekleriyle bezenmiş çayırdan doğrulup ayağa kalkıyorlardı; ama, son derece ağır hareketlerle, tam gölgelere yakışır biçimde. Uzaklardan keçilerini ağıllara götüren çobanların çok eski çağlardan kalma kavallarının sesi geliyordu. Bütün çevre, yıldızlı bir gecede, dev ormanların eteğinde, alabildiğine ıssız kalmaya hazırlanıyordu.

Andre Lhery birden gümüş bir örtü gibi karşısına çıkıveren Boğaz'a doğru istemeye istemeye yürüdü. Kıyıdaki çınarların suda yansıyan gölgeleri şimdiden kararmıştı. Kürekçilerine, hiç acele etmemelerini söyledi: Tarabya'ya, Rumeli yakasına dönmek için en ufak bir telâş yoktu içinde. Burada büyük oteller elektrik ışıklarını yakmaya başlamışlardı bile. Sözde modern bir geceyi şenlendirmek için, sirk orkestraları da çalıyordu.

IX

ANDRE'NİN ERTESİ GÜN ALDIĞI MEKTUPLAR

18 eylül 1904

Aziz dostumuz, acaba geliştirmeniz gereken, bütün kitabın en çok "harem" havası taşıyacak sayfaları için elinizde izleyeceğiniz bir tema var mı? Hayatımız boyunca sadece kadınlarla konuşmak zorunda kalışımızın, ancak kadınlarla samimiyet kurabilmemizin, hep kendi aramızda oluşumuzun yarattığı o boşluk duygusu. Arkadaşlarımız mı?... Hey Allahım, onlar da bizim kadar zayıf, usanmış. Haremlerimizde zayıflık, daha doğrusu zayıflıklar bir araya gelir, toplanır, ruha acı verir, bu yüzden daha çok acı çektirir, bir güç ararlar. Oh! Yani bu zavallı yaratıkların, bu unutulmuş, aşağılanan kişilerin konuşabilecekleri, bir takım küçük, genellikle çekingen,

masum kavramlarını değiş-tokuş edebilecekleri biri! Bir erkek dosta, güvenilir, erkeksi, dayanabileceğimiz, düşeceğimiz zaman bizi tutup kaldırabilecek bir kola öylesine muhtacız ki! Ne bir baba, ne bir koca, ne de bir erkek kardeş; hayır, diyorum size, bir dost; kendimizden çok üstün olduğunu bileceğimiz, hem sert, hem iyi kalpli, hem müşfik, hem de ciddi birine, bizi koruyucu kanatlarının altına alacak bir sevgiyle sevecek biri... Sizin dünyanızda böyle erkekler bulunuyor, değil mi?

Zeynep.

Bir hiç olan varlıklar! Bunun dehşetini hissedebiliyor musunuz? Şimdi kanatlanan, tutsak tutulan zavallı ruhlar; her türlü eylemi yasaklanmış, hiçbir şey yapamayan, iyilik bile edemeyen, ama kaynayan yürekler. Gerçekleşmesi olanaksız hayallerle yıpranıp için için tükenen kalpler. Siz gelmeseydiniz, dostlarınızın ne sıkıcı günler geçireceklerini hiç düşündünüz mü? Yaşlı amcaların, ağızlarını açmadıkları halde sessiz duruşlarıyla bütün hareketlerinizi eleştiren yaşlı kadınların yüksek himayelerinde geçen, birbirinin eşi günler.

Size de anlattığım gibi, evliliğimdeki dram yüzünden içimde aşka karşı bir hınç kaldı; hiç olmazsa bizim anladığımız anlamdaki aşka karşı. Aşka, aşkın verdiği neşenin şüpheciliğine, kitaplarıma karşı silinmesi güç bir burukluk. Bununla birlikte, Batı dünyasında bu işlerin başka türlü olduğunu aşağı-yukarı biliyordum; yani, beni böyle hayal kırıklığına uğratan aşkın. Bunun üzerine hepsini edebiyat eserlerinde, tarihte tutkuyla incelemeye başladım. Tahmin ettiğim gibi de, aşkın çılgınlıklar esinlendiren bir şey olduğunu, ama büyük şeyler yaptırdığını da gördüm. Bu dünyada nekadar kötü şey varsa, ondandı, ama, iyi, yüce her şey de ondan geliyordu... Latin kadınının da bu nedenle nasıl serpildiğini kavradıkça, hüznüm daha da buruklaştı. Ah! ülkelerinizde uğrunda yüzyıllardır savaşılan, her şeyi düşünülen, acılar çekilen o yaratık nekadar mutluydu; çünkü serbestçe sevebiliyor, seçebiliyordu; kendini avutmak için de, buna layık olunması koşulunu koşabiliyordu. Ah! hayatta sizin

için nekadar seçkin bir yeri vardı. O çok eski saltanatı, nasıl tartışmasız kabul ediliyordu!

Bizde ise, Müslüman kadınları arasında, herşey hâlâ uykudaydı. Var oluşumuzun, değerimizin bilinci bile yeni yeni belirlenmeye başlamıştı. Çevremizde başlayan evrime karşı bilerek göz yumuluyor, pek yukarlardan bakılıyordu!

Bu erkeklere, babalarımız, kocalarımız, kardeşlerimiz olan, bazen gerçekten iyi kalpli, şefkatli olan bu insanlara karşı kör olduklarını haykıracak bir tek ses bile yükselmiyordu! Bütün dünya için Türk kadını sadece güzelliği için satın alınan bir köle, ya da şişman, akça-pakça, durmadan sigara tellendiren, sürekli bir keyif içinde yaşayan bir yaratık olarak mı kalacaktı?...

Birden, siz geldiniz. Sonrasını biliyorsunuz. Üçümüz de sadık birer sektereniz gibi, emrinizdeyiz; biz üçümüz, biz yetmezsek daha nice kardeşimiz. İşte biz gözlerimizi gözlerinize, kalbimizi kalbinize, ruhumuzu tümüyle sizin hizmetinize sunuyoruz...

Belki şehre inme zamanı gelmeden Boğaz'da bir-iki defa daha buluşabiliriz. Bu kıyı boyunda bize bahane bulmak için yardıma hazır, güvenilir pek çok arkadaşımız var.

Yalnız, korkuyorum... Arkadaşlığınızdan değil: Sizin de dediğiniz gibi, dostluğunuz her türlü şüphenin üzerindedir... Acıdan korkuyorum... İleride, siz gittikten sonra.

Elveda, Andre, dostumuz... dostum. Mutluluğunuz hiç eksik olmasın!

Cenan.

Cenan herhalde size anlatmamıştır. Geçen gece Saint-Enogat' larda sigaralarınızı içen kadın —adını anmamak için hadi Madam De Durmont diyelim— bugün öğleden sonra sözde Cenan'la Grieg' den düetler okumak için bize gelmişti. Sizden okadar çok, öyle de büyük bir heyecanla söz etti ki, aramızda bulunan genç bir Rus arkadaşımız inanamadı. Kendisinin bir şeylerden kuşkulanmış olması, bize bir tuzak kurması ihtimali karşısında büyük korkuya kapıldık. Bunun üzerine, gülmemek için dudaklarımızı ısırarak sizi iyice

çekiştirdik. O da bunu yuttu, sizi dehşetle savundu. Başka bir deyimle, bu hanımın ziyareti size karşı beslediğimiz duygular hakkında bir çeşit karşılaştırma, sorgu-sual halini aldı. Nekadar mutlu bir fanisiniz siz!

Tekrar buluşup görüşmek için bir sürü nefis tasarılar kuruyor, hayal ediyoruz. Uşağınız, çok sadık olduğunu söylediğiniz hizmetkârınız, araba kullanmayı becerebilir mi? Ona da bir fes giydirirseniz, kapalı bir arabayla, atları o yönetmek şartıyla, bir gezintiye çıkabiliriz. Yalnız, bunu gelecek sefer, karşılaştığımız zaman, yüz yüze görüşüp kararlaştırmalıyız.

Arkadaşlarınız size pek çok güzel, hoş şeyler gönderiyorlar.

Melek.

Yarın hiç olmazsa Göksu sefasını kaçırmayın. Biz de orada bulunmaya çalışacağız. Geçen sefer olduğu gibi, kayığınızla yine Anadolu yakasından, bizim yalının önünden geçin. Kafesin deliklerinden birinden bir beyaz mendilin ucunu sallandırırsak, biz de geleceğiz demektir. Mavi mendil ucu görürseniz, felâket! Dostlarınız kapatıldı demektir!

M...

Mevsimin sonuna kadar, Göksu'da sessiz, saklı buluşmalarını böylece devam ettirebildiler. Havanın güzel olduğu her cuma —bir de bu zarif dere boyunda yine toplanılan çarşamba günleri— Andre' nin kayığı üç arkadaşının kayığıyla defalarca karşılaştı. Ama ne var ki, pusudaki yüzlerce çift kadın gözü çevreyi kolaçan ederken, en ufak bir baş işareti yapmaya bile cesaret edemediler. Durum uygun olursa, Zeynep'le Melek kara peçelerinin ardından gülümsemeye cesaret ediyorlardı. Cenan'a gelince, o üç kat peçesine sadık kalmaya devam ediyordu.; maskeden farksız bu peçenin ardından da, hiçbir şey görünmüyordu. Kadınların geçtiği öbür kayıklardakiler buna biraz şaşıyorlardı ama, kimsenin aklına kötü bir şey gelmiyordu. Onu kürekçilerinin yeleklerinden tanıyan kadınlar ise, hasetle şöyle diyorlardı: "Şu Tevfik Paşa'nın kızı küçük Cenan da, hep gö-

ze batmak ister zaten."

X

CENAN'DAN ANDRE'YE

28 eylül 1904

GÖKSU'DA, o kalabalık arasında bir dost olduğunu bilmek ne kadar heyecan verici bir şey! Bizim için sonuna kadar yabancı olarak kalacak. Bize bilinmeyen meraklı hayvancıklar gözüyle bakan yabancılar arasında, belki de bizi arayan bir çift göz bulunduğunu bileceğiz... bizi; öteki peçelileri değil. Belki de bir adamın bize karşı sevgiyle dolu bir ilgi beslediğini bileceğiz. Kayıklarımız karşılaştığı zaman, beni kalın peçemin ardında hiç göremiyordunuz ama, ben yine oradaydım; görünmediğim için mutluydum, bana dikilen gözlerinize bakarak gülümsüyordum.

Acaba geçen gün yukarılarda, Karadeniz'in karşısında, hemen hemen hiç konuşmadan geçen görüşmemiz sırasında çok iyi, sade davrandığınız, tam istediğim bir dost olduğunuz için mi? Ya da mektuplarınızın özünde bir parça gerçek, duygulu sevgi belirtileri sezdiğimden mi? Bilmiyorum; ama, artık uzaklarda biriymişsiniz gibi gelmiyorsunuz bana. Ah! Andre, bizim gibi uzun bir süre baskı altında kalmış ruhlarda, hayranlıktan, şefkatten oluşan ideal bir duygunun ne demek olduğunu bir bilseniz!...

Cenan.

Mevsim sonunda, tehlikelerle dolu buluşmaları için sık sık mektuplaşıyorlardı. Kızlar; sadık bir haremağası sayesinde, mektuplarını çok daha kolaylıkla ulaştırabiliyorlardı: Adam ya kayıkla Tarabya'ya geliyordu, ya da akşamları kendisini Beykoz'da buluyordu. Andre'ye gelince, ancak Istanbul'daki postrestandan yararlanabiliyordu, ya da kıskanç pencerelerinin önünden kayığıyla geçip, gizli bir işaret vermek zorundaydı. Denetimin çok daha sıkı olduğu İstanbul'a inmeden önce, Boğaz'daki son günlerden yararlan-

mak gerekti. Özellikle hüzünlü akşam saatlerinde sonbaharın koşar adım yaklaştığı seziliyordu. Rusya'dan doğru esen rüzgârla birlikte, kuzeyden kapkara bulutlar sökün ediyordu. Bazen de sağnak halinde yağan soğuk yağmurlar türlü hilelerle hazırlanan buluşma tasarılarını suya düşürüyordu.

Beykoz çayırının yanında kimselerin pek bilmediği ıssız, sığ bir çukurda; nilüferle bezenmiş bir bataklığın çevresinde, küçük bir orman keşfetmişlerdi. Sert yamaçları, aşılması zor yeşillikleriyle hüzünlü, güvenilir bir yerdi burası. Ormanın tek giriş yerinde Jean Renaud nöbet tutuyor, gerektiğinde tehlikeyi ıslıkla haber veriyordu. Bu yeşil, durgun suyun kıyısında, dev gibi sazlar eğreltiotları arasında, yaprakları dökülmeye başlayan ağaçların gölgesinde, iki defa buluşmuşlardı. Buradaki bitki örtüsü Fransa'dakinden hiç farklı değildi, dev eğreltiotları bizim bataklıkların Osmonde'una çok benziyordu; yalnız, belki sadece çok daha nemli ve sıcak geçen yazlar yüzünden, buradakiler daha gelişmişti. Üç küçük hayalet bu balta girmemiş ormanın ortasında uzun etekleri, incecik topuklu ayakkabıları yüzünden biraz zorlukla ilerleyebiliyorlar, uygun bir yer bulunca, birkaç dakikalık bir sohbet, ya da sadece susup oturmak üzere Andre'nin çevresinde halka oluyorlardı. Tepelerinden gelip geçen kara ekim ayı bulutlarını, sağanak boşandı-boşanacak korkusu içinde, kuşkuyla seyrettikleri de oluyordu. Zeynep'le Melek zaman zaman peçelerini kaldırıp dostlarının gözlerinin içine bakarak gülümsüyorlardı. Bu gülümseyişlerinde açıklık, güven okunuyordu. Ama, Cenan, asla!

Andre, yabancı ülkelere yaptığı sayısız geziler dolayısıyla uzun zamandır bizim iklimlerimizin bitkileriyle pek haşır-neşir olamamıştı ama, şimdi şu sazlar, şu eğreltiotları, karayosunları, güzelim Osmonde tipi otlar kendisini yanıltacak kadar ülkesinin bataklıklarını andırıyor, çocukluğunda buralara kaçıp, hiç görmediği ormanların saatlerce hayalini kurduğunu anımsıyordu. Şu Asya bataklığıyla ülkesininki okadar birbirine benziyordu ki hayata gözlerini açışının ilk döneminde olduğunu sanıyordu... Ne var ki üç Doğu perisi, varlıklarıyla, garip, çekici bir aykırılık oluşturuyorlardı...

Derken 7 ekim cuma günü de geldi çattı. Göksu'yun son Cumasıydı bu; çünkü sefaretler gelecek hafta Istanbul'a iniyorlardı. Üç küçük Türk kadını da, aynı şeye hazırlanıyordu. Aslında, Boğaz'daki bütün yalılar altı ay sürecek rüzgâr, yağmur, kar dönemi için, kapılarını, pencerelerini kapama telâşı içindeydiler.

Andre ile arkadaşları o gün Göksu'da görüşmek için ellerinden geleni yapmak üzere karşılıklı söz vermişlerdi. Çünkü ne olacağı bile belirsiz gelecek yaza kadar herşey bitmiş olacaktı.

Hava bozuktu, Andre kayığıyla buluşma yerine giderken, içinden şöyle diyordu: "Bu rüzgârdan sonra herhalde denize çıkmalarına izin vermezler." Yalının pencereleri önünden geçerken, Melek'in kafesin bir deliğinden çıkartıp salladığı beyaz mendilinin ucunu gördü. Aralarında kararlaştırdıkları üzere, bu "Devam edin. İzin koparttık. Peşinizden geliyoruz." demekti.

O gün ne derede, ne de dökülen yaprakların oluşturduğu kümeler arasında biten sonbahar çiğdemlerinin kapladığı çayırlarda kalabalık vardı. Avrupalılar ise parmakla gösterilecek kadar azdı; sadece Türkler vardı, çoğunlukla da, kadınlar. Yazlıkta taktıkları beyaz peçelerinin ardında görülen gözlerinde ise, hiç kuşkusuz yaklaşan kış yüzünden, anlatılamaz bir hüzün okunuyordu. Çünkü kışın haremler alabildiğine ciddiydi, hareme kapanmak hemen hiç aralıksız sürüp gidiyordu. Kayıkları iki-üç defa karşılaştı. Bugün Melek'in şehirli kadınlara özgü kara peçesinin altında bile, hüzün okunuyordu; mevsimlerin sonunda, sonu yaklaşan herşeyde hissedilen o evrensel hüzün.

Dönüş saati gelince, Göksu'dan çıkışta Boğaz kendilerine acı bir güzelliğin görüntülerini hazırlamıştı. Önlerinde geçtikleri Anadolu Hisarı batan güneşin ışınlarıyla kızıla bürünmüştü, mazgallarından sanki alevler fışkırıyordu. Buna karşılık, Rumeli kıyısındaki Rumeli Hisarı, tepelere doğru basamak basamak yükselen heybetli görünüşüyle, kapkaranlık bir görüntü içindeydi. Şimdiden soğuk soğuk esen rüzgâr suyun yüzeyini beyaz dalgacıklarla kabartıyordu. Hepsinin üzerinde de, gökyüzü bir tufan habercisi görünümündeydi; soluk bir zemin üzerinde son derece hareketli, parçalanmış bakır,

ya da tunç rengi bulutlar.

Bereket, küçükhanımların sımsıkı muhafaza altındaki eski, mermer rıhtımlı yalılarına varmaları için pek uzun yolları yoktu. Rüzgâra karşı bütün Boğaz'ı arşınlamak zorunda olan Andre ise, Tarabya'ya ancak gece vakti dönebildi. Üstelik, kürekçileri ter içinde, su içinde kalmış, yaldız işlemeli kadife yelekleri perişan olmuştu. Mevsim sonunda Göksu'daki âlemlerden dönüşte bu tür beklenmedik durumlara sık sık rastlanır. Poyrazın ilk saldırısına bu dönemde tanık olur insanlar, kısalan günlerle birlikte yürekleri de daralır.

Andre ısınmaları için kürekçilerini de eve alırken, birden içeriden bir çalgı sesi işitti. Tıpkı Beykoz'da, güneşin batacağına yakın çobanların sürülerini toplamak için çaldıkları havaya benzeyen bir melodiydi bu; kalın notalı, tekdüze, hızlı bir tarantelladan, bir fügden daha canlı, insanı ağlatacak kadar da hüzünlü bir hava. Türk hizmetkârlarından biriydi bunu çalan; çaldığı vahşi, şikâyetçi havayla birden bir virtüoz düzeyine yükselivermişti sanki.

Andre: "Nerede öğrendin bunu?" diye sordu.

— "Memleketimde, Eskişehir'de. Çocukluğumda babamın keçilerini dağlarda toplarken öğrendim."

Böyle bir gecede, nedensiz anlatılamaz bir sıkıntıyı tamamlamak için bir bu hava eksikti!

Kavalın sesi uzun bir süre Andre'ye pek çok şeyi bir arada hatırlatmaya yaradı. Akşamları sık sık çaldırttı aynı melodiyi: Göksu'dan son defa geri gelişi; çalkantılı bir denizde üç küçük, kara hayaletin, akşam vakti asık yüzlü haremlerine kapanmak üzere tepelerin, ormanların eteğinden dönüşleri; sonbaharın ilk rüzgârları; mor çiğdemlerle, sararmış yapraklarla dolu Anadolu kıyısındaki çayırlar; Boğaz'da mevsimin sonu, yazın can çekişmesi...

XI

ANDRE Beyoğlu'na döneli iki hafta olmuştu, üç arkadaşını an-

cak bir defa Istanbul'da, Sultanselim'deki eski evde görebilmişti. Arkadaşları bu sefer yanlarında son derece kalın bir peçeye bürünmüş, bu yüzden sesi bile boğuk çıkan zarif bir yabancı daha getirmişlerdi. Ertesi günü de ondan şu mektubu aldı:

Ben geçen günkü küçük hayal-kadınım, Bay Lhery; sizinle konuşmayı bilemedim; yalnız, bizlere vaadettiğiniz kitabınıza yararlı olur diye, size bir Türk kadınının kışın bir gününü nasıl geçirdiğini anlatacağım. Tam da zamanı, çünkü neredeyse kasım gelip çatacak; soğuklar, karanlık, daha bir sürü sıkıntı, iç kararması kabus gibi üzerimize çökecek... Bir Türk kadınının bir kış günü. Başlıyorum...

Sabah geç, hem de epey geç kalkmak. Ağır ağır, tembelce yapılan tuvalet. Boyuna biçim verilmesi gereken uzun, ağır saçlar. Sonra bir gümüş aynada kendini güzel, genç, çekici bulmak, bundan dolayı üzüntü duymak.

Ardından, salonlarda herşeyin yolunda olup olmadığını anlamak için sessiz bir denetleme; sevilen eşyanın, anıların, resimlerin gözden geçirilmesi, bunların büyük bir zaman alışı; derken, genellikle tek başına yenen öğle yemeği, çevresinde eksik olmayan Çerkez, Arap halayıklar; sofradaki gümüş takımlara dokununca donan parmak uçları. daha da çok üşüyen bir ruh; halayıklarla konuşmak, cevabını dinlemeye bile gerek olmayan sorular sormak.

Peki ya şimdi, akşama kadar nasıl geçecek vakit? Herhalde birkaç kadınlı haremler bugünkülerden daha az hüzünlüydü. Hiç olmazsa eşler aralarında vakit geçirebilirdi...Ne yapmalı öyleyse? Suluboya mı? (Biz hepimiz usta birer suluboya ressamıyız, Bay Lhery; bilseniz ne çok perde, paravan, yelpaze resimledik!) Yoksa, piyano, ya da lavta mı çalmalı? İş mi işlemeli? Bizim o eski sim işlemelerimizden birini alıp, tek başına ellerinin, incecik, bembeyaz, yüzükleri pırıl pırıl ellerinin nasıl koştuğuyla mı ilgilenmeli?... Aslında, istenen, yeni bir şeydir, umutsuzca beklenen, parlak, insanı tir-tir titretecek, gürültüler kopartacak, yine de asla gelmeyecek olan bir şey... Ayrıca onbeş gündür dışarıya adımını bile atmadığı için, ça-

mura, karasoğuğa rağmen gezmek de ister insan; ne var ki tek başına sokağa çıkmak yasaktır. Mazeret olarak hiçbir şey bulamazsınız: Hiçbir şey! Yer dar gelir, hava az gelir. Evinizin bahçesi bile olsa, yine de soluk alamaz gibi olursunuz, çünkü öylesine yüksektir duvarları.

Kapı çalınıyor! Ah! bir felâket haberi gelse, sadece bir misafir bile ne iyi olur!

Bir misafir! Gelen misafir olmalı ki merdivenlerde halayıkların koşuşmaları duyuluyor. Hemen ayağa kalkılıyor; çabuk, saçlara çeki-düzen verebilmek için bir ayna. Kim gelmiş olabilir acaba? Ah! yeni evlenen genç, zarif bir arkadaş. Giriyor içeri. Kolları uzatıp kucaklaşma faslı, mat yanaklara kondurulan pembe dudaklar.

— "Zamansız gelmedim ya, şekerim? Ne yapıyorsun?"

— "Hiç, canım sıkılıyor, oturuyordum."

— "Peki, ben de seni gezmeye gitmek için almaya geldim. Neresi olursa olsun."

Biraz sonra, kapalı bir araba küçükhanımları alıp uzaklaşıyor. Arabanın yanındaki yerde, bir haremağası: Dilaver; yakanızı kurtarma olanağı olmayan, onsuz dışarı adım atamayacağınız Dilaver. Zamanınızı nasıl, nerede geçirdiğiniz hakkında rapor düzenleyecek kişi.

İki genç hanım konuşuyorlar aralarında:

— "Söyle bakalım, Ali Bey'i seviyor musun?"

— "Evet."diye cevap veriyor yeni evli küçükhanım. "Yalnız, ille de birini sevmem gerektiği için seviyorum onu; aslında, sevgiye muhtacım ben. Bu da, o sevgiyi beklerken, idare ediyor. İleride daha iyisini bulursam..."

— "Eh, bana sorarsan, ben kocamı sevmiyorum, hem de hiç; zorla sevmek, hayır, ben öyle kolay boyun eğenlerden değilimdir..."

Arabaları, şahane iki atın çektiği arabaları, hızla yol alıyor. Arabadan inmelerine izin yok, çünkü yakışık almaz. Geçişlerini seyreden özgür dilenci kadınlara adeta imrenerek bakıyorlar.

Şimdi de Kapalıçarşı'nın önüne vardılar. Herkes kestane-kebap alıyor.

— "Benim çok karnım acıktı." diyor biri. "Para var mı yanında?"

— "Hayır."

— "Dilaver'de vardır."

— "Dilaver, bize kestane alsana."

Neyin içine koyacaklar kestaneleri? Mis gibi kokan dantel mendillerini uzatıyorlar; kestaneler mendillerin içinde garip bir güneş yanığı kokusuyla geliyor. Sıradan halk gibi oturup gizlice kestane yemeleri o günün en büyük olayı oluyor! Hem de, yine kapalı arabanın içinde, peçelerinin ardında.

Dönüşte, ayrılacakları sırada, yeniden sarılıp öpüşüyorlar, Türk kadınları arasındaki o bilinen sözleri ediyorlar:

— "Haydi, boş hayaller kurup da boşuna pişman olma sonra. Davran biraz!"

İkisi de gülümsüyorlar buna, çünkü okadar eski bir öğüt ki bu!

Misafir hanım da gitti. Akşam oldu. Erkenden şamdanlar yakılıyor, çünkü haremlerde, pencerelerdeki tahta kafesler yüzünden çok daha erken gece oluyor. Dün sizin gördüğünüz yeni hayalet Bay Lhery, artık tek başınadır. Derken, bey geliyor, merdivenlerdeki kılıç şakırtılarından anlıyorsunuz geldiğini. Sahnedeki zavallı küçük kadın ruhunun daha çok üşüdüğünü hissediyor. Alışkanlıkla, aynalardan birine bir göz atıyor. Aynada gördüğü, gerçekten, güzel bir kadın. Şöyle geçiriyor aklından: "Bütün bu güzelliğe o sahip ha? Yazık!"

Küçükbey divanlardan birine kabaca uzanıp başlıyor bir hikâye anlatmaya:

— "Biliyor musun, cicim, bugün sarayda..."

Evet, onu ilgilendiren tek şey saray, arkadaşları, tüfekler, yeni silahlar; başka hiçbir şey yok dünyasında.

Küçükhanım dinlemiyor bile; içinden ağlamak geliyor. Bu sefer kendisini "sakat" diye nitelendiriyorlar. Odasına çekilmek için izin istiyor, biraz sonra da, başı yastıklarının altında, hıçkıra hıçkıra ağlıyor... Avrupalı kadınlar bu sırada Beyoğlu'nda balolara, tiyatroya gidip, parlak ışıklar altında güzelliklerini gözler önüne se-

rerken, sevilirlerken...

***

XII

BOĞAZ'DAN döndüklerinden beri ikinci defa, Andre ile üç hayalet arkadaşı, eski Istanbul'un göbeğindeki eski evde, yine bir aradaydılar.

Melek: "Bilmiyorsunuz," diyordu, "gelecek sefer başka bir yerde buluşacağız, değişiklik olsun diye. Fatih'te oturan bir arkadaşımız bizi sizin pek sevdiğiniz o semtte buluşturmayı önerdi bize. Evi tam Türk tarzı döşenmiştir, evin efendisi de yok. Müthiş bir buluş doğrusu; sakin, emin bir yer. Zaten sizin için orada şaşırtacak bir şey hazırlıyorum; buradan daha lüks bir haremde; üstelik, en az bunun kadar da Doğu işi. Göreceksiniz!"

Andre onu dinlemiyordu bile; çünkü bu sefer Cenan'ın gözlerini tanıyabilmek için mesafeleri bir hamlede aşmaya kararlıydı, bu serüvene iyice kaptırmıştı kendisini. Ancak davranışı kötü olursa, reddedilirse, Cenan'ın inatçı kişiliğiyle iyice içine kapanacağını, herşeyin kesinlikle biteceğini de çok iyi sezinliyordu. Genç kadının yüzünden hiç eksik olmayan bu peçe, onda tutku halini alan bir huzursuzluk, gittikçe artan bir acı olmaya başlamıştı... hele ona bağlandıkça. Ah! bir bilseydi şu peçenin altında ne olduğunu! Şu tanrısal sesin sahibinin yüzünü bir an için bile görse, belleğine kazımaya yeterdi!... Hem ne diye kardeşleri yüzlerini saklamıyordu da, o saklamakta inat ediyordu? Ne fark vardı ki aralarında? Acaba yüce, saf ruhu hangi itiraf edemediği bir duyguya boyun eğiyordu?... Bazen aklından bir açıklaması geçiyordu bunun; ama, hemen uzaklaştırıyordu; saçma bulduğu kibrini okşadığı için uzaklaştırıyordu: "Hayır," diyordu içinden, "bu kadın olsa olsa benim kızım olabilir; sağduyuya uygun değil bu."

İşte şimdi yanı başında oturuyordu. Bir balo maskesi gibi sarkan peçeyi, istese, elini uzatıp kaldırabilirdi pek âlâ! Sanki bu çok

istediği, basit hareket ne diye böylesine olanaksız, bir suç kadar iğrenç görünüyordu gözüne?...

Vakit geçiyordu, biraz sonra yanlarından sayrılması gerekecekti. Kasım güneşi damların ardından yavaşça çekiliyordu... karşı duvardaki hep o aynı ışın, yansıması hareme bir parça aydınlık getiren ışın.

— "Beni dinleyin, küçük dostum." dedi birden. "Her ne pahasına olursa olsun gözlerinizi görmem gerekiyor. Yapamayacağım, inanın devam edemeyeceğim böyle... Bir kere, eşitlik yok aramızda çünkü siz iki mi, üç mü, kat katsa, o peçenin ardından benim gözlerimi hep görebiliyorsunuz. Yalnız gözlerinizi göreyim, isterseniz. Şu can sıkıcı çarşaf yerine, siz de yaşmak giyip gelin? istediğiniz kadar ciddi bir yaşmak olsun, yalnız göz bebeklerinizi göstersin, razıyım. Bir de bakışların anlamını belirleyen kaşlarınızı göreyim... Yüzün geri kalan bölümünü, kabul ediyorum, saklayın benden, sonsuza kadar saklayın; ama, gözlerinizi, hayır... Görüyorsunuz, sizden istiyorum bunu, yalvarıyorum bunun için... Niçin yapıyorsunuz bunu, neden? Kardeşleriniz yapmıyorlar... Sizin yönünüzden güvensizlik demektir bu; iyi bir şey de sayılmaz..."

Cenan bir an şaşkın, sessiz kalakaldı, Andre o sırada adeta şakaklarının atışını duydu.

Genç kadın, en sonunda, ciddi bir kararlılıkla: "Buyrun," dedi. "İşte bakın, Andre, bakın güvensizlik mi!"

Peçesini kaldırıp geriye attı, bütün yüzünü açıp bakışlarını dosdoğru onun gözlerinin içine dikti. Koyu deniz mavisi, tapılacak kadar genç gözlerini.

İlk defa olarak mektup dışında ona adıyla seslenmeye cesaret etmişti. Karan, hareketi de öylesine yüce bir anlam taşıyordu ki, öbür iki küçük gölge şaşkınlıktan suspus oluvermişti. Andre ise, bu görüntünün sabit bakışları karşısında, insanın çok korktuğu zaman yaptığı gibi, ya da gözlerinin kamaştığını belli etmemek istercesine, fark ettirmeden yavaş yavaş geriliyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

İSTANBUL'UN göbeğinde; kasım ayı. Eski sokakların dolambaçları, ıssızlığı, alçak, kara bulutların altında kasvetli otlarla kaplı kaldırımlar; eskiden koyu kahverengiye boyanmış, hepsi bel vermiş, eğri-büğrü, hepsinin pencereleri çifte kafesli, içerisini göstermeyen ahşap evlerin birbirine yaslanmış halleri.

İşte uzaktan bakıldığı zaman bütünüyle bir peri masalı şehrine benzeyen, yıkık-dökük, kurt yeniği tahta yığını buydu ama, ayrıntılarına inince, herhalde turistleri hayal kırıklığına uğratırdı. Yine de Andre için, ona benzeyen birkaç kişi için bütün bunlar, yakından bakıldığı zaman bile, değişmezlikten, derlenmişlikten, dualardan oluşan çekiciliklerini koruyabiliyordu. Sonra bir de, arada-sırada, nefis bir ayrıntıya rastlanıyordu: Bir kavşakta, üçyüzyıllık bir çınarın altında, incelikle işlenmiş bir küme mezar taşı; oymalı, yaldızlı kaplamaları neredeyse kararmaya yüz tutmuş, mermer bir çeşme.

Andre, başında fes, elinde Melek'in hazırladığı, yanına tamamlayıcı bilgiler de eklenmiş haritasıyla, bu yollara dalıyordu. Bir seferinde, Istanbul'da kaynayan başıboş köpek yavrusu sürülerinden birini seyretmek üzere durdu. İyiliksever insanlar, her zaman olduğu gibi, köpeklere yuva olsun diye yere saman koymuşlar, üstünü de eski bir halıyla örtmüşlerdi. Yavrular bunun üzerinde neşeyle havlayarak oynaşıyorlardı. Andre kendisini ele vermemek için eğilip okşamaktan kaçındı köpekleri. Çünkü Müslümanlar, köpekleri severlerse de, dokunmaktan pek hoşlanmazlar, okşayıp sevmeyi kedilere saklarlar. Yine de yavruların annesi, gösterdiği ilgiye teşekkür etmek istercesine, gelip önüne dikildi.

Üç arkadaşının gönlü bugün, o türbeden, o servi ağacından sonra, "soldaki dördüncü ev"de buluşmalarını istemişti. Domino desenli, peçesi indirilmiş, Melek'e benzemeyen biri yarı aralık kapının ardında onu bekliyordu. Hiç konuşmadan Andre'yi yukarı

çıkardı, haremliğe özgü kafesler yüzünden çok loş, Doğu tarzı döşenmiş odanın orta yerinde tek başına bıraktı: Çepeçevre sedirler, duvarlarda levhalar. Yandaki odadan birtakım fısıltılar, hafif adım sesleri, ipek kumaşların hışırtısı geliyordu.

Aynı domino deseni çarşafıyla yine o yabancı kadın gelip işaretle çağrınca, Andre sarayına giren Alâaddin'e benzetti kendisini. Üç ciddi, kara, küçük hayalet içerdeydiler; sırma işlemeli, nefis boncuklu giysileriyle, birer odalığa benzemişlerdi. Pullu, beyaz tülbent başörtüleri başlarının arkasından omuzlarına iniyor, uzun örgülü saçlarını kapatıyordu; ayakta, yüzleri açık, efendilerinin karşısında eğilir gibi saygılı bir duruşta, gençliklerinin, tazeliklerinin kanıtı pembe dişetlerini göstererek gülümsüyorlardı.

Bunlar ninelerinin giysileri, takılarıydı hep. Andre için tahta sandıklarından çıkartıp giymişlerdi. Yine de modern, zarif hanımlar olarak, gerçekten nefis giysilere bürünmek için, hafif soluk ipekliler, satenler arasından en güzel işlenmiş olanları seçmeyi bilmişlerdi. Andre'ye, kimselerin görmediği, Avrupalı gözüyle bakmaya asla cüret edemeyeceği bir sahne sunuyorlardı. Onların da ardında, daha da karanlık bir yerde, hepsi kara çarşaflı, yüzleri peçeyle örtülü beş-altı sessiz suç ortağı oturuyor, suskunluklarıyla esrarlı havayı daha da büyülüyorlardı. Başka hiçbir kimse için yapmayacakları bütün bu hazırlıklar işitilmemiş bir cüretti, tehlikeye karşı şaşırtıcı bir meydan okumaydı. Bu yasak toplantının çevresinde, kış sislerine bürünmüş Istanbul' un hüzünlü dikkatiyle, camilerle, mezarlıklarla dolu bir semtin onları adeta kınadığı seziliyordu.

Andre'ye bir paşa muamelesi ederek eğlendiler, önünde oynadılar; Karacaemir ovalarında ninelerinin oynadığı, iffetli, çok ağır bir oyun; çıplak kollarını kaldırarak döndükleri bir hava; bir Asya pastorali. Müziğini de, loş köşede oturan peçeli kadınlardan biri lavtayla çalıyordu. Çevik, canlı, sözde bitkin halleriyle, bu giysilerin içinde tam birer Doğulu olmuşlardı şu üç geniş kültürlü, kuşkulu ruhlu, Kant, Schopenhauer üzerinde kafa yoran üç küçük.

Cenan, Andre'ye: "Bugün niçin neşeli değilsiniz?" diye alçak sesle sordu. "Yoksa, sizin için düzenlediğimiz bu oyun canınızı mı

sıkıyor?"

— "Yo! hayran ediyorsunuz beni. Bundan daha ender, nefis bir şey bir daha göremem herhalde. Hayır, neden üzgün olduğumu kara çarşaflılar gidince söylerim size; anlatacaklarım belki sizi düşündürecek ama, herhalde acı vermeyecek."

Kara çarşaflı kadınlar kısa bir süre daha kaldılar. Andre, yüzleri görünmeyen bu hanımlar arasında, —şüphesiz hepsi isyancıydı— daha konuşmalar başlar başlamaz, bir gün Sultanselim'deki eve gelen iki genç kızı tanıdı: Fransız asıllı akrabaları olan, kaçmayı düşünen iki kız. Melek onları da peçelerini çıkartmaya razı etmek için çok uğraştı, bu zalimane kurala meydan okumaya çağırdı. Kızlar, kibarca gülümseyip, şu sözlerle reddetiler bunu:

— "Ama, siz peçelerinizi kaldırmak için altı ay beklediniz!"

Genç olduğu belli bir başka kadın daha vardı. Fransızcayı bir Paris'li gibi konuşuyordu. Andre Lhery'nin yazmaya söz verdiği kitapla da yakından ilgilenmişti. Bir aralık yazara sordu:

— "Hiç kuşkusuz —bizim de istediğimiz zaten bu— Türk kadınını bugünkü evrimi içinde ele almak istersiniz, değil mi? Öyleyse küçük, cahil bir Doğulu kadının görüşünü Andre Lhery' ye açıklamasını hoşgörün. Kişiliksiz bir roman yazarsanız, romanı bir tek, ya da birçok kadın kahramanın çevresinde döndürürseniz, çok sevdiğimiz içtepisine kulak veren yazar olmaktan çıkma tehlikesi yok mu acaba? Eseriniz "Macide"nin bir çeşit devamı, Doğu'ya dönüşünüz uzaktaki yıllara yeniden kavuşmanız olursa..."

Cenan: "Ben de kendisine aynen böyle dedim." diyerek kadının sözünü yarıda kesti. "Yalnız, okadar kötü karşılandım ki, bu kitap hakkındaki düşüncelerimi bir daha açıklamaya çekiniyorum doğrusu."

Andre: "Kötü karşılanmak ha! Evet..." diye, gülerek cevap verdi. "Buna rağmen, kendimi sahneye koymanın dışında, elimden geleni yapacağım diye söz vermedim mi size? Öyleyse, tam tersine, fikirlerinizi bana söyleyin; hem de, bugün. Bizi dinleyen hayal kadınlar da kendi görüşlerini açıklamaya belki razı olurlar..."

İlk konuşan genç kadın: "Bir Doğulu kadının romanı, ya da

aşk şiiri, asla değişmez." diye sözü aldı yine. "Bu, hep bir sürü mektup, kaçamak buluşmalar demektir. Aşağı-yukarı tam bir sevgi, sonra da ölüm; bazen, ama pek seyrek olarak, kaçmak. Elbette, ben bir yabancıyı sevmekten söz ediyorum, kültürlü bir Doğulu kadının tek olanağından, öz varlığının bilincine varan bugünkü Doğulu kadından."

Andre: "İçinizdeki isyan sizi ülkenizin erkeklerine karşı nasıl da haksız davranmaya itiyor!" dedi. "Sadece benim tanıdıklarım arasında, bizden çok daha ilginç olanları sayabilirim; üstelik..."

Cenan: "Kaçmak mı? Yo, hayır!" diyerek onun sözünü kesti. Sonra ötekilere döndü. "Yalnız, ölüm diyelim. Geçen gün Bay Lhery'ye önerdiğim şeye dönüyorum yine; kendisi ille de sahnede olmasa bile, kendine özgü izlenimleri ifade edebileceği bir şekli niçin seçmesin? Örneğin şu: Kardeşi gibi ona benzeyen bir yabancı, onun gibi hayatın şımarttığı bir adam, özellikle kadınlar tarafından çok okunan bir yazar, bir zamanlar çok sevdiği Istanbul'a döner yine. Acaba gençlik günlerini, eski heyecanlarını bulacak mı?... (Buna cevap vermek size düşer, Bay Lhery!) Burada önceden de kendisine mektup yazan kardeşlerimizden biriyle karşılaşır, tıpkı saygınlığı karşısında gözleri kamaşan pek çok zavallı gibi. Böylece, bundan yirmi yıl önce aşk konusunda neler olup bittiyse, bu sefer de herşey bir sanatçı merakı halini almıştır onda. Elbette, onu 1830'dan bu yana modası çoktan geçen uğursuz adamlardan biri yapacak değilim; sadece, yeni, az görülen izlenimlerin karşısında oyalanan bir sanatçı olmasını istiyorum. Birbirini izleyen pek çok buluşmayı da, tehlikesinden, şimdiye kadar bir eşi daha olmadığından kabul eder. Sonunda aşk başlamaz da ne olur başka?... Ama, yazarda değil, kadının gönlünde; çünkü o özenci biridir, bu ilişkiyi bir serüven diye görmektedir..."

Cenan: "A! hayır!" diye bağırdı birden, çocuksu bir sabırsızlıkla ayağa fırladı. "Hepiniz oturmuş beni dinliyor, tumturaklı sözlerle nutuk çekişimi seyrediyorsunuz... Gülünç hissediyorum işte kendimi. Nutuk çekeceğime, memleketimin oyunlarından birini daha oynasam, isabet edeceğim. Ben bir odalığım, böylesi bana da-

ha çok yakışır... Şahinde, n'olur, Bay Lhery gelmeden önce tekrarladığımız şu çoban türküsünü çalsana..."

Ardından iki kardeşini de ellerinden tutup, oyuna kaldırmak istedi. Odadakiler ise, senaryonun sonunu isteyerek, karşıçıktılar buna. Cenan'ı yeniden yerine oturtmak için, hep birlikte işe girişti-ler; altın sırmalı giysileriyle öbür iki küçük huriyle birlikte bütün kara çarşaflılar da.

— "Yo! artık ürkütüyorsunuz beni... Canımı sıkıyorsunuz ama... Hikâyenin sonu mu?... Ben bitti sanmıştım... Biraz önce bir Müslüman kadın için aşk hayatında kaçmaktan, ya da ölümden başka çıkar yol yok dememiş miydik?... Daha ne istiyorsunuz?... Benim kadın kahramanım da, bir yabancı erkeğin peşinden gitmeyecek kadar kibirlidir. Öyleyse o da ölecek; doğrudan doğruya bu adamın yüzünden değil de, harem hayatının gerekleri aşkına, düşüne eylemle avuntu bulmasına fırsat vermediği için."

Cenan konuşurken Andre onu seyrediyordu. Bugün yüzyıllık giysileri içindeki odalık kadın haliyle, söyledikleri daha da garip, işitilmemiş şeyler gibi geliyordu. Koyu yeşil gözbebeklerini inatla eski tavandaki süslere dikmişti; bütün söylediklerini de bir hikâye uyduran kişinin rahatlığıyla sıralıyordu; kimse onu bu işe karıştıramazdı yani... Ruhunu anlamak olanağı yoktu.

Kara çarşaflı kadınlar gittikten sonra, Andre'nin yanına sokuldu, olanca sadeliğiyle, güveniyle, tıpkı iyi bir arkadaş gibi konuştu:

— "Eh, artık gittiklerine göre, söyleyin bakalım neyiniz var?"

— "Neyim mi var... Yeğenleriniz de işitebilirler, değil mi?"

Cenan: "Elbette!" diye cevap verdi yarı kırgın bir halle. "Sizin, benim onlardan gizli neyimiz olabilir ki? Size daha işin başında, biz üçümüz sizin karşınızda hep tek bir ruh gibi olacağız demememiş miydim?"

— "Peki öyleyse, size bakarken bir benzerlik nedeniyle hem mest oluyorum, hem de dehşete kapılıyorum! Geçen gün ilk defa olarak peçenizi kaldırdığınız zaman, karşınızda geri geri kaçtığını fark ettiniz mi? Aynı yüz, aynı bakışlar, bir çizgiyle birbirlerine yaklaştırmayı alışkanlık haline getirdiği aynı kaşlar. Üstelik, o gün

saçlarınızı daha görememiştim, saçlarınızı bugün ilk defa görüyor, tıpkı onun gibi ördüğünüzü anlıyorum..."

Cenan ciddi bir sesle cevap verdi:

— "Ben benziyorum sizin Necibe'nize, ha! A! doğrusu ben de pek şaştım buna!... Andre, beş-altı yıldan beri en büyük hülyamın bu olduğunu söylersem size..."

İkisi de sus-pus olmuşlar, içtenlikle birbirlerine bakıyorlardı. Cenan'ın kaşları, sanki gözleri daha iri gözüksün diye, yukarı doğru kalkmıştı. Andre genç kadının gözbebeklerinin çakmak çakmak olduğunu, koyu bir denizi andırdığını görüyordu. Bu sırada öbür iki genç kadın, bu hüzünlü karşılaşmanın karşısında saygılı davranıp, hızla akşam karanlığı çöken haremde, biraz daha uzakta duruyorlardı.

Cenan birden: "Olduğunuz yerde kalın, sakın kımıldanmayın, Andre!" dedi. "Siz ikiniz, gelin, dostumuza bakın; olduğu yerde, bu aydınlıkta, otuzundan yaşlı gösteriyor mu hiç?"

İşte o zaman yaşını sık sık olduğu gibi iyice unutmuş olan Andre, özellikle bu hayal anında aklından çıkartmışken, acı bir yumruk yemiş gibi oldu, hayat yolunda inişe geçtiğini hatırladı; hiçbir gücün engelleyemeyeceği tek inişin bu olduğu gerçeği kafasına dank ediverdi. "Gençliğin ta kendileri olan bu garip kızların yanında ne arıyorum ben?" diye kendi kendine sordu. "Beni sürükledikleri serüven nekadar masumca olursa olsun, artık bana göre sayılmaz..."

Belki de her zamankinden daha da soğuk ayrıldı yanlarından. Sonbahar akşamının kararttığı koca şehirde pek yalnız kaldığını hissederek uzaklaştı. Beyoğlu'nda, havanın kararmaya yüz tuttuğu bir sırada, gözüne her zamankinden daha iğrenç, boş görünen evine varıncaya kadar, çeşit çeşit semtlerden, inişlerden, yokuşlardan geçmesi, bir deniz aşması gerekiyordu...

Hem sonra evinde niçin bir ateş, bir ışık yoktu? Türk hizmetkârlarına bununla uğraşmalarını buyurdu. Onları çağırmaya giden Fransız oda uşağı, biraz sonra elleri havada, geri döndü:

"Hepsi eğlenceye gitmişler! Bu akşam Türklerin bayramıymış,

birini bile evde tutmak olanaksız."

A! unutmuştu bunu Andre. O yıl ramazan 8 kasımda başlıyordu. Ramazanda, gündüzleri oruç tutulur, geceleri çocukça eğlenceler, donanmalar hiç eksik olmazdı. Andre, bunun üzerine, evinin Istanbul'a bakan pencerelerinden birine gitti, çeyrek yüzyıl önce, gençliğinde seyrettiği ramazan eğlencelerinin hicri 1322 yılında da sürüp sürmediğini anlamak için dışarı baktı.

Evet, hiçbir şey değişmemişti. Akşamın alacakaranlığında, şehrin eşsiz karaltısı aynı hızla beliriyordu. Kandillerin ışıklarıyla aydınlatılan bütün minareler, çeşitli yüksekliklerde ateşten birer yüzük taşıyan, gölgelikler içindeki dev şeytan minarelerini andırıyordu. Camilerin üzerinde Arap harfleriyle yazılmış mahyalar ise, sanki yıldızlardan yapılmıştı ve yıldız kümelerini hatırlatıyordu. Yılın geri kalan aylarında sessiz bir şehir olan Istanbul'un, ramazan gecelerinde saz, söz, şarkı ve oyunlarla hareketlendiğini o zaman hatırladı; aslında bu kalabalıklar arasında hiçbir kadın olmayacaktı; hatta yine de güzel denecek kara birer hayalet şeklinde bile; çünkü bütün kadınlar, güneş battıktan sonra kafeslerinin ardına çekilmek zorundaydılar; ama buna karşılık Asya'nın dört bir köşesinden gelen binbir çeşit giysileriyle insanlar, nargile tokurdatanlar, tiyatro kumpanyaları, kukla ve Karagöz oyunları da eksik olmayacaktı. Zaten Pera halkı, anlayışsızlığı yüzünden bu eğlencelerde hiçbir şekilde temsil edilmeyecekti. Andre de biraz önce bütün keyfini kaçıran yaşını bir daha unutup, fesini kaptı, tıpkı Türk hizmetkârları gibi, o da ramazan eğlencelerine katılmak üzere, köprüyü geçip Istanbul'a yürüdü.

II

12 kasım günü, yani ramazanın 4'ünde, aylardan beri tasarladıkları Necibe'nin kabrini ziyaret işini de, en sonunda birlikte gerçekleştirdiler. Şimdiye kadar kalkıştıkları en tehlikeli girişimlerden biriydi bu. Güçlüğü yüzünden oğüne kadar ertelemişlerdi. Me-

zarlık çok uzakta olduğu için, çok geniş bir zaman ayırmaları gerekiyordu.

Bir gün önce Cenan, son talimatı verirken, ona şunları yazmıştı: "Bu sabah hava okadar güzel, gökyüzü o derece mavi ki, yarınki günün de bize güleceğini bütün kalbimle umuyorum."

Andre'ye gelince, o da bu kabir ziyaretinin o durgun, özlenen kasım ayının güzel bir gününe rastlamasını çok istemişti. Çünkü aslında yine bir güney ülkesi olan bu yerlerde, güneş bazen kasım ayında insana yazdan kalma günler yaşatır; Istanbul akşamları tatlı bir pembeliğe bürünür, güneşin batış saatinde Anadolu yakası daha da pembeleşir; ama, çabuk gelip geçer bu saatler, geceyle birlikte kuzeyin ürpertici serinliği çöküverir.

Ama, nerede! Andre o sabah pancurları açınca, gökyüzünü kara bulutlarla kaplanmış buldu. Kesileceğe pek benzemeyen, yaman bir poyraz esiyordu yine. O saatlerde arkadaşlarının üç çift gözünün de aynı kuşkuyla kafeslerinin ardından gökyüzünü seyrettiklerini biliyordu.

Yine de kararsızlık edemezdi; çünkü, herşeyi düzenlemek için çok çaba harcamışlardı; parayla, da gönüllü suç ortakları edinmişlerdi. Belki de bundan sonra bir daha buluşamayacaklardı bile.

Andre kararlaştırılan saatte, başında fesi, elinde tespihi, Istanbul yakasında Fatih'te dört gün önce kendisini odalıklar gibi karşıladıkları esrarlı evin kapısı önündeydi yine. Üçünü de kapkara çarşaflarının içinde, hazır buldu. Evin hiç tanımadığı sahibesi Şahende Hanım da, onlarla gelmeyi kararlaştırmıştı. Demek ki peşinden dört hayalet gelecekti; biraz heyecanlı, girişecekleri cüretli iş yüzünden biraz korkudan titreyen dört hayalet. Yolda konuşmak Andre'ye düşeceği için, bu ister arabacı, ister yanlarından geçen beklenmedik bir yabancı olsun, o da, belki de kararsızlığından dolayı dilinin yabancılığından çekiniyordu; çünkü gerçekten çok ciddi bir oyuna kalkışmışlardı.

— "Sizinle konuşmamız gerektiği zaman kullanmak üzere size bir de Türk adı bulalım." dediler.

— "Peki. Arif olsun adım, fazla düşünmeyelim. Eskiden ken-

dime Arif Efendi diye bir ad yakıştırıp, eğlenirdim. Bugün terfi edeceğim, Arif Bey olacağım."

Biraz sonra, Istanbul'da şimdiye kadar eşine rastlanmadık bir şey oluyordu: Bir yabancı erkekle dört Müslüman kadını birlikte yürüyorlardı; Arif Bey'le haremi!

Amansız bir rüzgâr durmadan kara bulutlar, insanın iliklerini donduran nemli bir hava taşıyordu. Soğuktan buz kesmişlerdi. Yalnız, Melek neşesini koruyor, konuşurken arkadaşına "İki gözüm beyim efendim." diyordu. Andre bu neşesinden dolayı adeta diş biliyordu ona, çünkü genç rahmetlinin hayali o gün her zamankinden daha çok gözlerinin önünde, canlıydı.

Atlı arabaların durduğu bir alana geldiler, ikisini seçtiler; biri beyefendi, öbürleri de haremi için. Geleneklere göre bey karılarıyla aynı arabaya binemezdi.

Tutucu eski semtlerden geçip bir hayli yol aldıktan sonra, surların dışında ölüm yalnızlığına kavuştular. Kara servilerin altında kargaların cirit attığı büyük mezarlığa vardılar.

Edirnekapı ile Eyüp arasında, Bizans'tan kalma surların önünde, arabalarından indiler. Eskiden taş olan yol artık arabaların geçmesi için elverişli olmaktan çıkmıştı. Bir süre yıkık surların yanından yürüdüler. Yıkıntılar, yarıklar arasından, Istanbul'un İslâmiyetin düşünce tarzını akla daha iyi kabul ettirmek istercesine sergilediği şeyler görülüyordu.: Az-çok uzakta, kubbeleriyle kara gökyüzünün altında bembeyaz duran minareleriyle, görkemli camiler.

Andre'nin peçeli dört kadınla birlikte kabir ziyareti için geldikleri bu yer, bir çeyrek yüzyıl önce, Necibe ile birlikte gündüz çıktıkları tek gezinti yeriydi. O zamanlar pek gençti ikisi de. Tıpkı çocuklar gibi, tehlikeye meydan okurcasına, buraya gelmeye cüret etmişlerdi. Soluk kış güneşinin altında durup, mevsime aldanan bir isketenin servi dalları arasındaki ötüşünü dinlemişlerdi. Şuraya, gözleri önünde, yüzü balmumu gibi sarı bir küçük Rum kızını toprağa vermişlerdi... Bu küçücük, fakat hayatlarında eşi olmayan olayların üzerinden şimdi çeyrek yüzyıldan fazla zaman geçmişti. İkisinden hayatta kalanı bunları, silinmemek üzere, belleğinde yaşa-

tıyordu hâlâ.

Biraz sonra Bizans surlarının yanından ayrılıp, servilerin altında, uçsuz-bucaksız mezar taşlarının arasında daha da karanlık görünen şu kasım gününde, ölüler diyarına dalmışlardı. Kuzeyden esen yel hallerine hiç acımıyor, yüzlerini bıçak gibi kesiyor, içlerini ürperten bir rutubetle sarıyordu. Önlerinde kargalar hiç telâş etmeden, sıçraya sıçraya kaçıyorlardı.

En sonunda Necibe'nin kabrinin beyaz taşları göründü. Andre kadınlara kabri işaret etti. Mezar taşının baharda yeniledikleri yazıları hâlâ yepyeni, pırıl pırıldı.

Gösterişsiz kabrin birkaç adım ötesinde duran ziyaretçi ince hayaletler ellerini açıp duaya başladılar. Rahmetlinin ruhu için dua ettiler. Andre için öylesine beklenmedik bir şeydi ki bu, birden, gözleri yaşla buğulandı. Kadınlar görmesin diye, dua da etmediği için, onlardan birkaç adım uzakta kaldı.

Böylece, olanaksız gibi görünen bir düşü gerçekleştirmiş oluyordu: Kabri onarmak, bundan sonra başında dua edecek, bakımına özenecek başka Türk kadınlarına emanet etmek. İşte mermerler, yepyeni halleriyle, yerli yerindeydi; Türk kadınları, uzun zaman ihmale uğramış yoksul, küçük kabrin başına gönderilmiş meleklere benziyorlardı. Kendisi de, içten bir saygı, şefkat birliğiyle, onların yanındaydı.

Kadınlar fatihalarını bitirdikten sonra, kabrin üzerindeki yazıyı okumak üzere sokuldular. Önce mezar taşının üzerinden başlayıp, yere doğru yönelen Arap harfleriyle bir kaside, sonra da, onun altında ölenin adı, tarih: "18 şaban 1297'de vefat eden Ali Cihangir Efendi kızı Necibe Hanım'ın ruhuna fatiha". Çerkezlerin, bir baba adları, daha doğrusu bir soyadları vardır. Böylece, Cenan içten bir heyecanla Necibe'nin soyadını da öğrenmiş oluyordu:

—"Ama," dedi, "Cihangir'ler bizim kasabada otururlardı! Çok eskiden atalarımla birlikte Kafkasya'dan buraya göç etmişlerdi, yüzyıldan beri de, yanımızda yaşarlar!"

Böylece aralarındaki benzerlik, ırk benzerliğinden öteye bir benzerlik, aydınlanmış oluyordu. Hiç kuşkusuz, eskilerden bir be-

yin oğlunun gönlünü eğlendirmesinin sonucu, aynı kandan geliyorlardı. Acaba hangi esrarengiz ata, çoktan toprak olmuş hangi dede, kimbilir kaç kuşak sonra, aynı sınıflardan bu iki genç kadına, inatçı bakışlı, hayranlık uyandıran şu az bulunur gözleri miras bırakmıştı?

Bir süredir kımıldanmadan durdukları mezarlıkta, bugün gerçekten dondurucu bir soğuk vardı. Birden, Zeynep'in göğsü, çarşafının altında, şiddetli bir öksürükle sarsıldı.

Andre: "Hadi gidelim artık." dedi. Dehşete kapılıvermişti. "N'olursunuz, gidelim, çabuk!"

Kabrin başından ayrılmadan önce, herbiri üzerindeki servinin ince dallarından birini almak istemişti. Melek de, her zamanki gibi içlerinde yine en ince peçelisi olarak, kendine bir dal almak için eğilince, Andre gözlerinin yaşlar içinde olduğunu gördü. Bunun üzerine kızın biraz önce yoldaki neşesini bağışladı.

Arabalarının yanına varınca, birlikte olmanın tehlikesini gereksiz yere uzatmamak için, ayrıldılar. Andre, hareme kazasız-belâsız döndüklerinin haberini hemen bildirecekleri üzerine kendilerinden söz aldıktan sonra (hava neredeyse kararmak üzereydi), Eyüp'ten geri döndü. Hanımların arabacısı ise onları Edirnekapı'dan şehre soktu.

*
**

Saat şimdi altı olmuştu. Andre, Beyoğlu'ndaki evine dönmüştü. Ah! ne uğursuz bir geceydi bu! Penceresinden karşıdaki dev manzaranın ağır ağır silinişini seyrediyordu; bu sefer eskiden tanıdığı Istanbul'dan, gençliğinin Istanbul'undan, en acı anıları uyandıran manzaranın silinişini. Akşam saatlerinin sonu. Yalnız, ramazan dolayısıyla minarelerin şerefelerinde kandillerin yakıldığı saat değil daha. Şimdilik gökyüzünün külrengiliği üzerinde, daha koyu bir külrenginde ışıklar görülüyor. Istanbul, sık sık olduğu gibi, bu gece ona yine, tıpkı düşlerindeki gibi, tatlı gölgeli, belirsiz karaltısını sunuyordu: Çok uzaklarda bir geziye çıktığı zamanlardaki

gibi. Ama, ufkun batı ucunda, hâlâ sürüklenen bir parça pembeliğin üzerinde, oldukça belirli bir kara saçak vardı; karşıda, batan güneşin yansıdığı yerde, kara bir saçak : Dev mezarlıkların servileri. Andre gözlerini oraya dikmiş, düşünüyordu: "Sevgilim uyuyor, orada, o sınırsız sessizliğin, ıssızlığın ortasında, kendi halindeki mermerlerin altında... Oysa, onları acıyarak ben dikip yeniden yaldızlattım..."

Evet, öyle; kabir onarılmış, Müslüman kadınlarına emanet edilmişti. Bu sayede ömrü belki birkaç yıl daha uzayacaktı; çünkü kabri emanet ettiği kadınlar gençti daha. Ama, ya daha sonra? Bu çabaları, hayatın bu dönemini, bu gençlik, aşk anılarını, gelişen zamanlardan, amansızca düşmekten kurtarabilecek miydi? Zaten böylesine eski kabirlerin nekadar dayanabileceklerini iddia edebilirlerdi ki? Her yönden tehdit altında bulunan İslâmiyet kapı komşusu Asya topraklarına sığındığı zaman, yeni gelenler bu eski kabirleri ne yapacaklardı acaba? İşte o zaman Necibe'nin kabrinin taşları da, daha binlercesinden önce, yıkılıp gidecekti...

Şimdiye kadar savsakladığı bu görevi yerine getirmiş olmakla, o taze ölüye karşı borcunu ödemekle, o sevgili geçmişle olan son bağını da koparmış oluyordu; herşey, bir daha düzeltilmemek üzere bitmişti...

O akşam İngiltere sefarethanesinde Andre'nin de katılması gereken bir akşam yemeği, bir balo vardı. Biraz sonra giyinmeliydi. Uşağı lambaları yakıyor, frağını hazırlıyordu. Kara çarşaflı genç Türk kadınlarıyla serviler ormanına yaptığı ziyaretten sonra, çağını, çevresini, düşüncelerini nasıl da kökten değiştirmesi gerekiyordu!

Pencerenin yanından ayrılıp giyinmeye gideceği sırada, atıştırmaya başlayan ilk kar taneciklerini gördü: İlk kar... Dev mezarlıkların ıssızlığı üzerine de kar yağıyordu besbelli.

Ertesi sabah, arkadaşlarınızdan hareme dönüşleriyle ilgili olarak istediği mektup eline geçti:

4 ramazan, akşam saat dokuz.

Sağ-salim eve döndük, Andre; ama, pek belâsız sayılmaz. Vakit

bir hayli geçti; iznin tam sonunda yetiştik; üstelik yardakçılarımızdan biri düşüncesizce kendisini ele vermişti. Sonunda her şeyi yoluna koyduk ama, evdeki büyükhanımlar, ak sakallılar bir hayli kuşkulandılar.

Bize gösterdiğiniz güven için bütün kalbimizle teşekkür ederiz. Artık bu kabir biraz da bize ait, değil mi? Siz ülkemizden ayrıldıktan sonra, artık sık sık oraya dua etmeye gideceğiz.

Bu akşam sizi kendimden alabildiğine uzak hissediyorum. Aslında, bana o kadar yakınmışsınız ki! Pencereden Beyoğlu sırtlarındaki sefarethanenin salonlarının ışıklarını görebiliyorum. Biz böylesine üzgünken, sizin nasıl eğlenebildiğinizi kendi kendime soruyorum. Çok şey istediğimi söyleyeceksiniz belki. Gerçekten öyleyim; ama, kendim için değil, bir başkası için.

Hiç kuşkusuz şu sırada neşelisiniz, çevreniz kadınlarla, çiçeklerle dolu; aklınız, gözleriniz halinden çok memnun. Biz ise, loş, ılık, asık suratlı bir haremde, ağlıyoruz.

Hayatınıza ağlıyoruz. Ah! bu akşam nekadar hüzünlü, boş bir akşam! Öbürlerinden de çok. Acaba sizin hem bukadar yakın, hem de bukadar uzakta olduğunuzu bildiğimiz için mi?

Cenan.

Ya ben, Melek, şimdi size ne söyleyeceğim, biliyor musunuz? Biz üç küçük servi dalının karşısında gözyaşı dökerken, siz nasıl eğlenebilirsiniz? Dallar şurada, Mekke'den gelen kutsal bir çekmecenin içinde; acı, ıslak bir kokuları var, insanın içine işliyor, hüznünü artırıyor... Bu dalları nereden aldığımızı biliyorsunuz, değil mi?...

Ah! bu akşam nasıl baloya gidebilirsiniz? Gelip geçerken yarattığınız üzüntüleri, kırdığınız kalpleri nasıl hatırlamazsınız? Biz, yabancı, uzak kızkardeşleriniz, biz böyle gözyaşı dökerken, bunu yapabileceğinizi hayal dahi edemiyorum...

Melek.

III

ANDRE'YE arkadaşları ramazan ayının, kuran okumak, bütün gün oruç tutmak, özellikle bütün kutsal ay boyunca büyük önem kazanan gece eğlenceleri nedeniyle, kendilerini daha da köleleştireceğini haber vermişlerdi. Görkemli iftar sofralarına bir sürü de misafir çağrılıyordu.

Ama, tersine, ramazan onların en değişik heveslerini, insanı korkudan ürperten heveslerini gerçekleştirmelerine kolaylık sağlayacağa benziyordu: Andre Lhery'yi bir kerecik olsun Kasımpaşa'daki konakta, Cenan'ın evinde, Hüsnügül'ün iki adım yanıbaşında buyur etmek!

Kendisini iyice ramazana kaptıran İstanbul tanınmaz haldeydi. Akşamları, eğlenceler, binlerce fener, kalabalık sokaklar, mahyalarla bezenmiş camiler, minareler. Buna karşılık, gün boyunca sürüp giden genel bir uyuşukluk. Hayat sanki durmuş gibi. Dükkânlar kapalı. Genellikle hiç boş kalmayan kahvelerde ne nargile içen, ne oturup sohbet eden var; yalnız, sedirlere uzanmış, orucun, geceleri geç yatmanın yorgunluğuyla uyuyanlar. Evlerde de, güneş batıncaya kadar sokaklarda hep aynı miskinlik. Özellikle Cenan'ların hizmetkârlarını da, evin büyükleri kadar yaşlı olduğu evinde, herkes pinekliyordu gündüzleri; köse Arap uşaklar, bellerinde tabancalarıyla dolaşan, pos bıyıklı bekçiler bile.

Delice tasarılarını gerçekleştirmek için saptadıkları tarih olan 12 ramazan 1322 günü, büyükanneleri, büyükamcaları, oruçtan perişan, odalarından bile dışarı çıkmıyorlardı. Ayrıca, hiç ummadıkları bir şey olmuş, Hüsnügül de midesini iyice doldurduğu bir iftardan sonra, hazımsızlıktan yorgan-döşek yatıyordu, hem de iki gündür.

Andre saat tam ikide —dakika, saniye bile şaşmadan, tam ikide— evde olacaktı. Yukarı pencerelerden görülmek olasılığına karşı, duvarın dibinden süzülerek yaklaşacaktı. Ancak ilk kattaki pencerenin kafesi arasından her zamanki gibi bir beyaz mendilin

ucu sallandırılırsa, büyük kapıya varmayı göze alacaktı.

Bu sefer gerçekten korkuyordu; hem küçük kadınlar hesabına korkuyordu, hem de kendi hesabına. Korkusu ilk andaki tehlike dolayısıyla değildi; yakalanırsa, bunun Avrupa'da yol açacağı büyük rezaletin yankılarından dolayı titriyordu. Gözleri tetikte, ağır ağır yürüyordu. Cenan'ların evinin durumu aslında son derece uygundu: Karşısında başka ev yoktu; bütün bitişik konaklar gibi de dere boyundaki mezarlığa bakıyordu; karşıda mezar taşlarından, dev servilerden başka bir şey yoktu. Bugün yoğun bir kasım sisinin sessizliğe mahkum ettiği mezarlık yönünden tehlikeli hiçbir bakış gelemezdi.

Beyaz mendil yerli yerindeydi. Andre, gözü kapalı kuyuya atlayan biri gibi, içeri daldı. Eski tarzda, bugün silahlı bekçilerinin yerinde yeller esen geniş aralığa girdi. Kapının ardında, sırtında kara çarşafla, Melek bekliyordu. Her zamanki neşeli sesiyle fısıldadı:

— "Çabuk, çabuk! Koşun!"

Merdivenin basamaklarını birlikte dörder dörder tırmandılar; upuzun koridorlardan yel gibi geçtiler; kendilerini Cenan'ın dairesinin kapısından içeri attılar. Cenan da, soluk soluğa, hemen arkalarından kapıyı kapattı, kilitledi.

Bir kahkaha işitildi: Ne zaman büyük bir tehlikeyi göze alıp, bunun altından kalksalar, herkese, herşeye meydan okurcasına attıkları o çocukça kahkahalarından biriydi bu. Cenan zafer kazanmış bir komutan edasıyla, elindeki anahtarı sallıyordu: Bir haremde anahtar, sürme... ne büyük bir yenilikti! Anlaşıldığı kadarıyla dün elde etmişti bunu; başarısının sarhoşluğundan da hâlâ kurtulamamıştı.

Cenan da, Zeynep de, hemen sırtındaki çarşafı çıkarıveren Melek de, oruç tuttukları için, her zamandan daha soluk görünüyorlardı. Üstelik, bugün Andre'nin karşısına yepyeni bir kılıkta çıkmışlardı. Andre şimdiye kadar onları ya birer kara hayalet, ya da odalık kadınlar gibi görmeye alışmıştı. Bugün ise, çok zarif birer Avrupalı hanımefendi gibi giyinmişlerdi. Doğulu olduklarını hatır-

latan tek yönleri gümüş işlemeli, saçlarını örten, omuzlarına kadar inen beyaz tülbent başörtüleriydi.

Andre: "Ben de, evde hiç peçe takmıyorsunuz sanıyordum." dedi.

— "Yok, yok, hep takarız. Ama, yalnız böylesini."

Onu önce müzik salonuna aldılar. Burada, bu tehlikeli serüvene ortak ettikleri üç kadın daha vardı: Matmazel Bonneau De Saint-Miron; Melek'in eski öğretmeni Matmazel Tardieu, bir Batı Anadolu şehrinde, kız lisesinde felsefe öğretmeni olan bir kara hayalet, Übeyde Hanım. İki Fransız kadını, pek emin olamadıkları için, gelmekten bir hayli çekinmişlerdi. Matmazel De Saint-Miron'un şöyle diyen bir hali vardı: "Ne yazık ki bu anlaşılmaz felâketin ilk nedeni benim. İşte, öğrencimin odasında, Andre Lhery'nin ta kendisi!"

Yine de onunla sohbet ettiler, çünkü can atıyorlardı buna. Andre bu yarı evde-kalmış kızların hem yüce, hem de saf bir ruhları olduğunu sezer gibiydi. Kısacası, seçkin, iyi öğrenim görmüş, ancak 1904'e göre bir parça aşırı romantik kişilerdi. Andre'yle başlığını bildikleri, kendilerini pek heyecanlandıran kitabı üzerine konuşabileceklerini sanıyorlardı.

— "Romanın büyük bir bölümünü yazdınız, değil mi, üstat?"

Andre: "Yo, Hayır!" diye, gülerek cevap verdi. "Daha bir tek sayfasını bile yazmadım!"

Cenan, dünya-dışıymış gibi insanı şaşırtan tatlı sesiyle: "Böylesi daha iyi bence." dedi. "Bu kitabı buradan gittikten hemen sonra kaleme alırsınız; böylece hiç olmazsa birkaç ay daha bizi birbirimize bağlar: Bazı belgelere, bilgilere ihtiyacınız olursa, belki bize mektup yazmayı düşünürsünüz."

Andre, nezaket gereği bir kere de hayalet kadınla konuşmasının şart olduğunu düşünerek, laf olsun diye, öğrencileri olan Batı Anadolulu küçükhanımlardan memnun olup olmadığını sordu. Cevap olarak da, sorusu kadar sıradan nazik bir söz bekliyordu. Kara çarşafın altından gelen tatlı, ciddi bir ses, son derece duru bir Fransızcayla, onun hiç beklemediği bir cevap getirdi kendisine:

— "Ne yazık ki çok memnunum!... Herşeyi çok çabuk öğreni-

yorlar; çok da zeki çocuklar. Yarının kadınlarına çekecekleri acının mikrobunu aşılamaya alet olduğum için aslında pişmanım. Temiz yürekli ablalarından çok daha erken solacak olan bu taptaze çiçeklere acıyorum..."

Daha sonra ramazandan söz açtılar... Bütün gün oruç, yoksullara ufak-tefek yardımlar, hayır işleri, Kuran okuma fasılları. Bu kutsal ayda her Müslüman bir kere hatim indirmeliydi. Şu üç küçük kadın da, bütün dengesizliklerine, inançlarını yitirmiş olmalarına rağmen, İslâmiyetin kutsal kitabını okumaktan kaçamazlardı. İşte hatim indirdikleri Kuran'ları da, kaldıkları yer yeşil bir kurdeleyle işaretlenmiş olarak, karşıdaydı.

Güneş battıktan sonra, iftar faslı başlıyordu. Selâmlıkta, erkekler kendi aralarında iftar ediyorlardı. Sonra misafirler, evin efendileri, hizmetkârları, hep birlikte büyük salonda toplanıp namaz kılıyorlardı. Kadınlar ise haremde iftar ediyorlardı.

Zeynep: "Genç Türk kadınlarının böyle bir araya gelmeleri ramazanda pek seyrek çılgınlığa dönüşür." dedi. "Ruhlarımızda mistik bir hava uyandığı için, genellikle yaşam, ölüm sorunları tartışılır. Başlangıçta, hep aynı ateşlilik, heves. Sonunda da yine aynı hüzün. İki saat bütün inaklar, felsefeler üzerinde tartıştıktan sonra, zayıf, güçsüz, zavallı yaratıklar olduğumuzun bilincine varmak, aynı noktada olmak, bu yüzden cesaretsizliğe kapılmak! Gelgelelim, umut öylesine inatçı bir duygudur ki, girişimlerimizin iflas etmesine rağmen, ertesi gün, yaklaşılması imkânsız gibi görünen hedefe bir başka yoldan erişmek için, her şeye yeniden başlayacak gücü buluruz kendimizde."

Melek de: "Biz genç Türkler," diye ekledi, "çok kötü bir bitkinin bir avuç tohumuyuz; susuzluğa, soğuklara, sık budanmaya rağmen, filizlenen, direnen, gelişen bir bitkinin."

Cenan: "Evet." dedi. "Yalnız, bizi iki türe ayırabilirler. Bir bölümü, ölmemek için, oyalanma, unutma fırsatlarının hiçbirini kaçırmaz. Bir bölümü de, yeğenimiz Cavidan gibi, tavı daha iyi olduğundan, kendini hayır işlerine adar. Sizdeki rahibelerin yoksullara onlardan daha yararlı olup olmadıklarını bilemem ama, haremlerimiz-

de sizin rahibelere eşit pek çok kimse vardır; hem de daha büyü cefalara dayanarak. Doğru, bizimkiler gizli davranmak zorundadırlar; hayır uğruna komiteler kurmak ise, kesinlikle yasaktır; çünkü efendilerimiz bizim halk kadınlarıyla ilişki kurmamızı istemezler, karamsarlığımızı, şaşkınlığımızı, kuşkularımızı onlara da geçireceğimizden çekindikleri için."

Birdenbire söze karışmaları en büyük özelliği olan Melek tehlike halinde Andre'nin saklanacağı yeri bir kere denemelerini tam bu sırada önerdi: Bu, üzerinde bir tablo bulunan, nakış işlemeli kumaşla kaplanmış bir köşe sehpasıydı.

— "Gereksiz bir tedbir." diye de ekledi. "Çünkü nasıl olsa hiçbir tehlike doğmayacak. Ailenin ayakta olan tek ferdi, şu sırada, babam; o da iftar topundan önce Yıldız'dan çıkmayacak."

Andre: "Evet ama, ya beklenmedik bir olay saraydan daha erken ayrılmasına sebep olursa?" diye itiraz etti.

— "Olsun, bir erkek hareme girmek için önce haber salar. Kendisine bir yabancı hanımın, Übeyde Hanım'ın içeride olduğunu söyleriz, kapıyı açıp giremez. İnsan idare etmesini bilirse, okadar da zor değil yani bizim işler... Hayır, sizin için asıl iş biraz sonra buradan çıkışınız."

Piyanonun üzerinde Cenan'ın bestelediği bir noktürnün notaları duruyordu. Andre onun bu parçayı çalmasını isterdi; çünkü onu şimdiye kadar ancak çok uzaklardan, Boğaz'daki yalılarının pencesinin altından dinleyebilmişti. Yo, hayır... ramazanda çalgı çalmaya pek kolay cesaret edemezlerdi. Üstelik, uykudaki koca konağı şimdi ayağa kaldırmanın alemi var mıydı?

Cenan'a gelince, o da arkadaşının hiç olmazsa bir kerecik, birkaç satır karalamak için genç kızlık masasının üzerine eğilmesini istiyordu; eskiden Andre aklında uzak bir düşken, onu hayal ederek günlüğünü yazdığı masaya. Bu niyetle yazarı alıp, içinde her şeyin beyaz, lüks modern olduğu büyük odaya götürdüler. Andre her zaman kapalı kafesli pencerelerden, çocukluklarının tanıdık çizgilerini seyretmek zorunda kaldı. Hiç kuşkusuz yaşlılık da ağır ağır gelip onları aynı çizgilerin önünde kıstıracaktı: Geçmiş yılların

servileri, mezar taşları; aşağıda, bir uçurumun dibinde gibi görünen Haliç, soluk, durgun haliyle, kalay tabakasına benziyordu bugün. Daha da uzaklarda, kış sisleri arasında Istanbul uzanıyordu. Ayrıca, içeriye bakan açık pencereden, Cenan'ın mektuplarında kendisine anlattığı o yüksek duvarlı bahçeyi de seyretmek zorunda kaldı. Cenan: "Okadar büyük bir bahçe ki." diyordu, "içinde peçesiz bile dolaşılabilir. Zaten biz ne zaman bahçeye insek, haremağaları bahçıvanları uzaklaştırmak için hazırdır."

Gerçekten de, dipte, yaprakları dökülmüş geniş dallarıyla çınar ağaçları, iç karartıcı külrenkleriyle, insanı hapseden bir orman görünümündeydi. Burada diledikleri gibi, kimselere görünmeden elbette dolaşabilirlerdi.

Andre bakışları için yasaklanmış bu konağı görmek olanağını hazırlayan cüretliliklerini kutsuyordu şimdi. Göçebe hayatının son demlerinde rastladığı, eninde-sonunda acı bir biçimde ayrılmak zorunda olduğu şu zavallı küçük dostlar! Hiç olmazsa şimdi, onları hatırladığı zaman, hapsoluşlarının çevresi belleğinde çok daha canlı bir biçimde belirlenebilecekti.

Artık gitme saati gelmişti; en korkulu an. Andre onların arasında durumun inanılmazlığını unutmuştu adeta. Şimdi sıra konaktan çıkmaya gelince, diri diri bir kapana kıstırıldığı duygusu yeniden doğdu içinde. Çıkış yeri kendisi geçtikten sonra sanki daralacak, sivri engellerle kaplanacaktı.

Genç kadınlar keşif için çevreyi sıkı sıkı kolaçan ettiler. Herşey yolunda görünüyordu. Tek fazlalık, girişin taşlığında ısrarla duran Yusuf adındaki haremağasıydı. Onu da uzaklaştırmak için, çabucak bir şey bulup, kendisini uzak bir yere göndermek gerekiyordu:

Melek: "Buldum!" diye bağırdı birden. "Andre, siz saklanacağınız deliğe girin. Onu buraya alalım, harika olur!"

Haremağası gelince de, şöyle dedi:

— "Hadi, benim Yusuf'um, senden çok acele bir şey isteyeceğim. Hemen Beyoğlu'na kadar uzanıver. Yeni çıkan bir kitabı alacaksın bize. Adını şu kâğıda yazıyorum. Gerekirse bütün kitapçı-

ları dolaş. Bulamadım diye süklüm-püklüm dönme sakın!"

Kâğıda, hiç gülmeden, şunu yazdı: "Hayal Kadınlar" Andre Lhery'nin son romanı."

Koridorlarda yine şöyle bir dolaştılar. Herkesi bir yere göndermek için sağa-sola emirler verildi. Daha sonra Melek gelip Andre'yi elinden tuttu. Delice koşarak aşağı vardılar. Kız Andre'yi, sinirli bir tavırla, büyük kapıdan dışarı saldı.

Andre eski duvarlara yapışmış gibi, hızla yürüyüp uzaklaştı. Bir yandan da ardından gürültüyle kapanan koca kapının yeniden açılıp açılmayacağını, tepeden tırnağa silâhlı bir sürü Arabın peşine takılıp takılmayacağını düşündü.

Küçükhanımlar ertesi gün ona başörtü üzerine uydurdukları yalanı açıkladılar. Aslında evde başörtü takmıyorlardı ama, bir Müslüman kadının saçını, hele ensesini bir yabancı erkeğe göstermesi yüzünü bile göstermekten yersiz bir şeydi, buna razı olamamışlardı.

IV

CENAN'DAN ANDRE'YE

14 ramazan 1322 (22 kasım 1905)

AZİZ dostumuz, biliyorsunuz yarın ramazanın onbeşi; bütün Türk hanımlarının gezme günü. Acaba saat dörtte Istanbul yakasında, Beyazıt meydanına, Şehzadebaşı'na bir gezintiye gelemez misiniz?

Şu sıralarda iftarlar çok vaktimizi alıyor ama, birlikte Anadolu yakasında yakında bir kaçamak yapmayı hazırlayabiliriz: Bu Melek'in buluşu. Göreceksiniz nasıl iyi düzenlenecek!

Cenan.

O "yarın" hava lodostu, nefis bir sonbahar güneşi vardı. Güzel peçeli hanımlar için ılık havanın, aydınlığın başları döndürdüğü bulunmaz bir gündü. Yıl içinde ancak bir-iki defa böyle bir serbestli-

ğe kavuşabiliyorlardı zaten.

Gezintilerini elbette yine kapalı araba içinde yaptılar, arabacının yanında da yine bir haremağası oturuyordu. Yalnız, arabanın pencerelerinin perdelerini kaldırmaya, camlarını açmaya hakları vardı bugün; ayrıca, bugün daha uzun zaman bir yerde mola verip birbirlerini seyredebilirlerdi. Beyazıt'tan Şehzadebaşı'na kadar, bir kilometrelik bir yolda, tam Türk havası içinde, dev camilerin sıralandığı eski yollarda, türbelerin, çeşmelerin çevresindeki ağaçların gölgesinde bir gezinti. Genellikle sakin, modern zerafet gösterileri için pek de uygun düşmeyen bir semtte, ramazanın onbeşi dolayısıyla toplanmış arabaların birbiri ardında dizilmesi nekadar garipti! Yüzlerce kupa, london duruyor, ya da gidip geliyordu. Koca şehrin dört-bir köşesinden, Boğaziçi'ndeki yalılardan bile kalkıp gelmişlerdi. Arabalarda yalnız kadınlar vardı, çok süslü kadınlar; gözlere kadar yükselen, yüz çizgilerini belli edecek kadar ince yaşmaklarıyla. Haremlerdeki bütün gizli güzellikler, olağanüstü bir biçimde bugün görülebiliyordu: Pembe tenli, sarışın Çerkez kızları; soluk tenli, kumral Türk kızları. Açık araba kapılarının çevresinde dolaşan pek az erkek vardı, Avrupalı ise hiç yoktu: Eski Istanbul'da olup bitenlerden Köprü'nün öbür yakasında, Beyoğlu'ndaki insanların öyle az haberi vardır ki!

Andre, anlaşılan hoşa gitmek için, o gün çok süslenen üç arkadaşını araştırdı. Bir hayli uzun bir zaman araştırdı ama, okadar kalabalıktı ki, bulamadı bir türlü. Gezmeye çıkan kadınların haremlerine kapanmak üzere dönecekleri saatte, birden bir hayal kırıklığı duydu içinde. Böylesine tatlı bir günde bukadar çok çift göze rastladığı, bunların bir kerecik olsun böyle dolaşabilmekten nasıl saf bir kıvanç duyduklarını görerek, hareme kapatılmanın kahredici sıkıntısını her zamankinden daha iyi anladı.

V

KÜÇÜKHANIMLAR Marmara kıyısında, Anadolu yakasında, küçük bir kumsal biliyorlarmış. Buranın Boğaz'da duman attı-

ran rüzgârdan barınmış, bir portakal bahçesi kadar ılık bir yer olduğunu söylüyorlardı. İşte arkadaşlarından birinin evi de, hemen bu kumsalın yanı-başındaydı. Bütün günü orada geçirdiklerini söyleyerek, çok güzel bir bahane yaratabilirlerdi. Demek ki yakında, belki de büyük, kesin ayrılıştan önce, birlikte son bir gezintiye daha çıkma olanağı bulabileceklerdi: Andre iki ay izinle Fransa'ya dönmeyi tasarlıyordu; Cenan da, büyükannesiyle birlikte, kışın en soğuk günlerini Pınarbaşı'ndaki çiftliğinde geçirmek zorundaydı. Demek ki ancak gelecek baharda yeniden bir araya gelebileceklerdi. O güne kadar da, pek çok dram cereyan edebilirdi hayatlarında.

12 aralık 1904 günü, bu gezinti için seçtikleri tarihte, İstanbul'da "yazdan kalma bir gün" dedikleri, iki kar arasında bile görülen, nefis, tatlı bir hava vardı. Köprüde, Anadolu yakası iskelelerine giden vapurların kalktığı yerde, öğle güneşinin aydınlığında karşılaştılar. Yalnız, kıllarını bile kapırdatmadılar. Birbirlerini hiç tanımayan yolcular gibi davrandılar. Sanki rastlantıymış gibi, aynı vapura bindiler. Küçükhanımlar yanlarındaki halayıkları, haremağalarını savdıktan sonra, Müslüman hanımlarına ayrılan haremliğe geçip oturdular.

Hava güzel olduğundan, bugün karşıya gezmeye giden büyük bir kalabalık vardı. En azından elli kadar kara çarşaflı da, arkadaşlarıyla birlikte, vapura binmişti. Vapur Üsküdar'a yanaşıp iskeleye çıktıklarında, Andre hayal kadınları birbirine karıştırdı. Tanımadığı üç kadının peşine takılınca, az daha rezalet çıkaracaktı. Bereket, bunların yürüyüşleri arkadaşları kadar zarif değildi de, onları bırakıp, döndü, şaşkın şaşkın kendi arkadaşlarını buldu, bu sefer doğru yolu izledi.

Dört kişilik bir araba kiraladılar. Yazlıklarda yasak değildi bu. Andre, bey olarak, bizim Batılı geleneklerimizin tersine, en seçkin yere yerleşip oturdu. Cenan yanına geçti;. Zeynep'le Melek de karşılarına, ön kanepeye kuruldular. Atlar tırısa kalkar kalkmaz, üçü de artık dayanamayıp, peçelerinin altından kahkahalarla gülmeye başladılar. Çok güzel bir oyun oynadıklarını, bugün akşama kadar özgür olacaklarını, düşündükçe, bir de gençlikleri, açık hava, uzak-

lara kadar uzanan mavi gökyüzü dolayısıyla güldüler. Zaten daha çok böyle çocuksu bir neşe içinde bulunuyorlardı, hele bunalım dönemlerini atlattıkları zamanlar. Derdini, ölmek isteğini unutan Zeynep bile onlara katılıyordu. Herşeye gülümseyerek meydan okuyorlar, kesinlikle kapatılmayı, sürgüne gönderilmeyi, daha da ağır bir cezaya çarptırılmayı göze alıyorlardı.

Marmara'da ilerledikçe, Boğaz'ın aralıksız rüzgârı kendisini gittikçe daha az belli ediyordu. Ulaştıkları küçük koy uzaktı ama, tahmin ettikleri gibi, havası ılıktı, üstelik, tenhalığının verdiği bir huzur vardı, salt ıssızlığıyla güven veriyordu. Koy güneye açıktı, küçük bir yalıyar özel bir sığınak gibi önünü çeviriyordu. Kumsalda, insan kendini, tıpkı haremlerin duvarla çevrili bahçeleri gibi, yabancı bakışlardan uzakta hissediyordu. Bir tek geminin bile geçmediği, ayna gibi dümdüz Marmara ile ufkun en uzak noktasındaki tepelerden başka bir şey görünmüyordu; tıpkı eylülün güzel günlerindeki gibi durgun bir Marmara ama, belki biraz soluk bir mavi deniz; çünkü bu soluk renk, güneşe rağmen, bir kış hüznü estiriyordu; eritilmiş gümüşün donmuş hali gibi bir şey. Karşı tepelerin dorukları ise daha şimdiden karlarla örtülüydü.

Küçük yalıyarı tırmanırken, çıplak, ıssız düzlükte yaşayan bir tek canlı bile görülmüyordu. Bu nedenle, peçelerini saçlarına kadar kaldırmışlar, temiz havayı ciğerlerine çekiyorlardı. Andre onların genç, taze yüzlerini şimdiye kadar güneş ışığında hiç görmemişti; o biraz soluk genç yüzlerini. Ayrıca, şimdiye kadar bir arada oldukları zaman hiç böylesine güven içinde hissetmemişlerdi kendilerini; hem de girişimlerindeki çılgınlığa, akşam dönüşte karşılaşacakları güçlüklere rağmen.

Önce, yere oturup, gelirken Istanbul'un ünlü şekercilerinden birinden aldıkları şekerleri yediler. Sonra da sevimli koyun, öğleden sonra saatlerini geçirecekleri bu cennet yerin girdisini-çıktısını dolaştılar. İnsanı şaşırtacak kadar garip bir sürü koşulun, isteğin, cüretin bir araya gelmesiyle burada toplanan koyun konukları —hele böylesine inanılmayacak, insanı ürkütecek kadar güneşli, iki poyraz arasında pek seyrek rastlanan tatlı bir havada— ayrı dünya-

lardan gelen, alınyazılarının bir daha görüşmemelerini yazdığı misafirlerdi hepsi. Andre ertesi gün Makedonya'daki çiftliğine gidecek olan şu Cenan'ın gözlerine, gülümsemesine bakarken, yaşadıkları şu anın ne ender, bir daha asla bulunmayacak bir şey olduğunu çok iyi biliyordu. Burada, şu denizin kışa özgü solukluğunda toplanmak için alt etmeleri gereken sayısız olanaksızlıklar yarın yine var olacaktı, belki hep var olacaktı. Kimbilir, belki bir daha birbirlerini hiç göremeyeceklerdi bile; hiç olmazsa böyle güven içinde, yürekleri ferah olarak görüşemeyeceklerdi bir daha. Öyleyse, şu yaşadıkları saat, hayatlarında unutamayacakları, belleklerine adeta kazacakları, çabucak unutkanlığın karanlığında kayboluvermesine karşı savunacakları bir saatti...

Sırayla içlerinden biri küçük yalıyarın üzerine çıkıp, uzaktaki tehlikeleri zamanında haber verebilmek için gözcülük ediyordu. Zeynep, nöbet tuttuğu bir sırada, bir Türk erkeğinin, yanında peçelerini kaldırmış üç kadınla birlikte kumsaldan geldiklerini haber verdi. Hemen, bunun tehlikeli bir şey olmadığını, karşılaşabileceklerini kararlaştırdılar; yalnız, bir süre için peçelerini indirdiler. Herhalde gerçekten bir Türk efendisi olan, haremiyle gezmeye çıktığı anlaşılan adam yanlarından geçerken, kadınların da peçelerini indirmiş olduklarını gördüler. Andre yüzünden indirmişlerdi besbelli. Erkekler belirsizce birbirlerini süzdüler; ancak ikisinin de bakışlarında hiçbir kuşku okunmuyordu. Öbür adam koyda çıktığı gezide rastladığı bu insanları aynı ailenin kişileri olarak kabul etmekte tereddüt göstermemişti.

Marmara'nın sakin dalgalarının kıyıya düzgün bir çizgi gibi yığdığı küçük, düz çakıl taşları, birden, Andre'ye çocukluğunda oynadığı bir oyunu hatırlatıverdi. Üç arkadaşına çakıl taşlarını durgun suların üzerinde sektirerek nasıl kaydırabileceklerini öğretti. Genç kadınlar hemen denemeye giriştiler ama, pek de beceremediler. Hay Allah! ruhları böylesine fırtınalı şu üç küçük yaratık bugün nekadar da çocuklaşmış, nasıl neşelenmişlerdi! Özellikle hayatını mahvetmek için elinden geleni yapan şu Cenan!

Bir saatlerini doldurduktan sonra, döndüler. Vapurda, artık bir-

birlerini hiç tanımıyorlardı elbette. Kısa yolculuk sırasında, duru Istanbul akşamlarının nasıl aydınlandığını birlikte seyredip hayran kaldılar. Karşıdan görünen bir Istanbul'du bu. Önce, Marmara'nın gümüş örtüsünü kaplayan Topkapı sarayının amansız burçları; sonra da, daha yukarılarda, daha ayrı bir pembelik içinde, minarelerin, kubbelerin sıralanışı. Bu da aralık ayına özgü bir pembeydi ama gümüşüsü daha azdı; denizinki kadar soluk değildi; daha çok, altın rengine yakındı...

VI

ERTESİ GÜN, CENAN'IN ANDRE'YE YAZDIĞI MEKTUP

BİR kere daha kurtulduk! Dönüşte müthiş zorluklarla karşılaştık ama, şimdilik ev sakin... Dönüşte Istanbul'umuzun nekadar güzel olduğunu fark ettiniz mi?

Bugün yağmur, sulu kar pencerelerimizi dövüyor, buz gibi bir rüzgâr kapıların altında ıslıklar çalıyor. Bu kötü hava dün patlak verseydi, nekadar mutsuz olurduk! Gezintimiz artık geçmişe ait olduğuna, tatlı bir rüya gibi bize ancak anısı kaldığına göre, Karadeniz'in bütün poyrazı dilediği kadar esebilir!

Andre, ben gitmeden önce bir daha görüşemeyeceğiz, koşullar Istanbul'da bir buluşma daha düzenlememize fırsat bırakmıyor. Bu mektubu size veda etmek için yazıyorum... Hiç kuşkusuz, gelecek bahara kadar. Yalnız, sizden bir şey istesem, yapar mısınız acaba? Bir ay sonra siz de Fransa'ya dönerken, vapurla dönmek niyetinde olduğunuza göre, yanınıza bir fes alın, Selanik yolunu seçin. Vapur orada birkaç saat kalacak; ben de, sizinle görüşmek için bir çıkar yol biliyorum. Arap uşaklarımdan biri vapura benden bir pusula getirecektir. Beni reddetmeyin.

Ülkenizde mutluluğunuz hep sizinle birlik olsun, Andre!

Cenan.

Cenan gittikten sonra, Andre daha beş hafta Istanbul'da kaldı. Bu arada, Zeynep'le, Melek'le görüştü. Sıra iki aylık iznini kullanmaya gelince, söylenen hat üzerinden yola çıktı. Fesini de aldı yanına; ama, Selanik'te vapuruna hiçbir Arap uşak falan gelmedi. Bu nedenle ayrılık kendisi için daha da üzücü oldu, bekleyip de hayal kırıklığına uğradığı için; bir de, Necibe'nin hatırası hâlâ bu şehirde ve çevresindeki kıraç dağlarda yaşadığından. Yeni arkadaşından hiçbir haber alamadan, yola devam etmek zorunda kaldı.

Fransa'ya vardıktan birkaç gün sonra, Cenan'dan şu mektubu aldı:

Selanik yakınlarında, Pınarbaşı
kasabası 19 ocak 1905

Öyle sıkı bir muhafaza altındayım ki, size bu yazdıklarımı ne zaman, kiminle postalayacağım bilemiyorum.

Şimdi uzaklardasınız, dönüp dönmeyeceğiniz de belli değil. Yeğenlerim nasıl vedalaştığınızı, siz gittikten sonra nasıl üzüldüklerini bana anlattılar. Ne garip şey, değil mi, Andre, alın yazılarının acıları da peşlerinden sürüklediği yaratıklar olduğunu düşünmek. Öyle bir acı ki, kime sokulsalar, onları da yakıyor! Siz de öylesiniz; ama, kabahat sizin değil. Alabildiğine çapraşık, belki de alabildiğine basit acılarınız var sizin. Yine de acı çekiyorsunuz; ruhunuzun titreşimleri hep acıya dönüşüyor. Size sokuluyorlar: Sizi ya seviyorlar, ya da nefret ediyorlar. Sevenler sizinle birlikte acı çekiyor; sizin sayenizde çekiyor, sizden dolayı çekiyor. Bu yıl şu küçük Istanbul kadınlarının hayatında bir ışın gibiydiniz. Soluk bir ışın; ama, onlar bunu peşin biliyorlardı. Şimdi de içine düştükleri gecenin acısını çekiyorlar.

Benim için ne olduğunuzu belki bir gün size söylerim. Benim çektiğim acı, sizin gidişinizden çok, size rastladığım, sizi tanıdığım içindir.

Selanik'e uğradığınız sırada bir görüşme ayarlayamadığım için sanırım bana kızmışsınızdır. Aslında, kırlık yerler sizin Necibe'nin zamanında olduğu gibi yine ıssız olduğundan, böyle bir olasılık

vardı. Hiç olmazsa bir-iki veda sözü etmek, bir el sıkışmak için on dakika birlikte olabilirdik. Aslında, acımı azaltmayacak, tersine, artıracaktı bu. Bana ait birtakım nedenlerden dolayı, gelmedim. Sakın tehlikeden korktuğum için sanmayın; yo! ilgisi yok. Sizinle buluşmak için gittiğimde, dönüşte ölümün bana yolda pusu kuracağını bilsem, ne çekinirdim, ne korkardım; o zaman size kalbimin veda duygusunu getirirdim, kalbimin söyleyeceği biçimde. Bugünkü biz Türk kadınları ölümden hiç korkmuyoruz. Sevgi sizi de onlara doğru itmiyor mu? Bizim için ne zaman sevgi hayatın eş anlamı oldu ku?

Cenan.

Bu mektubu Fransa'ya göndermekle görevlendirilen Melek de, aynı mektubun altına aklına esen şu düşünceleri eklemişti:

Sevgili dostumuz, sizin hakkınızda uzun uzun düşününce, acınızın nedenlerinin çoğunu buldum, eminim. O! hadi canım, sizi iyi tanıyorum artık! Birincisi, siz herşeyi ölümsüzleştirmek istiyorsunuz; hiçbir şeyden tam olarak zevk alamıyorsunuz; çünkü, kendi kendinize şöyle diyorsunuz: "Bitecek bu iş." Ayrıca hayat size herşeyi vermiş, elinize okadar iyi şeyler geçmiş ki, bunların bir teki bile bir başkasının mutluluğu için yeterdi; ama, siz hepsini avucunuzdan kaçırmışsınız, elleriniz dolu olduğundan. Yalnız, en büyük derdiniz sizi çok sevmeleri, bunu çok sık yüzünüze söylemeleri. Göründüğünüz varlıklar için vaz geçilmez olduğunuzu biraz fazla hissettirmişler size. Hep önünüzde diz çökmüşler; hiçbir duygu yolunda bir adım atmak ihtiyacını duymamışsınız: Her seferinde beklemişsiniz! Şimdi ise herşeyin boş olduğunu sezinliyorsunuz, çünkü kendiniz sevmiyorsunuz, sizi sevmelerine göz yumuyorsunuz. İnanın bana, siz de sevin. Kimi olursa olsun; sayısız aşıklarınızdan birini. Göreceksiniz nasıl iyileşeceksiniz!

Melek

Cenan'ın mektubu Andre'nin hoşuna gitmedi, doğal bulmadı

yazdıklarını. "Sevgisi çok köklü olsaydı," diyordu kendi kendine, "herşeyden önce, herşeye rağmen, ya Istanbul'da, ya da Selanik'te bana gelir, veda ederdi. Bu davranışında edebiyat kokusu var." Hayal kırıklığına uğradığını hissediyordu. Ona beslediği güven sarsılmıştı; bu yüzden de, acı çekiyordu. Onun bir Doğulu olduğunu unutuyor, bir Avrupalı kadından daha aşırı davranışlı, anlaşılması daha güç olduğunu unutuyordu.

Cevabında, bazen yaptığı gibi, onu çoğunlukla suçlayacaktı neredeyse, "Acısını ardından sürükleyen bir yaratık! Geldik işte, sizin bile 1830'dan beri modası geçti dediğiniz kadar erkeğine..." Hayır, pek ileri gitmekten çekinip ciddi ifadeli bir mektupla yetindi; böyle, vedalaşmadan ayrıldığı için çok üzüldüğünü belirtti.

Cenan'ın Pınarbaşı'ndaki Ormanda Uyuyan Güzel malikânesindeyken kendisiyle doğrudan doğruya haberleşme olanağı yoktu; herşey Istanbul'dan, Zeynep'le Melek'in elinden geçmek zorundaydı; daha başka suç ortaklarının da.

Üç hafta sonra, Zeynep'in gönderdiği bir mektupta, şu birkaç kelimeyi okudu:

Andre, nazarınızda ben bir hiçken, söylediğim, ya da yaptığım bir hareketle nasıl inciltebilirim sizi? Bütün düşüncelerimin, bütün sevgimin çok alçakgönüllü olduğunu, bunları her an ayaklarınızın altına alabileceğinizi bilmiyor musunuz? Eskimiş ama, desenleri hâlâ güzel kalmış, sizin de üzerinde yürümeye hakkınız olan bir halı gibi. Ben buyum işte. Buna rağmen bana hâlâ kızabilir, diş bileyebilir misiniz?

Cenan.

Bu mektubuyla Cenan yine tam bir Doğulu kadın olmuştu. Bundan pek duygulanan, kıvanç duyan Andre de, kendisine hemen bir cevap yazdı, tatlı bir sevgiyle dolu bir cevap. Üstelik Zeynep de şunu eklemişti: "Cenan orada hastalanmış sinirsel bir ateş yakasını bırakmıyormuş. Büyükannemiz çok kaygılandı. Doktor da ne diyeceğini bilemiyormuş."

Haftalarca sonra, Cenan şu kısa, yine bir önceki kadar Doğulu bir kadına özgü mektupla kendisine teşekkür etti:

Pınarbaşı, 21 şubat 1905

Günlerdir kendi kendime şöyle diyordum: Beni iyi edecek ilaç nerede? İlaç geldi, iri iri açılan gözlerim ilacı kemiriverdi. Zavallı parmaklarım ilacı tutuyor işte. Teşekkür ederim! Bana kendinden bir sadaka verdiğin için teşekkür ederim, düşüncenden bir sadaka. İkinci mektubunuzun bana getirdiği huzur için Tanrı sizden razı olsun!

Bana yaşattığınız neşeli an için size olanca mutlulukları dilerim, dostum. Size köklü, tatlı, hayatınızı mis kokan bir bahçe, parlak bir yaz sabahı gibi süsleyecek bir mutluluk dilerim.

Cenan.

Hastalanan, ateşin kemirdiği zavallı yavrucak, yeniden Karacaemir yaylalarının kızı olmuştu; tıpkı çocuklaşır gibi. Andre de, genç kadının pek gurur duyduğu şaşırtıcı kültüründen önceki bu haliyle, onu daha çok seviyordu.

Bu sefer de, Cenan'ın mektubunun altında, yine Melek'in kısa bir notu vardı. Kısa mektuplarının seyrekliğinden yakındıktan sonra, şöyle diyordu:

Çırpınmanıza hayranız. Biz de arkadaşlarımıza mektup yazmak için böylesine meşgul, yorgun, eli-kolu bağlı olabilmek için nasıl çırpınabileceğimizi kendi kendimize soruyoruz. Lütfen bu yolu bize de öğretin. Biz, tersine, kendi bahtsızlığımız, sizin bahtsızlığınız üzerine yazmak için bütün gün vakit bulabiliyoruz.

Melek

VII

ANDRE, 1905 yılı martının ilk günlerinde izni bitip de Türkiye'ye döndüğü zaman, Istanbul'hâlâ karlar altındaydı ama, o gün

gökyüzü alabildiğine maviydi. Kendisini getiren vapurun çevresinde binlerce martı dönüp duruyordu. Boğaz'ı iri kar taneciklerini andıran bu kuşlar kaplamıştı; sayısız denecek kadar çok, beyaz bir şehre doğru delice atılan bir beyaz tüy bulutu; güney güneşinin parlaklığı altında, harika bir kış görünüşü.

Andre'nin hangi vapurla döneceğini bilen Zeynep'le Melek, aynı akşam kendisine en sadık Arap uşaklarıyla hoşgeldin dileklerini ulaştırdılar. Selamlarıyla birlikte, iyileştiğini söyledikleri Cenan'ın uzun bir mektubu da eline geçti. Anlaşılan, Cenan uzaktaki konağında bir süre daha kalacaktı.

Karacaemir yaylalarının küçük barbar kızı iyileştikten sonra yine gönüllü, karmaşık bir kişiliğe bürünüvermiş, "arkadaşının ayakları altına alıp çiğneyebileceği önemsiz şey" olmaktan çıkmıştı. Yo! hayır, artık baş kaldırarak, şiddetle yazıyordu. Haremlerin kafesleri ardında, Andre'nin hazırlayacağı kitap üzerine tutarsız birtakım gevezelikler yapılmıştı; yazarın ancak şöyle bir kere gördüğü —o da, kalın peçenin ardından— bir genç kadın tasarlanan eserin esin kaynağı olduğunu ileri sürmüştü; Cenan, zavallı kadıncağız da, orada vahşi bir kıskançlığın pençesine kaptırmıştı kendisini:

Andre, sizinle aramıza başkalarının sızabileceğini düşündüğünüz zaman, nasıl bir güçsüzlük öfkesine kapılacağımızı anlamıyor musunuz? Hele bu rekabet bizim alanımızda ortaya atılırsa: Doğu hakkındaki anılarınız, izlenimleriniz. Hayatımızı tehlikeye attığımızı (huzurumuzu bırakalım) bilmiyor musunuz; yoksa, unuttunuz mu? Bunu da, ülkemiz hakkındaki izlenimlerinizin eksiksiz olması için yaptık; çünkü yaptığımız şey kalbinizi çalmak için bile değildi (yüreğinizin herşeyden bıkmış, kapalı olduğunu biliyorduk). Hayır, amacımız sizin sanatçı duyarlığınızı harekete geçirmek, deyimi yerindeyse, ona bir çeşit "yarı gerçek düş" vermekti. Olanaksız gibi görünen bu amaca, biz olmadan hayal edemeyeceğiniz şeyi göstermek için, gözlerimizi kırpmadan, ruhumuza ölümsüz birer acı, pişmanlık sokmayı göze aldık. Bunu yapacak çok Avrupalı kadın olduğunu sanıyor musunuz?

Evet, öyle saatler oluyor ki, başka fikirlerin üstün gelip bizim anımızı kovduğunu, Türkiye'miz hakkında bizimle birlikte, bizden geçerek edindiğiniz izlenimler yerine, başka izlenimlerin size daha yakın geldiğini düşünmek bize bir işkence gibi geliyor. Kitabınızı bitirdikten sonra da, isterim ki başka bir şey yazmayasınız, başka bir şey düşünmeyesiniz; sert, açık bakışlı gözleriniz bir daha başka şeyler için yumuşamasın. Bazen hayat bana artık dayanılmaz gibi gelince, kendi kendime "Daha fazla sürmeyecek" diyorum. Bu dünyadan ilk ayrılan ben olursam, özgürlüklerine kavuşan ruhların yaşayanları etkileme olanağı bulunursa, ruhum sizinkini kendine çekmek için kapacak, ben neredeysem ruhunuzun oraya gelmesi gerekecek.

Geriye nekadar ömrüm kaldıysa, sizin on dakikanızı okuyabilmek için hemen feda etmeye hazırım. Size acı çektirecek güçte olmak isterdim, doğrusu; Bir de, bundan birkaç ay önce aynı hayatı sizin mutlu olduğunuzu bilmek için vermeye hazır olan ben, size acı çektirecek bilgiye de sahip olmak isterdim.

Tanrım, siz dostluklar yönünden bukadar zengin misiniz ki böylesine har vurup harman savuruyorsunuz dostluklarınızı, Andre? Sizi sevenlere bukadar üzüntü çektirmek mi cömertliğiniz? Hem de sizi bukadar uzaktan, çıkar beklemeden sevenlere? Biraz titiz, biraz da kıskanç diye, her şeyiyle gerçek, belki de hayatta rastladıklarınızın en derini olan bir sevgiyi çılgınca berbat etmeyin.

Cenan.

Andre mektubu okuduktan sonra kendisini bir hayli sinirli hissetti. Sitem çocukçaydı; aslı-astarı yoktu, çünkü Türk kadınları arasında o üçünden başka hiçbir arkadaşı olmamıştı ki. Yalnız, asıl yolunda olmayan mektubun genel havasıydı. "Bu sefer hiç saklamaya gerek yok." diye geçirdi içinden. "İşte tam bir falsolu nota; saf ahengine inandığım, değişmeyeceğini inatla sandığım kardeşçe üç dostluğun içinde düzensiz bir patlama... Zavallı küçük Cenan! Ama, mümkün mü böyle bir şey?"

Hiçbir çıkar yol göremediği bu yeni durumu yeni baştan göz-

den geçirmeyi denedi. "Olamaz böyle şey!" dedi kendi kendine. "Asla olmayacak, çünkü ben olmasını istemiyorum. İşte beni ilgilendiren yön; benim yönümden bu sorun kesilip atılmıştır!" İnsan kendine karşı böylesine açık davrandı mı, bulanık düşünceler, kalleşçe düşkünlüklere karşı korunmuş olur.

İçinden bunları söylemekle duyduğu övünç aslında pek büyük değildi, çünkü Cenan'ın kendisini sevse bile, yine de yanına yaklaşılmaz biri olduğuna kesinlikle inanmıştı. Artık bu hem gönülden inanan, hem kibirli, hem cüretli, hem tertemiz yaratığı çok iyi tanıyordu: Cenan, ağabey rolünden çıkmamaya kararlı diye yargıya vardığı bir dostuna kendisini uzaktan teslim edebilirdi ama, öte yandan da çaresiz bir hayal kırıklığına uğrayıp yüzünü bir daha açmamak üzere peçesiyle örtebilirdi; bunun için de, elini sıkmayı biraz uzatmak, ya da sıkarken üfürmek yeterdi...

Serüven kendisine az korkutucu görünmüyordu. Genç kadının eskiden söylediği, o zamanlar Andre'nin pek aldırmadığı cümleler şimdi son derece ciddi olarak kulaklarında yankılanıyordu: "Bir Müslüman kadınının bir yabancıya karşı besleyeceği sevginin kaçmaçtan, ya da ölümden başka çıkar yolu yoktur."

Ertesi sabah, adeta baharı andıran bir havayla karşılaşınca, Andre'ye herşey olduğundan daha az ciddi görünüverdi. Tıpkı geçen sefer olduğu gibi, bu mektupta da bol bol "edebiyat" olduğunu söyledi içinden. Doğulunun abartma merakını hatırladı. Birkaç yıldan beri, onu sevdiklerini belli etmeleri için, bunu kanıtlamaları gerekiyordu; çünkü yaşı, acı bir tutku gibi, bir türlü aklından çıkmıyordu.

Andre, yüreği dünden çok daha hafif, Istanbul yakasına, uzun süredir görmediği Zeynep'le, Melek'le buluşmak üzere, Sultanselim'e uzandı. Uzaktan alabildiğine güzel olan Istanbul, o gün, yakından bakıldığında acınacak bir haldeydi. Bir yandan rutubet, bir yandan çamur, erimeye başlayan karlar her yeri batağa döndürmüştü. Buluşacakları evin bulunduğu çıkmazda, duvarın gölgesinde kalan yerlerde ise hâlâ kar vardı.

Küçük, kendi halindeki haremde, Andre'yi uzun bir yolculuktan dönen ağabeyleri gibi, peçelerini açmış, güvenlerini, sevgilerini belirten bir ifadeyle karşıladılar. Andre, karşısındakilerin yüz çizgilerindeki değişiklik karşısında birden çarpıldı. İncelik, kusursuzluk örneği olmakta devam eden Zeynep'in yüzü mum gibi sararmıştı; gözleri daha da irileşmiş, dudaklarında renk kalmamıştı: O yıl Doğu'da çok sert geçen kış tedavisi için hiçbir çaba göstermediği derdini artırmış olmalıydı. Melek'e gelince, onun da yüzü soluktu; alnı acıdan kırışmıştı; üstelik, tetikte, adeta dramatik bir hava içinde olduğu hissediliyor, aşırı bir direnişle birden olgunlaşıvermişe benziyordu.

Andre'nin bakışlarında okuduğu sessiz soruya cevap olarak: "Beni yine evlendirmek istiyorlar" dedi.

Andre: "Ya sizi?" diye Zeynep'e sordu.

Zeynep: "A! benim kurtuluşum... elimin altında." dedi, zaman zaman uğursuz bir öksürükle kabaran göğsünü eliyle bastırarak.

İkisi de dün ellerinden geçen Cenan'ın mektubunu merak ediyorlardı; özellikle, mektubun mühürlü oluşunu. Şimdiye kadar aralarında hiç böyle bir şey olmamıştı, birbirlerinden hiçbir sır saklamamışlardı.

— "Ne diyordu acaba size?"

— "Hey Allahım! Hiç... Çocukça sözler... Bilmem hangi harem dedikosunua kulak verip de böyle yanlış yere duygulandı..."

— "A! hiç kuşkusuz kitabınızın yeni esinlendirici meleği masalıdır bu, değil mi?"

— "Tam üstüne bastınız. Üstelik, size temin ederim, doğru bir yönü de yok hikâyenin; çünkü sizlerden, sizin tanıştırdığınız birkaç belirsiz hayaletten başka..."

— "Ben de, kardeşim de zaten buna hiç inanmadık ama, o, orada, bizden uzakta... Ne gelir elden! İnsan sürgündeyken herşey tepesine vurur böyle."

— "Onun da öyle bir vurmuş ki tepesine, gerçekten diş biliyor bana."

Melek: "Ama, sizi öldürecek kadar değil." diye sözünü yan-

da kesti. "Ya da havası öyle... Bakın, bana bu sabah gelen mektubuna bir göz atın."

Mektubun devamını, herhalde okumaması gerektiği için katlayıp, şu bölümünü Andre'ye uzattı:

Ona hep kendisini düşündüğümü, hayatta tek neşemin o olduğunu söyleyin. Burada tek yaptığım şey size gıpta etmek. Birlikte geçirdiğiniz vakit yüzünden, varlığıyla size verdikleri için gıpta ediyorum size. Ona böylesine yakın olduğunuz için, bakışını görebildiğiniz için, elini sıkabildiğiniz içip gıpta ediyorum. Birlikte olduğunuz zamanlar beni unutmayın; toplantılarınızdan, tehlikesinden ben de payımı isterim.

Andre: "Elbette. " dedi, katlı mektuba bakarak. "Bunda ölümümü isteyen bir hınç yok... "

Herşeyi hafife alan bir edayla konuşmayı denemişti ama, Melek'in gösterdiği bu bir-iki cümle, kendisine gönderilen uzun, dehşet verici mektuptan daha çok inandırmış, daha şaşkına çevirmişti. Bunun içinde "edebiyat" yoktu; herşey olanca sadeliğiyle, açıklığıyla meydandaydı!... Geçen günkü aşk dolu sitemlerini mühürlü gönderdiği halde, yeğenlerine bu besbelli cümleleri nasıl da çocukça bir saflıkla yazıyordu!

Demek beklediğinin tersine, geçen yılın bu garip, huzurlu dostluğu, üç genç kadının başlangıçta parçalanmaz üçlü ittifakı, hiçbir zaman belirli bir yüzü olmayacak bir tek ruh halindeki birliği dönüvermişti. Bu sonuç onu dehşete salıyordu ama, biraz da hoşuna gidiyordu; şimdilik, işin bu hale dökülmesinden hoşnut olup olmadığını söyleyecek durumda değildi...

— "Ne zaman dönecek Cenan?" diye sordu.

— "Mayıs başında." diye cevap verdi Zeynep. "Geçen yıl olduğu gibi, yine Boğaz'daki yalıya geçeceğiz. Tek dileğimiz, orada birlikte son bir yaz daha geçirebilmek; efendilerimiz sonbahardan önce bir evlilikle bizi ayırmazsa elbette. Son diyorum, çünkü gelecek kış hiç kuşkusuz ecel beni alıp götürecek; herne olursa olsun,

öbür ikisi de, gelecek yaz, yeniden evlendirilecekler."

Melek, meydan okurcasına: "Hele bakalım, onu da göreceğiz." dedi.

Andre'nin de Boğaz'daki son yazı olacaktı bu. Sefaretteki görevi kasımda sona eriyordu. Biraz kadereci olduğundan, biraz da bazı şeyleri sürdürmekte pek inatçılık etmemek gerektiğine inandığından —hele bunlar acılı, ya da günah sayılacak sonuçlar doğuracaksa— alınyazısına boyun eğmekte kararlıydı. Bu nedenle Boğaz'daki o nefis mevsimin yeniden başlamasını, mavi sular üzerinde kayık gezintilerini, bahar çiçekleriyle bezenmiş Beykoz koyunda, ya da öbür mesirelerdeki gezintileri şimdiden hüzün dolu bir zevkle görür gibi oluyordu. Bütün bunlar son bir kere daha geri gelecek, hiçbir geri dönüş umudu olmadan sona erecekti. Üç küçük dostuyla buluşmaları, tıpkı geçen yıl olduğu gibi, sürekli takip edilmek, bir an içinde onlardan ayrılmalarına yol açacak casusluk tehlikesi içinde geçecekti; üstelik, bir sonraki yazı göremeyeceklerinden emin oldukları için, ağustosun, eylülün o güzelim günleri çok daha büyük sıkıntılar içinde geçecek, mor menekşelerin, çınarların gür yapraklarının, ekimin ilk yağmurlarının tadına bile varamayacaklardı. Bir de yepyeni bir durum, Cenan'ın, tam olarak itiraf etmemiş bile olsa, çelik gibi eliyle dizginlemeye çalışsa da, bu Doğu rüyasının sonunu daha soluk kesici, insafsız hale getirecek aşkı vardı.

VIII

NİSANIN 10'una doğru, Andre'nin uşağı bir sabah neşeli bir sesle efendisini uyandırdı, kendisini sevindireceğini tahmin ettiği bir haber verdi:

— "İki kırlangıç gördüm, efendim! Ah! bir ötüyorlardı, bir ötüyorlardı ki!...

Demek kırlangıçlar Istanbul'a dönmüşlerdi! Üstelik, bu sabah pencerelerden giren hava nekadar da sıcaktı! Hey Allahım, günler artık eskisinden de hızlı geçiyordu! İlkbahar başlamıştı bile demek.

Andre'nin daha dünkü karanlık havada hayal ettiği gibi, kırlangıçların gelmesinden önceki zamana aldanıp, gelecek için yedekte sakladığı günler değildi demek artık ilkbahar! Yaz, yarın hemen geliverecek olan yaz, Doğu'daki yaşantısının, sözde gençliğine benzeyen çağının son yazı olacaktı: Geriye dönüşü olmayan son yazı... Belki daha sonra, geleceğinin, doruktan aşağı inişinin, sanatının alacakaranlığında yine Türkiye'ye dönebilirdi... Evet, belki de... Ama, niçin dönecekti? İnsan, döndüğü zaman, kendisine, sevdiklerine ait ne bulabilir ki? Herşey değiştiğine, ya da öldüğüne göre, ne hayal kırıcı bir serüvendir bu dönüşler!... "Zaten," diye geçiriyordu içinden, "şu yavrucakların benden koparttıkları sözü tutup o kitabı yazdığım zaman, bu ülkenin kapıları kesinlikle kapanmayacak mı yüzüme? Türk dostlarımın güvenini yitirmeyecek miyim? Sevgili Istanbul'umda oturmak hakkından yoksun kalmayacak mıyım?"

Nisan bir gün gibi gelip geçti. Andre, Istanbul'u Hacca gitmiş gibi dolaştı, Eyüp'te, Fatih'te gezintiler, açık havada nargile tokurdatmalar... hem de, kararsız havalara, soğukların, karın geri gelmesine rağmen.

Derken, 1 mayıs geldi çattı, Cenan erişilmez eski konağından ayrılacağından söz bile etmedi. Geçen yıla oranla daha az yazıyordu, mektupları çok daha kısaydı. "Susuşumu mazur görün." diyordu bir seferinde. "Bunu anlamaya çalışın. Aslında, okadar çok şey saklı ki bu sessizliğimde!"

Zeynep'le Melek hâlâ geleceğini söylüyor, bundan pek emin görünüyorlardı.

Andre onları da geçen yıla oranla daha seyrek görebiliyordu. Biri hayattan daha çok çekmişti elini-eteğini; öteki de, yeni bir evliliğin korkusuyla, kararsız bir kişiliğe bürünmüştü. Üstelik, bu yıl genellikle bütün kadınların çevresindeki gözetim daha da sertleşmişti; belki de özellikle onların çevresinde, çünkü kendilerinden kuşkulanıyorlardı yo, pek belli-belirsizdi bu kuşkular daha— hele yasak gidiş-gelişlerden pek kuşkulanıyorlardı. Arkadaşlarına çok sık mektup yazıyorlardı ama, o, kendilerini sevmeye devam ettiği halde, bazen sadece düşünceyle, niyetlerle cevap vermekle yetini-

yordu. Bunun üzerine, onlar da sitem ediyorlardı Andre'ye; ama, pek üstü kapalı biçimde:

Kasımpaşa, 8 mayıs 1905

Sevgili dost, ne oluyor? Biz, sizin uzaktaki boynu bükük dostlarınız, çok kuşkudayız. Günler, sizden beklediğimiz mektuplar gelmeyince, omuzlarımızı eziyor, herşey, deniz, gökyüzü, yüreklerimiz kararıyor.

Size temin ederim, yine de şikâyetçi değiliz, ancak size eski, pekâlâ bildiğiniz bir şeyi tekrarlamak amacını güdüyor; yani bizim tek büyük dostumuz olduğunu.

Acaba şu sıralarda mutlu musunuz? Günleriniz aydınlık mı?

Hayatın bize sunduğu şeye göre, zaman ya çok hızlı, ya da pek yavaş geçiyor. Bizim içinse, emekliyor. Doğrusu, dünyaya niçin geldik, anlayamıyorum... Ama, kimbilir, belki de ölünceye kadar, ölümden de sonra, sizin sadık, adanmış köleleriniz olmanın neşesine varmak için...

Zeynep, Melek.

Ayın 8'i oldu bile!... Andre bu mektubu penceresinde, burada oyalanmasını gerektirecek kadar ılık bir akşam vakti, uzak ufukların, gökyüzünün alabildiğine genişliği karşısında okudu. Onun evinde insan Beyoğlu'nda olduğunu sanamazdı. O gürültülü caddeden çok uzaklardaydı; güzel kokulu servilerin kapladığı, şehir içine kapanmış mezarlığa bakıyordu. Istanbul, bütün ufku kaplayan kubbeleriyle, karşısındaydı.

Gece ağır ağır iniyordu; aysız, bol yıldızlı bir gece. Istanbul, karanlıkla birlikte görkeme büründü; her akşam olduğu gibi, gökyüzünde göz kamaştırıcı bir gölge halini aldı. Sessizlik içinde köpeklerin havlamaları, bekçi sopalarının gürültüsü işitilmeye başlandı. Çok geçmeden, ezan vakti geldi; bu çok değişik, karşıda uzanıp giden şehirden, alçak, yüksek, kolay, duru, alışılmış seslerin senfonisi yükseldi. Edilen dualar kadar, kanatlanmış gibi dağılan sesler.

Bu yıl ilk gece, gerçekten, bir canlılık, bir büyü gecesi oldu.

Andre o geceyi penceresinde, neşeden çok, hüzünle karşıladı: İşte onun son yazı başlıyordu...

Ertesi gün sefarethanede her yıl olduğu gibi Tarabya'ya çok yakında taşınacaklarını bildirdiler. Onun için bu Istanbul'dan hemen hemen temelli ayrılmak demekti, çünkü mevsim sonunda Tarabya' dan indiği zaman, kesinlikle Türkiye'den ayrılmak için sadece son hazırlıklarını yapmak amacıyla, birkaç günlüğüne şehirde bulunabilecekti.

Türkler de, Tatlısu Frenkleri de şimdiden Boğaz'a, Adalar'a göç etmek için paçaları sıvamışlardı. Boğaz'ın gerek Rumeli, gerekse Anadolu kıyılarında, yalılar, evler birer birer şenleniyordu; taş ya da mermer rıhtımlarda haremağaları, hanımlarının yazlıklarını hazırlıyorlardı. İpek perdelikler, divanlar için şilteler, işlemeli yastıklar yaldızlı kayıklarla yalılara taşınıyordu. Yaz, Andre'nin umduğundan da çabuk, gelivermişti işte. Hiç kuşkusuz, geldiğinden de çabuk geçip gidecekti; çünkü, insan hayatta yol aldıkça, zamanlar hep daha da kısalıyormuş gibi gelir.

IX

O güzelim haziranın ilk günü! Mayısın hiç bir sürekliliği olmamıştı. Cenan hâlâ dönmemişti. Kısalığı koruyan mektupları da artık hiçbir şey açıklamıyordu.

O güzelim haziranın ilk günü! Tarabya'da, deniz kıyısında, Karadeniz'e bakan dairesine yerleşen Andre, o şahane sabah vakti, sadece hazirana girdikleri için yüreği daha da daralarak uyandı, sadece bu tarih değişikliği, sona doğru büyük bir adım daha atıldığı duygusunu uyandırıyordu içinde. Zaten günlerin kaçışından doğan çaresiz derdi sabah berrak bir zihinle uyandığı saatlerde onu bütün bütün çileden çıkarıyordu. Bu sefer kaçtığını hissettiği şey, gençlik yıllarında olduğu gibi, kendisini sarhoş eden şu Doğu baharıydı; bir daha asla, hiçbir zaman bulamayacağı o bahar... Şöyle düşünüyordu: "Yarın bütün bunlar bitecek, yarın bu güneş benim için batmış

olacak; yaşlılıktan, hiçlikten önceki saatlerim artık sayılı.."

Yine de, her zamanki gibi, iyice uyandıktan sonra, gündelik yaşantının binlerce eğlendirici, güzel, küçük olayı zihninde yeniden göründü, zamanın gelip geçtiğini, ölümü unutturan binlerce küçük ılgım yine belirdi. Önce anılarında Beykoz'daki çayırın hayali uyandı. İşte şurada, karşısında, her sabah gözlerini açar açmaz Anadolu yakasında gördüğü ağaçlıklı tepelerin ardındaydı. Tıpkı geçen yıl olduğu gibi, bugün de öğleden sonra oraya, çınarların gölgesinde oturmaya, cennetteki hurilerin gölgelerine benzeyen peçeli kadınların uzaktan geçişlerini seyrederek nargilesini tüttürmeye gidecekti.

Sonra, yeni kayığıyla çocukça uğraşma faslı başladı. Kayığın İstanbul'dan gıcır gıcır boyanmış olarak geldiğini, rıhtıma yanaştığını haber verdiler. Kürekçiler de, yeni giysilerini denemek istiyorlardı. Andre, Doğu'da geçireceği son yaz sırasında, cuma günleri Göksu'da çok güzel bir kayıkla, kürekçi takımıyla görünmek istiyordu. Tam Doğu'ya layık, kusursuz bir renk ahengi de düşünmüştü. Kayıkçıların yelekleri, kayığın ortasına döşenen uzun halı sırma işlemeli, latin çiçeği renginde kadifeden olacaktı. Halının üzerine bağdaş kurup oturan uşağı gümüş sim işlemeli gök mavisi yelek giyecekti.

Figüranları yeni giysilerini sırtlarına geçirdikten sonra, Andre de bunun etkisini su üzerinde görmek üzere aşağı indi. Genellikle çalkantılı olan Boğaz o sırada ayna gibi durgundu; dalgalar belli belirsizdi. Havada sınırsız bir huzur, iki kıyının yeşilliklerinde haziranın, sabah vaktinin cümbüşü seziliyordu. Andre denemeden pek memnun kaldı, koyu sarı kadife halı üzerinde işlemeli mavi yeleğiyle adamın yarattığı zıtlık gözlerini pek oyaladı; üstelik, halının üzerindeki sırma işleme Arapça bir şiirdi, aşkın nankörlüğünü anlatıyordu. Sıcak günesli havada Anadolu yakasına kadar bir uzanıvermek için, kayığa yerleşip kuruldu.

Akşam, Zeynep'ten Göksu'daki ilk cuma buluşmalarını isteyen bir mektup aldı. Elbette ki bu buluşma kayıkla karşılaşmaktan ibaret kalacaktı. Zeynep tehlikenin arttığını, denetimin iki kat sıkılaştırıldığını söylüyordu; ayrıca, geçen yaz yaptıkları gibi küçük

sandal içinde, muslin peçeleriyle kıyı boyunca kürek çekmelerini de yasaklamışlardı. Zeynep'in yakınmalarında yine de buruk bir yön yoktu; kızmayacak kadar yumuşak huylu biriydi o; üstelik, herşeyden bıkmış, herşeye razı bir yanı vardı. Bu belki de bağrında taşıdığı kaçınılmaz, yakın ölümünden dolayıydı... Mektubun altındaki ekte, zavallı, ihtiyar Mevlut'un (Habeş asıllı haremağasının) seksenüç yaşında öldüğünü haber veriyordu. Bunu gerçek bir felaket olarak kabul etmişlerdi, çünkü adamcağız onları öz evlatları gibi severdi, ne altın, ne de para karşılığında satardı. Çocuklar da onu çok seviyorlardı; adamcağız aileden biri gibi olmuştu. "Ona gerekli bütün özeni gösterdik, dedemiz gibi baktık." diye yazıyordu Zeynep. Sonradan "dedemiz" sözcüğü çizilmiş, üzerine Melek'in o alaycı yazısıyla, "büyükamca" yazılmıştı.

Andre, böylece, cuma günü o mevsim ilk defa olarak Göksu'ya gitti; hem de, geçen yıldan daha garip renklere bürünmüş kayıkçı takımıyla. İki arkadaşına tekrar tekrar rastladı. Onlar da renklerini değiştirmişler, mavi yelek yerine bu yıl yeşille sarıyı seçmişlerdi. Sırtlarında kara çarşaf, yüzlerinde ise şeffaf peçeler vardı ama, peçelerini indirmişlerdi. Daha başka güzel hanımlar da, yine karalara bürünmüşlerdi. Andre'ye bakmak için sık sık başlarını çeviriyorlardı. Eğreltiotlarıyla, çiçeklerle bezenmiş iki kıyı arasında, bugün alabildiğine esrarlı kadınlarla dolu derede uzanmış yatan hanımlar... Sanki görünmeyen bütün bu yaratıklar onunla ilgileniyordu, kitaplarını okudukları için kendisini tanıyor, başkalarına gösteriyorlardı. Kimbilir, belki de bunlardan kimisiyle, geçen sonbaharda, yüzlerini bile görmeden konuşmuştu, şu arkadaşlarına yaptığı serüven dolu ziyaretler sırasında. Sağda-solda dikkatli bir bakış, kibarca bir gülümseme, kalın peçelerin altında güç sezilen bir gülüşle karşılaşıyordu. Üstelik, kayıkçıları için seçtiği renkleri beğendikleri de anlaşılıyordu. Yeşil derenin üzerinde halısının, kürekçilerin yeleklerinin rengi yemyeşil çimenlerini, ağaçların gölgesi arasında kusursuz bir ahenk yaratıyor, gerçek bir Doğulu anlayışını ispatlayan bir Avrupalı karşısında hayrete düşüyorlardı.

Andre de, çocuklaştığı bu saatlerde, tanınmaz haldeki güzelle-

rin dikkatini çekebildiği için memnun, o yıl haremlerde çok okunan kitapları sayesinde gizlice fikirlerine hükmedebilmekten mutlu, eğlenip oyalanıyordu. Hazirana özgü gökyüzü, durgunluğuyla, derinliğiyle, tapılacak kadar güzeldi. Kıyıdaki çimenlikte oturan, deredeki kümeleri seyreden beyaz peçeliler, sakin bakışlı gözlerini muslinlerin aralığından zaman zaman gösteriyorlardı. Gölgeliklerde içilen nargilenin kokusunu bastıran mis gibi bir ot kokusu duyuyordu.

Yazın üç ay süreceğini, Göksu sefalarının daha yeni başladığını herkes biliyordu; demek ki daha pek çok cuma buraya geleceklerdi; bütün bunların kısa da olsa bir süresi olacak, hemen yarın bitmeyecekti...

Andre de ağaçların gölgesine oturup bir nargile tokurdatmak, dolaşanları seyretmek için kayığını kıyıya çektirdiğinde, kendisini iyice gençlik hayallerine, unutkanlığın sarhoşluğuna kaptırmıştı.

X

BİR SONRAKİ HAFTA, ANDRE'NİN CENAN'DAN ALDIĞI MEKTUP

22 haziran 1905

İŞTE, söz verdiğim gibi, Boğaziçi'ne döndüm Andre. Sizi görmekte çok geciktim. Acaba perşembe günü Istanbul'a inip, Sulselim'de, dadımın evine gelebilir misiniz? Fatih'teki arkadaşımın evi yerine, burada buluşmayı yeğ tutuyorum, çünkü ilk defa da orada karşılaşmıştık.

Elbette yine fesinizi giyin, geçen seferki tedbirlere yine dikkat edin; kafesin arasından her zamanki işaretimizi, beyaz mendilin ucunu görürseniz içeri girin ancak; yoksa, görüşmemiz suya düşecek demektir, hem de belki uzun bir süre için. Böyle bir durumda önce çıkmazın sonuna kadar gidin, sonra geri dönün. Yolu

şaşırmış biri gibi davranın.

Bu yıl herşey çok daha çetin, sürekli kaygılar içinde yaşıyoruz...

Arkadaşınız
Cenan

Andre o perşembe günü, daha uyanır uyanmaz, aynanın karşısında kuşkuya kapıldı. "Geçen yıldan bu yana gerçekten yaşlanmışım." dedi içinden. "Bıyığımda ak kıllar var; Cenan gittiğinde yoktu bunlar." Arkadaşının ruh huzurunu bozmamak için çok şeyler vermeye hazırdı ama, karşısında fizik yönden de çökmüş gibi görünüp, onu hayal kırıklığına uğratmak dayanılacak gibi değildi.

Onun gibi yaratıklar, —ki pekâlâ büyük birer sofu olabilirlerdi— çok aradıkları ışığı hiçbir yerde bulamadıklarından, hayal kırıklığına uğrayan olanca ateşlilikleriyle, aşka, gençliğe dönüp sarılırlar, ikisinin de ellerinden kaçtığını sezinledikleri zaman, umutsuzca yapışırlar bunlara. İşte o zaman çocuksu, acınacak umutsuzluk başlar; çünkü saçlar aklaşır, gözlerin feri söner; pişmanlıkla karışık bir dehşet içinde, kadınların gözlerini başka bakışlara çevirecekleri anı gözetlerler...

Perşembe günü gelip çatınca, Andre de eski Istanbul'un çekici perişanlığını nefis bir haziran havasında geçip, Sultanselim'e yollandı. Cenan'ı görmenin korkusu içindeydi; belki de daha çok onun kendisini görmesinden korkuyordu...

Mezarlığı andıran çıkmaza varınca, başını kaldırdı, evlerin koyu kahverengi rengi ortasında, beyaz mendilin ucunu hemen fark etti. Kapının ardında da, pusudaki Melek'i buldu.

— "İçerideler mi?" diye sordu.

— "Evet, ikisi de. Sizi bekliyorlar."

Küçük haremliğe girince, Andre burasının daha da yoksullaşıp solduğunu fark etti; Zeynep'in de yüzü açık olarak durduğunu gördü.

Cenan dipte, gölgede duruyordu. O içeri girer girmez, ona

doğru yürüdü; olanca gençliğiyle, tazeliğiyle elini uzattı.

İşte karşısındaydı şimdi genç kadın; uzaktan gelen bir melodiye benzeyen sesini yine işitiyordu... Yalnız, derin su maviliğindeki gözleri artık yoktu; ne acı çeken Meryam Ana'yı andıran kaşları, ne de kusursuz süzük yüzü; hiçbiri: İlk günlerdeki gibi sır vermez haliyle peçe yine yüzünü örtmüştü; pek ileri gittiğini hissederek dehşete düşen beyaz prenses yeniden fildişi kulesine çekilmişti... Andre her türlü ricanın boşuna olacağını, bu peçenin artık bir daha kalkmayacağını, belki acı, son bir durum olmazsa yüzün açılmayacağını hemen anladı. Bu yasak sevgi konusunda, hafiflik, tatlılık döneminin artık sona erdiği duygusu sarıverdi içini. Bugünden sonra kaçınılmaz faciaya doğru yürüyorlardı.

ALTINCI BÖLÜM

I

NE de olsa, önlerinde sakin günler vardı daha. Aslında, temmuz birbirlerinin yüzünü görmeden geçti, uzaktan bile. Temmuz Istanbul'da genellikle rüzgârlı, fırtınalı geçer, Boğaz sabahtan akşama kadar sislerle kaplı olur.

O ay Cenan mektup yazmakta bile güçlüklerle karşılaştı, çünkü Erivan'dan bitmek bilmeyen bir masafirliğe gelen yaşlı bir teyzesi kendisini pek sıkı denetliyordu. Üstelik, su ayna gibi dümdüz olmadıkça, kayıkla gezmeye çıkmalarına da izin vermiyordu.

Andre ile üç arkadaşının Veba Hanım adını taktıkları kadın ağustos başında, tası-tarağı toplayıp gitti de, yazın, son yazlarının geri kalan günleri alabildiğine güzel, tatlı geçti! Ağustos, eylül, ekim ayları Boğaz'ın et tatlı mevsimidir; gökyüzü cennet kadar berraktır, günler kısalır, rüzgâr durulur; ama, Boğaz görkemini korur.

Artık hep Göksu'ya gidiyorlar, Istanbul'da, Sultanselim'deki evde buluşmalar düzenliyorlardı. Dış görünüşüyle herşey tıpkı 1904 yazı gibiydi, Cenan'ın yüzündeki kara peçe bile. Ruhlarında ise, yepyeni duygular, daha belirtemedikleri duygular vardı; bunlardan pek emin de değillerdi daha. Ne var ki bu duygular, zaman zaman, sohbetleri arasında kendilerine pek ağır gelen sessizliklere yol açıyordu.

Ayrıca, geçen yaz, "önümüzde bir yaz daha var" diyebiliyorlardı. Bu sefer herşey sona erecekti, çünkü Andre kasımda Türkiye'den ayrılıyordu. Durmadan, bu yakın ayrılığı, ölüm kadar acı gelen o günü düşünüyorlardı. Dostlukları bir hayli eski olduğu için, artık ortak anıları vardı; herşeye yeniden başlamak için, kaçınılmaz sondan önce, birtakım tasarılar hazırlıyor, geçen yıldan esinlenip, hep dört kişilik gezintiler, yolculuklar düşünüyorlardı: "Beykoz'daki o

bizim el değmemiş ormanı bir kerecik daha birlikte görsek... Yine hep birlikte, son bir defa daha olsun, Necibe'nin kabrini ziyaret etsek..."

O yıl küçük merhumenin ölümünün acısını her ay daha candan hisseden Andre, 1 eylül sabahı, düşen bir taş hızıyla geçen hayatın gidişinde büyük bir basamak daha aştığını anladı. Hava sakin birden tam bir sonbahar duruluğuna, serinliğine kavuşuvermişti. Mevsim başında olduğu gibi, sanki daha bir sesli, gürültülü gibi geliyordu ona. Sanki Beykoz'daki kışlada trampet çalan askerlerin çıkardığı sesler dünden daha belirli işitiliyordu. Hiç kuşkusuz, yaz kaçıp gidiyordu, Beykoz'daki Sultan Çayırı'nda mor çiğdemlerin dökülen yapraklar arasında çiçeklendiğini ürpererek düşündü.

Bu sabah ise herşey okadar ışıl-ışıldı, Boğaz öylesine durgundu ki! Yaprak bile oynamıyordu. Güneş yükseldikçe, tatlı bir sıcaklık sarıyordu etrafı. Şimdi de denizden, bir istimbotun çektiği bir dizi yelkenli tekne geçiyordu. Eski Türk tekneleriydi bunlar, ilkel boyalı kaptan köşkleri arkadaydı. Artık bu tür kayıklara ancak buralarda rastlanıyor. Yelkenlerini sarmışlar, hep birlikte, uslu uslu, uzaktan, iki sarp yamacın aralığından görülen, tanımayanlar için pek durguna benzeyen Karadeniz'e doğru ilerliyorlardı. Pencerelerinin tam altında, Andre güneş içindeki küçük rıhtıma, aralarında kendisininki de duran kayıklara baktı. Bu akşam o kayıkla Göksu'ya gidecekti.

Göksu!... Bir Doğulu gibi belki beş-altı defa daha gidecekti oraya; iki kıyısı da yemyeşil, küçük bir krallık gibi hükmettiği o dereboyuna. Orada genç hanımlar kayıkçılarının renklerini daha uzaktan tanıyorlardı. Sultan Çayırı'nda da, güneş batarken çınarların gölgesine oturup nargilesini tokurdatacağı daha çok günler vardı önünde. Bir yandan o anlatılamaz sessizliği dinlerken, bir yandan da genç hanımların gezmelerini, o cennet çayırlarında "mutlu gölgeleri"in dolaşmalarını seyredecekti...

En azından otuz, otuzbeş gün daha yaz vardı önünde. Eli kulağında sayılmayacak büyük sondan önce, hatırı sayılır bir süreydi bu...

O sabah Beykoz'un yukarılarındaki tepeler, sararan fundalıklardan dolayı, tatlı bir pembelik içindeydi, pembe kurdeleler gibi. Suya kadar inen köy evleri, dallarına üçyüz yıldan beri balıkçıların ağlarını astıkları koca çınarların yeşili, bütün bunlarla birlikte masmavi gökyüzü güzel günlerdeki haliyle aynadan farksız Boğaz'ın sularında sakin sakin yansıyordu. Bütün bunlar yazın süreceğine, sükunetin, hayatın, gençliğin devamlılığına öylesine birer kanıttı ki, Andre bir kere daha kendini kaptırdı, tarihi unuttu, yakın yarınların tehdidini hissetmez oldu.

Öğleden sonra, nefis aydınlıklar içindeki Göksu'ya gitti. Burada üç arkadaşıyla karşılaştı, öbür peçeli kadınların bakışlarını seyretti. Sonra da Anadolu yakası boyunca, eşsiz bir akşam vakti, geri döndü: İçinde kimbilir ne facialar geçen eski, sessiz evler; yeşillikler arasında eski bahçeler; cumaları genç, güzel hanımların oturup, dönen kayıkları seyrettiği, çok sıkı gözetim altındaki eski mermer rıhtımlar. Kürekçilerinin hızlı temposu sayesinde, Andre serin havayı yüzünde hissediyor, ferahlık duyuyordu. Burada, soluk almak sarhoş olmak demekti. Dinlendiğini hissediyor, genç göründüğünün bilincine varıyor, ilk gençlik yıllarındaki gibi, dayanılmaz bir yaşama isteği duyuyordu... Olup biten her şeyden nasibini almak isteği. Genellikle karanlık bir bıkkınlık uçurumundan farksız ruhu dış dünyanın tadına doyum olmaz baş döndürücülüğü, ya da sanatçı bakışlarının olağanüstü oyunlar yaratan gücüyle değişebiliyordu. Değişmek, yeni gibi olmak, kendini bir sürü serüvene, aşka hazır hissetmek.

Kayıkta Jean Renaud da vardı. Andre arkadaşının anlattıklarını dinliyordu: Serfarethanelerden birindeki güzel bir hanımefendiye aşık olmuştu; kadın ise onun aşkına sevimli bir ilgisizlikle karşılık vermiş; aynı zamanda yüzünü hiç görmediği Cenan'ı da seviyormuş; ancak, hayali, sesi geceleri uykularını kaçırıyormuş. Andre bu itiraflan omuzlarını bile silkmeden dinliyordu; çünkü bunlar bu havaya yakışan itiraflardı. Kendisinin de onunla aynı şeyleri düşündüğünü seziyordu; onun da aklı aynı şeylere işliyor, gerisine aldırmıyordu bile. Aşk havadaydı. Andre itirafa itirafla karşılık

vermek, zafer kazanmış biri edasıyla, yüzüne karşı haykırmak istiyordu: "Peki, işte bak bana, beni senden de çok seviyorlar!..."

Bir daha hiç konuşmadan yollarına devam ettiler. İkisi de bencilce aşkın hükmettiği düşüncelerine daldı. Boğaz'da bir yaz akşamının görkemi düşlerini daha da yüceltiyordu. Yanı-başlarında yalıların eski yasak rıhtımları gelip geçmeye devam ediyordu; hemen kıyıya oturmuş duran kadınlar kayıkların süzülüp geçişini seyrediyordu. Ortalık bakır kızılı bir renge dönüşüyordu şimdi. Andre ile arkadaşı ise, bu peçeli seyircilerin geçişlerini, kayıklarını, seyrek görülen renklerini, batan güneşin ışıkları içinde, bir mucize gibi gördüklerini bilerek, eğleniyorlardı.

II

EYLÜL de sona erdi!... Artık Anadolu yakasının tepelerindeki o güzelim fundalıkların pembe rengi de her gün biraz daha ölüyor, giderek pas rengine dönüşüyor. Beykoz çayırında ise çiçeklenen çiğdemler, çayırların ince çimleri içinde, gittikçe çoğalıyor. Akşamları nargile içmek için, hâlâ kapanmayan kahvelerde güneşli bir yer seçiliyor, giden yazın son sıcakları aranıyor. Güneş iyice kaybolunca, koca çınarların dalları üzerinde dev bir yangını andıran kızıllıktan başka bir şey kalmayınca da, birden bir serinlik vücudunuzu sarıyor, hüzün veriyor size. Kalkıp gidiyor herkes. Yürürken, tabanlarının altında kurumuş yapraklar çıtır-çıtır eziliyor. Artık sürekli sonbahar yağışları çayırları sular içinde bırakıyor; bazen bunların yerini hâlâ sıcak, garip bir biçimde durgun havalar alıyor. Böyle seyrek rastlanır güzel havalarda, arılar yazdan ardakalanların üzerinde vızıldayarak uçuşuyor. Ancak, akşam olunca, topraktan, ormanlardan soğuk, serin sisler yükseliveriyor.

Şu küme küme sarı yapraklar yerde ya, Andre işte bunları bir kere daha görmüş, tanımıştı; hem de aynı vadide, geçen yıl. Bir yerde yaprakların ikinci defa döküldüğünü görmek, insanı oraya daha çok bağlar. Asya'nın bu küçük, nefis kırlıklarından dönmemek

üzere ayrılmanın acı bir şey olacağını çok iyi biliyor. İki nefis yaz mevsimi boyunca hemen her gün geldiği gibi, pek çabuk unutacağını da biliyor, yakın geleceğin karanlık başdöndürücülüğü içinde.

Andre ile arkadaşları bütün yılı burada birlikte bir gezme düzenlemeyi gerçekleştiremeden geçirmişlerdi. Yalnız, herne pahasına olursa olsun, 3 ekimle 5 ekim için birer gezinti düzenlemişlerdi; son, en büyük istekleri olarak.

Bugünkü 3 ekim gezintisi için seçtikleri yer, 1904'te keşfettikleri o küçük koruydu. Hep birlikte o dağ kovuğu içinde, bataklık kıyısında yine bir araya gelmişlerdi. Yine aynı yerlere, yosunlu taşların üzerlerine oturdular; tropikal bölgeleri hatırlatacak kadar iri sazların yükseldiği durgun suyun kıyısına yerleştiler.

Andre zavallı yavrucakların o akşam her zamanki gibi olmadıklarını, sinirli, tedirgin bir halleri olduğunu hemen fark etti. Elbette, herbiri kendine göre: Cenan soğuk tavırlar takınarak, Melek ise şiddete başvurarak: "Şimdi de, üçlü isyan şebekemizi dağıtmak için, hepimizi yine evlendirmek istiyorlar." dediler. "Ayrıca, sözde biz pek kendi başımıza buyruk kişilermişiz; onun için, hakkımızdan gelmesini bilecek kocalar bulacaklarmış bize."

Melek ayrıca anlattı:

— "Benim hakkımda, cumartesi günü aile meclisi toplanıp kararını verdi. Bana koca olarak Ömer Bey adında, insafsız bakışlı, erkek güzeli bir süvari yüzbaşısını seçtiler; bu arada, lütfedip kendisini pencereden gösterdiler de bana. Anlaşılan, pek uzamayacak bu iş."

Melek, bunları anlatırken, bir yandan da ayağıyla yeri dövüyor, gözleri şimşekler çakıyor, eline geçen bütün yaprakları yolup atıyordu.

Andre söylecek bir söz bulamadı. Dönüp öbürlerine baktı. Daha yakınında duran Zeynep'e; "Ya siz?" diye soracaktı ama, alacağı cevabın ne olduğunu çok iyi bildiğinden, sormaya cesaret edemedi. Tatlı, üzgün bir edayla göğsünü göstereceğinden emindi. Bunun üzerine peçesini tek açmayanına, yani Cenan'a yöneltti sorusunu:

— "Ya siz?"

Cenan birkaç günden beri üzerine gelen biraz kibirli bir ilgisizlikle: "A! ben mi?" dedi. "Beni de yeniden Hamdi Beye vermeleri söz konusu."

— "Peki, ne yapacaksınız öyleyse?"

— "Hay Allah! ne yapmamı istiyorsunuz yani? Kuvvetli bir olasılıkla, boyun eğeceğim. Bir kocayı sineye çekmek gerektiğine göre, hiç olmazsa eskisini kabul etmek daha iyi olmaz mı? Bir yabancıyla evlenmektense, hiç olmazsa biraz daha az utanacağım eskisine varırım yine."

Andre şaşkın şaşkın dinledi bu sözleri. Cenan'ın yüzündeki kalın peçe bakışlarını okumasını engelliyordu; onun için, Andre bu beklenmedik boyun eğişin içten olup olmadığını anlıyamıyordu. Cenan'ın Hamdi Bey'in karısı olmayı kabul etmesi Andre'nin dileyebileceği en iyi şeydi, çünkü çözümü olanaksız bir sorunu en iyi böyle kestirip atabilirdi. Yine de buna bir türlü inanamıyor, sonra da bunun kendisine acı çektirmek için seçilmiş bir çözüm olduğunu seziyordu.

Bu dikenli konu üzerinde daha başka bir şey söylemediler. Sonra çeşitli düşüncelerin kaynaştığı bir sessizlik oldu. Cenan'ın tatlı sesi, dökülen yaprakların tek tek düşüşlerinin bile duyulduğu sessizlik içinde, yeniden işitildi. İlgisiz, oldukça sakin bir sesle, Kitaptan söz açtı yine.

Andre, ciddi olmamaya çabalayarak: "A! doğru," dedi, "kitap ya! Kaç zamandır düşünmemiştim bunu... Durun bakalım, ne anlatacaktım ben? Akşamları kibar çevrelere girmek istediğinizi, gündüzleri de Beyoğlu kadınları gibi bol bol güllü, tüylü şapkalar giymek istediğinizi mi?"

— "Yo, öyle alaycı olmayın, Andre... hele bugün, son günümüz bukadar yakınken."

Bunun üzerine Andre toparlanıp anlattı: Yazacağı kitapta onlar için yapabileceği şey konusunda hiçbir hayale kapılmıyormuş. Kendilerini en azından maymun iştahlı göstermeden tanıtmak istiyormuş. Düşüncelerine uymayan bir şey yazmamak niyetindeymiş.

İslâmiyetin geleneklerinden çoğuna bağlı olduklarını, ancak kendi seçtikleri dostları, ya da bir sınama karşısında açmak şartıyla, peçelerini sevdiklerini sanıyormuş. En büyük istekleri, kendilerine karşı daha çok, düşünen, özgür, sorumluluk sahibi kişiler gibi davranılmasıydı; peçeli bile olsa, bir takım erkekleri evlerine buyur etmeleri için izin verilmesini, onlarla karşılıklı konuşmayı istiyorlardı, hele bu bir nişanlıysa.

Cenan: "Sadece bu ödünler karşılığında." diye ısrar etti, "Kendimizi tatmin olmuş sayacağız; biz de, bizden sonra gelecekler de. Hiç olmazsa, bir yarım yüzyıl sürecek bu, evrimimizin daha ileri bir aşamasına ulaşıncaya kadar. Aziz dostumuz, şurasını özellikle iyi belirtin. Bizi deli ya da yıkıcı saymamaları için, daha fazlasını istemeyeceğiz. Zaten bizim bu istediğimize karşı Peygamberimizin kitabında kesin bir şey dolduğu bahsine de meydan okuyorum."

Andre akşam olurken onlardan izin istediği sırada, Melek'in uzattığı küçük elinin ateş gibi yandığını fark etti.

— "A!" dedi, korkuyla, "sizin bir hayli ateşiniz var sanırım."

— "Evet, dünden beri gittikçe çıkıyor ateşim... Aldırmayın, canım! Yüzbaşı Ömer Bey düşünsün, değil mi ya? Bu akşam, gerçekten, iyi değilim; başımda bir ağırlık var; öyle bir ağırlık ki... Bugün sizinle buluşmamız olmasaydı, yataktan kalkamazdım."

Sonra Cenan'ın koluna yaslandı. Çayıra vardıktan sonra, artık birbirlerini tanıyormuş gibi davranamazlardı —çayır da, mor çiçeklerle, sarı yapraklarla bezenmişti—, çünkü gezmeye çıkan başkaları da vardı. Her akşam Beykoz çayırını şenlendirmeye gelen her zamanki gibi ahenkli kadın kümeleri de eksik değildi. Andre yine onların uzaklaşmalarını seyretti. Yalnız, bu sefer içinde onları bir daha hiç görmeyecekmiş gibi bir duyguyla. Sonbahar güneşinin ortalığı altın sarısı ışıklarıyla aydınlattığı şu saatte, bu geçiş, acı döneminin üç küçük yaratığı, din öncesi dağların gölgelerine benzeyen halleriyle, huzur çayırının ince çimleri üzerinde uzaklaşırlarken, biri siyah peçesi, öbür ikisi beyaz peçeleriyle, hiç de gerçeğe benzemiyorlardı...

Onlar gözden kaybolunca, Andre küçük kahvelere doğru yöneldi, ekim akşamının serinliği çökmeye başladığı halde ağaçların altına kurulup, bir nargile istedi. Güneşin son ışınına karşı, sırtını bir çınarın heybetli gövdesine dayayıp, düşünmeye başladı. İçinde bir şeylerin çöktüğünü anlamıştı; Cenan'ın kaderine boyun eğmesi, düşünü, Doğu âlemi hakkında beslediği son düşü de yıkmıştı. Pek farkında bile olmadan, Türkiye'den ayrıldıktan sonra da bunun süreceğini öylesine hesaplamıştı ki, Cenan'ın ondan ayrıldıktan sonra, yaşlandığını görmeyince, anılarını çok daha uzun bir süre koruyacağını ummuştu; böylece, bu bir çeşit ideal aşk sıradan aşkın ölümüne yol açan hayal kırıklıklarından korunmuş olacaktı. Yo, hayır... Hamdi Bey gençti daha; Cenan da, hiç kuşkusuz ona karşı istek duymaktan vaz geçmemişti. Ona yeniden varınca Andre genç kadını kesinlikle yitirmiş sayılacaktı: "Demek beni hiç de okadar sevmiyormuş." diye düşünüyordu. "Ben de, hâlâ pek saf, kendini beğenmiş biriyim! Çok tatlıydı davranışı; ama, hep "edebiyat"tı. Şimdi de, bitti artık; daha doğrusu, hiçbir zaman var olmadı bu sevgi... Benim yaşım neyse, o; bunu ispatlar bu da. Yarın ise ne onun, ne de bir başkası için, sayılan, hatırlanan biri olacağım ben."

Çınarların altında nargilesini içen bir o kalmıştı. Anlaşılan o güzelim ılık gecelerde buraya yüzlerce hayalperesti çeken zamanlar artık çoktan geride kalmıştı; şu yatay, soluk pembe güneşin hiçbir hükmü yoktu artık; hava bayağı soğuktu. Andre: "Buradaki son yazımı biraz daha uzatmak istiyorum." diyordu kendi kendine. "Bu ise gençliğimi uzatmak istemek kadar boş, saçma. Bu tür şeylerin zamanı çoktan geçti..."

Güneş artık karşı Rumeli kıyısı ardında batmıştı; çobanların kavalları keçileri çağırıyordu. Andre'nin çevresindeki ıssız çayır, sararmaya başlayan birkaç ağacıyla, geçen yılın mevsim sonundan farksız haline dönüşmüştü bile... Akşamın, dökülen yaprakların hüznü, ayrılığın hüznü, Cenan'ı kaybetmenin, hayatta inişin hüznü... bütün bunların hepsi dayanılır şey değildi; evrensel ölümü çok hatırlatıyordu insana.

III

İRKAÇ günden beri pek acele durumlarda haberleşmek için dahice bir yol bulmuşlardı. Küçükhanımların Kâmuran adlı bir arkadaşları, Andre'ye yazısını taklit etmek iznini vermişti. Evdekiler onun yazısını çok iyi biliyorlardı. Andre mektupların altına Kâmuran imzasını da atabilecekti. Kâmuran Andre'ye üzerine kendi eliyle Cenan'ın adresi yazılı bir sürü zarf da vermişti. Kısacası, Andre küçükhanımlara mektup yazabilirdi artık. Ne olur, ne olmaz diye, elbette yine üstü kapalı bir takım laflar kullanacaktı. Uzun bir süredir fes giymeyi, tespih çekmeyi adet edinen uşağı da, bu mektupları doğrudan doğruya üç küçük günahkârın yalısına götürebiliyordu. Andre uşağını tam belirli, önceden kararlaştırılmış bir saatte gönderiyordu. Üç arkadaşından biri bu sırada sanki rastlantıymış gibi taşlıkta bulunuyordu. Haremağaları da oradan uzaklaştırıldığından, böylesine güvenilir bir haberciye, sözlü bir cevap vermek olanağı bile doğmuş oluyordu.

Andre de ertesi gün Kâmuran'ın imzasını taşıyan mektuplardan birini Melek'in ateşli durumunu öğrenmek, tepedeki camiye yapacakları geziye çıkılıp çıkılmayacağını anlamak için kullanmayı göze aldı. Aynı akşam Cenan'dan aldığı mektupla Melek'in ateşinin daha da yükseldiği, öbür ikisinin başucundan ayrılamayacakları haberini aldı.

Herşeye rağmen, 5 ekim günü, son defa bir arada olmak için kararlaştırdıkları gün, tek başına bu gezintiye çıktı.

Güneye özgü yine nefis bir sonbahar havası vardı. Korular mis gibi kokuyor, arılar vızıldaşıyordu. Andre o gün küçük Türk dostlarına kendisini daha az bağlı hissediyordu; Cenan'a bile. Onların bulunmayacağı bir başka yerde yeniden hayata başlayabileceğinin bilincine varmıştı. Ayrıca, ayrılacağı sırada, küçükhanımlardan çok, Doğu'dan uzaklaşacağı için üzüleceğini hisseder gibiydi, şu ilk gençlik yıllarından beri hayran olduğu Doğu'dan. Bir de sonuna yaklaşan şu güzel yazdan, eski çağların huzuru içinde iki mevsim

geçirdiği şu Anadolu'nun kır köşesinden, ağaçların gölgelerinden, yaprakların, yosunların kokularından.

Ah! ogün de yine ne parlaktı güneş! Şu meşeler, şu kızarmış ya da sararmış yapraklarla eğreltiotları Fransa'daki ormanları hatırlatıyordu ona; okadar ki, içinde birden birtakım eski, çocukluğunun tatil günlerindeki izlenimleri uyanıyordu; o eylül günlerinde, kırlara veda etmesi gereken, yılın aynı dönemine rastlayan günleri.

Mantarlarla, fundalıklarla kaplı keçiyollarında ilerledikçe, gözünün önünde yeni, uzak ufuklar açıldıkça, Fransa hayali de kayboluveriyordu. Artık ülkesinden eser kalmıyor, Türk toprağı ağır basmaya başlıyordu. Boğaz'ın kıvrımları ayaklarının altında açılıveriyor, köyleri, kıyıdaki yalıları, birbiri ardından ilerleyen vapurları görüyordu. İçerilere doğru da yabancı bir görünüm vardı; aynı sık, kalın yeşil bitki örtüsüyle kaplı sıra sıra tepeler, Fransa'mızın hiç bilmediği türden alabildiğine geniş, sessiz ormanlar.

Küçük düzlüğe vardığında, enginlerden esen bütün rüzgârlara açık bu yerde, tek caminin çevresini oluşturan alanda, birsürü Türk kadınının yerlerde oturduklarını, çoğunun da kağnılarla uzaklardan buraya dolaşmaya geldiklerini gördü. Andre görünür görünmez, peçeler hemen yüzlerini örtmek için aşağı indirildi. Böylece birden dilsiz bir peçeli hayaletler kumpanyası ortaya çıkıverdi. Hep birlikte, ufukta görünen Karadeniz'in engin genişliği önünde, ilkel bir zerafetle kopup ayrıldılar sanki.

Andre bunun üzerine bu ülkenin, çekiciliğinin, esrarının herşeye rağmen içinden silinmeyeceğini, hem de Cenan'ın yol açtığı hayal kırıklığına rağmen silinmeyeceğini, hayatının iniş döneminin acılarına rağmen silinmeyeceğini kendi kendine tekrarladı...

IV

ERTESİ gün cuma idi. Andre Göksu'ya gitmekten kendini alakoyamadı; çünkü gerçekten son defa gidiyordu oraya da: Kayığı, kürekçileri için imzaladığı sözleşme o akşam sona eriyordu; üs-

telik, bütün sefarethane mensupları gelecek hafta İstanbul'a iniyorlardı. Boğaz mevsiminin sonu gelmişti.

Yazın bile, o günkü kadar aydınlık, durgun bir gün yaşamamışlardı. Şimdiden ıssızlaşmaya başlayan dereboyunda seyrekleşen kayıklar da olmasa, insan kendini güzel bir ağustos gününde sanabilirdi. Alışkanlıkla, biraz da bağlılığı yüzünden, kayığını yine de küçük dostlarının yalısının kapalı pencerelerinin önünden geçirtti. Küçük, beyaz işaret yine yerli yerindeydi! Anlaşılmaz, beklenmedik bir şeydi bu! Yoksa, onlar da gelecekler miydi?...

Göksu'da, çayırlar küme küme dökülmüş sarı yapraklarla dolmuştu. Şirin derenin çevresindeki ağaçlar sonbaharın geldiğini çok iyi simgeliyordu. Yine de zarif kayıklar bu çevreye alışık halleriyle herbiri ardından geçip haremlerin güzellerini uzaklaştırıyorlardı. Andre kayıkların geçişi sırasında, son bir veda töreni gibi, peçelerin altındaki belli-belirsiz gülümsemeleri görebildi.

Uzun bir süre, çevresini süze süze bekledi. Arkadaşları bir türlü gelmek bilmiyorlardı. Saatler ilerliyor, gezintiye çıkanlar gittikçe seyrekleşiyordu.

Tam Andre de ayrılacağı sırada, derenin ağzına varmışken, birden mavi, sarı boyalı zarif bir kayığın, içinde gözlerini belli eden beyaz yaşmaklı bir tek kadınla birlikte, uzakta bitiverdiğini gördü. Kadın yastıkların üzerine yerleşmiş olmalıydı, çünkü suyun üzerinde biraz yüksek, uzun boylu görünüyordu.

Kayıkları karşılaştı. Kadın bakışlarını ısrarla Andre'ye dikti. Cenan'dı bu! Bir yıldan beri kendisinden sakladığı tunçla yeşil karışımı gözleri, pas rengi uzun kaşları kimseninkilerle karıştırılamazdı... Andre iki adım ötesinde, en beklenmedik sırada ortaya çıkıveren bu görüntü karşısında iliklerine kadar ürperdi. Ne var ki kürekçileri kuşkulandırmamak için, kıpırdanmaması gerekiyordu. Bunun üzerine, birbirlerine bir işaret bile edemeden, yan yana geçip gittiler.

Andre, herşeye rağmen, kayığını hemen döndürdü. Niyeti genç kadın dereden aşağıya inerken onunla bir kere daha karşılaşmaktı. Yine yan yana geldiklerinde, çabucak görünüp kaybolduklarında,

çevrelerinde hemen hiç kimse kalmamıştı. Bu ikinci karşılaşma sırasında beyaz muslin yaşmağın örttüğü yüz, eski bir mezarlığın kara servileri, mezar taşları arasından çıkar gibi fırladı, sanki gelip derenin suyuna kondu. Bu ülkede, hiç kuşkusuz ölüm korkusunu devamlı hatırlatabilmek için, her yerde bir mezarlık bulunur.

Güneş çoktan batmaya başlamış, ortalığı tatlı bir pembelik sarmıştı. Dönmek gerekiyordu artık. Kayıkları hemen hemen aynı sırada dereden çıktı. Akşamın o görkemli havası içinde, Boğaz'dan yukarı doğru ilerlediler. Andre'nin kayığı, Cenan'ınkinden birkaç yüz metre geriden geliyordu... Andre genç kadının mermer yalısına adımını attığını, asık yüzlü yalısına girip gözden kaybolduğunu gördü.

Cenan, bu yaptığıyla, çok şeyler belirtmişti: Bir kere, tek başına kayıkla Göksu'ya gelmişti; üstelik, gözlerini göstermek, bakışlarını arkadaşının belleğine kazımak için, yaşmakla gelmişti. Andre, bunun özel, dokunaklı yönünü hemen sezinlemişti. Birden, "Macide"nin bir bölümünü, buna benzer bir sahneyi anlattığı yerini hatırladı. Ayrılık sırasında, bir kayıkta gösterişli biçimde birbirlerine baktıkları sahneydi bu. "Doğrusu, onun yönünden çok kibarca bir davranış." diye üzgün üzgün düşündü. "Öyleyken, yine de bir parça "edebiyat" kokuyor. Demek, Necibe'yi taklit etmek istiyordu... Bu, birkaç gün sonra, kollarını Hamdi Bey'ine açmasını engellemeyecek."

Sonra, Anadolu yakası kıyısında, Boğaz'dan yukarı çıkmaya devam etti. Pek çok yalı kapılarını daha şimdiden sıkı sıkı kapatmıştı. Kıpkırmızı sarmaşıkların kapladığı bahçelerde demir parmaklıklar sıkı sıkı çekilmişti. Herşey sonbaharı, ayrılığı, sonu belirliyordu. Tek-tük rıhtımlarda, yanaşılması yasak o mermer basamaklarda, mevsimin son cumasını da yazlıkta geçirmek için kalmış birkaç hanım görünüyordu. Gözlerinde —yüzlerinin görülebilen tek yerleri— şehirdeki hareme dönüşün çok yakın oluşunun üzgünlüğü okunuyordu; yaklaşan kışın sıkıntısı okunuyordu. Batan güneş de bütün bu üzgünlüğü amansız bir kızıllıkla aydınlatıyordu.

Andre Tarabya'daki evine varınca, kürekçileri gelip kendisiyle

vedalaştılar. Hepsi gösterişsiz giysilerini giymiş, Bursa ipeklisinden mintanlarıyla kadife yeleklerini, özenle katlayıp, yanlarında getirmişlerdi. Uzun kadife halıyı da. Halı tuzlu deniz suyuyla ıslandığı için, iyice kurutmasını pek safça, salık veriyorlardı. Andre şimdiden güneşin altında solmaya başlayıp eski değerli eşyaya benzeyen bu zavallı partallara baktı. Ne yapacaktı bunları? Bunları yok etmek, ülkesine götürüp ileride, karanlık geleceğinde, daha da solmuş olarak bir gün bulduğu zaman, "Eskiden, Boğaz'ın aydınlık günlerinde orada oturduğum sıralarda, kayığımın renkleriydi bunlar..." diye anımsamak daha üzücü olmaz mıydı?

Akşam iyice yaklaşmıştı. Eskişehir'li bir çoban olan uşağından, kavalını alıp, geçen yıl çaldığı o yanık havayı üflemesini istedi. Bu parça kadar hiçbir şey yazın sona erdiğini, hem de burada, bu özel koşullar altında sona erdiğini daha iyi anlatamazdı. Sonra penceresinin kenarına dirseğini dayayıp, yine yoksul birer kayıkçı haline dönüşen, yeni bir efendi bulmak üzere Istanbul'a doğru yola çıkan kürekçilerini seyretti. Gittikçe kararan suların üzerinde bu uzun, beyaz, ince çizgiyi izledi. Kayığın akşamın alacakaranlığı içinde kayboluşu, Andre için, Doğu'da geçirdiği iki yazın kaçıp gidişini simgeliyordu.

V

7 EKİM cumartesi günü, Boğaz'daki son günü. Cenan'dan mektup aldı. Cenan, Melek'in ateşinin hâlâ yüksek olduğunu, kaygılanan büyüklerinin onu doktora göstermek üzere bugün şehre ineceklerini haber veriyordu.

Bütün sefarethaneler o gün eşyalarını topluyordu. Andre de akşam olmadan karşı kıyıdaki Beykoz çayırına son bir ziyarette daha bulunabilmek için yol hazırlıklarını hızlandırdı. Çayıra bir hayli geç, koca bulutların yağmur serpiştirmeye başladığı bir sırada vardı. Çayır bomboştu. Ağaçların altındaki küçük kahveler ortadan kalkmıştı. Andre oralardaki kulübelerde oturan birkaç yoksul sa-

rıklıyla vedalaştı. Yine oraların gediklisi sarı köpeğe, külrengi kediye de veda etti. Onları da iki yaz buradayken tanımıştı. Hayvanlar onun temelli gittiğini anlamış gibiydiler. Kısa, ağır adımlarla, o akşam iyice ıssız olan çayırı bir kere daha dolaştı. Arkadaşlarının peçelerinin çayırdaki çiğdemlere kimbilir kaç defa dokunmuş olduğunu düşündü. Bu gezinti, yıldızların yavaş yavaş görünmeye başladığı, başıboş köpeklerin havlamalarını artırdığı alacakaranlığa kadar sürdü. Dönüşte, heybetli çınarların giriş yerinde adeta kutsal bir gölgelik oluşturduğu yere vardığında, karanlık iyice çökmüştü. Ayakları dökülen yaprakların arasında yılan gibi uzanan köklere çarpıyordu. Her taşını çok iyi bildiği iskeleye gece vakti vardı. Rumeli yakasına dönmek üzere bir kayığa atladı.

VI

O gece Boğaz'da rüzgâr durmamacasına uludu; şu dört-beş ay sürecek kış boyunca bir an bile kesilmeyecek olan Karadeniz'den esen uğursuz sesli kuzey rüzgârı. Sabah, Andre son defa olarak gözlerini Tarabya'da açtığında, hızını artıran yel ayrılığın hüznünü de doruğuna çıkardı.

Uşak, pencereleri açarken: "Aman, ne kötü bir hava, efendim!" diyordu.

Karşıda, Anadolu kıyısındaki tepelerin üzerinde, kara bulutlar yaprakları dökülmüş ağaçlara dokunurcasına alçaktan geçiyordu.

Andre uğursuz bir fırtınada, sağanağın kırbaçları altında son defa olarak kayıkla Boğaz'dan indi, arkadaşlarının yalısının önünden geçti. Yalı şimdiden sıkı sıkı kapatılmış, örtülmüştü. Dökülen sarı yapraklar mermer rıhtımın üzerinde çılgınca oynaşıyordu.

Akşam, artık Istanbul'daydı, oh! Üstelik, büyük ayrılıştan önce, pek kısa bir süre için! Tam elli günü vardı; çünkü Fransa'ya, 30 kasım günü kalkacak olan vapurla dönmeyi kararlaştırmıştı. Bu yolu da, zorunlu uyması gereken bir yola çıkış tarihi saptamak için seçmişti.

Cenan'ın geceye yakın eline geçen mektubu doktorların Melek hakkında verdikleri hükmü kendisine ulaştırdı: İlk bakışta çok ciddi olduğu belli bir beyin humması. Aşırı sinir yorgunluğuna, isyankârlığa, korkuya yenilen zavallı yavrucak, hiç kuşkusuz kurtulamayıp ölecekti.

VII

MELEK'İN can çekişerek geçirdiği ekimin son iki haftasında hava hemen hep güzel geçti, üzgün bir güneş eksik olmadı. Andre her akşam, 30 kasım tarihi işaretlenmiş takvimin üzerinde, tıpkı öğrenciler gibi geçen günü çiziyordu. Vaktini olanaklarının elverdiği kadar uzun süre Istanbul yakasında geçiriyor, kendisi için bitmesi yakın bu Türk şehrinde yaşıyordu. Yine de, Boğaz'da olduğu gibi, burada da yakın ayrılığın üzüntüsü sonbaharınki ile birleşiyordu. Düş kurmak, açık havada, camilerin önünde, ya da yaprakları dökülen ağaçların altında nargile tokurdatmak havası değildi artık; bir hayli soğuktu.

Elbette artık arkadaşlarını da hiç göremiyordu, çünkü Cenan'la Zeynep ölmek üzere olan Melek'i yalnız bırakamıyorlardı. Yavrucağın akıbetini bildirmek için, pencerelerden birinin kafesine güç fark edilen bir beyaz işaret koyuyorlardı. "Hâlâ yaşıyor." demekti bu. Aralarında vardıkları anlaşmaya göre de, mavi bir işaret asarlarsa, "Herşey bitti." anlamına gelecekti. Bundan dolayı, sabahtan bir, öğleden sonra da iki kere, ya Andre, ya arkadaşı Jean Renaud, ya da uşağı, Kasımpaşa mezarlığının önünden geçip, kuşkuyla bu pencereye bakıyorlardı.

Bu sırada küçük hastanın evinde bir ölüm sessizliği sürüyor, evin büyüklerinin isteği üzerine, imamlar durmadan başucunda dua ediyorlardı. İslâm dini, can çekişenlere tanrısal huzur getirmeyi çok iyi bilen İslâm dini, asi yavrucağı bağrına basıyor, o da yavaş yavaş kendisini onun etkisine bırakıp, korkuya kapılmadan, uykuya dalıyordu. Ondaki "dinden kuşku" iyi etme olanağı bulunacak

bir kusurdu, uzun huzur, inanı geleneklerinden sonra, yeni bir aşıydı. İşte bizim Lourdes'dakilerin İncil'e karşı tutumu neyse, oradakilerin Kuran'a karşı tutumları oydu. Artık en saf dinsel yargılar, saygıdeğer büyüklerinin boşinançları bile, dünkü küçük imansızı şaşırtmıyordu. Muska yazılmasına, giysilerini dervişlerin okuyup üflemesine hiç sesini çıkarmıyor, boyun eğiyordu. Paris'ten gelmiş zarif gömlekleri Eyüp camisinde tütsüleniyor, bazen daha uzaklara, Üsküdar'daki goygoycu dervişlere gönderilip, Allah coşkusu içinde hu çeken bu insanların nefesinden medet umuluyordu.

Ekim sona erdiğinde, Melek iki günden beri artık konuşamıyordu da. Belki de ateşler içinde, derin bir uykuya dalmış, kendini bile bilmiyordu. Doktorlar da ölümün çok yakın olduğunu söylemişlerdi.

VIII

2 KASIM günü, hastanın başucunda bekleyen Zeynep birden ürpererek döndü. Loş odanın ta dibinde, o sürekli sessizlik içinde, çok tatlı, çok taze bir ses dualar mırıldanmaya başlamıştı. Bu peçeli genç kızın içeri girdiğini Zeynep işitmemişti. Elinde Kuran, ne arıyordu burada acaba? A! birden hatırladı: Ölülere edilen duayı okuyordu! Türkiye'deki geleneklerden biriydi bu: Bir evde ölmek üzere olan biri varsa, evdeki, hattâ mahalledeki genç kızlar, kadınlar gelir, başucunda Kuran okurlardı. Kim olduklarını açıklamadan, peçelerini bile açmadan, en doğal hakları mış gibi yanına girer, alınyazısının gönderdiği biri gibi bu görevi yerine getirirlerdi; onların odadaki varlığı, bizde can çekişenin başına gelen papaz gibi, bir ölüm işareti olurdu.

Melek de artık herşeyi anlamıştı. Uzun süredir kapalı duran gözleri açıldı: Can çekişenlerde hemen hep rastlanan o esrarlı iyilik hali ona da gelmişti. Bir daha konuşmayacağı sanılırken, mırıltı halinde konuşmaya başladı:

— "Yaklaşın." dedi yabancıya. "İyi işitemiyorum... Korkuyorum sanmayın, gelin... Daha yüksek sesle okuyun... ki kaçırmayayım..."

Bunun üzerine, Kelime-i Şahadet getirmek istedi, balmumu gibi küçük ellerini dua etmek istercesine açıp, bilinen sözleri tekrarladı:

"Eşhedüen lâ ilâhe illâllah ve eşhedüenne Muhammedül resulullah..."

Daha Kelime-i Şahadet'in sonu gelmeden, sözcükler fısıltı halinde dudaklarından dökülürken, uzattığı zavallı elleri birden düştü. Bunun üzerine, adı bile bilinmeyen kadın, okumaya devam etmek üzere, Kuran'ını açtı... Ah! İslâm dininin o ahenkli, insanı ninni gibi saran duaları, hele kalın bir peçenin ardında, bir genç kızın dudaklarından dökülüyorsa, ne yücedir!... Gecenin geç saatlerine kadar kimlikleri bile bilinmeyen dindarların biri gitti, biri geldi; gölgeler gibi girip çıktılar odaya. Tek düzenle okunan, ölünün ruhunu teslim etmesine yardım eden Kuran'ın ahenginde hiçbir aksama olmadı.

Sık sık başkaları da içeri giriyor, ayaklarının uçlarına basarak, yaklaşıyor, tek kelime bile etmeden, ölüm uykusunun bastırdığı yatağa eğiliyorlardı: Boynu bükük, iyi kalpli, silikliği yüzünden çok defa ciddiye bile alınmayan annesi, kadere zor boyun eğen, sus-pus olmuş, umutsuzluklarının yüceliğinden adeta insafsızlaşmış dedeleri... Acıdan, ya da pişmanlıktan yüzü allak-bullak, babası Mehmet Bey. Adamcağız aslında kızı Melek'i taparcasına seviyordu ama, eski geleneklere sımsıkı bağlılığı yüzünden, onu ölümüne yöneltmişti... Zavallı Matmazel Tardieu, eski öğretmeni de geldi. Melek istediği için son günlerinde onu da çağırtmışlardı. Yalnız, düşmanca duygular içinde, evde zor dayanıyorlardı kadına, sanki sorumlu oymuş gibi.

Ruhunu teslime hazırlanan yavrucağın gözleri kapanmıştı; bazen ellerinin titremesinden, bazen de dudaklarının büzülmesinden başka, hiçbir hayat belirtisi yoktu artık.

IX

SABAH saat dörde yakın. Şimdi de Cenan hastanın başucunda nöbetteydi. Bir süreden beri okuduğu Kuran'la odayı dolduran yüzü peçeli ziyaretçi, giderek tanrısallaşan sessizliğin içinde, bir şeyler, çok yüce bir şeyler oluyormuşçasına, sesini daha da yükselterek, daha büyük bir coşkuyla okumaya devam etti. Melek'in şeffaf ellerinden birini hâlâ avuçlarının arasında tutan, artık soğuma ya başladığını bile hissetmeyen Cenan, birden omzuna bir elin dokunmasıyla dehşet içinde sıçradı: Uğursuz bir ölçülülükle vurulan iki uyarı vuruşu... A! şimdiye kadar yüzünü hiç görmediği bir kocakarı suratı. Hep açık duran kapıdan içeri süzülmüş olsa gerek. Uzun boylu, iri-yarı, bir deri-bir kemik, sarı benizli, hiç konuşmadan kendisine işaret eden bir yaşlı kadın.

— "Hadi, gidin buradan!" diyordu.

Kadın koridorda durup uzun bir süre içeriyi gözetlemiş, mesleğinin verdiği alışkanlıkla, saatinin geldiğini anlamış olmalıydı ki işini yapmak üzere yaklaşıyordu.

Cenan: "Hayır! hayır!" diye haykırarak sevgili ölünün üzerine kapanıverdi. "Daha olmaz! Onu alıp götürmenizi istemiyorum, hayır!..."

Kocakarı: "Dur, dur hele, sakin ol bakalım!" dedi, genç kadını zorla uzaklaştırdı. "Kendisine kötülük edecek değilim ya!"

Aslında, kadının çirkinliğinde bir kötülük yoktu ama, can sıkıcı bir acıma, hepsinden de çok, bir bıkkınlık dikkati çekiyordu. Kimbilir, bu ölü yıkayıcı hatun haremlerde solan kaç taze çiçeği, kaç güzeli güçlü kollarıyla kaldırıp götürmek zorunda kalmıştı.

Ölüyü hasta bir çocuk tutar gibi boynundan kavradı. Çözülmüş o güzel kızıl saçları kadının iğrenç omzunun üzerine döküldü. İki yardımcısı —ilkinden de korkunç iki kocakarı daha— ellerindeki ışıklarla bitişik odada bekliyorlardı. Cenan'la Kuran okuyan kadın da, şafağın soğuk sessizliğine gömülmüş koridorda, onların peşinden seğirttiler. Cenaze alayı aşağı inmek üzere merdivene yöneldi...

Böylece küçük Melek Saliha Saadet, yirminci baharında, ikinci defa zorla kabul ettirilmek istenen efendisinin kollarına düşmek korkusundan göçüp gitti...

Merdiveni indikten sonra, ihtiyar kadınlar yükleriyle birlikte zemin katındaki bir salonun kapısına vardılar. Eski konağın hemen bitişiğindeki bir çeşit hamama buradan geçiliyordu. İçerisi mermer döşeliydi, orta yerinde beyaz tahtadan bir masa, içinde hâlâ dumanı tüten sıcak su bulunan bir kazan, bir sehpanın üstünde katlanmış bir çarşaf duruyordu; köşede, bir tabut —Türkiye'de yapılanlar gibi, ince tahtadan bir tabut— yerde de, bir sopaya sarılmış kefeni. Bütün bunlar önceden hazırlanmıştı, çünkü İslâm ülkelerinde cenaze çok çabuk kaldırılır.

Kocakarılar yavrucağı teneşire yatırdıklarında, tahta kısa olduğu için o güzelim kızıl saçları yerlere kadar dağıldı. İşe girişmeden önce, Cenan'la peçeli yabancı kadına dışarı çıkmalarını hatırlatan bir el işareti yaptılar. Onlar da dışarıda beklemek üzere çıkmaya hazırlanıyorlardı. Zeynep de, içgüdüsünün sesiyle uyanıp, yanlarına gelmişti; ağlayamayan, ama, yüzü ölü gibi sapsarı bir Zeynep. Gözlerinin çevresinde mor halkalar görülüyordu. Üçü de, taş gibi, oldukları yerde kalmışlar, ölünün yıkanışını hayal ederek, su sesini, yer değiştiren eşyanın gürültüsünü dinleyerek bekliyorlardı. Yıkama faslı sona erince, iri-yarı kocakarı kendilerini çağırdı:

— "Gelin, şimdi görün onu."

Melek şimdi dar tabutunun içine büzülmüş, yüzü dışında beyazlar içindeydi, alnına kondurulacak son öpüşleri bekliyordu. Ağzını, gözlerini tam kapatamamışlardı. Okadar gençti, dişleri öylesine beyaz dı ki, yüzünün çocuksu ifadesiyle, acılı gülümsemesiyle, yine de alabildiğine güzeldi.

Gelip ölüyü son defa görmeleri için herkesi, babasını, annesini, dedesini, ninesini, birkaç günden beri sertliklerinden vazgeçen katı amcalarını, halayıkları, haremağalarını uyandırdılar. Koca konak her odada yanan ışıklarla aydınlanıvermişti. Her yanda bir telâş, koşuşmalar, iç çekişler, hıçkırıklar işitiliyordu.

İki ninesinden en amansız olanı, aynı zamanda Cenan'ın da

ninesi olan, son birkaç günden beri konakta kalan 1320'lerin titiz Müslümanı da, hele o sabah torunlarının yeni evrimine karşı diş bileyen haliyle çıkageldiği zaman, küçükhanımların ürkek öğretmeni, Matmazel Tardieu de bu sırada tabutun başucunda diz çökmüş, duruyordu. İki kadın bir an durup birbirlerini süzdüler. Biri alabildiğine amansız, öbürü ise korku içindeydi.

Yaşlı hanımefendi, kinden titreyen sesiyle: "Defol!" diye bağırdı. "Sen hâlâ ne arıyorsun burada? Eserini tamamladın... İşittin mi, defol dedim!"

Zavallı kızcağız hanımefendinin karşısında, gözleri yaşla dolu, öyle safça, umutsuzca geri geri gitti ki, yaşlı kadın birden insafa geldi. Yıllardır anlayamadığı şeyi o anda birden kavramıştı besbelli: Öğretmenin zaman'ın emrinde sorumsuz bir araçtan başka bir şey olmadığını... Bunun üzerine, birden ellerini ona doğru uzatarak, bağırdı:

— "Bağışlayın beni!"

O güne kadar birbirlerine diş bileyen iki kadın, hıçkıra hıçkıra ağlayarak sarmaş-dolaş oldular. Düşünce, ırk, çağ ayrılıkları onları uzun zaman birbirlerinden ayırmıştı. Aslında ikisi de iyi kalpli, ana gibi şefkatli kadınlardı; bağışlamayı, geri dönmeyi biliyorlardı.

Pencere camlarından içeri sızan soluk bir aydınlık bu kasım gecesinin de sona erdiğini bildiriyordu. Birden Andre'yi hatırlayan Cenan, anlaştıkları üzere, mavi bir kurdele bulmak için yukarı çıktı. Pencereden öbür işareti kaldırıp, yerine mavisini koydu.

X

GÜN doğarken ilk gelip pencereye bakan, Andre'nin uşağı oldu. Dehşetle hemen Beyoğlu'na koştu. Efendisini uyandırıp: "Matmazel Melek ölmüş olmalı!" dedi. "Biraz önce gördüm, mavi bir işaret koymuşlardı..."

Uşak, Andre'nin tehlikeli işlerini yerine getirmek için geldiğinde, birkaç defa kapı aralıklarında Melek'le konuşmak fırsatını bul-

muştu. Kızcağız, teşekkür etmek için, ona yüzünü bile göstermişti. Adamcağız Melek'i öylesine genç bulmuştu ki onun için o hep "matmazel" Melek'ti.

Andre bir saat sonra Cenan'dan cenazenin camiye götürüleceği haberini aldı. Saat onbire doğru Kasımpaşa'ya indi. Tanınmamak için fes giymiş, bir halk adamı kılığı seçmişti; çünkü niyeti cenazeye iyice yaklaşmak, küçük arkadaşına karşı son dinsel görevini yerine getirmekti.

Önce konağa yakın mezarlıkta, bir köşede bekledi. Çok geçmeden de hafif tabutun, Türk gelenekleri uyarınca, cemaatin omuzlarında evden çıktığını gördü. Tabutun üstüne yeşil-kırmızı çizgili bir örtü serilmişti. Tabutun başında bir beyaz tülbent, bir de —şaşılacak bir yenilik olarak— örtüye iliştirilmiş, bir demet gül vardı.

Türkler, cenazeyi kaldırmak için bizden daha telâşlı davranırlar. Cenazeye kimse de çağrılmaz. Dileyen herkes gelebilir; akrabalar, dostlar, ölüm haberini alan komşular, hizmetçiler, uşaklar, herkes. Telâşla düzenlenen bu cenaze törenine kadınlar katılmaz. Tabut taşıyıcı diye de birşey yoktur; bu görevi cemaat yerine getirir.

Tatlı bir kasım güneşi altında, aydınlık, sakin bir gündü. İstanbul, karşıda, olanca haşmetiyle pırıl pırıldı; Haliç'i kuşatan sonbahar sisleri üzerinde, her zamanki değişmez havasını yaşıyordu.

Melek'in tabutu sık sık bir omuzdan öbürüne geçiriliyor, yoldan geçenler bile, dinsel bir görevi yerine getirmek için, tanımadıkları bu yabancının tabutunu bir süre taşımaya koşuyordu. En önde yeşil sarıklı iki hoca yürüyor, ardından yüz kişiye yakın bir cemaat geliyordu. Her sınıftan insan vardı aralarında. İlâhiler söyleyen dervişler de aralarına katılmışlardı. İlâhileri kışın ormanlarda kurtların ulumasını andırıyordu.

Cenaze evlerden bir hayli uzakta, kırlık bir yerdeki eski bir camiye götürüldü. Melek'çik avludaki musalla taşının üzerine kondu, hocalar o tatlı sesleriyle cenaze namazını kıldılar, duasını yaptılar.

On dakika bile geçmeden, tabut yine omuzlara alındı, aşağı in-

dirildi, kayığa konup, Eyüp mezarlığına götürülmek üzere yola çıkıldı.

Hallç'e yaklaştıkça, kalabalık semtlerde cenaze alayı daha da yavaşladı. Çünkü tabutu taşımak için yardım etmek isteyenlerin sayısı daha da artmıştı. Melek'çik birsürü kürekçinin, tayfanın omuzlarında da gitti bir süre. O zamana kadar yaklaşmaktan çekinen Andre, bu kalabalığı görünce cesaretlendi, soḳuldu. Önce tabutun örtüsüne dokundu, sonra omzunu uzatıp kolu aldı, küçük arkadaşının ağırlığını bir süre, denize doğru, yirmi adım kadar taşıdı. Sonra, inatçı ısrarının dikkati çekmesinden korkarak, cemaatten ayrıldı...

XI

BİR hafta sonra, geriye kalan iki arkadaşı, Cenan'la Zeynep, Andre'yi Sultanselim'e çağırdılar. O gösterişsiz, saklı, karanlık, küçük evde, hayatlarındaki son buluşmalarından bir öncekinde, iki genç kadın baştan aşağı, hiçbir yerlerini göstermeyen kara çarşaflar içindeydiler. Peçeleri de inik.

Aralarında, öbür dünyaya göç eden, hanımların deyimiyle "özgürlüğüne kavuşan"dan başka bir şey konuşmak söz konusu değildi. Andre, böylece, Melek'çiğin ölümünün bütün ayrıntılarını öğrenmiş oldu. Kalın peçelerinin altından işittiği seslerinde ağlamaklı bir eda yokmuş gibi geldi ona. İkisi de yatışmış, ciddi görünüyordu. Aslında, Zeynep için bu durum olağan sayılabilirdi, çünkü o zaten çoktan bu dünyada değilmiş gibiydi. Yalnız, Cenan'ın böylesine sakin oluşu Andre'yi şaşırtıyordu. Bir aralık, iyi bir şey yaptığını sanarak, tatlı bir şefkatle şöyle dedi:

— "Geçen cuma günü Yıldız'da beni Hamdi Bey'le tanıştırdılar. Kibar, efendi, yakışıklı birine benziyordu doğrusu."

Cenan, o gün ilk defa hareketlenerek, onun lafını ağzına tıkadı:

— "Andre, mümkünse bu adamdan söz etmeyin bana."

Andre ancak o zaman Zeynep'ten öğrendi: Son ölüm olayı kar-

şısında dehşete düşen aile şimdilik bu evliliği düşünmüyordu.

Andre'nin Hamdi Bey'le tanıştığı, onu dediği gibi bulduğu doğruydu. O günden beri kendisini şöyle düşünmeye bile zorluyordu: "Sevgili, küçük dostumun kocasının böyle biri olmasından dolayı mutluyum." Aslında yalandı bu. Ona rastladığından beri, dış görünüşüyle çekici, özellikle genç oluşu karşısında daha çok acı çekiyordu.

İki arkadaşının yanından ayrılıp, her zamanki gibi, bu evle kendi evi arasındaki uzun yolu arşınlarken, Istanbul, her seferkinden daha çok, kaybolan bir şehir izlenimi uyandırdı; çünkü kent acınacak şekilde batılılaşıyordu; gittikçe daha sıradan, daha hareketli, daha çirkin bir şehir olmaya başlıyordu. Sultanselim'deki sakin sokaklardan ayrıldıktan sonra, köprüye yakın aşağı mahallelere varınca, burada hiç eksik olmayan kalabalık içinde yüreği yarçalanır gibi oldu. Daracık sokakların çamuru, karanlığı içinde, akşam sisinin keskin ayazında amansız bir telâşla birsürü garip eşya, yiyecek alıp satan bu kalabalık, Türklerden değil, yetmiş iki buçuk miletin karıştığı tatlısu Frengi soyundan oluşmuştu. Başlarındaki kırmızı fesler dışında, en az yarısı artık ulusal giysilerini korumak gururunu gösteriyordu. Bizim şehirlerin artığı olan, vapurlarla buraya akıtılan Avrupalı giysilerini tercih etmişlerdi. Andre şimdiden sağda-solda tüten fabrika bacalarını, bizim şehir merkezlerindeki alçı yığınlarının çirkin bir taklidi olan yapıları hiç bugünkü kadar olanca bayağılığıyla fark etmemişti. "Istanbul'u artık sıyrıldığı eski haliyle görmekte direniyorum hâlâ!" dedi kendi kendine. "Şehir bitmiş, çöküyor. Artık neye bakılacaksa, hangi köşeye gidilecekse, önce sürekli, iyi niyetli bir seçim yapmak şart. Tepelerde camiler hâlâ ayakta ama, bütün aşağı semtler şimdiden "ilerleme"nin, onun getirdiği içki, sefalet, umutsuzluk, patlayıcı silahlar gibi belaların etkisiyle mahvoluyor. Batı'nın kötü soluğu Halife'nin şehrinden de geçti artık. İşte o da, tıpkı haremlerindeki bütün kadınlar gibi, aynı anlamda "kırgın" bir kent olacak."

Biraz sonra, daha da hüzünlenerek şöyle düşündü: 'Canım, bana ne bundan yani? Ben nasıl olsa artık buralı biri değilim ki.

Çok yakında gelip çatacak, mutlak bir tarih var: 30 kasım. Hiç kuşkusuz, beni buradan bir daha geri dönmemecesine alıp götürecek. Şu karşıda geleceğinden şüphe edeceğim Necibe'nin gösterişsiz mezar taşından başka, benim için neyin önemi var ki? Zaten ben de, beş yıl sonra, çok çok on yıl sonra, bir yıkıntıdan başka ne olacağım ki? Hayat sürekli değil; benimki ise yolun çoktan gerisinde kaldı. Bu dünyanın işleri yakında beni hiç mi hiç ilgilendirmeyecek. Zaman dilediği gibi o başdöndürücü hızıyla devam edebilir yoluna. Sevdiğim Doğu âlemini alıp götürebilir. Hepsi deniz mavisi gözlü bütün Çerkez güzellerini de, bütün insan ırklarını, bütün dünyayı götürebilir, sınırsız evreni bile. Ben bunu göremeyeceğime göre ne fark eder benim için? Ben ki daha şimdiden bitmişim, yarın belki var oluşumun bilincini bile yitireceğim..."

Bazen de şu 30 kasım hiç gelmeyecekmiş sanıyordu, çünkü Istanbul'da kendisini yuvasında hissediyor, bu şehre demir attığını, yolculuk için hiçbir hazırlığa başlamadığı evine bile demir attığını düşünüyordu. Bu kalabalık arasında, sayısız fenerler birbiri ardından yanarken, Yakın Doğu'nun bütün dilleriyle bağrışmaları; çığlıkları, pazarlıkları dinleyerek yürürken, birbirine zıt izlenimler arasında şaşkın şaşkın yüzdüğünü sanıyordu.

XII

KASIM neredeyse sona erecekti. Son, en son bir kez daha bir aradaydılar. Istanbul'un göbeğinde saklı küçük, yoksul haremdeydiler yine. Aynı güneş yine karşıdaki eve vurmuş, akşam olmadan önce son bir kez daha aydınlığını onlara gönderiyordu. Yüzünü açan soluk benizli Zeynep'le, giysileri içinde kapkara duran Cenan, arkadaşları Andre ile her zamanki sıradan sohbetlerinden birini yapar gibi konuşuyorlardı. Gören, bu günün yarınları olacak, herşeyi kestirip atmak için saptanan 30 kasım tarihi sanki yokmuş, ya da hiç gelmeyecekmiş sanırdı. Gerçekten, şu dünyada birbirlerinin seslerini bir daha asla, asla işitmeyeceklerini belirten bir şey

yoktu ortada.

Zeynep, görünür hiçbir heyecan belirtisi belli etmeden, Andre Fransa'ya döndükten sonra nasıl mektuplaşacaklarını ayarlıyordu:

— "Postrestan bugünlerde çok sıkı denetleniyor. Yaşadığımız şu şiddet günlerinde, kimsenin kimliğini göstermeden resmi bir daireye girme olanağı yok. Buna karşılık, benim tasarladığım yoldan mektuplaşmamız çok daha emin olur. Yalnız, belki biraz daha uzun sürer. Bu nedenle, size cevap vermekte iki hafta bile gecikirsek sakın şaşırmayın."

Cenan da soğukkanlılıkla arkadaşını 30 kasım akşamı son bir kez daha görebilmek için tasarladıklarını anlatıyordu:

— "Vapurun kalkma saati olan dörtte, biz ikimiz Tophane rıhtımından arabaya geçeceğiz. Yalnız, haberiniz olsun, sıradan kiralık arabalardan birine bineceğiz. Kıyıya mümkün olduğu kadar yakın geçmeye bakacağız. Siz de, bulunduğunuz arka güvertede, bizi kaçırmamak için lütfen bütün geçen arabaları dikkatle kollayın. Bilirsiniz, rıhtımboyu hep kalabalık olur. Türk kadınlarının da, arabalarıyla durmaya hakları olmadığı için, size veda etmemiz ancak birkaç saniye sürecek..."

Bu akşam ayrılık saatini kesinlikle karşıdaki güneşin ışığı belirleyecekti. Işık damın üzerinde kaybolur kaybolmaz, Andre gitmek üzere kalkacaktı. Daha başında kararlaştırmışlardı bunu. Bu son sınırı birlikte çizmişlerdi; hemen sonra da, herşey bitecekti.

Bu son buluşmanın çok dokunaklı geçeceğini daha başından sezinleyen Andre onların sakinliği karşısında iyice şaşkına dönmüştü. Üstelik, bu son gün Cenan'ın gözlerini bir daha görebilmeyi ummuştu ama, hayır, dakikalar geçiyor, ne çarşafın durumunda, ne de peçenin kıvrımlarında bir değişiklik olulyordu. Anlaşılan, heykel gibi bir yüz üzerine kesinlikle indirilmiş bu peçe.

En sonunda, saat üç buçuğa doğru, bir şeyler söylemiş olmak için "kitap"tan söz açtıkları sırada, birden bir alacakaranlık doluverdi küçük hareme. Üçü birden sustular.

Yalnız, Zeynep, o güzel hasta sesiyle: "Haydi bakalım!..." dedi, sadece parmağıyla, karşı evden yansıyan güneş ışığıyla artık aydın-

lanmayan pencerenin kafeslerini gösterdi.

Güneş, yıkık damların ardında kaybolmuştu. Vakit gelmişti. Andre ayağa kalktı. Son dakikalarda, karşı karşıya oldukları o son anlarda, Andre şunları düşünmeye fırsat buldu: "Onun gözleri de, benimkiler de toprak olmadan önce, kendisini görebileceğim son, gerçekten en son fırsatttı bu..." Genç kadına hayatında bir daha rastlamayacağından böylesine emin olmak, yine de böyle gitmek, bir kerecik daha görmeden gitmek... hayır! Doğrusu, bunu beklemiyordu. Öyleyken, yine de hayal kırıklığını, boğucu hüznünü tek kelime bile etmeden sineye çekti. Kendisine uzatılan küçük eli resmi bir edayla dudaklarını hafifçe dokundurarak öptü. Bütün vedalaşmaları bununla kaldı...

Şimdi o eski, ıssız sokaklardan, o cansız sokaklardan tek başına gidiyordu.

— "Her şey çok iyi bitti." diyordu içinden. "zavallı dört duvar arasının küçük mahkumu! Daha iyi bitemezdi ki!... Ben de, kendimi beğenmişçesine, herşey pek dramatik geçecek diye düşünmüştüm..."

Bukadarı bile çok iyiydi. Çünkü öylesine bir boşluk, bir yalnızlık duygusuyla baş başa kalmıştı ki! Bir istek uyanıyordu içinde: Küçük hayaletler belki de daha oradayken, yeniden o bakır tokmaklı eve dönmek geçiyordu içinden. Cenan'la şöyle diyecekti: "Sevgili küçük dostum, böyle ayrılmayalım. Siz ki nazik, iyi kalpli birisiniz, bu acıyı çektirmeyin bana. Gözlerinizi son bir kez gösterin, elimi daha kuvvetlice sıkın. Hiç olmazsa daha az üzelerek giderim..."

Elbette, düşündüklerinin hiçbirini yapmadı, devam etti yoluna. Şu saatte yüreği daralarak bütün Istanbul'u seviyordu. Şehrin binlerce ışığı yeniden denizde yansımaya başlamıştı işte. Kendisini umutsuzca bu şehre bağlayan bir şeyler vardı; iyi belirleyemiyordu ne olduğunu. Geniş, çok yönlü şehrin üzerinde dalgalanan bir şey... hiç kuşkusuz, kadın ruhlarının yayılışıydı bu; çünkü aslında bizi yere, eşyaya bağlayan şey hemen hep odur... sevdiği, birbirine karıştırdığı kadın ruhları. Necibe'ninki mi, yoksa Cenan'ınki mi,

doğruşu, pek bilemiyordu...

XIII

Ertesi gün gelen iki mektup:

ZEYNEP'TEN ANDRE'YE

DÜN son defa buluşup görüştüğümüze gerçekten inanamadım; yoksa, acınacak bir bahtsız gibi dolanırdım ayaklarınızın dibinde; bizi böyle yüz-üstü bırakıp gitmemeniz için yakarırdım... Ah! bizi aklın, kalbin karanlıkları içinde kaybolmuş bir halde bırakıyorsunuz. Siz ışığa, hayata gidiyorsunuz; biz ise haremlerimizin uyuşukluğu içinde hep birbirine benzeyen acınacak günlerimizi dolduracağız yine.

Siz gittikten sonra hıçkıra hıçkıra ağladık. Cenan'ın dadısı Zerişte bizi bir güzel payladı! Sonra da kollarını boynumuza doladı. Zavallı kadıncağız, biz ağladığımız için, o da ağlıyordu.

Zeynep.

Bu sabah evinize Türkiye'den birtakım ufak anılar gönderdim. İşleme Cenan'ın armağanı; çocukluğundan beri yatağının başucunda duran ayet. Benim de peçetelerimi kabul buyrun; pembe işlemelisi ninemin bana verdiği Çerkez işidir; sım işlemelisi bizim yalıdaki sandıklarda duruyordu; Fransa'daki evinizin kanepelerinden birinin üzerine örtersiniz.

Z...

CENAN'DAN ANDRE'YE

Gemi Sarayburnu'ndan dönerken, her pervane vuruşuyla mezarlıklarımızın servilerinden, minarelerimizden, kubbelerimizden uzaklaşırken, ruhunuzu okumak isterdim... Sonuna kadar onları seyredeceğinizi biliyorum. Sonra, daha da uzaklaşıp Marmara'ya

açılınca, gözleriniz eski Bizans surları yakınlarında, bir gün birlikte dua ettiğimiz o ıssız kabri araştıracak... En sonunda da bakışlarınızda her şey kararacak; Istanbul'un servileri, bütün minareler, bütün kubbeler... biraz sonra da, kalbinizdeki bütün anılar.

O! kendi başlarının çaresine baksınlar; her şey birbirine karışsın isterse: Aşkınızın yuvası olan Eyüp'teki küçük ev, Istanbul'un göbeğinde, caminin yanındaki öteki garip ev, bir gün kaçamak girdiğiniz o kocaman, hüzün dolu konak... Hem şu karaltılar da artık kendi başlarının çaresine baksınlar, canım! Yanınızda, sırtında külrengi feracesiyle surlar boyunca, küçük kış papatyaları arasında yürüyen eski sevgiliniz... Ben de onun yolundan gittim, gölgesini izledim. Sonra, arkadaşınız olmak isteyen öbür üçü. Hepsini karıştırın onların, iyice karıştırın, kalbinizde birlikte saklayın; yalnız belleğinizde saklamak yetmez. Ötekiler de —yani yenileri de— sizi sevdiler... Son servi de gözden kaybolunca, gözünüzün yaşaracağını biliyorum. Kendim için de bir damla gözyaşı istiyorum...

Peki, ya orada... oraya vardığınız zaman acaba dostlarınızı nasıl düşüneceksiniz? Büyü bozulunca, acaba nasıl görünecekler size? Geriye hiçbir şey kalmayacağını, onları yeniden düşündüğünüz zaman omuz silkip gülümseyeceğinizi bile söylemek, ne korkunç bir şey!

Şu Türk kadınlarını... bizleri anlatacağınız kitap var ya —bir an önce, korkuyla söylemek için can atıyorum— tanıştığımızdan beri boşuna aradığım şeyi acaba orada bulabilecek miyim? Ruhunuzun derinliğini, duygularınızın gerçek özdenliğini... kısacası, üç-beş satırlık mektuplarınızın, ağzınızdan çok seyrek dökülen sözlerinizin hiçbir zaman açıklamadığı herşeyi? Doğru, bazen sizde de bir heyecan sezinlediğim oldu; yalnız, bu okadar çabuk gemlenen, öylesine kaçamak şeylerdi ki! Öyle anlar oldu ki, kafanızın, yüreğinizin içini açmak istedim, o soğuk, berrak gözlerinizin ardında ne olduğunu öğrenmek için.

Ah! Andre, sakın saçmaladığımı söylemeyin! Çok mutsuzum, yalnızım... Gece boyunca acı çekiyor, çırpınıyorum! Elveda! Acıyın bana. Mümkünse, sevin biraz beni.

Cenan.

Andre şu karşılığı yazdı:

"Soğuk, berrak" gözlerimin ardında keşfedeceğiniz pek bir şey kalmadı, bilesiniz. Sevgili, esrarlı yavrucuğum, sizinkilerin ardında neler olduğu hakkında ben çok daha az şey biliyorum ya.

Sessiz, içine kapanık halim yüzünden beni hep eleştiriyorsunuz. Ben çok gördüm, çok yaşadım da ondan, anlıyorsunuz ya. Sizin de başınıza aynı şey gelince, daha iyi anlayacaksınız.

Hele dün, birbirimizden ayrılacağımız sırada, özellikle siz, acaba nasıl buz gibi davrandığınızı biliyor musunuz?

Şu halde, yarın akşam saat dörtte, o hüzünlü Galata rıhtımında buluşmak üzere. O yolculuk telâşı arasında, gözümü dört açacağım; o sevgili karaltınızın geçişini kaçırmamak için, elimden geleni yapacağım... Çünkü görmem için bundan daha fazlasına izin vermiyorsunuz.

. . . . . .

Andre.

XIV

30 kasım perşembe günü, olanca hızıyla acımasızlığıyla, gelip çatıverdi; tıpkı bütün kesin, ya da kahredici tarihlerin çabucak gelivermesi gibi... hem, yalnız hepimiz için alnımıza yazılı, ölmemiz gereken tarih değil; bizim kuşaktan olanların sonuncularının da göçüp gittiklerini, İslâmiyet'in bittiğini, ç küntü halindeki soylarımızın yok olduğunu gösteren tarihler de; sonra, Zaman'ın tüketimini, eğemen Cehennem'deki güneş girdaplarının kahredici, unuttuıan görüntüsünü getiren tarihler de.

O 30 kasım perşembe günü de, çabuk, pek çabuk gelip çattı; Istanbul'un kalabalıkları içinde itişip kakışan karmakarışık yaratıkların büyük çoğunluğu için sıradan, farkında bile olmadan geçirdikleri o tarih. Cenan için, Andre için ise aynı tarih hayatın her

şeyi değiştiren dönemeçlerinden biriydi.

Soğuk, kapalı bir günün şafağında, ikisi de hemen aynı anda uyandılar. İkisi de birkaç saatliğine aynı şehirde, aynı gökyüzünün altında gözlerini açtılar. Onları ayıran, görünüşte konutlarla dolu bir uçurum, ölülerle dolu bir servi ormanıydı; gerçekte ise, birtakım görünmeyen engeller yüzünden, birbirleriniden alabildiğine uzaktılar. Andre gözlerini açar açmaz, hemen yolculuk izlenimine kapıldı; çünkü artık evinde değildi, otelde kalıyordu. Alt katların şamatasından, Amerikalı gezginlerin kasketlerinden, Suriyeli düzenbazların yapmacık nezaket gösterilerinden kaçabilmek için... hepsinden de çok, Istanbul'a bir kez daha yukarıdan bakabilmek, uzaklardaki Eyüp'ü bir daha görebilmek için, en üst katta bir odaya yerleşmişti.

İkisi de —Cenan da, Andre de— biri ardına kadar açtığı penceresinden, öbürü haremlerin insanı hapseden kafeslerinin ardından, önce ufku, bulutların kalınlığını, sonbahar yelinin yönünü soruşturmak için dışarıyı süzdüler.

O günün mevsim sonuna özgü, üzüntüyle ışıldayan güneşli bir gün olmasını dilemişlerdi; Istanbul'da bazen bir limonluk sıcaklığıyla havayı ısıtan bir gün. Andre, minareler, kubbeler şehrinin görkemli görüntüsünden, aç, renge hasret gözleri için son bir anı saklamak üzere dilemişti böyle bir günü. Cenan da, Galata rıhtımında, Andre vapuruyla yola çıkarken, onu daha iyi görebileceğinden emin olmak için dilemişti bunu; çünkü, başka zaman olsa, o güzel kasım günlerinin soluk pembe aydınlığı kadar kendisine üzgünlük veren başka bir şey düşünemiyordu. Andre gittikten sonra, böyle tatlı, güneşli havada eve kapanmanın acık suratlı, yağmurlu bir akşam vakti kapanmaktan daha acı olacağını önceden sık sık geçirmişti içinden. Ne var ki yağmurlu bir havada her şey daha zor, daha karışık olacaktı: Gezmeye çıkmak için ne bahane uyduracaktı? Haremağalarının, hizmetkârların çifte casuslamalarından nasıl sıyrılacaktı?

Oysa, bütün gün yağmur yağacağı daha şimdiden belliydi. Poyrazın durmadan koşturduğu kara bulutlarla kaplı bir gökyüzü; koca

bulutlar yere dokunurcasına yakın geçiyorlardı; uzak ufukları bile karartıyor, her şeyi soğuk bir ıslaklıkla kaplıyorlardı.

Zeynep de, açık penceresinden gökyüzünü seyrediyor, sağlığına karşı ilgisiz, daha geçen kış bağrına ölüm tomurcuklarını atan Istanbul'un ıslak havasını bol bol ciğerlerine çekiyordu. Sonra, birden, çok yararlı dakikaları boşuna harcadığı izlenimine kapıldı. Andre'nin vapurunun kalkma saati akşam dörtteydi ama, dün söz verdiği gibi, Cenan'a koşmaktan kendini alakoyamadı. İkisi birlikte, tasarladıklarını yeniden gözden geçirmeli, hiç şaşmayacak hileleri bağdaştırmalı, böylece rıhtımdan tam saatinde geçmeyi başarmalıydılar.

Andre hemen hemen bir gün boyu daha buradaydı; dolayısıyla, onun varlığının yol açtığı telâş, kargaşalık, tehlike ikisini de ayakta tutmaya devam ediyordu. Kendilerini son derece etkin, heyecanlı hissediyorlardı. Andre gittikten sonra ise... ah! o zaman herşeyden yoksun bir sessizliğin içine düşüvereceklerdi birden!

Andre içinse gün, daha çok, durgun bir üzgünlükle başlıyordu. Bukadar çok yaşamış, çok sevmiş olmak, belli ki, önceden daha acı geçeceğini sandığı ayrılık ânında ruhunu uyuşturuyordu. Şaşkınlık biraz da pişmanlık içinde, daha yola bile çıkmadan bir çeşit ilgisizlik duyuyordu. "Zaten kısa kesmek gerekti." diyordu içinden. "Ben uzaklara gittikten sonra, onun için herşey daha iyi olacak. Hamdi Bey'in tatlı okşayışlarıyla, herşey düzelecek... ne yazık!"

Son günü için ne hayal kırıcı bir havaydı bu böyle! Baygın, tatlı bir kasım güneşi altında, Istanbul yakasına kadar şöyle bir uzanıvermeyi tasarlamıştı. Şu kış gibi havada, olanaksızdı bu hayali gerçekleştirmek. Giderse, anılarında pek renksiz görüntüler kalacaktı... Demek ki bir daha Köprü'den geçmeyecekti? Vapurun kalkış saatini beklerken, bu yavan, çamurlu Beyoğlu'nda oturup pinekleyecekti demek?

Otelden ayrılıp rıhtıma varmak için iki saat yeterdi. Aşağı inmeden önce, pencereden Eyüp'e, o sonsuz ölüler yurduna bir daha bakmak alabildiğine büyük bir üzgünlük veriyordu yine de. Burasını aşağıdan, Galata'dan bir daha görme olanağı yoktu. Binlerce

kara servi ufukta bir dev yeleyi andırıyordu. Üstelik, bugün kıpırdanıyordu o binlerce servi; çünkü yaman esiyordu yel.

Bu veda bakışından sonra, tatlısu Frenkleri'yle dolu Galata'ya indi. Vapurlarla bağlantısı olduğu için, Istanbul'un en kokuşmuş semti burasıydı. Halifelerin şehrine modern giysileri içinde gelen insanları vapurlar hep buraya kusuyordu.

Kapkara bir gökyüzü, diz boyu çamur, daracık sokaklar, leş gibi sigara ile Rumların anasonlu içkisi kokan iğrenç meyhaneler, partallar giymiş hamalların gürültüsü, uyuz köpek sürüleri... Sihirli güneş bütün bu bayağılıkları bazen yine de bir güzellik haline getiriyordu ama, bugün, kışın ıslaklığında, ne acı bir alaydı bu!

Saat dörttü şimdi. Kalın bulutların ardında kasım gününün sonunun yaklaştığı belli oluyordu. Resmen vapurun kalkış saatiydi bu. Bir de, büyük veda için Cenan'ın arabasının yavaş yavaş geçeceği an. Andre, kamarasını bulup bavullarını yerleştirdikten sonra, arka güvertenin en sonunda, çevresinde kendisini geçirmeye gelen sevimli sefarethane mensupları, durup beklemeye başladı. Bazen geçişini beklediği arabaya dalıp, söylenenleri yarım-yamalak dinliyor, bazen de anlatılanlara gülerek karşılık vermek için, geçişlerini beklediklerini unutuyordu.

Rıhtım her zamanki gibi insanla doluydu. Yağmur dinmişti. Makine gürültüleri, buharlı vinçlerin sesi, hamalların, tayfaların bağrışmaları, Yakın Doğu'nun bütün dillerinden konuşmalar dolduruyordu havayı. Durmadan konuşan, itişen bu kalabalık, Türk giysileriyle, Avrupalı kılığıyla giyinmiş kimselerin oluşturduğu bir çorba gibiydi ama, yine de başlardaki kırmızı feslerin bolluğu bir Doğu havası yaratıyordu. Yol boyunca, bütün bu insanların ardında, kahveler tatlısu Frenkleri'yle dolmuştu. Pencerelerinden aralıksız Doğu müziği, nargile dumanları taşan ahşap yapıların kapısında kırmızı başlar görülüyordu. Bütün bu insanlar kalkmaya hazırlanan vapurları seyrediyorlardı. Bu şüpheli semtin ötesinde, bu karmakarışık giysilerin, konuşmaların ardında ise, teknelerin direkleriyle dolu Haliç'in ayırdığı büyük Istanbul, sisler arasından sivrilen minareleriyle, yükseliyordu. Her zamanki eğemen karaltısıyla, yakının-

daki çirkinlikleri eziyor, sessizliğiyle bu kaba gürültüleri bastırıyordu.

Zavallı yavrucaklar! yoksa, gelemeyecekler miydi?... Andre neredeyse onları unutmuştu bile. Ayrılığın o telâşı içinde, geçirmeye gelenlerin ellerini sıkarken, sorulanlara kaygısız bir neşeyle karşılık yetiştirirken, onları aklından çıkartmıştı. Ayrıca, yola çıkanın kendisi olup olmadığından bile emin değildi: İstanbul'daki görevi gereğince, aynı vapurlara okadar çok binmişti ki! Aynı rıhtımın, kalabalığın karşısında, ya arkadaşlarını geçirmek, ya da karşılamak için. Üstelik, şu İstanbul, karşıya serilen şu şehir, bir çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir, kendisinindi; onun şehriydi sanki. Gerçekten, ayrılması mümkün müydü hiç? Hayır, her zamanki gibi yarın yine döneceğini, çok iyi bildiği yerleri, çok iyi tanıdığı yüzleri yine göreceğini sanıyordu...

Ne var ki, ikinci kampana da çalmıştı. Kendisini uğurlamaya gelen arkadaşları gidiyorlar, gü erte boşalıyordu. Yalnız şu deniz yolculuğuna çıkacak olanlar kalıyor, şimdiden birbirlerini süzüyorlardı. Söylemek gereksiz: İkinci kampana biraz iç karartıcıydı; sonuncu kampanaydı çünkü. İşte Andre o zaman toparlanıverdi...

Hah! şu karşıdaki araba olmalıydı. Kiralık bir binek arabasıydı bu. Cenan da böyle bir arabaya bineceklerini söylemişti. Araba kalabalığın gerektirdiğinden de ağır ilerliyordu. Çok yakınından geçecekti. Penceresi kapalıydı. İçinde kara peçeli iki kadın vardı işte... Biri, birden peçesini kaldırıverdi: Cenan!... Görünmek isteyen Cenan... Bir saniye için kendisine o asla unutulmayacak buruk bakışlardan biriyle bakan Cenan!

Gözleri gözyaşlarının ardında pırıltılar saçıyordu... Derken kayboluvermişti bile o gözler... Peçe yine inivermişti. Andre bu sefer bunun kesin, ölümsüz bir şey olduğunu duydu içinde; tıpkı sevilen bir yüzün kapanan tabut kapağının altında kalması gibi. Genç kadın arabanın kapısına doğru eğilmemişti, eliyle de hiçbir işaret yapmamıştı; aslında, sadece bu bakış bile, bir Türk kadınının başını belaya sokabilirdi. Araba şimdi ağır ağır yoluna devam ediyordu. Telâşlı kalabalık arasında uzaklaştı...

O bakış bütün sözlerden, bütün mektuplardan daha derin saplanmıştı Andre'nin kalbine. Artık rıhtımda ellerini, şapkalarını sallayarak gülegüle diyen insanlar yoktu onun için; ağır ağır hareme dönen şu karşıdaki arabadan başka hiçbir şey yoktu. Hiç olmazsa arabayı izlemek isteyen gözleri birden buğulandı; herşeyi titrek, bulanık görmeye başladı.

A! o da nesi? Düş görüyordu galiba! Araba hızla uzaklaşıyordu sanki. Tıpkı bir görüntü gibi... Onunla birlikte insanlar, kalabalığın kaynaşması, evler, şehir de gidiyor... Vapur kalktı da, ondan!... Hiç gürültü etmeden, hiç sarsılmadan, pervanelerinin döndüğü hiç işitilmeden kalkmıştı vapur. Aklı başka yerde olduğu için, Andre hiç dikkat etmemişti buna. Çatanaların çektiği koca vapur, kıpırdandığı bile hissedilmeyen, rıhtımdan uzaklaşıyordu. Sanki kaçan limandı; hızla uzaklaşıyordu, olanca çirkinliği, kalabalığı ile. Daha yükseklerde, uzaklarda olan Istanbul ise, daha kıpırdanmıyor yerinden. Seslerin uğultusu kayboluyor, sallanan eller artık seçilemiyor... binlerce kırmızı fesin arasındaki arabanın kara gövdesi de.

Vapur hâlâ hiç kımıldamıyormuş gibi durmaya devam ederken, hiç beklenmedik bir sessizlik içinde, Istanbul da birden akşamın sisleri arasında kaybolup silinmeye başladı. Bütün Türkiye, cenaze törenine layık bir yücelik içinde, uzaklarda kayboluyordu; yakında da, geçmişe karışıp silinecekti.

Andre akşamın alacakaranlığı içinde, Istanbul'un silik bir çizgisi kalıncaya kadar devam etti seyretmeye. Ona göre ufkun bu köşesinde ruhların, kadınların çekiciliği sürüp gidiyordu; biraz önce arabayla uzaklaşanların, onlardan da önce, ölümün alıp götürdüğünün çekiciliği.

Marmara'da, gecenin çöküşü...

Andre düşünüyor: "Şu saatte evlerine varmışlardır." Sonra dönüş yollarını, konağa girişlerini, evdekilerin kuşkulu bakışlarını, hemen o akşam hareme tek başlarına kapanışlarını zihninde canlandırıyor...

Şehre çok yakınlar daha. Şurada şehrin karanlığı üzerinde parlayan şu fener Sarayburnu Feneri. Andre ise, daha şimdiden, çok

uzaklarda olduğu izlenimine kapılıyor: Bu ayrılış onun Türkiye yaşantısını bu saate bağlayan ipleri bir balta vuruşuyla koparıverdi sanki. Gerçekte, çok yakında olan bu dönem, artık hiçbir şeyle bağlı olmadığından, kopuyor, düşüyor, düşüyor, kesinlikle geçmişte kalan herşeyin yok olduğu uçurumun dibine iniveriyor birden.

XV

ANDRE, Fransa'ya vardıktan sonra, Cenan'dan şu birkaç satırlık mektubu aldı:

Ülkemizde bulunduğunuz sırada, Andre, aynı havayı soluduğumuz zaman, biraz olsun bize ait olduğunuzu sanıyorduk. Şimdi ise bizim için yitirilmiş birisiniz. Neyle temasınız varsa, çevrenizde ne olursa, bizim için hep bilinmeyen şeyler... Kalbiniz, düşünceleriniz gittikçe bizden kaçıyor. Kaçıyorsunuz... daha doğrusu, biz gitgide soluyoruz, yakında kaybolmak üzere. Ne korkunç bir hüznü var bunun!

Bir süre daha kitabınız bizi hatırlamaya zorlayacak sizi. Peki, ya sonra?... Sizden bir lutufta bulunmanızı istiyorum: İlk müsveddelerinizi bana hemen göndereceksiniz, değil mi? N'olur, çabuk olun! Bunlar yanımdan hiçbir zaman ayrılmayacak; nereye gidersem gideyim, toprağın altına bile, onları yanımda götüreceğim... Ah! şu romanın romanı nekadar hüzün verici bir şey! Bugün sizinle karşılaşmak için kendimi emin hissettiğim tek alan bu; yarın, hiçbir zaman bitmeyecek bir dönem olacak...

Cenan.

Andre istenen müsveddeleri hemen gönderdi. Beş hafta İstanbul'dan ne bir cevap geldi, ne başka bir şey. En sonunda, Zeynep'ten şu mektubu aldı:

Kasımpaşa, 13 zilkade 1323

Andre, sevgili Cenan'ımızı yarın sabah ikinci defa, Hamdi Bey'in Istanbul'daki konağına, gelin alayıyla götürecekler. Bütün güçlüklerin üstesinden gelip herşeyi şaşılacak biçimde sonuçlandırıverdiler. Boşanma iradesinin ertelenmesi için padişaha iki aile birlikte girişimde bulundular. Cenan'ı savunacak bir tek Tanrı kulu çıkmadı.

Hamdi Bey bugün ona Nice'in en güzel güllerinden bir demet gönderdi. Yine de, birbirlerinin yüzlerini daha görmediler; çünkü Cenan, yarınki törene kadar beklemesi için Emine Hanım'dan izin kopartabilmiş. Onu çiçeklere boğdular. Bir kere gördüğünüz odasını yine görseydiniz, bütün çiçekleri oraya koydurttuğundan, eğlence bahçesi sanırdınız.

Onu bu akşam şaşılacak kadar sakin gördüm. Bunun bıkkınlıktan, kadere boyun eğmesinden ileri geldiğini seziyorum. Bu sabah hava garip denecek kadar güzeldi. Cenan, yanında yalnız Koncagül olduğu halde, dışarı çıkıp Melek'le Necibe'nin Eyüp sırtlarındaki kabirlerini ziyaret etmemiz için izin koparttı. Hatırladınız mı, hani zavallı küçük kardeşimin sizin fotoğraflarınızı çektiği köşeyi?

Bu son geceyi onunla birlikte geçirmek istiyordum. İlk evliliği sırasında da Melek'le öyle yapmıştık. Yalnız, bu sefer yalnız kalmak istediğini sezdim. Akşam olmadan, yüreğim parçalanarak, yanından ayrıldım.

İşte şimdi, korkunç bir yalnızlık içindeyim. Kendisini bu sefer ilkinden daha perişan gibi görüyorum; çünkü Hamdi Bey, onun üzerindeki etkimden kuşkulandığı için, beni Cenan'dan uzak tutacak. Onu bir daha göremeyeceğim bile... Doğrusu, hayatta bukadar acı çekilebileceğine inanmazdım, Andre. Tanrı'ya inanan biri olsaydınız, size benim için de dua edin derdim; sadece, acıyın demekle yetiniyorum. Çok acıyın, iki arkadaşınıza, geriye kalan ikisine.

Zeynep.

Ah! Cenan'ın sizi unuttuğunu sanmayın sakın! Ramazanın 27'inde sizin Necibe'nin kabrine birlikte gitmemizi istedi... hem başu-

cunda dua etmek, hem de kabrine çiçek koymak için. Kaybettiğimiz inancımızdan geriye bir bu dualar kaldı. Birkaç zamandır kendisinden mektup almadınızsa, acı çektiği, işkence gördüğü içindir. Size uzun uzun mektup yazmak niyetinde olduğunu biliyorum; hem de, bu akşam, uyumadan önce. Yanından ayrılmadan önce, o söyledi bunu bana.

Z.

XVI

ERTESİ günü Andre, Cavide Hanım'ın yazısı olduğu sandığı bir mektupla, şu ölüm haberini aldı:

Darihanzade Tevfik Paşa ile Seniha Hanım'ın kızları

Feride Azade Cenan

14 zilkade 1323 günü vefat etmiştir. Merhume 22 recep 1297'de dünyaya gelmişti. Arzusu üzerine, son uykusunu uyumaya, Eyüplü Sivasi'nin türbesine defnedilmiştir.

Merhumenin temiz ve güzel gözleri çoktan cennette açılmış olup, kulunu çok seven yüce Tanrı onu şimdiden Hazret-i Muhammed'in müminlerini beklediği Cennet'e göndermiştir. Biz bütün faniler senin için duacıyız, Merhume Feride Azade Cenan. Büyük gün bizim için de gelip çatınca, bizi unutma. Biz senin naçiz arkadaşların, bize çizdiğin ışıklı yolda seni izleye ğiz.

Yüce Tanrı'nın rahmeti üzerinden eksik olmasın, sevgili Feride Azade Cenan.

Kasımpaşa, 15 zilkade 1323.

Andre bunları telâşla, biraz da anlamadan okumuştu. Herşeyden önce, ölüm haberinin Doğu'ya özgü bir tarzda yazılmasına yabancıydı; ayrıca, Cenan'ın yazıda sıralanan öbür iki adından hiçbirini bilmiyordu. İlk bakışta bu onu şaşırtmıştı. Ölüm haberinde söz

konusu olanın Cenan olduğunu anlayıncaya kadar belki de dakikalar geçti.

XVII

Üç gün sonra Zeynep'ten uzun bir mektup geldi. Mektubun içinden, üzerinde Cenan'ın yazısıyla "Andre" yazılı bir zarf daha çıktı.

ZEYNEP'İN MEKTUBU

Andre, onun gülümsemesi aydınlattığı sürece, bütün acılarım, bütün üzüntülerim sadece neşeydi benim için. Bütün kara günlerim, onunla aydınlanıyordu: Artık Cenan'ın olmadığı şu anda anlıyorum bunu.

Onu kara toprağa verdiğimizin üzerinden neredeyse bir hafta geçti... Ruhunun okunduğu derin, ciddi gözlerini bir daha göremeyeceğim, sesini bir daha işitemeyeceğim, çocuksu kahkahasını duyamayacağım; sonuna kadar çevremde herşey yaslı gibi kalacak: Cenan da artık kara toprağın altında... Hâlâ inanamıyorum buna, Andre; oysa, soğuyan o küçücük ellerine dokundum, buz gibi dudaklarında donup kalan gülümsemesini, mermer beyazlığındaki dudaklarının arasındaki sedef gibi dişlerini gördüm... Ölümünden sonra yanına ilk varan ben oldum. Yazdığı son mektubu aldım. Size yazdığı, parmaklarının arasında buruşup kalan mektubu. Hâlâ inanamıyorum ama, olan oldu. Gördüm onu. Şalla örtülen tabutunu gördüm. Hoca efendinin onun ruhu için ölülere okunan duaları okuduğunu işittim...

Perşembe günü —kendisini Hamdi Bey'in konağına götüreceğimiz gün— şafak vakti iki saatlik bir pusulayla, odasının anahtarını aldım... (Hatırlıyor musunuz, hani odasına koydurttuğu için çok sevindiği şu kilidin anahtarını?) Koncagül getirmişti bunları ama, acaba neden bukadar erken? Zarfı yırtarken, kalbim korkuyla do-

luydu... Şunları okudum: "Gel, beni ölü olarak bulacaksın. Odama ilk, tek giren sen olacaksın. Yanımda duran mektubu alacaksın; koynunda saklayıp sonra arkadaşıma göndereceksin."

Koşarak gittim bunu okuyunca. Tek başıma girdim odasına... Ah! Andre, ne dehşet verici bir şeydi oraya girmek! İçeriye ilk defa bir göz atmak! Acaba neredeydi? Ne durumda yatıyordu?... Düşmüş müydü; yoksa, serili miydi?... Ah! Orada, koltuğunda, masasının başında, bembeyaz yüzüyle yana devrilmiş başıyla, doğan güne bakıyordu sanki... Kimseyi çağırmamalıydım, bağırmamalıydım... Hayır, mektubu, önce mektubu bulmalıydım... Masasında, yanıbaşında duran mühürlü beş-altı mektup vardı. Hiç kuşkusuz veda mektupları. Bir de dağınık duran kâğıtlar vardı. Bunlar olmalıydı. Yanında da üzerinde adınız yazılı zarfı hazırdı... Mektubun son yaprağını da —buruşmuş olarak göreceğiniz son yaprağı— sıkıştırdığı sol avucunun içinden aldım... Hepsini sakladım. Herşeyi dediği gibi yaptıktan sonra, ancak o zaman, olanca gücümle haykırdım. Hemen koşup geldiler...

Cenan, biricik arkadaşım, kardeşim... Benim için artık hiçbir şey yok. Onun dışında, ondan sonra, ne neşe, ne şefkat, ne gün ışığı. Herşeyi yanına alıp mezarına, oraya, siz de çok iyi bileceksiniz, Eyüp'e götürdü. Yakında onun da başına bir yeşil taş dikecekler... İkiniz de nekadar severdiniz Eyüp'ü!

Asya yaylalarının küçük, barbar prensesi olarak kalsaydı, o da şimdi sağ olacak, yaşayacaktı! Eşyanın hiçliğinden haberi olmayacaktı... Onu her gün bir parça daha zehirleyen şey, çok düşünmesi, çok şey bilmesi oldu... Batı dünyası öldürdü onu, Andre... Onu da ilkel, cahil olarak bıraksalardı, yalnız bir güzel olarak bıraksalardı, yine yanı başımda görecek, sesini işitebilecektim... Daha günler, geceler boyunca ağlayacağım gibi, gözlerim böyle gözyaşı dökmeyecekti... Cenan Asya yaylalarının küçük prensesi olarak kalsaydı, bu umutsuzluğa düşmeyecektim ben de, Andre...

Zeynep.

Andre, dinsel bir korkuya kapılmış gibi, Cenan'ın mektubunu

açmaktan çekiniyordu.

Bu sefer ölüm haberini okuduğu mektup gibi de değildi; onun zarfını dalgın dalgın açmıştı. Bu sefer uyarılmıştı; günlerdir yasını tutuyordu. Onu kaybetmenin acısı, derin, ağır bir biçimde, aşama aşama içine işlemişti. Bu umutsuzca eylemde kendisine düşen sorumluluk payı üzerinde de düşünmüştü.

Zarfı yırtmadan önce, onunla baş başa kalabilmek için, rahatsız edilmemek amacıyla tek başına odasına kapandı.

Bir sürü yaprak... En alttaki sonuncu yaprak, gerçekten, buruş buruştu; parmakları kâğıdın ezildiğini hissediyordu.

Önce yazısının her zamanki mektuplarındaki yazısına benzediğini gördü; yine her zamanki aynı okunaklı yazı. Demek, ölümün karşısında kendisine son derece hakim olmayı bilmişti! Mektup, kendine özgü, biraz ahenkli cümlelerle başlıyordu; öylesine sakin cümlelerdi ki bunlar, Andre onu "bembeyaz, kaskatı" da görmediği, "ölü eline" dokunmadığı için, bir an şüphe bile etti.

CENAN'IN MEKTUBU

Birbirimize "Tanrı'ya emanet ol!" deme saati gelip çattı, dostum. Beni koruduğunu sandığım irade kaldırıldı. Zeynep bunu size haber vermiş olmalı. Ninemle amcalarım evlenmem için herşeyi hazırladılar. Yarın beni bildiğiniz adama götürecekler.

Vakit geceyarısı. Her yanı kapalı evde kalemimin gıcırtısından başka çıt çıkmıyor. Acımdan başka uyumayan yok. Benim için artık dünya silindi. Sevdiğim herşeye veda ettim, son isteklerimi yazdım. Ruhumu öz olmayan herşeyden arındırdım, bütün görüntüleri kovmak istedim... sizinle aramda hiçbir şey kalmasın, hayatımın son saatlerini size verebileyim, kalbimin son atışlarını yalnız siz işitebilesiniz diye.

Çünkü ben ölümüme gidiyorum, dostum... Ah! huzur dolu, uykuya benzeyen, güzelliğimi korumama yardımcı olacak bir ölüme. Huzur da, herşeyi unutuvermek de, işte, elimin uzanacağı yerdeki şu küçük şişede saklı. Tadı çok yumuşak bir Arap zehiri

bu; söylenene bakılırsa, ölüme bir aşk hayali veriyormuş.

Andre, hayattan ayrılmadan önce, sizin için çok şey ifade eden kabri ziyarete gittim. Orada dua etmek, sevdiğinizden ayrılış anında bana yardımcı olmasını dilemek istedim... bir de, kalbinizde, onun anısının yanı-sıra bana da bir yer ayırmanız için izin istemeye. Daha da önce yaşlı halayığımla Eyüp'e gidip rahmetlilerden yanlarında bana da bir yer ayırmalarını diledim. Kabirler arasında dolaşıp yerimi seçtim. Birlikte oturduğumuz o köşede, tek başıma oturup dinlendim. Kış günüydü ama, nisan havası vardı ruhumun aynı köşede kendisini verdiği yerde... Dönüşte, Haliç'te gül yağıyordu gökyüzünden. Ah! memleketim akşamın kızıllığında nekadar da güzel! Görüntüsünü öbür dünyaya götürebilmek için yumdum gözlerim.

Boşanma iradesinin iptali bize bildirildiği zaman, Zeynep bana kaçmayı önerdi. Bir türlü karar veremedim buna. Belki bir başka diyarda sevgiyi bulabileceğimi bilseydim... Yalnız, şefkat dolu bir acımadan başka ne bekleyebilirdim? Ölmeye yeğ tutuyorum, bıktım artık.

İçimde garip bir huzur var... Arkadaşlarımın yarınki "şenlik" için gönderdikleri bütün çiçekleri odama getirttim... bir gün sizin de girdiğiniz genç kızlık odama. Çiçekleri şu mektubu yazdığım masanın çevresine yerleştirirken, sizi düşünüyorum, dostum. Sizi anımsıyorum. Bu gece siz benim yoldaşımsınız. Gözlerimi yumsam, işte siz, soğuk, hareketsiz; ama, sizin gözleriniz —sırrına hiçbir zaman varamadığım o gözler— kapalı gözkapaklarımı deliyor; bağrımı, yüreğimi yakıyor. Gözlerimi açtığım zaman, yine oradasınız: Çiçekler arasında, resminiz bana bakıyor.

Kitabınız... kitabımız... Gönderdiğiniz, yarın yanıma alacağım müsveddelerden başka tek satırını bile okumadan gideceğim demek! Asıl düşüncenizin ne olduğunu bile bilemeyeceğim. Yaşantımızın hüznünü duyabildiniz mi acaba? Uyuyan ruhları uyandırmanın, uçmaya kalkışacak olursa, kanatlarını kopartıvermenin bir cinayet olduğunu, kadınları eşyanın edilgenliğine indirmenin alçaklığını anladınız mı?... Söyleyin bunu. Siz söyleyin varlıklarımızın

kuma gömüldüğünü, ağır ağır ölüme bırakılmış gibi olduğumuzu söyleyin... Ah! n'olur, anlatın! Ölümümün hiç olmazsa Müslüman kızkardeşlerime bir yararı olsun! Yaşadığım sürece onlara iyilik etmeyi nekadar çok isterdim!... Bir zamanlar böyle düşler de kurmuştum, hepsini uyandırmayı denemek için... Yo, hayır! uyuyun, uyuyun, zavallı ruhlar. Kanatlarınız olduğunu sakın aklınıza getirmeyin!... Peki ama, ya bağlarını koparanlar, haremden başka ufuklar görenler? Ah! Andre, onları sana emanet ediyorum. Onları anlatın, onlar için konuşun. Düşünenlerin dünyasında onların savunucusu olun. Dilerim hepimizin gözyaşları, benim şu andaki sıkıntım, en sonunda, o zavallı gözü kör olmuşları uyarsın... bizi sevdikleri halde, ezenleri, sıkanları!...

Bu satırlardan sonra yazı birden değişiyor, pek kendinden emin olmayan, adeta titrek bir biçime bürünüyordu:

Saat sabahın üçü Mektubu alıp baştan okudum. Ağladım... Okadar çok ağladım ki artık gözlerim hiçbir şey görmüyor. Ah! Andre! Andre! genç olmak, sevmek, yine de ölüme itilmek... olur mu böyle şey? Ah! bir şey boğazımı sıkıyor, boğulacak gibi oluyorum... Benim de yaşamaya, mutlu olmaya hakkım vardı... Çevremde hâlâ bir hayat, ışık rüyası dolanıyor. Bana zorla kabul ettirilen efendim o. Kolları beni saracak... Peki, ya benim sevebileceğim kollar nerede?...

Mektubun burasında bir aralık bırakılmıştı. Cenan'ın bir süre durup beklediğini gösteriyordu bu. Hiç kuşkusuz, son bir kararsızlık, sonra da artık dönüşü olmayan eylemin yerine getirilişi. Mektup, biraz sonra, önceki ahenkli huzurluluğuna dönüşüyordu. Yalnız, insanı ürperten bir sükunetti bu.

Bitti işte, birazcık cesur olmak yeterdi zaten. O küçük unutma şişesi artık boş. Ben artık çoktan geçmişin malıyım. Bir dakika içinde, hayatı aştım. Dudaklarımda sadece acı bir çiçek tadı var,

okadar. Toprak bana çok uzaklarda gibi görünüyor. Herşey karışıyor, eriyor... Herşey... sevdiğim, yanıma çağırdığım, sonuna kadar yanımda kalmasını istediğim dosttan başka herşey.

Artık yazı, okuma-yazmayı yeni öğrenen küçük çocuklarınki gibi eğri-büğrü olmaya başlamıştı. Yeni sayfanın sonuna doğru ise, satırlar iyice birbirine karışıyordu. Zavallı küçük el artık bitmişti, ne yaptığını bilmiyordu, harfler kâh çok küçülüyor, kâh ve birden kocamanlaşıyordu, insanı korkutacak kadar kocaman oluyordu. Son yapraktı bu, ölüm çırpınışları sırasında avucunda sıkıp buruşturduğu yaprak. Kâğıdın üzerindeki buruşukluklar mektubu okumanın dehşetini daha da artırıyordu.

... yanıma çağırdığım, sonuna kadar yanımda kalmasını istediğim dost... Biricik sevgilim, çabuk gelin! Çünkü size söylemek istiyorum... Sizi olanca varlığımla sevdiğimi bilmiyor muydunuz yoksa? İnsan ölünce, herşeyi itiraf edebilir. Artık yeryüzü kuralları benim için geçerli değil. Gideceğim şu sırada sizi sevdiğimi ne diye itiraf etmeyecekmişim?...

Andre, şimdi size veda mektubumu yazdığım şu masanın başına oturduğunuz gün, raslantı bu ya, eğildiğim sırada hafifçe size dokunmuştum. Bunun üzerine, gözlerimi yumdum, kapalı gözkapaklarımın ardından bilseniz birden nekadar güzel rüyalar gelip geçiverdi! Kollarınız beni bağrınıza basıyor, benim de aşk dolu ellerim yavaşça gözlerinize dokunup, içlerindeki o hüznü kovuyordu. Ah! o sırada ölüm bile gelse, gam yemezdim; çünkü ölümün kapımı çaldığı anda bıkkınlık da sizin kapınızı çalacaktı. Yalnız, o ölüm kimbilir ne tatlı olacak, nasıl neşeli, iyilikbilir bir ruh alıp götürecekti! Ah! herşey karışıyor, bir örtüyle kapanıyor gibi... Bana uyuyacağımı söylemişlerdi. Uykum yok daha. Yalnız, herşey kıpırdanıyor, çatallaşıyor. Herşey oyun oynuyor. Mumlarım sanki birer güneş. Çiçeklerim de, büyüdü, büyüdü. Sanki dev çiçeklerden oluşan bir ormandayım...

Gel, Andre, yanıma gel! Orada, güller arasında ne yapıyorsun?

Ben yazarken, gel yanımda otur sen de. Kolunun belime dolanmasını, sevgili gözlerinin dudaklarımın yanı-başında bulunmasını istiyorum... Şöyle, sevgilim. Uyumak istiyorum, hemen senin yanıbaşında. Seni sevdiğimi söylemek istiyorum... Yaklaştır bana gözlerini, çünkü benim geçtiğim öteki hayatta ruhları insanın gözlerine bakıp okumak olanağı var... Ben bir ölüyüm, Andre... Bakmayı bilemediğim o berrak gözlerinde benim için bir damla gözyaşı var mı acaba?... Verdiğin cevabı duyamıyorum, çünkü ben bir ölüyüm... Bu nedenle yazıyorum sana; yoksa, sesimi uzaktan işitemezdin ki...

Seni seviyorum! Hiç olmazsa bunu işitebiliyor musun? Seni seviyorum...

Ah! bu can çekişmeyi, elinin altındaymış gibi hissetmek ne acıydı Andre için! Ruhun bedenden ayrıldığı o esrarengiz anda, hâlâ seslenmekten vazgeçmediği kişi olmak... Çoktan ölülerin arasından gelmeye başlayan onun sevgili düşüncelerinin son izlerini toplamak!...

... Gidiyorum, uçuyorum. Sar beni!... Andre!... Ah! acaba böylesine tatlı bir aşkla sevişenler olacak mı?... Ah! uykum geliyor... Kalemim öylesine ağırlaştı ki!

Senin kollarının arasında... benim biricik sevgilim...

. . . . . .

Zorlukla çiziştirilen son kelimeler artık okunmaz haldeydi. Okuyan da ne bunu, ne de bir başka şeyi okuyacak haldeydi artık... Artık hiçbir şey bilmeyen küçücük elin buruşturduğu kâğıdın üzerine dudaklarını büyük bir tutkuyla, dinsel bir coşkuyla yapıştırdı. En büyük ve tek öpüşmeleri oldu bu.

*
**

Tanrı'nın rahmeti üzerinden eksik olmasın, Feride Azade

Cenan! Temiz, gururlu ruhun huzur içinde yatsın! Türkiyeli kızkardeşlerin, umarım, çağrım a kulak verip, unutulmadan önce, hiç olmazsa birkaç yıl daha, dualarında senin adını da anarlar!...

SON

PIERRE LOTI

(1850 - 1923)

Bir deniz subayı olarak gezip gördüğü yerlerden çok değişik roman konuları yaratmış, Fransız edebiyat tarihinde müstesna bir yer kazanmıştır.

HAYAL KADINLAR

Pierre Loti'nin memleketimizle ilgili romanlarının en güzelidir. Bu roman, yazarın bütün eserleri arasında da en başta gelenlerinden biridir.